SEVGİ ÇALIŞ

İZMİR YARIMADASINDA TÜRK DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ

KASIM 2023

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YYÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İZMİR YARIMADASINDA TÜRK DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ

SEVGİ ÇALIŞ

SANAT TARİHİ
ANABİLİM DALI

KASIM 2023

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

İZMİR YARIMADASINDA TÜRK DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SEVGİ ÇALIŞ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET TOP

VAN-2023

KABUL VE ONAY

<table>
<tr><td colspan="2">Sevgi Çalış tarafından hazırlanan “İzmir Yarımadasında Türk Dönemi Dini Mimarisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</td></tr>
<tr><td>Jüri Üyeleri</td><td>İmza</td></tr>
<tr><td>Danışman: Doç. Dr. Mehmet TOP
Van Yüzüncü Yılın Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi
Olduğunu onaylıyorum</td><td>...……</td></tr>
<tr><td>Başkan: Doç. Dr. Kemal ÖZKURT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi
olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Üye: Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ
Van Yüzüncü Yılın Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi
olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Üye: Doç. Dr. Mehmet TOP
Van Yüzüncü Yılın Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi
olduğunu onaylıyorum</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Yedek Üye: Prof. Dr. Gülsen BAŞ TERZİOĞLU
Van Yüzüncü Yılın Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi
olduğunu onaylıyorum.</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Yedek Üye: Doç. Dr. Halil SÖZLÜ
Mersin Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi
olduğunu onaylıyorum.</td><td>……...</td></tr>
<tr><td>Tez Savunma Tarihi:</td><td>06/09/ 2023</td></tr>
<tr><td>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.
…….
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</td><td></td></tr>
</table>

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (06.09.2023)

(İmza)

(Sevgi ÇALIŞ)

Yüksek Lisans Tezi

Sevgi ÇALIŞ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ekim, 2023

İZMİR YARIMADASINDA TÜRK DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ

ÖZET

İzmir Yarımadası, İzmir Körfezinin batısı ile Kuşadası Körfezinin arasında denize doğru çıkıntı yapmaktadır. Yarımada Güzelbahçe, Urla, Karaburun, Çeşme ve Seferihisar ilçelerinden oluşmaktadır. Batı ve kuzeyinde Ege Denizi, doğusunda İzmir Körfezi ile Menderes, Balçova ve Narlıdere, güneyinde ise Kuşadası Körfezi ile çevrilidir. Yarımadanın kuzeye doğru uzanan kara parçasına Karaburun Yarımadası, batıya doğru uzanan kısmına Çeşme Yarımadası denilmektedir. Yarımadanın en yüksek noktası Karaburun Yarımadasında bulunmaktadır.

İzmir Yarımada'sında yerleşim, Kalkolitik Dönemde başlamaktadır. Arkeolojik veriler, Çakmaktepe mevkiinde (Karaburun merkezine yaklaşık 3-4 km güneyi), Mordoğan ve Ildırı'da rastlanılmıştır. Dünyanın bilinen ilk liman kenti Urla Limantepe'de MÖ. 6 binde kurulduğu tespit edilmiştir. Yarımadanın en eski kenti Erytrai'de (Ildırı) MÖ. 3 Bine kadar gittiği tespit edilmiştir. Batı Anadolu'ya göçen İyon'lar 12 doğal limana yerleşerek, 12 bağımsız devlet kurmuşlarıdır. Yarımada bölgesinde olan İyon kentleri; Klazomenai (İskele, Urla), Erythrai (Ildırı, Çeşme), Teos (Sığacık, Seferihisar) ve Lebedos (Gümüldür, Seferihisar).

İzmir Yarımada'sına tarih boyunca sırasıyla, Aiolis, İon, Lidya, Pers, Roma, Doğu Roma, Çaka Beyliği, Aydınoğulları Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu hâkim olmuştur. 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu demografisi değişmiştir. Bu değişim sonucunda İzmir ve Yarımada bölgesine, Çaka Bey 1076 yılında hâkim olmuştur. Çaka Bey'in ölümü ile bölge tekrardan 14. yy. kadar Doğu Roma egemenliğinde kalmıştır. 14. yy. başlarında bölgeye tekrardan Türkler egemen olmuştur. Bu tarihten sonra bölge Aydınoğulları Beyliğinin egemenliğine altında yönetilmiştir. Bölge, 1424 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine girmiştir. 1919 yılında Yunan

işgaline uğrayan kent 1922 yılında Yunan işgalinden kurtularak Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı il statüsü kazanmıştır. Bölgenin bu kadar sık el değiştirmesinde coğrafi konumu, stratejik ve ticari bir öneme sahip olması etkilidir.

Yarımada bölgesinde dini mimariyi oluşturan yapı grubu; Camii, Mescit, Medrese ve Türbe yapılarıdır. Bölgede ağırlıklı olarak camii yapısı mevcuttur. Urla ve Karaburun ilçelerinde camii yapısı ağırlıklı olarak inşa edilmiştir. Bölgede en erken tarihli yapı 15. yy. tarihlenmektedir. Bölgede yer alan yapılar Geç Osmanlı Döneminde ciddi onarımlar geçirmiş ve bu sebeple yapılarda karşımıza Batılaşma Dönemi Üslubu çıkmaktadır. Cami yapısında kare ve dikdörtgen plan tipoloji mevcut olup üst örtüde kubbe ve ahşap tavan uygulanmıştır. Türbe yapılarında ise çokgen plan uygulanmıştır.

Yarımada bölgesinde tespit edilen yapılar (Cami, Mescit, Medrese ve Türbe) yapıları her yönü ile objektif ve bilimsel metotlarla ele alınan özgün çalışma olmasından dolayı önemlidirler.

Anahtar Kelimeler **:** İzmir, Cami, Medrese, Türbe, Tezyinat, Türk-İslam.
Sayfa Sayısı **:** xxx + 445
Tez Danışmanı **:** Doç. Dr. Mehmet TOP

M.Sc. Thesis

Sevgi ÇALIŞ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
Oct., 2023

TURKISH PERIOD RELIGIOUS ARCHITECTURE IN IZMIR PENINSULA

ABSTRACT

Izmir peninsula protrudes towards the sea between the two west of Izmir bay and Kusadasi bay. The peninsula consists of Guzelbahce, Urla, Karaburun, Cesme and Seferihisar districts. It is surrounded by Aegean Sea in the west and north, Izmir Bay in the east and Menderes, Balcova and Narlidere, and Kusadasi Bay in the south. The land part of the peninsula extending to the north is called the Karaburun Peninsula; the part extending to the west is called the Cesme Peninsula. The highest point of the peninsula is located on the Karaburun Peninsula.

Settlement on the Izmir Peninsula begins in the ChalcolithicPeriod. Archaeological data were found in Cakmaktepe location (about 3-4 km south of Karaburun center), Mordogan and Ildiri. It has been determined that it was established in 6 thousand BC in UrlaLimantepe, the world's first known port city. It has been determined that it went up to 3 thousand BC in Erytrai (Ildiri), tha older city of the peninsula. The Ionian, who migrated to Western Anatolia, settled in 12 natural ports and established 12 independent states. Ionian cities in the peninsula region; Klazomenai (İskele, Urla), Erythrai (Ildiri, Cesme), Teos (Sigacik, Seferihisar) and Lebedos (Gumuldur, Seferihisar).

Throughout history; Aiolis, Ionian, Lydian, Persian, Roman, Eastern Roman, Caka Principality, Aydinogullari Principality and Ottoman Empire dominated the Izmir peninsula respectively. Anatolian demographic changed with the Battle of Manzikert in 1071. As a result of this change, Caka Bey dominated Izmir and the peninsula region in 1076. With the death of Caka Bey the region remained under Eastern Roman rule until the 14the century. In the early 14th century, the Turks dominated the region again. After this date, the region was ruled under the rule of Aydinogullari Principality. The region came under the rule of Ottoman Empire after

1424. The city, which was occupied by Greece in 1919, gained the status of a province of Turkey by getting rid of the Greek occupation in 1922. The geographical location, strategic and commercial importance of the region is effective in changing hands so often.

The building group that constitutes religious architecture in the peninsula region; Mosque, Masjid, Madrasa and Tomb buildings. There are mainly mosque structures in the region. Mosque structures were mainly built in Urla and Karaburun districts. The earliest dated building in the region is the 15th century. It is dated. The buildings in the region underwent serious repairs during the Late Ottoman Period and for this reason, we see the Westernization Period Style in the buildings. There is a square and rectangular plan typology in the mosque structure, and a dome and wooden ceiling are applied on the upper cover. Polygonal plan was applied in the tomb structures.

The structures (Mosque, Masjid, Medrese and Tomb) identified in the peninsula are important because they are original studies that deal with all aspects of the structures with objective and scientific methods.

Key Words **:** Izmir, Mosque, Madrasa, Tomb, Decoration, Turkish-Islamic.
Quantity of Page **:** xxx + 445
Supervisor **:** Associate Professor Doctor Mehmet TOP

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xii**
HARİTALAR DİZİNİ ..... **xiii**
ÇİZİMLER DİZİNİ ..... **xiv**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **xvii**
ÖN SÖZ ..... **xxix**
GİRİŞ **1**
A) Konunun Niteliği ve Amacı 2
B) Kaynaklar ve Araştırmalar 3
C) Metot ve Düzen 6
1. İZMİR YARIMADA BÖLGESİNİN KONUMU VE TARİHSEL GELİŞİMİ **9**
1.1. İzmir Yarımada'sının Genel Coğrafyası 9
1.2. Yarımadanın Tarihçesi 11
1.2.1. Türk Döneminden Önce Yarımada Bölgesi 11
1.2.2. Türk Döneminde Yarımada Bölgesi 14
1.3. İzmir Yarımada'sı 17
1.3.1. Urla 17
1.3.1.1. Urla'nın Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi 17
1.3.1.1.1. Coğrafi Konumu 17
1.3.1.1.2. Tarihsel Gelişimi 18
1.3.1.1.3. Yörenin Adının Kökeni 20
2. İZMİR YARIMADA BÖLGESİNDE DİNİ MİMARİ **21**
2.1. Urla Dini Mimari 21
2.1.1. Camii 21
2.1.1.1. Kapan (Hoca Turan) Camii 21
2.1.1.2. Kütük Minareli Camii 41
2.1.1.3. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii 52
2.1.1.4. Zungurlu Köyü Camii 64
2.1.1.5. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii 67

2.1.1.6. Rüstem Paşa Camii 74
2.1.1.7. Kamanlı Camii 82
2.1.1.8. Akpınar Köy Camii 88
2.1.1.9. Denizli Köy Camii 92
2.1.1.10. Kızılca Köy Camii 98
2.1.1.11. İskele Yahşi Bey Camii 102
2.1.1.12. Barbaros Köyü Camii 106
2.1.2. Mescit 110
2.1.2.1. Badalan Dede Mescidi 110
2.1.2.2. Musalla Mescidi 113
2.1.3. Türbe 117
2.1.3.1. Somut Baba Türbesi 117
2.2. Karaburun 121
2.2.1. Karaburun'un Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi 121
2.2.1.1. Coğrafi Konum 121
2.2.1.2. Tarihsel Gelişim 122
2.2.2. Yörenin Adının Kökeni 123
2.2.3. Karaburun Dini Mimari 124
2.2.3.1. Camii 124
2.2.3.1.1. Çullu Köyü Camii 124
2.2.3.1.2. Mordoğan Ayşe Kadın Camii 131
2.2.3.1.3. Tepeboz Köyü Camii 142
2.2.3.1.4. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii 147
2.2.3.1.5. Kösedere Köyü Camii 153
2.2.3.1.6. Amberseki Köyü Camii 164
2.2.3.1.7. Çatalkaya Köyü Cami 169
2.2.3.1.8. İnecik Köyü Camii 174
2.2.3.1.9. Küçükbahçe Köy Camii 179
2.2.3.1.10. Salman Köyü Camii 182
2.2.3.1.11. Sarpıncık Köyü Camii 186
2.2.3.1.12. Eğlenhoca Köyü Camii 190
2.2.3.1.13. Saip Köy Camii 198
2.2.3.1.14. Bozköy Camii 206
2.3. Çeşme 211

2.3.1. Çeşme'nin Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi 211
2.3.1.1. Coğrafi Konum 211
2.3.1.2. Tarihsel Gelişim 211
2.3.2. Yörenin Adının Kökeni 213
2.3.3. Çeşme Dini Mimari 214
2.3.3.1. Camii 214
2.3.3.1.1. Alaçatı Memiş Ağa Camii 214
2.3.3.1.2. Hacı Mehmet Ağa Camii 219
2.3.3.1.3. Çeşme Köy Camii 225
2.3.3.1.4. Kale İçi (Hisar) Camii 229
2.3.3.1.5. Pandolos Osman Ağa Camii 235
2.3.3.1.6. Hacı Memiş Ağa Camii 242
2.3.3.2. Türbe 249
2.3.3.2.1. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi 249
2.4. Seferihisar 253
2.4.1. Seferihisar'ın Coğrafi Konumu ve Tarihsel Gelişimi 253
2.4.1.1. Coğrafi Konum 253
2.4.1.2. Tarihsel Gelişim 254
2.4.1.3. Yörenin Adının Kökeni 255
2.4.2. Seferihisar Dini Mimari 256
2.4.2.1. Camii 256
2.4.2.1.1. Kasım Çelebi Camii 256
2.4.2.1.2. Hıdır Bey Camii 262
2.4.2.1.3. Turâbiye Camii 268
2.4.2.1.4. İhsaniye Camii 274
2.4.2.1.5. Ulu Camii 278
2.4.2.1.6. Sığacık Camii 287
2.4.2.1.7. Tepecik Camii 296
2.4.2.1.8. Ulamış Köy Camii 302
2.4.2.2. Mescit 310
2.4.2.2.1. Sığacık Mescidi 310
2.4.2.3. Medrese 314
2.4.2.3.1. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi 314
2.4.2.4. Türbe 319

2.4.2.4.1. Mustafa Efendi Türbesi 319
2.5. Güzelbahçe 322
2.5.1. Güzelbahçe'nin Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi 322
2.5.1.1. Tarihsel Gelişim 323
2.5.1.2. Yörenin Adının Kökeni 325
2.5.2. Güzelbahçe Dini Mimari 326
2.5.2.1. Camii 326
2.5.2.1.1. Yukarı Çarşı Camii 326
2.5.2.1.2. Aşağı Çarşı Camii 332
2.5.2.1.3. Yelki Aşağı Camii 339
2.5.2.1.4. Yelki Yukarı Camii 348
3. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA 356
3.1. Arazi ve Yerleşim Planı 358
3.2. Plan ve Mekân Anlayışı 359
3.2.1. Cami ve Mescitlerde 360
3.2.2. Medreselerde 363
3.2.3. Türbelerde 364
3.3. Mimari 365
3.3.1. Mekân Anlayışı 365
3.3.1.1. Taşıyıcı Sistem 365
3.3.1.2. Örtü 366
3.3.1.3. Mihrap 373
3.3.1.4. Minber 378
3.3.1.5. Vaaz Kürsüsü 379
3.3.1.6. Mahfil Düzeni 381
3.3.2. Cephe Düzeni 383
3.3.2.1. Duvar Örgüsü 384
3.3.2.2. Son Cemaat Revakı 385
3.3.2.3. Kapı Düzeni 387
3.3.2.4. Pencere Düzeni 387
3.3.2.5. Saçak Düzeni 390
3.3.2.6. Minare Düzeni 391
3.4. Malzeme 394
3.5. Süsleme 396

4. SONUÇ 437
KAYNAKÇA 439
ÖZ GEÇMİŞ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları ile birlikte aşağıdadır.

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
Çev.	Çeviri
Çiz.	Çizim
Ed.	Editör
Foto.	Fotoğraf
Hrt.	Harita
Km.	Kilometre
M.	Metre
M².	Metre kare
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
S.	Sayfa
Yy.	Yüzyıl
VGM.	Vakıflar Genel Müdürlüğü
KVKBK.	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

HARİTALAR DİZİNİ

Harita		Sayfa
Harita 1.1.	Ege Bölgesi	10
Harita 1.2.	İzmir Yarımada Bölgesi	11
Harita 1.3.	Urla	18
Harita 2.1.	Karaburun	121
Harita 2.2.	Çeşme	211
Harita 2.3.	Seferihisar	254
Harita 2.4.	Seferihisar	322

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim		Sayfa
Çizim 2.1.	Kapan (Hoca Turan) Camii Planı	27
Çizim 2.2.	Kütük Minareli Camii Planı	45
Çizim 2.3.	Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Planı	56
Çizim 2.4.	Zungurlu Köyü Camii Planı	65
Çizim 2.5.	Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Planı	69
Çizim 2.6.	Rüstem Paşa Camii Planı	77
Çizim 2.7.	Kamanlı Camii Planı	84
Çizim 2.8.	Akpınar Köy Camii Planı	89
Çizim 2.9.	Denizli Köyü Camii Planı	94
Çizim 2.10.	Kızılca Köy Camii Planı	99
Çizin 2.11.	Badalan Dede Mescidi Planı	111
Çizim 2.12.	Musalla Mescidi Planı	114
Çizim 2.13.	Çullu Köyü Camii Planı	126
Çizim 2.14.	Mordoğan Ayşe Kadın Camii Planı	134
Çizim 2.15.	Tepeboz Köyü Camii Planı	144
Çizim 2.16.	Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Planı	149
Çizim 2.17.	Kösedere Köyü Camii Planı	157
Çizim 2.18.	Amberseki Köyü Camii Planı	166
Çizim 2.19.	Çatalkaya Köyü Camii Planı	171
Çizim 2.20.	İnecik Köyü Camii Planı	175
Çizim 2.21.	Küçükbahçe Köyü Camii Planı	180
Çizim 2.22.	Salman Köyü Camii Planı	184
Çizim 2.23.	Sarpıncık Köyü Camii Planı	187
Çizim 2.24.	Eğlenhoca Köyü Camii Planı	193
Çizim 2.25.	Saip Köy Camii Planı	201
Çizim 2.26.	Bozköy Camii Planı	208
Çizim 2.27.	Hacı Mehmet Ağa Camii Planı	221
Çizim 2.28.	Çeşme Köyü Camii Planı	226
Çizim 2.29.	Kale İçi (Hisar) Camii Planı	231
Çizim 2.30.	Pandolos Osman Ağa Camii Planı	237
Çizim 2.31.	Hacı Memiş Ağa Camii Planı	244

Çizim **Sayfa**

Çizim 2.32. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi Planı ... 251
Çizim 2.33. Kasım Çelebi Camii Planı ... 258
Çizim 2.34. Hıdır Bey Camii Planı ... 264
Çizim 2.35. Turâbiye Camii Planı ... 270
Çizim 2.36. İhsaniye Camii Planı ... 275
Çizim 2.37. Ulu Camii Planı ... 281
Çizim 2.38. Sığacık Camii Planı ... 289
Çizim 2.39. Tepecik Camii Planı ... 298
Çizim 2.40. Ulamış Köyü Camii Planı ... 305
Çizim 2.41. Sığacık Mescidi Planı ... 311
Çizim 2.42. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Planı ... 316
Çizim 2.43. Mustafa Efendi Türbesi Planı ... 320
Çizim 2.44. Yukarı Çarşı Camii Planı ... 328
Çizim 2.45. Aşağı Çarşı Camii Planı ... 334
Çizim 2.46. Yelki Aşağı Camii Planı ... 342
Çizim 2.47. Yelki Yukarı Camii Planı ... 350
Çizim 3.1. Çarşı (Karaosmanoğlu) Camisi Planı ... 399
Çizim 3.2. Kırkoluk Cami Planı ... 400
Çizim 3.3. Torbalı, Tepeköy Orhaniye (Merkez/Çarşı) Camii Planı ... 401
Çizim 3.4. Torbalı, Pamukyazı (Arapçı) Mahmudiye Camii Planı ... 402
Çizim 3.5. Torbalı Eğerci Köyü Camii Plan ... 403
Çizim 3.6. Yeni Camii Planı ... 404
Çizim 3.7. Çeltikçi Cami Planı ... 405
Çizim 3.8. Ulu Camii Planı ... 406
Çizim 3.9. Şeyh Camii Planı ... 407
Çizim 3.10. Kurbanzade Camii Planı ... 408
Çizim 3.11. Saburhane Camii Planı ... 409
Çizim 3.12. Demirtaş Köyü (Dikili) Camii Planı ... 410
Çizim 3.13. Poyracık Yıldırım Beyazıt Camisi Planı ... 411
Çizim 3.14. Poyracık Yeni Cami (Ayşe Hatun Mescidi) Planı ... 412
Çizim 3.15. Kocaömer Köyü Camisi Planı ... 413
Çizim 3.16. Menemen Gazez Camii Planı ... 414
Çizim 3.17. Hüsameddin Camisi Planı ... 415

Çizim **Sayfa**

Çizim 3.18. Rum Mehmed Paşa Camisi Planı 416
Çizim 3.19. Tahtakale Camisi Planı 417
Çizim 3.20. Bodrum Tepecik Camii Planı 418

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf		Sayfa
Fotoğraf 2.1.	Kapan (Hacı Turan) Camii Genel Görünüş	28
Fotoğraf 2.2.	Kapan (Hoca Turan) Camii Kuzey Cephesi	28
Fotoğraf 2.3.	Kapan (Hoca Turan) Camii Batı Cephesi	29
Fotoğraf 2.4.	Kapan (Hoca Turan) Camii Orta birimin Üst Örtü Sistemi	29
Fotoğraf 2.5.	Kapan (Hoca Turan) Camii Kubbe Göbeği Detayı	30
Fotoğraf 2.6.	Kapan (Hoca Turan) Camii Tromp Kemer Detayı	30
Fotoğraf 2.7.	Kapan (Hoca Turan) Camii Usta Kitabesi	31
Fotoğraf 2.8.	Kapan (Hoca Turan) Camii Mihrabı	31
Fotoğraf 2.9.	Kapan (Hoca Turan) Camii Mihrap Tepeliği	32
Fotoğraf 2.10.	Kapan (Hoca Turan) Camii Mahfili	32
Fotoğraf 2.11.	Kapan (Hoca Turan) Camii Mahfil Balkon Altlığı ve Saçağı	33
Fotoğraf 2.12.	Kapan (Hoca Turan) Camii Minberi	33
Fotoğraf 2.13.	Kapan (Hoca Turan) Camii Doğu Birimde Yer Alan Mihrap	34
Fotoğraf 2.14.	Kapan (Hoca Turan) Camii Doğu Birimde Yer Alan Mahfil	34
Fotoğraf 2.15.	Kapan (Hoca Turan) Camii Mahfil Balkonu Altlığı	35
Fotoğraf 2.16.	Kapan (Hoca Turan) Camii Batı Birimde Yer Alan Mihrap	35
Fotoğraf 2.17.	Kapan (Hoca Turan) Camii Minaresi	36
Fotoğraf 2.18.	Kapan (Hoca Turan) Camii Şadırvanı	36
Fotoğraf 2.19.	Kapan (Hoca Turan) Camii Şadırvanın İç Örtüsü	37
Fotoğraf 2.20.	Kapan (Hoca Turan) Camii Kitabesi	37
Fotoğraf 2.21.	Kapan (Hoca Turan) Camii Şadırvanın Kitabesi	38
Fotoğraf 2.22.	Kapan (Hoca Turan) Camii Yapının Dış Cephe Durumu	38
Fotoğraf 2.23.	Kapan (Hoca Turan) Camii 1972 Yılında Mihrabın Durumu	39
Fotoğraf 2.23.	Kapan (Hoca Turan) Camii Yan Mekânda Yer Alan Mihrap	39
Fotoğraf 2.25.	Kapan (Hoca Turan) Camii Mihrabı	40
Fotoğraf 2.26.	Kütük Minareli Camii	46
Fotoğraf 2.27.	Kütük Minareli Camii Harem Mekânı	46
Fotoğraf 2.28.	Kütük Minareli Camii Haremin Üst Örtüsü	47
Fotoğraf 2.29.	Kütük Minareli Camii Haremin Güney Duvarı	47
Fotoğraf 2.30.	Kütük Minareli Camii Mihrabı	48
Fotoğraf 2.31.	Kütük Minareli Camii Minaresi	48

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.32. Kütük Minareli Camii Cephe Düzeni 49
Fotoğraf 2.33. Kütük Minareli Camii Çeşmesi 49
Fotoğraf 2.34. Kütük Minareli Camii Kitabesi 50
Fotoğraf 2.35. Kütük Minareli Camii Mihrabı 50
Fotoğraf 2.36. Kütük Minareli Camii Tromp 51
Fotoğraf 2.37. Kütük Minareli Camii Son Cemaat Yeri 51
Fotoğraf 2.38. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii 57
Fotoğraf 2.39. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Harem Mekânı 57
Fotoğraf 2.40. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Kadınlar Mahfili 58
Fotoğraf 2.41. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Mihrabı 58
Fotoğraf 2.42. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Mihrap Tepeliği 59
Fotoğraf 2.43. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Üst Örtüsü 59
Fotoğraf 2.44. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Göbek Detayı 60
Fotoğraf 2.45. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Giriş Açlığı 60
Fotoğraf 2.46. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Kitabesi 61
Fotoğraf 2.47. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Son Cemaat Düzeni 61
Fotoğraf 2.48. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Üst Örtüsü 62
Fotoğraf 2.49. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Minaresi 62
Fotoğraf 2.50. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Minaresi 63
Fotoğraf 2.51. Zungurlu Köyü Camii 66
Fotoğraf 2.52. Zungurlu Köyü Camii Mihrabı 66
Fotoğraf 2.53. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii 70
Fotoğraf 2.54. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Giriş Açıklığı 70
Fotoğraf 2.55. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Haremin Doğu Duvarı 71
Fotoğraf 2.56. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Haremin Batı Duvarı 71
Fotoğraf 2.57. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Haremin Güney Duvarı 72
Fotoğraf 2.58. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Mihrabı 72
Fotoğraf 2.59. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Kubbesi 73
Fotoğraf 2.60. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Minaresi 73
Fotoğraf 2.61. Rüstem Paşa Camii 78
Fotoğraf 2.62. Rüstem Paşa Camii Mihrabı 78
Fotoğraf 2.63. Rüstem Paşa Camii Kadınlar Mahfili 79
Fotoğraf 2.64. Rüstem Paşa Camii Üst Örtüsü 79

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.65. Rüstem Paşa Camii Dış Cephesi 80
Fotoğraf 2.66. Rüstem Paşa Camii Minaresi 80
Fotoğraf 2.67. Rüstem Paşa Camii Minaresi 81
Fotoğraf 2.68. Rüstem Paşa Camii Mihrabı 81
Fotoğraf 2.69. Kamanlı Camii 85
Fotoğraf 2.70. Kamanlı Camii Üst Örtüsü 85
Fotoğraf 2.71. Kamanlı Camii Mihrabı 86
Fotoğraf 2.72. Kamanlı Camii Harem Mekân 86
Fotoğraf 2.73. Kamanlı Camii 1972 Yılında Kuzey Cephe 87
Fotoğraf 2.74. Kamanlı Camii Son Cemaat Revakı 87
Fotoğraf 2.75. Akpınar Köy Camii 90
Fotoğraf 2.76. Akpınar Köy Camii Üst Örtüsü 90
Fotoğraf 2.77. Akpınar Köy Camii Mihrabı 91
Fotoğraf 2.78. Akpınar Köy Camii Minaresi 91
Fotoğraf 2.79. Denizli Köyü Camii 95
Fotoğraf 2.80. Denizli Köyü Camii Kadınlar Mahfili 95
Fotoğraf 2.81. Denizli Köyü Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap 96
Fotoğraf 2.82. Denizli Köyü Camii Üst Örtüsü 96
Fotoğraf 2.83. Denizli Köyü Camii Minaresi 97
Fotoğraf 2.84. Denizli Köyü Camii Mihrabı (VGM) 97
Fotoğraf 2.85. Kızılca Köyü Camii 100
Fotoğraf 2.86. Kızılca Köy Camii Mihrabı 100
Fotoğraf 2.87. Kızılca Köy Camii Minaresi 101
Fotoğraf 2.88. İskele Yahşi Bey Camii 103
Fotoğraf 2.89. İskele Yahşi Bey Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap 104
Fotoğraf 2.90. İskele Yahşi Bey Camii Kadınlar Mahfili 104
Fotoğraf 2.91. İskele Yahşi Bey Camii Minaresi 105
Fotoğraf 2.92. İskele Yahşi Bey Camii Yapının İlk Durumu 105
Fotoğraf 2.93. Barbaros Köyü Camii 107
Fotoğraf 2.94. Barbaros Köyü Camii İç Mekân 108
Fotoğraf 2.95. Barbaros Köyü Camii Mihrabı 108
Fotoğraf 2.96. Barbaros Köyü Camii Kitabesi 109
Fotoğraf 2.97. Badalan Dede Mescit 112

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.98. Badalan Dede Mescit Mihrap ve Geçiş Öğesi 112
Fotoğraf 2.99. Musalla Mescidi 115
Fotoğraf 2.100. Musalla Mescidi Minaresi 115
Fotoğraf 2.101. Musalla Mescidi Mihrabı 116
Fotoğraf 2.102. Somut Baba Türbesi 118
Fotoğraf 2.103. Somut Baba Türbesi Giriş Açıklığı 119
Fotoğraf 2.104. Somut Baba Türbesinin İç 119
Fotoğraf 2.105. Somut Baba Türbesinin Özgün Hali 120
Fotoğraf 2.106. Çullu Köyü Camii 127
Fotoğraf 2.107. Çullu Köyü Camii Kitabesi 127
Fotoğraf 2.108. Çullu Köyü Camii Son Cemaat Revakı 128
Fotoğraf 2.109. Çullu Köyü Camii Kapı Açıklığı 128
Fotoğraf 2.110. Çullu Köyü Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap 129
Fotoğraf 2.111. Çullu Köyü Camii Kadınlar Mahfili 129
Fotoğraf 2.112. Çullu Köyü Camii Onarım Önceki Son Cemaat Revakı 130
Fotoğraf 2.113. Çullu Köyü Camii Onarım Öncesi Mihrap 130
Fotoğraf 2.114. Mordoğan Ayşe Kadın Camii 135
Fotoğraf 2.115. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Minaresi 135
Fotoğraf 2.116. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Haremin Güney Duvarı 136
Fotoğraf 2.117. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Haremin Batı Duvarı 136
Fotoğraf 2.118. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Kubbe 137
Fotoğraf 2.119. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Kubbenin İç Yüzeyi 137
Fotoğraf 2.120. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Kubbe Eteğinden Detay 138
Fotoğraf 2.121. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Tromp Kemer Detayı 138
Fotoğraf 2.122. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Tromp Detayı 139
Fotoğraf 2.123. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap 139
Fotoğraf 2.124. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Mihrap Kavsarası 140
Fotoğraf 2.125. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Minberin Yan Aylık Detay 140
Fotoğraf 2.126. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Minberi 141
Fotoğraf 2.127. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Ön Cephesi 141
Fotoğraf 2.128. Tepeboz Köyü Camii 145
Fotoğraf 2.129. Tepeboz Köyü Camii Kadınlar Mahfili 145

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.130. Tepeboz Köyü Camii Mihrabı 146
Fotoğraf 2.131. Tepeboz Köyü Camii Minaresi 146
Fotoğraf 2.132. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii 150
Fotoğraf 2.133. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Minaresi 150
Fotoğraf 2.134. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Harem Mekân 151
Fotoğraf 2.135. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Mihrabı 151
Fotoğraf 2.136. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Kadınlar Mahfili 152
Fotoğraf 2.137. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Tavan Göbeği..... 152
Fotoğraf 2.138. Kösedere Köyü Camii 158
Fotoğraf 2.139. Kösedere Köyü Camii Minaresi 158
Fotoğraf 2.140. Kösedere Köyü Camii Son Cemaat Revakına Giriş Sağlayan Kapı 159
Fotoğraf 2.141. Kösedere Köyü Camii Harem Mekân 159
Fotoğraf 2.142. Kösedere Köyü Camii Üst Örtü 160
Fotoğraf 2.143. Kösedere Köyü Camii Manzara Tasviri 160
Fotoğraf 2.144. Kösedere Köyü Camii Manzara Tasviri 161
Fotoğraf 2.145. Kösedere Köyü Camii Madalyon Düzeni 161
Fotoğraf 2.146. Kösedere Köyü Camii Sütun Başlığı Detayı 162
Fotoğraf 2.147. Kösedere Köyü Camii Mahfil Balkon Altı..... 162
Fotoğraf 2.148. Kösedere Köyü Camii Mihrabı 163
Fotoğraf 2.149. Amberseki Köyü Camii..... 167
Fotoğraf 2.150. Amberseki Köyü Camii Tavanı..... 167
Fotoğraf 2.151. Amberseki Köyü Camii Kadınlar Mahfili..... 168
Fotoğraf 2.152. Amberseki Köyü Camii Mihrabı..... 168
Fotoğraf 2.153. Çatalkaya Köyü Camii 172
Fotoğraf 2.154. Çatalkaya Köyü Camii Minare Kitabesi 172
Fotoğraf 2.155. Çatalkaya Köyü Camii Minare..... 173
Fotoğraf 2.156. Çatalkaya Köyü Camii Kadınlar Mahfili 173
Fotoğraf 2.157. İnecik Köyü Camii 176
Fotoğraf 2.158. İnecik Köyü Camii Minaresi 176
Fotoğraf 2.159. İnecik Köyü Camii Haremin Kuzeyi..... 177
Fotoğraf 2.160. İnecik Köyü Camii Mihrabı 177
Fotoğraf 2.161. İnecik Köyü Camii Mihrabı 178

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.162. Küçükbahçe Köyü Camii 181
Fotoğraf 2.163. Küçükbahçe Köyü Camii Mihrap..... 181
Fotoğraf 2.164. Salman Köyü Camii 184
Fotoğraf 2.165. Minare 185
Fotoğraf 2.166. Sarpıncık Köyü Camii 188
Fotoğraf 2.167. Sarpıncık Köyü Camii Minaresi..... 188
Fotoğraf 2.168. Sarpıncık Köyü Camii Hareme Giriş 189
Fotoğraf 2.169. Sarpıncık Köyü Camii Mihrabı 189
Fotoğraf 2.170. Eğlenhoca Köyü Camii 194
Fotoğraf 2.171. Eğlenhoca Köyü Camii Minaresi 194
Fotoğraf 2.172. Eğlenhoca Köyü Camii Giriş Sağlayan Kapı Açıklığı..... 195
Fotoğraf 2.173. Eğlenhoca Köyü Camii Hareme Giriş Sağlayan Kapı Açıklığı..... 195
Fotoğraf 2.174. Eğlenhoca Köyü Camii Üst Örtü..... 196
Fotoğraf 2.175. Eğlenhoca Köyü Camii Haremin Mekân 196
Fotoğraf 2.176. Eğlenhoca Köyü Camii Mihrabı..... 197
Fotoğraf 2.177. Eğlenhoca Köyü Camii 1971 Yılında Pencere Düzeni 197
Fotoğraf 2.178. Saip Köyü Camii 202
Fotoğraf 2.179. Saip Köy Camii Giriş Açıklığı 202
Fotoğraf 2.180. Saip Köy Camii Üst Kat Pencere Alınlığı..... 203
Fotoğraf 2.181. Saip Köy Camii Üst Kat Pencere Alınlığı..... 203
Fotoğraf 2.182. Saip Köy Camii Alt Kat Pencere Alınlığı 204
Fotoğraf 2.183. Saip Köy Camii Alt Kat Pencere Alınlığı 204
Fotoğraf 2.184. Saip Köy Camii Harem Mekân ve Mihrap..... 205
Fotoğraf 2.185. Saip Köy Camii Minberi 205
Fotoğraf 2.186. Bozköy Camii..... 209
Fotoğraf 2.187. Bozköy Camii Doğu Cephe..... 209
Fotoğraf 2.188. Bozköy Camii Batı Cephe..... 210
Fotoğraf 2.189. Bozköy Camii Minaresi..... 210
Fotoğraf 2.190. Alaçatı Memiş Ağa Camii..... 215
Fotoğraf 2.191. Alaçatı Memiş Ağa Camii Haziresi..... 216
Fotoğraf 2.192. Alaçatı Memiş Ağa Camii Harem Mekân..... 216
Fotoğraf 2.193. Alaçatı Memiş Ağa Camii Mihrabı 217

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.194. Alaçatı Memiş Ağa Camii Minberi 217
Fotoğraf 2.195. Alaçatı Memiş Ağa Camii Üst Örtü 218
Fotoğraf 2.196. Hacı Mehmet Ağa Camii 222
Fotoğraf 2.197. Hacı Mehmet Ağa Camii Kitabesi 222
Fotoğraf 2.198. Hacı Mehmet Ağa Camii Minaresi 223
Fotoğraf 2.199. Hacı Mehmet Ağa Camii Harem Mekân 223
Fotoğraf 2.200. Hacı Mehmet Ağa Camii Mihrabı 224
Fotoğraf 2.201. Hacı Mehmet Ağa Camii Minberi 224
Fotoğraf 2.202. Çeşme Köy Camii 227
Fotoğraf 2.203. Çeşme Köy Camii Son Cemaat Revakı 227
Fotoğraf 2.204. Çeşme Köy Camii Kıble Duvarı 228
Fotoğraf 2.205. Çeşme Köy Camii Haremin Kuzey Duvarı 228
Fotoğraf 2.206. Kale İçi (Hisar) Camii 232
Fotoğraf 2.207. Kale İçi (Hisar) Camii Mihrap ve Minber 232
Fotoğraf 2.208. Kale İçi (Hisar) Camii Minaresi 233
Fotoğraf 2.209. Kale İçi (Hisar) Camii 1997 Yılında Yapının Durumu 233
Fotoğraf 2.210. Kale İçi (Hisar) Camii 1997 Yılında Yapının Durumu 234
Fotoğraf 2.211. Pandolos Osman Ağa Camii 238
Fotoğraf 2.212. Pandolos Osman Ağa Camii Minaresi 238
Fotoğraf 2.213. Pandolos Osman Ağa Camii Harem Mekân 239
Fotoğraf 2.214. Pandolos Osman Ağa Camii Mihrap ve Minber 239
Fotoğraf 2.215. Pandolos Osman Ağa Camii Haremin Kuzey Duvarı 240
Fotoğraf 2.216. Pandolos Osman Ağa Camii Tavan 240
Fotoğraf 2.217. Pandolos Osman Ağa Camii Minaresi 241
Fotoğraf 2.218. Hacı Memiş Ağa Camii 245
Fotoğraf 2.219. Hacı Memiş Ağa Camii Harem Mekân 245
Fotoğraf 2.220. Hacı Memiş Ağa Camii Mihrabı 246
Fotoğraf 2.221. Hacı Memiş Ağa Camii Minberi 246
Fotoğraf 2.222. Hacı Memiş Ağa Camii Minberi 247
Fotoğraf 2.223. Hacı Memiş Ağa Camii 1986 Yılında Yapının Durumu 247
Fotoğraf 2.224. Hacı Memiş Ağa Camii İç Mekân 248
Fotoğraf 2.225. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi 252
Fotoğraf 2.226. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi Kitabesi 252

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.227. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesinin İç Mekânı 253
Fotoğraf 2.228. Kasım Çelebi Camii 259
Fotoğraf 2.229. Kasım Çelebi Camii Minaresi 259
Fotoğraf 2.230. Kasım Çelebi Camii Mihrabı 260
Fotoğraf 2.231. Kasım Çelebi Camii Minberi 260
Fotoğraf 2.232. Kasım Çelebi Camii Kapı..... 261
Fotoğraf 2.233. Hıdır Bey Camii 265
Fotoğraf 2.234. Hıdır Bey Camii Minare..... 265
Fotoğraf 2.235. Hıdır Bey Camii Harem Mekân 266
Fotoğraf 2.236. Hıdır Bey Camii Kadınlar Mahfili 266
Fotoğraf 2.237. Hıdır Bey Camii Harem Mekân 267
Fotoğraf 2.238. Turâbiye Camii..... 271
Fotoğraf 2.239. Turâbiye Camii Minare 271
Fotoğraf 2.240. Turâbiye Camii Camin Ön Kısmı 272
Fotoğraf 2.241. Turâbiye Camii Mihrap 272
Fotoğraf 2.242. Turâbiye Camii Üst Örtü..... 273
Fotoğraf 2.243. Turâbiye Camii Kubbe Göbeği Detayı..... 273
Fotoğraf 2.244. İhsaniye Camii..... 276
Fotoğraf 2.245. İhsaniye Camii Yan Cepheler..... 276
Fotoğraf 2.246. İhsaniye Camii Kuzey Cephe 277
Fotoğraf 2.247. İhsaniye Camii Mihrap 277
Fotoğraf 2.248. Ulu Camii 282
Fotoğraf 2.249. Ulu Camii Minaresi 282
Fotoğraf 2.250. Ulu Camii Kitabesi 283
Fotoğraf 2.251. Ulu Camii Üst Örtüsü..... 283
Fotoğraf 2.252. Ulu Camii Harem Mekânı 284
Fotoğraf 2.253. Ulu Camii Kadınlar Mahfili 284
Fotoğraf 2.254. Ulu Camii Mihrabı 285
Fotoğraf 2.255. Ulu Camii Mihrabı 285
Fotoğraf 2.256. Ulu Camii Minaresi 286
Fotoğraf 2.257. Sığacık Camii 290
Fotoğraf 2.258. Sığacık Camii Kitabesi 290
Fotoğraf 2.259. Sığacık Camii Son Cemaat Revakı 291

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.260. Sığacık Camii Minaresi 291
Fotoğraf 2.261. Sığacık Camii Harem Mekân 292
Fotoğraf 2.262. Sığacık Camii Kıble Duvarı 292
Fotoğraf 2.263. Sığacık Camii Kadınlar Mahfili 293
Fotoğraf 2.264. Sığacık Camii Kubbe Göbeği Detay 293
Fotoğraf 2.265. Sığacık Camii 1981 Yılında Mihrabın Durumu 294
Fotoğraf 2.266. Sığacık Camii Son Cemaat Revakı 294
Fotoğraf 2.267. Sığacık Camii Mihrabı 295
Fotoğraf 2.268. Sığacık Camii Minberi 295
Fotoğraf 2.269. Tepecik Camii 299
Fotoğraf 2.270. Tepecik Camii Minare 299
Fotoğraf 2.271. Tepecik Camii Harem Mekân 300
Fotoğraf 2.272. Tepecik Camii Kadınlar Mahfili 300
Fotoğraf 2.273. Tepecik Camii Mihrabı 301
Fotoğraf 2.274. Ulamış Köyü Camii 306
Fotoğraf 2.275. Ulamış Köyü Camii Minaresi 306
Fotoğraf 2.276. Ulamış Köyü Camii Son Cemaat Revakı 307
Fotoğraf 2.277. Ulamış Köyü Camii Harem Mekânı 307
Fotoğraf 2.278. Ulamış Köyü Camii Mihrabı 308
Fotoğraf 2.279. Ulamış Köyü Camii Kadınlar Mahfili 308
Fotoğraf 2.280. Ulamış Köyü Camii Mahfilden Detay 309
Fotoğraf 2.281. Ulamış Köyü Camii Tavanı 309
Fotoğraf 2.282. Sığacık Mescidi 312
Fotoğraf 2.283. Sığacık Mescidin İçi 312
Fotoğraf 2.283. Sığacık Mescidi 313
Fotoğraf 2.284. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi 317
Fotoğraf 2.285. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Revak 317
Fotoğraf 2.286. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Öğrenci Hücresi 318
Fotoğraf 2.287. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Öğrenci Hücresi 318
Fotoğraf 2.288. Mustafa Efendi Türbesi 321
Fotoğraf 2.289. Mustafa Efendi Türbesi ve Haziresi 321
Fotoğraf 2.290. Yukarı Çarşı Camii 329
Fotoğraf 2.291. Yukarı Çarşı Camii Minaresi 329

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 2.292. Yukarı Çarşı Camii Minber ve Pencere Alınlığı 330
Fotoğraf 2.293. Yukarı Çarşı Camii Kadınlar Mahfilinin Altı 330
Fotoğraf 2.294. Yukarı Çarşı Camii Mihrap 331
Fotoğraf 2.295. Yukarı Çarşı Camii Kavsara Düzeni 331
Fotoğraf 2.296. Aşağı Çarşı Camii 335
Fotoğraf 2.297. Aşağı Çarşı Camii Kitabesi 335
Fotoğraf 2.298. Aşağı Çarşı Camii Kapısı 336
Fotoğraf 2.299. Aşağı Çarşı Camii Kapı Açıklığı Detayı 336
Fotoğraf 2.300. Aşağı Çarşı Camii Harem Mekânın Önünde Yer Alan Bölüm 337
Fotoğraf 2.301. Aşağı Çarşı Camii Harem Mekânı 337
Fotoğraf 2.302. Aşağı Çarşı Camii Mihrabı 338
Fotoğraf 2.303. Yelki Aşağı Camii 343
Fotoğraf 2.304. Yelki Aşağı Camii Kitabesi 343
Fotoğraf 2.305. Yelki Aşağı Camii Giriş Açıklığı 344
Fotoğraf 2.306. Yelki Aşağı Camii Harem Mekânı 344
Fotoğraf 2.307. Yelki Aşağı Camii Pencere Düzeni 345
Fotoğraf 2.308. Yelki Aşağı Camii Madalyon Düzeni 345
Fotoğraf 2.309. Yelki Aşağı Camii Mihrabı 346
Fotoğraf 2.310. Yelki Aşağı Camii Tepelik Kısmından Detayı 346
Fotoğraf 2.311. Yelki Aşağı Camii Son Cemaat Revakı 347
Fotoğraf 2.312. Yelki Aşağı Camii Mihrabı 347
Fotoğraf 2.313. Yelki Yukarı Camii 351
Fotoğraf 2.314. Yelki Yukarı Camii Giriş Açıklığı Üzerinde Yer Alan Tarih ... 351
Fotoğraf 2.315. Yelki Yukarı Camii Minaresi 352
Fotoğraf 2.316. Yelki Yukarı Camii Harem Mekânı 352
Fotoğraf 2.317. Yelki Yukarı Camii Tavanı 353
Fotoğraf 2.318. Yelki Yukarı Camii Mihrabı 353
Fotoğraf 2.319. Yelki Yukarı Camii Tepelik Kısmı 354
Fotoğraf 2.320. Yelki Yukarı Camii Kadınlar Mahfili 354
Fotoğraf 2.321. Yelki Yukarı Camii Mihrabı 355
Fotoğraf 3.1. Dikili Merkez- Bahriyun Camii (Kaptan Paşa Camii, İsmail Bey Camii), Ahşap Tavan Süslemesi Detay 419

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 3.2. Pekmezpazarı Camisi, Mihrap Önü Tavan Süslemesi Pano 419

Fotoğraf 3.3. Pekmezpazarı Camisi, Mihrap Önü Tavan Süslemesi 420

Fotoğraf 3.4. Torbalı, Arslanlar Köyü Camii Tavan Süslemesi 420

Fotoğraf 3.5. Torbalı Yeniköy Selimiye Camii Tavan Süslemesi 420

Fotoğraf 3.6. Saburhane Camii Harem Tavan Göbeği..... 421

Fotoğraf 3.7. Bodrum Kızılhisarlı Mustafa Paşa Camii Harem Tavanında Yer Alan Ahşap Göbek 421

Fotoğraf 3.8. Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii Bağdadi Kubbe 422

Fotoğraf 3.9. Poyracık Yeni Camii (Ayşe Hatun Mescidi), Bağdadi Kubbe 422

Fotoğraf 3.10. Hacı Abdi Ağa Camii Bağdadi Kubbe 423

Fotoğraf 3.11. Karapınar Sultan Selim Camii Mihrap Düzeni 423

Fotoğraf 3.12. Hacı Sinan Cami Son Cemaat Yerin Yer Alan Mihrap Düzeni 424

Fotoğraf 3.13. Akıncılar Mescidi Mihrap Düzeni..... 424

Fotoğraf 3.14. Kale Mescidi Mihrap Düzeni 425

Fotoğraf 3.15. Alparslan Mescidi Mihrap Düzeni 425

Fotoğraf 3.16. Hisar Camii Mihrap Düzeni 426

Fotoğraf 3.17. Şadırvan Altı Camii Mihrap Düzeni 426

Fotoğraf 3.18. Kemeraltı Camii Mihrap Düzeni..... 427

Fotoğraf 3.19. Başdurak Camii Mihrap Düzeni..... 427

Fotoğraf 3.20. Hamidiye Camii Mihrap Düzeni 428

Fotoğraf 3.21. İstanbul Ayazma Camii Mihrap Düzeni..... 428

Fotoğraf 3.22. İstanbul Laleli Camii Mihrap Düzeni..... 429

Fotoğraf 3.23. Kemeraltı Camii Pencere Düzeni 429

Fotoğraf 3.24. Hamidiye Camii Pencere Düzeni 430

Fotoğraf 3.25. Damlacık Camii Pencere Düzeni 430

Fotoğraf 3.26. Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii Pencere Düzeni..... 431

Fotoğraf 3.27. Bıyıklar Camii Pencere Düzeni..... 431

Fotoğraf 3.28. Torbalı Özbey Camii Pencere Düzeni..... 432

Fotoğraf 3.29. Birgi Karaoğlu Cami Pencere Düzeni 432

Fotoğraf 3.30. Hacı İlyas Camii Pencere Düzeni..... 433

Fotoğraf 3.31. İshak Bey Camii Minare Düzeni 433

Fotoğraf **Sayfa**

Fotoğraf 3.32. Karakadı Mecmedin Camii Minare Düzeni 434
Fotoğraf 3.33. Narin Camii Minare Düzeni 434
Fotoğraf 3.34. Torbalı, Arslanlar Köyü Camii Minare Düzeni..... 435
Fotoğraf 3.35. Torbalı, Tulum Köyü Tirimüjgan Camii Minare Düzeni..... 435
Fotoğraf 3.36. Torbalı, Naime Köyü, Burhaniye Camii Minare Düzeni 436

ÖN SÖZ

Anadolu coğrafyası birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerden izler taşıyan Anadolu Coğrafyası, bilim dünyasına kazandırılması gereken birçok konuyu bünyesinde barındırmaktadır. Bu konulardan biri ise İzmir Yarımadasında Türk Dönemi Dini Mimarisi konusudur.

Çalışma konusunun belirlenmesinden bitimine kadar, her aşamada; özverisi, disiplini, bilgisi ve tecrübeleriyle çalışmalarıma büyük katkı sunan başta çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet TOP'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tez aşamasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Hocam Dr. Öğr. Üyesi Tahsin KORKUT'a şükran borçluyum. Tez sürecinde desteğini esirgemeyen sabırla aradaki kilometreleri aldırış etmeden önemli katkılarda bulunan hocam Sayın Doç. Dr. Hasan UÇAR'a sonsuz teşekkürler ederim ve borç bilirim. Bu süreç içerisinde yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Ersel CAĞLITÜTÜNCİGİL Doç. Dr. Güler YILMAZ, Doç. Dr. Halil SÖZLÜ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül BEKMEZ YELEN'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez süreci boyunca katkılarını ve desteklerin esirgemeyen Sayın Hocam Doç. Dr. Kemal ÖZKURT'a ve Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ'a sonsuz teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca katkılarını esirgemeyen Tarih Anabilim Dalı Doç. Dr. Rahmi TEKİN'e, Burcu KARAKUŞ'a, Edebiyat Anabilim Dalı Bölüm Başkanı Prof. Dr. A. Mecit CANATAK'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İzmir İl Müftü Şefi Şemsettin SÖNMEZ'e, İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğü Müze Araştırmacısı Aslı ECEVİT'e, Nuri ERTAN'a, İlhan PINAR'a Erol ŞAŞMAZ'a ve İzmir'de kaldığım süreç içerisinde ilgisini ve yardımını esirgemeyen Mehmet Emeç'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek Lisan eğitimindeki önemli katkılarından dolayı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Anabilim Dalındaki hocalarıma teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Katkı ve desteklerini esirgemeyen Van İl Halk Kütüphane Müdürü Sayın Sait PİŞKİN ve çalışanları Fırat GÖÇEROĞLU ile Songül KAYA ÖRNEK'e sonsuz teşekkür ederim.

Mimari çizim ve ölçümlerde desteklerini esirgemeyen MKA mimarlıktan Mehmet KARA'ya ve Serkan ERZEN'e teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her adımımı destekleyen, sevgi ve inançları ile her konuda yanımda olan babam İsmet ÇALIŞ'a, annem Ayşe ÇALIŞ'a kız kardeşlerim Deniz ÇALIŞ'a, Nida ÇALIŞ'a ve Halime ÇALIŞ'a gönülden sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süreci boyunca her zaman yanımda olan ve sabırla tez sürecini benimle yürütün Muhammed ERÖRS'e gönülden sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Sevgi ÇALIŞ

Van, 2023

GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli kültürlere ev sahipliği yapan İzmir, Jeopolitik konumu ile Antik çağlardan günümüze kadar önemini korumuştur. İzmir bölgesinde deniz ticaretinin önemi ile bölgenin savunması daha da önemli bir hale gelmiştir. İlk dönemlerde yerleşim daha çok deniz kenarında şekillenmiştir.

İzmir Yarımadasındaki ilk liman yerleşimi Urla İskele'sinde tespit edilmiştir. Neolitik, Kalkolitik ve Tunç çağları boyunca yerleşime sahne olmuştur. Urla iskelesinden sonra 12 İon kentinden biri olan Klazomenai'de yerleşim olmuştur. Uzun yıllar bölgede İon kültürünün hâkimiyeti ardında, bölgede Roma uygarlığı hâkim olmuştur. M.S. 395'de Büyük Roma İmparatorluğunun bölünmesi ile bölgeye Doğu Roma hâkim olmuştur.

1071'de Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu'yu yurt edinmek amacıyla, batıya hareket eden Selçuklular, Ege sahiline kadar ulaşmıştır. 1076 yılında İzmir ve Yarımada bölgesine hâkim olan Çaka Bey, Batı Anadolu'nun Türkleşmesine ilk adımı atmıştır. Çaka Bey, İzmir ve çevresine hâkim olan ilk Türkmen Beyidir. Çaka Bey'in ölümümden sonra bölge 14. yüzyıla kadar Doğu Roma egemenliğinde kalmıştır. 14. yüzyıldan sonra İzmir ve Çevresi Aydınoğulları Beyliği hâkimiyeti altına girmiştir.

Aydınoğullarının kurucusu Mehmet Bey, Germiyanoğulları ordusunun komutanı iken Aydın ve çevresini fetih etmek ile görevlendirilmiştir. Mehmet Bey Bizans'ta Birgi'yi aldıktan (1308) sonra bağımsızlığını ilan etmiştir. Birgi'nin ardından sonra İzmir ve çevresini topraklarına katmıştır.

Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıt tarafından Aydınoğulları üzerine 1390 yılında sefere çıkılmıştır. Bu sefer sonrasında Aydınoğluları Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. 1402 yılında yaşanılan Ankara Savaşı sonrasında bölgeye tekrardan Aydınoğulları hâkim olmuştur. Osmanlı'nın fetret devride, Çelebi Mehmet Aydınoğulları Beyliğinin Osmanlıya tabi olmasını istemiştir fakat bunu Aydınoğulları Beyliğinin lideri Cüneyd Bey reddetmiştir. Bunun üzerine Mehmet Çelebi İzmir'i karadan ve denizden kuşatmıştır. Osmanlının kendi içindeki kargaşadan dolayı İzmir alınamamıştır. 1426 yılında II. Murat döneminde İzmir tamamen ele geçirilerek Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.

Gerek sivil mimari ve gerekse dini mimari yapılarıyla Yarımadanın geçmişinde önemli iz bırakan, siyasi hâkimiyetlerin yanında kültürel hâkimiyetlerin de etkisiyle de Türk Dönemindeki Dini Mimari "Aydınoğluları Dönemi ve Osmanlı Döneminde" şekillenmiş ve tezin konusunu oluşturmaktadır.

İzmir Yarımadasında yer alan ilçelerde yapılar, mimari kuruluşları, planları ve süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Yarımada ve çevresinde çok sayıda cami, türbe ve medrese olmasına rağmen biz bu yapılardan sadece 44 cami, 3 mescit, 1 medrese ve 3 türbe tez konusu kapsamında ele alınmıştır.

Bu yapılar eklektik üslubun yer aldığı geniş bir süsleme repertuarı ve inşa tarihleri göz önünde bulundurularak bir sıralamaya tabi tutulmuş, plan, mimari ve duvar süslemeleri açısından ayrıntılı olarak incelendikten sonra Ege Bölgesinde var olan diğer örneklerle karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları araştırılarak ortaya konulmuştur.

A) Konunun Niteliği ve Amacı

İzmir Yarımadası, geçmişten günümüze kadar farklı kültürlere ev sahipliği yapmış ve siyasi olayların yaşandığı bir yer olması ile geçmişten günümüze kadar önemini korumuş, zengin kültür varlıklarıyla günümüzde de önemini cami mimarisinde hissettirmeye devam etmektedir.

Daha öncede bahsettiğimiz gibi öncelikle yarımada bölgesinde yer alan 44 cami, 3 mescit, 1 medrese ve 3 türbeyi, inşa tarihlerine göre kronolojik olarak bir sıralanmıştır. Sonrasında ise plan, süsleme ve mimari özellikleri açısından ele alınarak Ege Bölgesinde yer alan benzer örneklerle karşılaştırarak Türk mimarisi içindeki yerini belirlemeye çalışılmıştır.

Yarımada bölgesinde yer alan yapıların incelemesinde, Aydınoğulları beyliği ve Osmanlı dönemine kadar bünyesinde barındırdığı bu iki dönem aralığındaki özellikleri ortaya konulacaktır.

Yarımada bölgesinde, Türk dönemi dini mimari yapılarının bir bütün olarak ele alınması, beylikler ve Osmanlı sanatının dönem özelliklerinin süslemeleri ve bezemelerinin vurgulanması tez çalışmasına ayrı bir önem yüklemektedir. Tez konusu belirlenmiş olup akabinde bölgeyle ilgili kaynak taraması yapılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda konuyu daha ayrıntılı bir şekilde incelemek amacıyla bölgeye

gidilerek saha çalışması yapılmıştır. Bu çalışma doğrultusunda kaynaklardan ve saha çalışması verilerinden yola çıkılarak Yarımada bölgesinde yer alan dini mimari yapıları dönemsel özellikleri vurgulanmıştır. Konuyu asıl önemli kılan husus, bugüne kadar bu konu ile ilgili bütünsel bir çalışma yapılmamıştır.

B) Kaynaklar ve Araştırmalar

Çalışmamızda, İzmir Yarımada'sında Türk Dönemi Dini Mimari eserler ele alınacaktır. Türklerin bölgeye geldikleri dönemden Osmanlı devletinin bölgede hâkim olduğu sürece kadar ki dönemi kapsamaktadır. Bu da 12. yüzyıldan 19. yüzyılı içine alan bir süreçtir.

Günümüze gelebilen bu yapılar genellikle orijinal işlevlerinde kullanılmaktadır. Orijinal işlevi dışında kullanılan yapılarda özgün hallerini korumaktadır. Günümüze gelebilen bu yapıların, bugünkü durumlarını belgelemek, tescilli olanları değerlendirmek, tescilli olmayanları literatüre kazandırmak adına "İzmir Yarımada'sındaki Türk Dönemi Dini Mimarisi" başlığı altında konu sınırlandırılmıştır. İzmir'in beş ilçesini kapsayan bu çalışmada yapılar, dönemsel bir yol izlenerek aynı zamanda genel bir yaklaşım ile değerlendirilecektir. Elde edilen veriler doğrultusunda bölge ve bölge dışındaki eserlerle karşılaştırılıp ve değerlendirilecektir

Rahmi Hüseyin ÜNAL ve Ersel CAĞLITÜTÜNCİGİL'in **Urla'nın Tarihi Camileri ve Hazireleri** adlı kitapta çalışma alımıza giren Urla ilçesinde yer alan Hazireli camiler, çizim ve fotoğraflar ile desteklenerek anlatılmıştır. Kitapta on bir cami ve iki mescit ele alınmıştır.

Cengiz GÜRBIYIK'ın **Karaburun Yarımada'sındaki Türk Dönemi Mimarisi** adlı kitap, çalışma alanımıza giren Karaburun ilçesinde yer alan Türk dönemine ait yapılar hakkında çizim, fotoğraf ile desteklenen yapıların anlatımı yapılmıştır. Kitap on altı camiyi ele almıştır. Kitabın değerlendirme kısmı, yapıları plan tipolojisine ve mimari unsurlar başlığı altında yapıları değerlendirmiştir.

Süreyya EROĞLU BİLGİN'in **Batı Anadolu Beyliklerinde Bezeme Anlayışı (Camiler)** Kitap, Batı Anadolu'ya egemen olan beyliklerin inşa ettikleri yapılar üzerinde kullandıkları tezyinat ve yapılarda kullanılan malzeme hakkında bilgi vermektedir. Batı Anadolu'da yer alan, Aydınoğulları Beyliği, Germiyanoğulları

Beyliği, Saruhanoğulları Beyliği ve Menteşeoğulları Beyliğine ait camileri ele almıştır. Camiler hakkında kısa bilgi verildikten sonra asıl konu olan bezeme üzerinde durulmuştur. Değerlendirme kısmında bezeme unsurunu hangi malzeme üzerinde uyguladıklarına değinmiştir.

Ekrem AKURGAL'ın **Ege Batı Uygarlığının Doğduğu Yer** adlı kitabında, Ege Bölgesinde tarihi çağlarda kurulmuş uygarlıkların, gelişim ve yükseliş evlerini anlatmaktadır. Aynı zamanda kitapta iki bölüm şeklinde Ege Bölgesinde Altın çağının yaşanmasına olanak sağlayan unsurlar ve gelişimler ele alınmıştır. Çalışma alanımıza girin bölge ile tarihi çağlar hakkında bilgiler vermektedir.

Nuri YAVUZ'un **Anadolu'da Beylikler Dönemi Siyasi Tarih ve Kültür** kitabı, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Anadolu'da yer alan beyliklerin siyasi tarihini anlatmaktadır. İkinci bölümde ise kültür ve medeniyetlerini anlatmaktadır. Üçüncü bölüm ise genel değerlendirme ve sonuç bölümüdür. Kitabin birinci bölümünü oluşturan kısımda İzmir bölgesine hakkim olan beyliklerin siyasi tarihini ve kültür medeniyetlerine genel hatları ile değinilmiştir. Kitabın değerlendirme ve sonuç kısmında beylikleri döneminin kronolojik tarihini, beyliklerin hamiliğini yaptıkları sanat eserleri ve Timur istilası ile Anadolu coğrafyasının fetret devri yaşadığına değinilmiştir.

Mustafa YILDIRIM'ın **Türk İslam Sanatlarına Giriş** kitabı, Türk İslam Sanatının genel hatları ile anlatmıştır. Aydınoğulları Beyliğine ait bölümde, ortaya koydukları eserlerde ilk dönemde Anadolu Selçuklu sanatının üslubu görülmektedir. Daha sonraki dönemler hâkim oldukları bölgenin sanatı ve Anadolu Selçuklu sanatı ile sentezleyerek, yapmış oldukları eserlerde yenilikler ortaya koymuşlardır. Ve bu beyliğe ait önemli eserler üzerinde durulmuştur.

Ersel CAĞLITÜTÜNCİGİL'in **Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii Süslemeleri** makalesi, Ayşe Kadın Cami Olarak bilinen Mordoğan Köy Cami'nin geç dönem süslemeleri ile önemli bir konuma sahiptir. Çalışmamız alanında ilk başvurulan makale arasında yer almaktadır. Makalede, caminin konumu ve tarihçesi, plan ile yapı içerisinde yer alan duvar resimleri hakkında bilgi vermektedir. Sonuç kısmında yapının içerisinde yer alan süslemelerin üslup özellikleri yönünden geç dönem süslemeleri olduğu ve bu resimleri yapan ustaların kimler olduğu bilmediğine değinilmiştir.

Ertan DAŞ'ın **Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/İzmir)** makalesi, Sığacık Kalesi ve kale içindeki, Türk dönemine ait bir cami, bir mescit, bir hamam, bir türbe ve bir şadırvan ele almış. Yapıların ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir. Makalede Seferihisar'ın tarihçesine değinilmiş ve Osmanlı Devleti döneminde anılan isminden bahsettikten sonra, Sığacık Kalesi, Sığacık Camii, Sığacık Mescidi, Sığacık Hamamı ve Mustafa Efendi Türbesine tipolojik ve tezyinat üslubuna değinmiştir. Sonuç kısmı daha çok Sığacık Kalesi üzerinde durulmuştur.

Yekta DEMİRALP'in **İzmir/Seferihisar Hereke (Düzce) Köyü Medresesi** adlı makalesi, Çalışma alanımızda ki tek medrese örneği olan Hereke Köy Medresesi günümüzde harap durumdadır. Medrese için başvuru kaynakların ilki olan makale, vakfiyesi ve kitabesi olmayan medresenin tarihlemesini aynı avlu içerisinde yer alan cami ile tarihlendirilmektedir makalede. Harap durumda olan medresenin restorasyon çalışmaları yapılması adına önerilerde bulunmuştur. Makalede, medresenin orijinal planı verilmiş, plan tipolojisi ve üslup özellikleri hakkında durulmuştur.

Fatma BULUT'un **İzmir- Urla Merkezindeki Cami Hazirelerinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları** adlı yüksek lisans tezi, konu olarak İzmir'in İlçesi olan Urla'nın coğrafi ve tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Urla ilçesinin merkezinde cami ve hazireleri başlığı altında Urla Merkezde yer alan camilerin, Tarihi, Coğrafi konumu ve plan tipolojisi üzerinde durulmuştur.

Ahu Simla DEĞERLİ'nin **İzmir Türk Mimarisinde Duvar Resimlerinin Korunması ve Restorasyon Sorunları** adlı yüksek lisans tezi, konu olarak İzmir'in coğrafi konumuna ve tarihçesine değinmiştir. Katalog kısmında ise, İzmir bölgesinde yer camilerde duvar resimleri olan camileri konu almış ve iki başlık şeklinde düzenlenmiştir. Birinci başlıkta restore edilmiş cami resim duvarları başlığı yer alır iken, ikinci başlıkta ise restore edilmemiş camiler yer almaktadır. Çalışmanın Değerlendirme kısmında yapıları kendi içerisindeki durumları ille değerlendirmiştir.

Selda Ertuğrul KALFAZADE'nin **Anadolu'da Aydınoğulları Dönemi Mimarisi** adlı doktora tezi, konu olarak Aydınoğluları Beyliğinin tarihçesinde, bulundukları topografisi, kültür, din ve ekonomik yaşamlarından bahsetmiştir. Katalog kısmında ise Aydınoğulları Beyliğine ait mimari yapıların özelliklerinden bahsettikten sonra inşa ettikleri yapıları, yapı gruplarına ayırarak ele alınmıştır. Çalışmanın

değerlendirme bölümünde, Aydınoğulları döneminde görev almış, mimar ve ustalar hakkında da bilgi vermiştir.

Eren Bali GÜRSOY'un **Bir Aydınoğlu Beyliği Anıtı Selçuk İsa Bey Camisi Mimari Özellikleri, Restitüsyon ve Koruma Sorunları** adlı yüksek lisans tezi, konu olarak Selçuk İsa Bey Camisine ayrıntılı değinmiştir. Tezin diğer bir bölümünü oluşturan başlık ise Batı Anadolu Beyliklerin Mimarisi adlı başlıktır. Bu başlık kendi içinde iki bölüme ayrılmıştır. Birinci başlık 14. yy. Batı Anadolu Beyliklerinin Mimarisinde Görülen Genel Özellikler. İkinci başlık ise Batı Anadolu Beylikleri Mimarisi ve Başlıca Eserleri ve Osmanlı Olan Katkı hakkında genel bilgiler vermiştir. Değerlendirme kısmında İsa Bey Caminin Aydınoğlu beyliği içerisinde ki yerinden bahsetmiştir. İsa Bey Camii daha sonraki Aydınoğulları Beyliği mimarisinde yeni gelişmelere yol açtığına bu gelişmelerin mimari üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir.

Ceren NARİN GÜZEL'in **Structural Model Based Root Cause Investıgatıon of DamageIn Urla Helvacılar MosqueAnd a Proposal For Strengthenıng** yazmış olduğu tez İngilizce yazılmıştır. İngilizce yazılmış olan tezin Türkçe başlığı, "Yapısal Model Tabanlı Kök Neden Urla'daki Hasarın Araştırılması Helvacılar Camii ve Teklifi Güçlendirme". Konu olarak İzmir'de yer alan Helvacılar Camii hakkında bilgi vermektedir.

Veli Mustafa YÖNDER'in **Archıvıng of TheConservatıon Data O Immovable Cultural Assets Datıng to 1300-1600 in Urla Center UsıngGıs** yazmış olduğu tez İngilizce yazılmıştır. İngilizce yazılmış olan tezin Türkçe Başlığı, "Koruma Verilerinin Arşivlenmesi Taşınmaz Kültür Varlıkları Cbs Kullanılan Urla Merkezinde 1300-1600". Tez konu olarak, Urla'nın tarihi taşınmaz kültür varlıklarına değişmiştir.

C) Metot ve Düzen

"İzmir Yarımadasındaki Türk Dönemi Dini Mimarisi" Yüksek Lisans tez çalışmasının ilk aşaması, Yarımada olarak adlandırılan bölgede yer alan beş ilçenin tarih, coğrafya, kültürel kaynak ve sanat tarihi alanında oluşturulan eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. İlk aşamada, Van YYÜ Kütüphanesi (Ferit Melen Merkez Kütüphanesi), Van İl Halk Kütüphanesinden İlgili kaynaklar taranmış daha sonra ise dijital ortamda YÖK Tez, çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleler ve internet kaynaklarından tarama yapılarak tez konusu adına katkıda bulunabilecek kaynaklar kategorize edilmiştir. Bu

kaynakların dijitale aktarılması ve fiziksel olarak bulunması tez yazım aşamasında kaynakların kolay şekilde kullanılmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynak taraması ve elde edilen materyalden sonra arazi çalışması yapılmıştır. Arazi çalışması kapsamındaki cami, medrese ve türbelerin ölçümleri alınarak plan çizimleri yapılacak, fotoğraf çekimleri ile günümüzdeki hali üzerinde durulup değerlendirilecek, yapılarda yerinde incelenme ve gözlemleri yapılmıştır.

Elde edilen kaynaklar ve saha çalışmasındaki veriler doğrultusunda tez yazım aşamasına gerçekleştirilmiştir. Yazım aşamasında **"Giriş"** başlığı altında konunu niteliği, kaynak ve araştırması ve metot düzen ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise, "**İzmir Yarımadasının Coğrafi Konumu, Tarihçesi"** hakkında detaylı bilgi verilecektir. Yarımadanın, tarihçesi ve konumu anlatılmış olsa da tezi oluşturan yapıların bulundukları belde ve köylerin de tarihlerine de değinilmiştir

Tezin üçüncü bölümü, asıl özgün bölümü oluşturmaktadır. Tez konusunu oluşturan yapıları bulundukları ilçelerin başlıkları altında şu şekilde açıklanmıştır;

- **Urla'nın Coğrafi, Tarihsel Gelişimi ve Yörenin Adını Kökeni**
- **Camiler**
- **Mescitler**
- **Türbe**
- **Karaburun'un Coğrafi, Tarihsel Gelişimi ve Yörenin Adını Kökeni**
- **Camiler**
- **Çeşme'nin Coğrafi, Tarihsel Gelişimi ve Yörenin Adını Kökeni**
- **Camiler**
- **Türbe**
- **Seferihisar'ın Coğrafi, Tarihsel Gelişimi ve Yörenin Adını Kökeni**
- **Camiler**
- **Mescitler**
- **Medrese**
- **Türbe**
- **Güzelbahçe'nin Coğrafi, Tarihsel Gelişimi ve Yörenin Adını Kökeni**
- **Camiler**

Dördüncü bölüm ise **"Değerlendirme ve Karşılaştırma"** başlığı altında işlenecektir. Bu başlık altında önce ele alınan yapılar kendi içinde değerlendirilip, karşılaştırılacaktır. Daha sonra çevre bölge mimarisi ile değerlendirilip, karşılaştırılacaktır.

Beşinci bölümde ise **"Sonuç"** başlığı oluşturulup, bu başlık altında bütün çalışma neticesinde elde edilen bilgiler genel olarak değerlendirilip, kısaca sonuca gidilecektir.

Son bölümde ise yararlanan tüm kaynaklar **"Kaynakça"** başlığı altında yazılacaktır. Daha sonra ise harita listesi, çizim listesi ve fotoğraf listesi verilecektir.

Tez yazım sürecinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde belirtilen tez yazım kuralları uygulanacaktır.

1. İZMİR YARIMADA BÖLGESİNİN KONUMU VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İzmir Yarımada'sının Genel Coğrafyası

İzmir, Türkiye'nin Batısında ve Ege Kıyılarında yer almaktadır. Batı Anadolu sınırları içinde yer alan İzmir, 37,75°- 39,50° Kuzey enlemleri ile 26,00°- 28,50° Doğu boylamları arasında yer almaktadır (Sezer, 2004: 29). Şehir kuzey- güney sıra dağları doğrultusunda kurulmuştur (Baykara, 2001: 31). İzmir, kuzeyde Madra Dağları ve Balıkesir il sınırı, güneyde Kuşadası Körfezi ve Aydın il sınırı, batıda Çeşme Yarımadası ve kendi adı ile anılan İzmir Körfezi, doğusunda da Manisa il sınırı ile çevrilmiş bir coğrafyaya sahiptir (Darkot & Tuncel, 1995: 31).

İzmir ilinin batısında İzmir Yarımadası yer almaktadır. Yarımada Güzelbahçe, Urla, Karaburun, Çeşme ve Seferihisar ilçelerini kapsamaktadır. Yarımada, Karaburun Yarımadası, Çeşme Yarımadası ya da Urla Yarımadası isimleri ile de anılmaktadır. 171 bin hektarlık alanıyla Türkiye'nin en büyük yarımadalarından biridir. Yarımadanın batısında ve kuzeyinde Ege Deniz'i, doğusu İzmir Körfezi, kuzeyi Menderes, Balçova ve Narlıdere; Güneyi ise Kuşadası Körfezi ile çevrilidir (Darkot & Tuncel, 1995: 44).

Güzelbahçe İzmir iline bağlıdır. 27 Doğu Boylam, 38 Kuzey Enlemi üzerindedir. Doğuda Yağçayı Deresi (Narlıdere), batıda Çamlıçay Deresi ile Zeytinalanı ve Bademler (Urla), güneyde Gölcük ve Gödence (Seferihisar), güneydoğusunda Konak ilçeleri ile komşudur. Kuzeyi Ege Denizi ile çevrilidir (Pınar, 2012: 55-63; Berber & Saygı, 2013: 1).

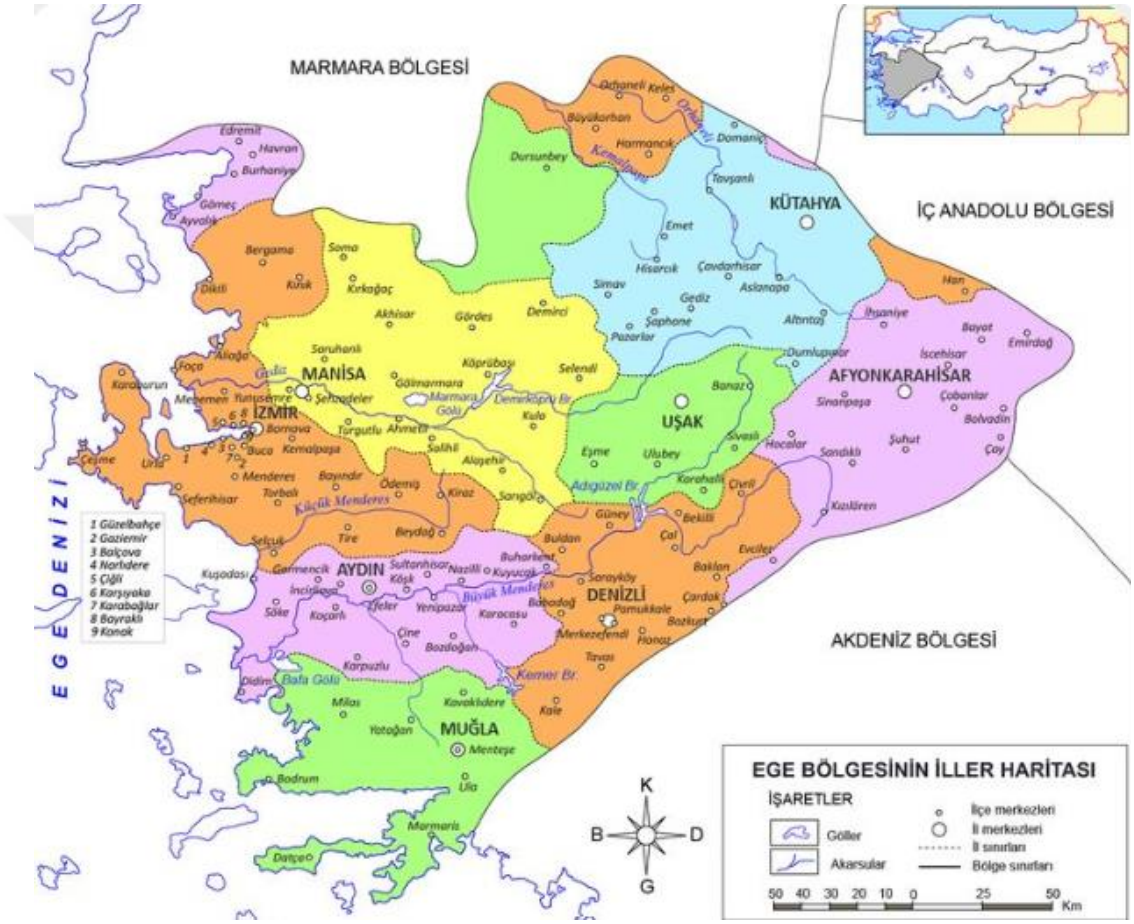
Urla ilçesi İzmir iline bağlıdır. 38 Kuzey enlemi ve 26 Doğu boylam üzerindedir. İlçenin doğusunda Güzelbahçe ve Seferihisar, batısında Çeşme, kuzeybatısında Karaburun ve Ege Denizi, kuzeyinde İzmir Körfezi ve güneyinde Ege Denizi bulunmaktadır (Kütükoğlu, 2000: 9).

Karaburun ilçesi İzmir iline bağlıdır. 26 doğu boylamı ve 38 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Doğusunda Urla, güneyinde Çeşme ile komşudur. Arazi yapısı genellikle engebelidir (Gürbıyık, 2016: 8).

Çeşme ilçesi, İzmir ilinin batısında yer alır. Çeşme, İzmir'in 94 km. batısında, kendi adını taşıyan yarımadanın en ucunda kurulmuştur. Doğudan Urla, kuzeyden

Karaburun, batı ve güneyden Ege Denizi ile çevrilidir. Anadolu'nun batıdaki en uç noktasıdır (Kütükoğlu, 2010: 13).

Seferihisar, İzmir iline bağlıdır. 26 doğu boylamları ve 27 kuzey enlem arasında yer alıyor. İlçenin batısında Çeşme, kuzeyinde Urla, kuzeydoğusunda Güzelbahçe ve Karabağlar, doğusunda Menderes ilçeleri, güneyinde ve batısında Ege Denizi bulunmaktadır (Akyol, 2007: 3; Yenice, 2015: 5).

Harita 1.1. Ege Bölgesi (https://www.google.com/maps/place/Ege E.T. 05.10.2023)

Harita 1.2. İzmir Yarımada Bölgesi
(https://www.google.com/maps/search/google+izmir+yar%C4%B1madas%C4%B1/ E.T. 23.10.2023)

1.2. Yarımadanın Tarihçesi

1.2.1. Türk Döneminden Önce Yarımada Bölgesi

İzmir bölgesin de ilk yerleşim Bayraklıda yapılan arkeolojik çalışmalar ile tespit edilmiştir. Şehre yerleşim M.Ö. 3000'den itibaren varlığı tespit edilmiş ve bu şehir 2700 yıl mevcudiyetini korumuştur. M.Ö. 1050-1000 yılların arasında bölgeyi Aioller iskân etmişler ve bu tarihten sonra bölgenin sakinleri Kolophonlu İonlar olmuştur (Kütükoğlu, 2000: 11).

Arkeolojik veriler doğrultusunda bölgenin tarihi ele aldığında farklı zaman dilimlerinde yerleşimlerin olduğu tespit edilmiştir. Yarımada bölgesinde yer alan beş ilçe antik çağda farklı isimler ile anılmıştır. 12 İon kentleri arasında yer alan yarımada bölgesinde ilk yerleşimler Neolitik dönemde yapılmıştır (Baykara, 2001: 89).

İzmir iline bağlı olan Güzelbahçe'de yapılan arkeolojik veriler neticesinde ilçeye yerleşim MÖ. VII. yüzyılda gerçekleştiği tespit edilmiştir. Antik dönemde bu bölgeyi Dor Kabilesi işgal etmiş ve bu bölgede Klonamiye adında yeni bir şehir

kurmuşlardır. Kent aynı zamanda 12 İon kentinden biri olan Klazomenia yakınlarındadır (Pınar, 2012: 7).

Urla coğrafi konumu bakımından önemli olmakla beraber bölgede aynı öneme sahip Arkeolojik kazı çalışmaları da yapılmaktadır. Bu kazı çalışmalarından biri ise Limantepe'de bulunmaktadır (Bulut, 2010: 19). Limantepe'deki kazı çalışmaları sonucunda bölgeye yerleşim M.Ö. 6000 yıllarına tarihlenen Neolitik çağdan başlamaktadır. Klazomenai'nın M.Ö. 1050-1000 dönemleri arasında kurulduğu düşünülmektedir. 12 İon kenti arasında en son kurulan kent olma özelliğine sahiptir (Kırcalı, 2019: 38-39).

İzmir Yarımadasının kuzeyinde ise Karaburun ilçesi yer almaktadır. Karaburun denize doğru çıkıntı yaptığı için aynı zamanda Karaburun Yarımadası olarak anılmaktadır. Yarımadanın adı eski kaynaklarda Mimas olarak geçmektedir. Karaburun bölgesine ilk yerleşimin ne zaman yapıldığına dair net bir tarih belirlenememekle beraber Çakmak Tepe mevkiinde yapılan kazı çalışmaları neticesinde bölgeye ilk yerleşimin, Kalkolitik dönemde yapıldığına dair veriler elde edilmiştir (Gürbıyık, 2010: 11).

İzmir ilinin en uç noktasında yer alan Çeşme ilçesi yanı zamanda Çeşme Yarımadası, Urla Yarımadası ya da Karaburun Yarımadası olarak da anılmaktadır. Bölgeye yerleşimin hangi tarihte yapıldığına dair kesin bilgiler mevcut değildir. Arkeolojik verilerden elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak bölgeye, MÖ. 5000 yıl öncesi kadar inilmektedir (Uluer, 2017: 9). 12 İon Kentinden biri olan bölgede; Arkeolojik veriler neticesinde Kalkolitik çağda da yerleşimin olduğu verilerine ulaşılmıştır. Bölgenin adı eski kaynaklarda Erythrai olarak geçmektedir (Kayın, 1988: 17; Uluer, 2017: 9).

Seferihisar Antik Çağda Teos adıyla anılmıştır. 12 İon kentinden biri olan Teos'un MÖ. 3000-4000 dönemleri arasında varlığı bilinmektedir. Yerleşim yeri olan Teos bugün Seferihisar'ın Sığacık semtinin sınırları içerisinde yer almaktadır (Alpboğa, 2004: 1).

Bu tarihlerden itibaren Batı Anadolu tamamen İon yerleşim yeri olmuştur. M.Ö. VII. yılında denize ulaşmak isteyen Lidyalılar Smyrna'ya göz dikmiştir. Kral Giges döneminde Manisa alınmış ve İzmir üzerine sefer düzenlemiştir. İzmir'de Kral

Alyates hâkimiyetini tanınmadığı için kral İzmir'i yakıp tahrip etmiş ve hâkimiyeti altına almıştır. Bu tahribat Bayraklı kazılarda görülmektedir (Kütükoğlu, 2000: 12).

M.Ö. 546 yılında Anadolu topraklarını işgal eden Persler, daha sonra Batı Anadolu kıyılarına doğru ilerlenmiş ve Lidya Krallığını da hâkimiyeti altına almışlardır. Pers Kralı II. Kyros Batı Anadolu'yu işgal ettikten sonra diğer Batı Anadolu kentlerinin işgali için komutanlarını o bölgelere göndermiştir (Yılmaz & Ayağır, 2020: 415). Önemli İon kentlerinden biri olan bu bölge daha sonra Perslerin egemenliği altına girmiştir (Sözer, 1988: 5). İskender, Pers hâkimiyetine son vermek gayesiyle boğazlardan geçerek, Granikos Irmağı yakınlarında Persler ile savaşmıştır. Bu savaş üzerine bölgede Pers egemenliğine son vermiştir (Canbolat, 1954: 17). Büyük İskender'in hâkimiyetinden bir süre sonra bölgeye Seleukos'lar hâkim olmuştur. 100 yıllık Seleukos hâkimiyetinden sonra bölge Romalılar tarafından ele geçirilmiştir (Sözer, 1988: 5). M.Ö. 190 yılında bölge, Roma Devleti tarafından işgal edilmiştir. Bu tarihten sonra Bergama Kralı III. Aholos M.Ö. 133'de dominyonlarını ve hazinesini terk etmiş ve bu neticede İzmir ve çevresindeki şehirleri Roma Devleti ilhak etmiştir (Canbolat, 1954: 18-24).

Yöre M.Ö. 133 tarihinden sonra Roma İmparatorluğunun Asia Eyaletine bağlı bir şehir konumunda olmuştur. Yöre Roma devleti hâkimiyetine girdikten sonra Roma ile Anadolu arasında deniz ticaretinin canlanmasına olanak sağlayarak önemli ticaret merkezi haline gelmiştir. Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi ile bölgenin hâkimiyeti Doğu Roma (Bizans) payına düşmüştür. İzmir ve çevresinde Doğu Roma M.S. 395 ve 1081 yılları arasında hüküm sürmüştür (Baykara, 2001: 92-94). İzmir, Doğu Roma İmparatorluğunun erken dönemlerde dini ve ticari bir merkez olma özelliğiyle, İstanbul'dan sonra imparatorluğun önemli merkezlerinden biri olmuştur (Ayönü, 2009: 2). İzmir bu süreç içerisinde, Arap, Selçuklu, Haçlılar ve Cenevizliler tarafından işgal edilmeye çalışılmıştır (Baykara, 2001: 92-94). XI. yüzyıl Doğu Roma imparatorluğu ve İzmir için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Yüzyılın ikinci yarısında Doğu Roma'daki siyasî buhran ve Türklerin akınlarının başlaması sonucunda şehrin yönetimi Türkler ve Doğu Roma arasında birkaç kez el değiştirmiş ve 11. yy. ikinci yarısında Türk hâkimiyetine girmiştir (Ayönü, 2009: 2).

1.2.2. Türk Döneminde Yarımada Bölgesi

11. yy. ilk yarısında Batı Anadolu kıyılarının hâkimiyeti Doğu Roma'nın egemenliği altındaydı. Yüzyılın ilk yarısında Türklerin Anadolu'da önemli siyasi değişikliklere sebep olmuşlarıdır. 1071 Malazgirt savaşı ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Bu süreçte Doğu Roma İmparatorluğunun taht kavgalarından yararlanan Türkler Batı Anadolu'ya kadar ilerlemişlerdir.

Alp Aslan, Anadolu'nun fethi için komutanlarını Anadolu'nun dört bir etrafına göndermiştir. Bu fetihler sonucunda Batı Anadolu'nun Türk hâkimiyeti altına alınması Çaka Bey Komutanlığında olmuştur. Çaka Bey, 1080 yılında Doğu Roma'nın iç kargaşalarını bir fırsat olarak görmüş ve İzmir ve çevresini 1081-1085 yılları arasında Türk hâkimiyeti altına almıştır. Bu tarihten sonra İzmir, Çaka Bey'in yönetiminde Anadolu Selçuklu devletine bağlı bir beylik halinde yönetilmiştir (Baykara, 2001: 94).

Çaka Bey, İzmir'de bulunan tersahanede güçlü bir donanma kurarak fetihlere başlamıştır. Önce Klazomenai "bugünkü Urla İskelesi" Çeşme ve Foçayı aldı. Daha sonra da Midlili, Sakız, Sisam ve Rodas adalarını da almıştır. Güçlenerek ilerleyen Çaka Bey; Doğu Roma İmparatorluğu tarafından tehlike olarak görülmeye başlandı. Bu gücün artması sadece Doğu Roma'yı değil aynı zamanda Anadolu Selçuklu Devleti içinde endişe yaratmaya başlamıştır. Doğu Roma İmparatoru Aleksios Komnenos Anadolu Selçuklu Hükümdarı Kılıçaslan'a yazmış olduğu bir mektupta Çaka Bey'i artık tehlike olarak gördüğünü ifade etmiş ve 1093 yılında Çaka Bey öldürülmüştür. İzmir'in hâkimiyeti bir süre daha Türklerde kalmıştır (Baykara, 2001: 95-97).

1097 yılında Doğu Roma İmparatorluğu İzmir ve çevresindeki Türk Hâkimiyetine son vermiştir. İmparatorluk tarafından görevlendirilen Ioannes Dukas, Abydos (Nara Burnu) üzerinden İzmir'e gidilerek şehir ablukaya alınmıştır. İzmir'de yaşayan Türklere herhangi bir yardımın gelmemesi üzerine Türkler bölgeyi Doğu Roma imparatorluğu hâkimiyetine bırakarak bölgeyi boşaltılmıştır. İzmir ve çevresinde 17 yıllık Türk hâkimiyeti son bulmuştur (Ayönü, 2009: 5).

Yarımada, ilk Türk hâkimiyeti döneminden sonra 1204 yılındaki Haçlı Seferine kadar olan süreçte oldukça sönük bir hayat yaşamıştır. 1204 yılında Haçlıların İstanbul'u işgal etmesi ile Doğu Roma imparatorluğu İznik'i imparatorluğun yeni başkent ilan etmiştir. I. Theodoros Laskaris (1204-1222) tarafından İznik İmparatorluğu kurulmuştur. İznik İmparatorluğu (1204-1261) döneminde İzmir'in

yeniden önem kazandığı görülmektedir. Özellikle III. Iôannês Vatatzes'in (1222-1254) tahta oturduktan kısa bir süre sonra idare merkezini İznik'ten Kemalpaşa'ya (Nymphaion) nakletmesinin ardından İzmir yeniden Doğu Roma donanmasının üssü haline geldi. Doğu Roma İstanbul'u Latinlerden (1261) alana kadar İzmir canlı bir ticaret merkezi haline gelmiştir. 1261 tarihinden sonra Batı Anadolu ihmal edilmiş ve Türkler birkaç yıl içerisinde tekrardan İzmir ve çevresine hâkim olmuştur (Baykara, 2001: 98; Ayönü, 2009: 5).

Germiyanoğlu'nun subaşısı olan Mübârizüddin Mehmet Bey tarafından 13. yüzyılda kurulan Aydın Beyliği XIV. Yüzyılda İzmir'i hâkimiyeti altına almıştır. Mehmet Bey, 1310 yılında Sasa Bey'in elindeki Tire, Ayasuluk (Selçuk) ve Birgi'yi ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra Birgi'yi beyliğin başkenti yapmış ve 1310 yılından hemen sonra İzmir ve çevresine hâkim olmuştur (Eroğlu, 2006: 11). Aydınoğlu Mehmet Bey, İzmir'in yönetimini 1327 yılında oğlu Umur Beye bırakmıştır. 1334 yılında Mehmet Bey'in ölümü ile Aydınoğlulları Beyliğinin başkentini Birgi'den İzmir'e taşımıştır (Baykara, 2001: 99-105). Umur Bey 1348 yılına Aydınoğulları Beyliğini yönetimini İzmir'den yönetmiştir. Umur Bey 1348 yılında ölünce kardeşi Hızır Bey Beyliğin başına geçmiştir. Hızır Bey 1350 yılında Haçlılar ile bir anlaşma imzalaması üzerine Aydınoğulları Beyliği deniz ticaretinde imtiyaz vermişlerdir. Yarım asırdan fazla İzmir sahilleri Latinlerin hâkimiyetinde kalmıştır (Kütükoğlu, 2000: 17).

Osmanlı Devleti, Aydın ili ve İzmir'i ilk defa 1390'da ele geçirmiş ve Yıldırım Bayezid babasının harp meydanında ki ölümünden sonra tahta geçince aleyhindeki Batı Anadolu beyliklerini hâkimiyeti altına almıştır. Batı Anadolu beylikleri arasında Aydınoğulları da yer almaktadır. Ancak, Aydınoğulları Beyliğini hâkimiyeti altına alan Yıldırım Bayezıt İzmir sahilini hâkimiyeti altına almamıştır. Bu süre zarfında İzmir sahilleri Hristiyanların elinde bulunuyordu. Ankara savaşında Timur'a mağlup olduktan sonra beylikler tekrar bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Fakat Timur Yıldırım Beyazıt mağlup etmesinin ardında Aralık 1402 tarihinde Tire'ye gelerek burada konaklamıştır. Tire'den İzmir'e geçen Timur Hristiyanların elinde olan İzmir sahillerini ele geçirerek bölgenin güvenliğini sağladıktan sonra Aydınoğullarına bölgenin hâkimiyetini bırakarak İzmir'den ayrılmıştır. İzmir Cüneyd Bey tarafından idare edilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 18). Osmanlı devletinin fetret devrini fırsat olarak

gören Cüneyd Bey, Musa ve Mehmet Çelebi'nin tarafını tutmuştur. Mehmet Çelebi tahta geçtikten sonra devletin istikrarını sağladıktan sonra 1415'de Cüneyd Bey'in üzerine yürümüştür ve on günlük muharebeden sonra İzmir'i hâkimiyeti altına almıştır. Mehmet Çelebi, Cüneyd Beyi affetmiş ve tekrar İzmir Sancak beyi olmuştur. Birkaç yıl sonra II. Murat dönemin de Cüneyd Bey idam edilmiş ve bölgenin hâkimiyeti 1426 yılında kesin olarak Osmanlı egemenliğine girmiştir. İzmir Aydın Sancağına bağlı bir kaza merkezi olmuştur (Canpolat, 1954: 43; Baykara, 2001: 107).

Sultan Fatih Mehmet döneminde İzmir, Akkoyunlu, Venedik Arnavutluk ve diğer müttefikleri ile yapılan 16 yıllık savaşlardan sonra İzmir topa tutulmuştur. Kısmen yakılıp yıkılan şehir ve Ege Kıyıları Osmanlıya tekrardan iade edilmiştir. Fatih Döneminde tekrar teşkilatlanan İzmir, Sığla Sanacağına verilmiş ve tersane Kelhüdehanlığına bağlanarak valiler tarafında yönetilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde İzmir Teşkilatı, Kaptan Paşa eyaletine bağlanmıştır. İzmir birçok deniz savaşında yararlılık göstermiştir. Köprülüler dönemine kadar İzmir bu şekilde yararlılık göstermiş ve Fazıl Ahmet Paşa Girit savaşından sonra İzmir'i deniz üssü olarak kullanılmıştır. 1740 kapitülasyonları sonrasında İzmir'e, ticaret için birçok yabancı yerleşmiştir (Canpolat, 1954: 43).

18. yy.'da Yarımadanın ticaret canlılığına rağmen sosyal hayat ise aynı canlığının koruyamamıştır. 18. yy.'da ardı ardına gelen depremler, yangınlar bir dönem İzmir'in ve Yarımada'nın sosyal hayatının sönük geçmesine sebep olmuştur. Yarımada, 19. yy. Osmanlı İmparatorluğunun dış ülkelerle ticari ve sosyal bir köprü olmuş ve bu yüz yıldan sonra Osmanlı Devleti'nin önemli liman ve askeri üssü olmuştur. 19. yy. başlarında Rumeli ve Anadolu Eyaletlerinde yapılan değişiklikler ile birkaç eyalet kuruldu. Bu eyaletlerden biride Aydın Eyaletidir. Aydın Eyaletinin merkezi yönetim birimi İzmir'dir. Bu yönetim birimi, Aydın, Saruhan, Menteşe ve Denizli sanacaklarını kapsamaktadır. Sultan Abdülaziz döneminde (1871) İzmir'de belediye kurulmuş ve ilk belediye başkanı da Yenişehirlizade Ahmet Efendi olmuştur (Arıkan, 1992: 219; Baykara, 2001: 109).

Yarımada I. Dünya savaşına kadar Osmanlı Devleti'nin önemli liman kenti olma özelliğini korumuştur. I. Dünya savaşında mağlup olan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes antlaşmasını imzalayarak savaştan çekilmiştir. Bu yenilgi sonrasında Osmanlı Devleti'ne galip gelen devletler Anadolu topraklarını işgal

etmişlerdir. Bu işgallerden biri de 15 Mayıs 1919 yılında Yunanlıların İzmir'i işgal etmesidir. Bu işgale karşı Türkler direnmiş; bu direnişin sonucunda, İzmir 9 Eylül 1922 yılında işgalden kurtulmuş ve Türk egemenliği bölgede devam etmiştir (Turan, 1996: 740-741). Kurtuluş savaşının kazanılması ve Cumhuriyetin (1923) ilanıyla Urla, Güzelbahçe, Karaburun, Çeşme ve Seferihisar'ı kapsayan yarımada üzerinde yer alan ilçeler İzmir'e bağlanmıştır. Günümüzde yarımada üzerinde yer alan ilçeler hala İzmir iline bağlı ilçeler konumundadır.

1.3. İzmir Yarımada'sı

1.3.1. Urla

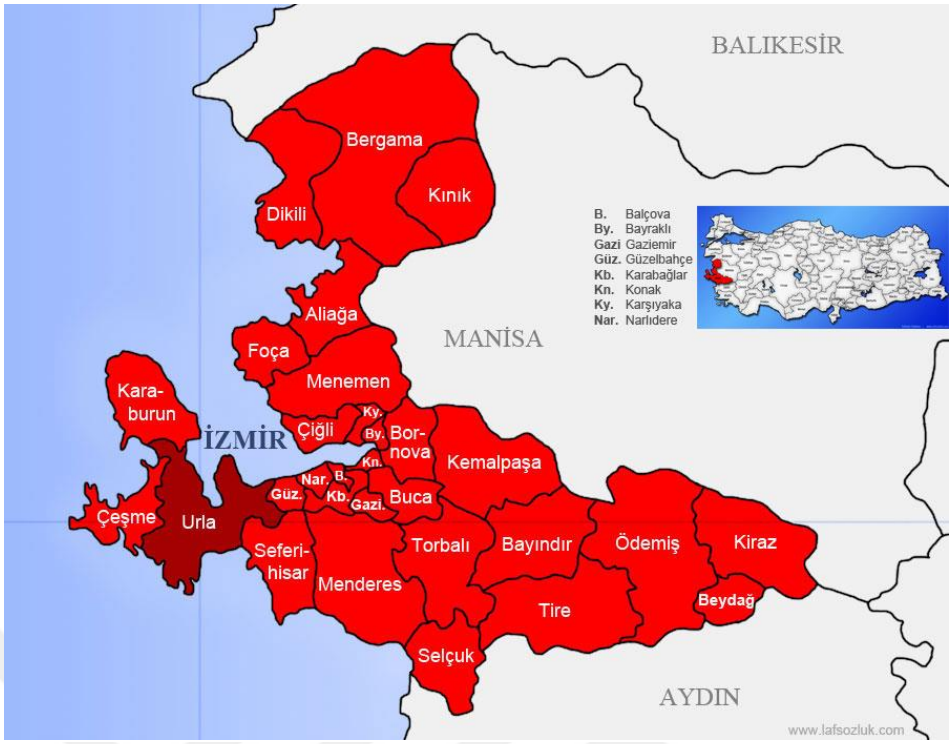
1.3.1.1. Urla'nın Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi

1.3.1.1.1. Coğrafi Konumu

Urla, İzmir ili sınırları içerinde ve Yarımada bölgesinde yer almaktadır. İzmir il merkezine 38 km uzaklıkta ve 728 km^2 alana sahiptir. 38 Kuzey enlemi ve 26 Doğu boylam üzerindedir. İlçenin doğusunda Güzelbahçe ve Seferihisar, batısında Çeşme, kuzeybatısında Karaburun ve Ege Denizi, kuzeyinde İzmir Körfezi ve güneyinde ise Ege Denizi bulunmaktadır. Urla Belediyesine on altı köy bağlı bulunmaktadır (Darkot & Tuncel, 1995: 44).

Bu köyler, Bademler Köyü, Birgi Köyü, Barbaros Köyü, Gölcük Köyü, Uzunkaya Köyü, Demirci Köyü, Güzelbahçe Köyü, Kadı Ovacık Köyü, Nohutalan Köyü, Zeytineli Köyü, Ovacık Köyü, Özbek Köyü, Yağcılar Köyü, Zeytinler Köyü ve Balıklıova Köyleri mevcuttur.

İlçe Belediyesine bağlı otuz üç mahalle mevcuttur. Bu mahalleler; Altıntaş, Atatürk, Bademler, Balıklıova, Barbaros, Birgi, Camiatik, Çamlıçay, Demircili, Denizli, Gülbahçe, Güvendik, Hacıisa, İçmeler, İskele, Kadıovacık, Kalabak, Kuşçular, M.Fevzi, Naipli, Nohutalan, Ovacık, Özbek, Rüstem, Sıra, Şirinkent, Torasan, Uzunkuyu, Yağcılar, Yaka, Yelaltı, Yeni, Yenice mahalleleridir.

Harita 1.3. Urla (https://www.lafsozluk.com/ E.T. 05.10.2023)

1.3.1.1.2. Tarihsel Gelişimi

Urla'da yapılan arkeolojik kazılarda, yörenin tarihi Antik dönemlere kadar uzanmaktadır. Yöre ile ilgili en erken kaynağı bizlere, Limantepe mevkiinde bulunan Arkeolojik sit alanı vermektedir. Tespit edilen çalışmalarda yöre on iki İon kentinden biridir (Emeç, Caymaz & Erim, 2014: 5).

Bu kent, 12 İon kentlerinden biri olan Klazomenai kentidir. Klazomenai kenti Urla İskelesi yakınlarda bulunmaktadır. Limantepe'deki kazı çalışmaları sonucunda bölgeye yerleşim; M.Ö. 6000 yıllarına tarihlenen Neolitik çağdan başlamaktadır. Klazomenai'nın M.Ö. 1050-1000 dönemleri arasında kurulduğu tahmin edilmektedir. 12 İon kenti arasında en son kurulan kent olma özelliğine sahip olan Klazomenai M.S. 5. yüzyıla kadar varlığını koruduğu bilinmekte ve Arkaik, Geç Arkaik, Helenistik ve Roma dönemlerine ait alt kültür tabakasına rastlanılmıştır. Klazomenai, Urla İskele ve bu İskele'nin karşısında bulunan anakaraya 9,65 km uzaklıkta dar bir geçitle bağlanan Karantina Adası'nın üzerinde yerleşim göstermiştir (Kırcalı, 2019: 38-39).

Urla sırasıyla, Pers, İskender, Roma, Doğu Roma, Aydınoğulları ve Osmanlı egemenliğinde yönetilmiştir. Yöre Türkler tarafından 1081 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah Komutanlığında, Çaka Bey önderliğinde Türk hâkimiyeti altına

girmiştir. Urla, Çaka Beyin ölümünden (1093) kısa bir süre sonra Türk hâkimiyetinde çıkmış ve Doğu Roma'nın hâkimiyeti altına girmiştir. XIV. yüzyıla kadar Doğu Roma yönetiminde kalmıştır (Kütükoğlu, 2000: 11-15).

Anadolu Selçuklu Devleti Kösedağ Savaşından sonra merkezi otoritesi zayıflamış ve beylikler kontrol edememiştir. Bu sebeple uç beylikler yeniden bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Yönetim merkezi İzmir Birgi olan Aydınoğulları beyliği 1310-1330 yılları arasında İzmir ve çevresini hâkimiyeti altına almıştır (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 13).

1390 yılında İzmir ve çevresi Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş fakat uzun süre bölgenin asayişi sağlanamamıştır. 1402 Ankara savaşının kaybedilmesi ile bölgenin idaresi Aydınoğlu beyliğine yönetilmiştir. 1425-1426 yılına kadar Cüneyd Beyin yönetiminde kalan yöre II. Murat döneminde Osmanlı egemenliğine alınmış ve Anadolu Eyaletinin, Aydın sancağına bağlanmıştır (Baykara, 2001: 98-107).

Yöreye ait 1476 ve 1478 yıllarına ait iki tane tahrir defteri bulunmaktadır. Bu tahrir defterleri Fatih Sultan Mehmet dönemine aitti. Bu dönemde tutulan tahrirler dışında yarım asırdan beri Aydın Sancağına ait tahrirler tutulmamıştır. Bu da tımar sisteminde bozulmalara ve iç asayişte sorunlara sebep olmaktadır. 1573 yılında Sığla Sancağının tahrir defterlerinde "Aydın Sancağının tahrir defterleri kırk yılında beri tutulmadığı belirtilmiştir. II. Selim döneminde tahrirleri tutulmadığı anlaşılan sancağın tahrir defterlerinde yeni düzenlemelere gidilmiştir (Kütükoğlu, 2000: 1). II. Selim döneminde Yarımada, Aydın sancağında ayrılarak Kaptan Paşa Sancağı olan Sığla sancağına bağlanmıştır (Kütükoğlu, 2000: 57).

Urla, XVIII. yüzyılda Sığla Sancağına bağlamıştır. 1864 yılında yapılan bir değişiklikle Aydın Vilayetine bağlanmıştır (Baykara, 2001: 98-107).

Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1520 yılında Kamanlı, Gazideresi, Kuzgunlar, Sungurlu, Kızılca, Dündarlı, Yıvacalu, Ataca ve Özbek köylerini Hafsa Sultana mülk olarak vermiştir (Kütükoğlu, 2000: 57).

Urla'da kurulan köylerin isimleri cemaat kurucusunun adını ya da yerleşim yerinin özelliklerini alarak isimlendirilmiştir. Urla'da cemaat ve yörüklerin adını taşıyan köyler Sungurlu, Kamanlı, Kuzgunlar Özbek köyleridir ve Dündarlı Köyü bir Türkmen yörüğünün adını taşımaktadır. Kurucusunun adını taşıyan köyler de mevcuttur. Bu köy Saip Fakih Köyüdür. Yerleşim yerlerinin coğrafi özelliğine göre

isimlendirilen köyler ise genellikle Kızıl, Kara, Seki, Ova, Sarı gibi isimlerin önüne gelerek oluşturuşmuş yerleşim yerleri mevcuttur (Kütükoğlu, 2000: 61).

1919 yılında Yunan işgaline uğrayan Urla, üç yıl Yunan işgalinde kaldıktan sonra 1922 yılında Türk egemenliğine geçmiştir.

1.3.1.1.3. Yörenin Adının Kökeni

Tarih boyunca farklı isimler ile anılan Urla, Antik Dönemde Klazomenai olarak anılmış ve bu isim Türk döneminde değişime uğramıştır (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 11). Klazomenai Antik Kentinin ilk yerleşim yeri Urla İskelesinin yakınında yer almaktadır (Caymaz & Emeç, 2003: 8-9). Yöre Türklerin eline geçince şehri Klazomenai'den bugün ki Fatih Bey Camisi çevresine taşınmış ve Urla adı verilmiştir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 11).

Urla isminin kökenin hangi kültüre ait olduğu bilinememektedir. Bazı araştırmacılar ismi Türk kökenli olduğunu ileri sürse de bazı araştırmacılar Rumca ya da Latin kökenli olduğunu belirtmektedir. 1576 yılında İstanbul'dan Antalya'ya giden Thêodose Zygomalas "Vryella" olarak nakletmiştir (Bayrakal, 2009: 1). T. BAYKAR bu adın Türk kökenli olduğunu ve XIV. yüzyılda ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 11). T. Caymaz ve M. Emeç bu adın kökenin Rumca olduğunu belirtmektedirler. Türk hâkimiyetinden önce yörede yaşayan Rumlar yöreye, "Vourla" demekteydiler. Yörede Türk hâkimiyeti başladıktan sonra Urla adına dönüşerek kullanılmıştır. (Caymaz& Emeç, 2003: 61).

Urla kelimesinin kökeni "Uğur ola" ya da "Uğurlu" kelimelerinin bozulması olduğu hatta bölgede yetişen Vourlo ya da Vriula adındaki bitkilerinde geldiği de düşünülmektedir (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 11).

Sonuç olarak yörenin adının kökeni tam olarak bilinmemektedir. Türk kaynakların Urla olarak geçmektedir. Günümüzde yöre bu isim ile anılmaktadır.

2. İZMİR YARIMADA BÖLGESİNDE DİNİ MİMARİ

2.1. Urla Dini Mimari

2.1.1. Camii

2.1.1.1. Kapan (Hoca Turan) Camii

Yapının Adı	Kapan (Hoca Turan) Camii
Bulunduğu Yer	Urla İlçesinin Yenice Mahallesi, Kapan Sokak'ta bulunmaktadır.
Tarih	H. 961 M. 1553-54
Bani	Hacı Turan
Çizim	1
Fotoğraf No	1-25
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcuttur. İnşa kitabesine göre yapı; H. 961 M. 1553-1554 tarihinde Musa Oğlu Hacı Turan tarafından inşa edilmiştir. Bölgede 1972 yılında çalışma yapan E. AYDINSOY yapıya ait onarım kitabesinin varlığından söz etmekte[1] fakat 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapının onarım kitabesine ulaşılamamıştır. Yapının bugün mevcut olan durumu XIX. yüzyılda birden fazla onarım geçirdiğini göstermektedir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 101).

Sonuç olarak; 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapının tarihlemesinde iki unsur dikkat çekmektedir. Dış mimaride erken dönem mevcut iken iç mimaride Batılaş Dönemi üslubu dikkat çekmektedir.

Yapının kuzey batısında yer alan şadırvanın kitabesi mevcuttur. Şadırvanda yer alan kitabeye göre; 1823-1824 yılında Mir Ahmed tarafından yaptırıldığı ve kitabe ustası ise Vehbi adında bir ustanın yazdığı belirtilmektedir (Bayrakal, 2009: 164).

Asıl Metin:

بنى هذا المسجد الشريف الحاج طوران بن موسى تاريحه لهو بيت
العبادة ٩٦١

[1] Yapının onarım kitabesinden şöyle söz edilmektedir; "Çevre sakinlerinin ifadesine göre tamire ait H. 1296 M. 1879 tarihli yan nef dış pencere kitabesi bugün yerinde yoktur."

Türkçe Anlamı:

Bu şerefli mescidi Musa Oğlu Hacı Turan tarafından 961 yılında ibadet evini inşa ettirdi. (Foto 2.20)

Asıl Metin:

صاحب خیر کرم منبع جود سخا

میر احمد ایلدی شدروان بو نده بان

قلدی ابوب لذیذ استونه سایه تمام

....عرشده نیاسان ؟ اوله اول یوم جزا

وهبی خلوصله دعا ایتدی دیدی تاریخین

اجلوله سین ال وضو احمد بکه ایله دعا

Türkçe Anlamı:

İkram ve iyilik sahipleri, cömertlik ve bolluğun kaynağı,

Mir ahmed bu şadırvanı bina etti

Lezzetli suyun üstüne tamam eyledi

Arşta nisan? Ol evvela ceza mahşer günü

Vehbi hulus ile (tam bir samimiyet ile dua eder derdi tarihin

Ne kadar el ve yüz ile yıkanırsa ehmed beye dua edilsin (Bayrakal, 2009: 164), (Foto 2.21).

Plan ve Mimari: Yapı, doğu-batı yönünde uzanan enine dikdörtgen bir plana sahiptir. Enine dikdörtgen plana sahip olan yapı aslında ilk inşasında kare planlı olarak inşa edilmiş olup sonraki dönemlerde doğu ve batısına birer bölüm eklenmiştir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 89). Yapının güney cephesinde minare ve kuzey batısında şadırvan yer almaktadır. Yapıya giriş kuzey cephenin doğu ucu ve batı ucundan yer alan kapı açıklığından sağlanmaktadır (Çizim 2.1).

Enine dikdörtgen plana sahip olan yapının orta birimi kare planlı olup 6.60×6.70 sekizgen kasnak üzerine oturmuş kubbe ile kapatılmıştır. Doğu birim 6.45×7.15 ve batı birim 5.45× 5.50 olup kare planlı ve üst örtüde ise ahşap tavan kullanılmıştır (Foto 2.1).

Yapıyı aydınlatan pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Yapının dış cephesi oldukça yalın forma sahiptir. Hareketlilik kuzey cephede yer alan pencere

alınlıklarında ve batı cephede karşımıza çıkmaktadır. Yapının kuzey cephesinde yer alan pencerelerin alınlık kısmı tuğla dizinleri ile sivri kemerli bir düzenleme oluşturulmuştur. Batı cephede yer alan düzenleme ise duvarın belli bir yüksekliğinde yer alan tuğla malzemeye sahip kemerler duvara gömülmüş sütunlar üzerine oturmuştur. Yapının üst örtüsü dıştan kiremit malzeme ile kaplanmıştır (Foto 2.2 -2.3).

Yapıda süsleme unsuru daha çok orta birimde yer almaktadır. Orta birimin üst örtüsünün yüzeyi ve örtü sistemine geçiş öğesinde kalem işi tekniğinde süslemeler mevcuttur. Bu süslemelerin bir kısmı tahrip olmuş vaziyettedir. Kubbenin ortasına denk gelen kısmında mavi zemin üzerine sekiz kollu yıldız yer almaktadır. Sekiz kollu yıldızın etrafında ayet kitabesi dikkat çekmektedir. Yıldız motifinin etrafında yer alan şemse ve salbek motifleri mavi, sarı, bordu ve beyaz renkler ile hareketlendirilmiştir (Foto 2.4-2.5).

Kubbeye geçişi sağlayan tromp kemeri ve köşeklikleri üzerinde kalem işi tekniğindeki süslemeler dikkat çekmektedir. Bu süslemelerin hasar gören kısımları farklı dönemlerde yapılan onarımlar sırasında yenilenmiştir. Kemer köşeliklerinin her birinin üzerine sarı renkli harflerle, celi sülüs tarzında dört halifenin ismi yazılmış ve bazıları silik durumdadır. Çerçevesiz olarak verilmiş bu yazıların etrafına S ve C kıvrımları, kıvrım dallar, vazo ve saksından çıkan çiçek demetlerinin yanı sıra meyve tabaklarından oluşan süslemeler yerleştirilmiştir (Foto 2.6).

Bugün güneydoğu köşesinde yer alan trompun sol kemer köşeliğinin üzerinde, süslemeleri yapan ustalardan ikisinin adları ve tarihi açık bir biçimde seçilebilmektedir. Büyük boyutlu, sâri renkli Ebu Bekir yazısının hâkim olduğu köşelik üzerine, Latin harfleri ile kaleme alınmış imza kitabesinde "kalemkâr usta Mehmet Sermet 19.10.950, Çömezi İsmail" yazısı okunmaktadır (Foto 2.7).

Haremin kıble duvarını ortalayan mihrap; yarım daire niş formu sahip ve köşelerden sütunce ile sınırlandırılmıştır (Foto 2.8). Mihrap nişi çeyrek küre şekilli kasara ile örtülmüş ve yeşil zemin üzerinde, beyaz renge sahip ve yanlara doğru toplanmış perde motifine yer verilmiştir. Nişin ortasında Kâbe tasvirine yer verilmiştir. Kavrasayı kuşatan kemer; S ve C alçı süslemeye sahip olup nişi sınırlandıran sütunceler üzerine oturmuştur. Kavrasa kemerinin ortasında madalyona yer verilmiş ve madalyonun iç zemini turkuaz mavisi renge sahip olup altın yaldızla üzerinde yazı yer almaktadır. Mihrabın tepelik kısmı S ve C kıvrımlı alçı süslemeye sahip ve orta

eksende ay ve yıldız motifine yer verilmiştir (Foto 2.9). Mihrap tepeliği yanlarda plasterler üzerine oturtulmuştur.

Haremin kuzeyinde yer alan kadınlar mahfili ahşap malzemeye sahip olup ahşap zeminin üzeri kalem işi tekniğinde süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Mahfil güneyden dört ahşap ayak üzerine oturtulmuş iken diğer kısımlarda ise duvara yaslanmıştır. Mahfilde yarım daire profilli balkon çıkıntısı mevuttur. Mahfili taşıyan ahşap ayaklar Bursa kemeri formuna sahip kemerler ile birbirine bağlanmıştır. Mahfil korkulukları ise sade işçiliğe sahiptir (Foto 2.10). Mahfilde yer alan süsleme daha çok mahfil saçağında ve balkon altında toplanmıştır. Ahşap yüzeye kalem işi süsleme tekniğinde yapılan süslemeler pembe zemin üzerinde yeşil, siyah, gri, kırmızı ve sarı renkler kullanılmıştır. Balkon altlığında kıvrım dallar ve aralarında ise bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Mahfilin saçak kısmında ise simetrik olarak yaprak motifinin arasına çiçek demeti yerleştirilmiştir (Foto 2.11).

Minber mihrabın batısında yer almaktadır. Ahşap malzemeye sahip olan minber restorasyon sonrası yenilenmiştir (Foto 2.12).

Doğuda yer alan birim yalın olarak düzenlemiş ve kıble duvarının ortasında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahip çeyrek küre şekilli bir kavsara ile kapatılmıştır (Foto 2.13). Haremin kuzeyinde ahşap malzemeye sahip kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfilin güneyden dört ahşap ayak üzerine oturur iken diğer kısımları ise duvara yaslanmıştır. Mahfili taşıyan ayaklar volüt sütun başlığına sahiptir. Mahfilde yarım daire profilli balkon çıkıntısı mevuttur. Mahfil korkulukları ise sade işçiliğe sahiptir. Mahfil balkon altı ve saçak kısmı pembe zemin üzerine mavi, kahverengi, beyaz ve siyah renklerde kalem işi tekniğinde süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Balkon altında yer alan süslemenin bir kısmı silinmiş durumdadır. Mavi çerçeve içerisinde kahverengi zemin üzerinde beyaz bir vazo içerisinde çiçek motifine yer verildiği kalan izlerden anlaşılmaktadır. Mahfili taşıyan ayaklar volüt sütun başlığı formuna sahip olup beyaz renge boyanmış ve kıvrımın olduğu kısımda ise siyah çerçevenin içerisi pembe renge boyanmıştır (Foto 2.14-2.15).

Batıda yer alan birim sade düzenlemiş olup kıble duvarında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahip olup kavrasa düzeni mukarnaslı düzenlemeye sahiptir (Foto 2.16).

Yapının güney batı cephesinde yer alan minare; kaide prizmal forma sahip olup sahip ve kaidenin üst kısmı sivri kemerli sağır nişler ile hareketlendirilmiştir. Nişin üzerinde tuğla farklı dizinleri ile ortaya çıkan geometrik süslemeler yer almaktadır. Kaideden gövdeye geçiş noktasında üçgen bir kuşağa yer verilmiştir. Üçgen kuşak ile gövde arasında kaynat silme yer almaktadır. Minare gövdesi silindirik forma sahip ve tuğlalar zikzak şekli oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Tek şerefeli olan minarenin şerefe altlığı mukarnaslı düzenlemeye sahiptir. Minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.17).

Şadırvan caminin kuzey batısında yer alıp altıgen plana sahiptir (Foto 2.18). Daire formun sahip olan sütunlar yuvarlak kemer ile birbirine bağlanmıştır. Bu olgu üzerine kubbe oturtulmuştur. Kubbe yanlara doğru eğimli bir çatı ile kapatılmıştır. Şadırvanın kubbesinin içi tamamen sahil kenarındaki manzaralardan oluşan resimler ile doldurulmuştur. Süslemede mavi, kırmızı, kahverengi, siyah ve deve tüyü renk tonları kullanılmıştır. Şadırvanda yer alan kompozisyonda ağaçlar arasında yer alan köşkler ve dolaşan yelkenler doğa manzarası dikkat çekmektedir (Foto 2.19).

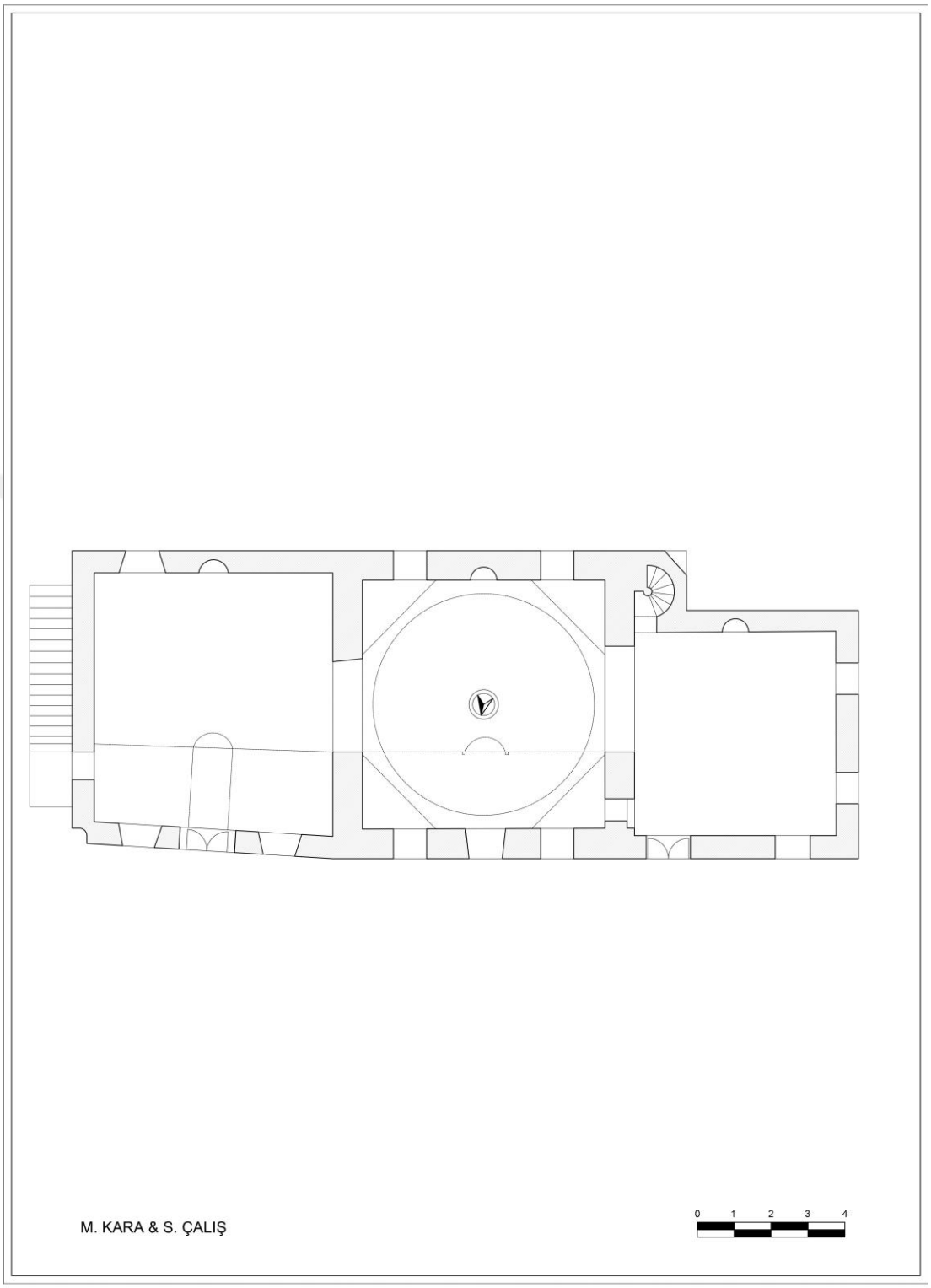
Malzeme ve teknik: Yapıda kaba yonu taş kullanılmış. Yapının kemerlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Kemerleri taşıyan sütunlar düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kapı, pencere kanatlarında kadınlar mahfilinde, minberde ve doğu- batı yan mekânların üst örtüsünde ahşap malzeme kullanılmıştır. Şadırvanın taşıyıcı sisteminde mermer kullanılmış ve şadırvanın kubbesi ahşap malzemeye sahiptir.

Yapının Durum: 2021 yılında saha çalışması sırasında Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İzmir Vakıflar Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapının mevcut durumu hakkındaki bilgiler ele alınarak yapı değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bölgede 1972 yılında yapılmış olan yayımlanmamış lisans tezi yapının geçen süreç içerisindeki durumunu bizlere sunmaktadır. 1972 yılına ait görüntülerde yapının kuzey cephesi dış mimaride sıvalıdır (Foto 2.22). Bugün ise sıva mevcut değildir ana malzeme dış mimaride belirgin olarak kendini göstermektedir. İç mimarideki değişimler ise; orta mekânı kapatan kubbenin, etek kısmında madalyonlar içerisinde Allah ve Muhammed isimleri yazılı iken bugün bu olgu silik durumdadır. Mihrap nişinde bugün perde motifi mevcut iken 1972 yılına ait çalışmalarda nişinde perde motifi mevcut değildir (Foto 2.23). E. AYDINSOY yazmış olduğu tezde yan mekân olarak belirtmiş olduğu

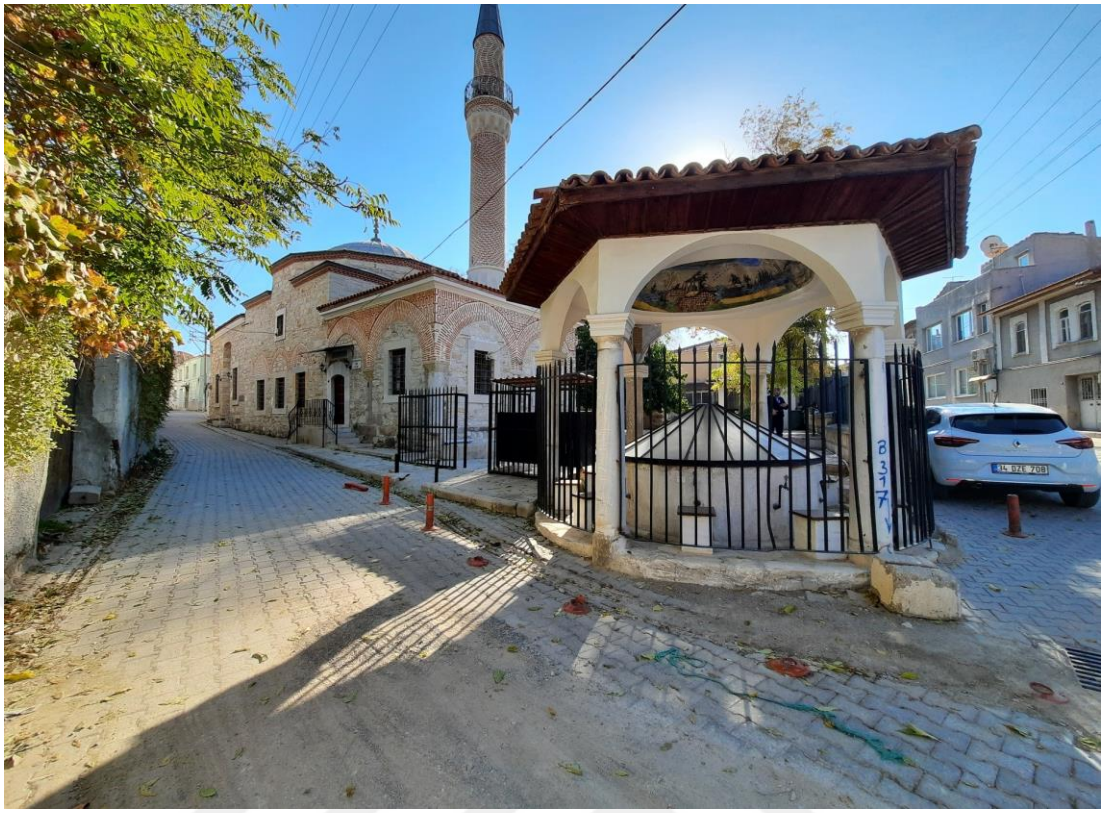
bölümde yer alan mihrap erken dönem özelliği taşımakta fakat bugün bu olgu her iki birimde de mevcut değildir (Foto 2.24).

1996 yılına ait Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait görüntüler incelendiğinde yapının dış mimaride kemerler hizasına kadar sıvalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihlere ait mihrap görüntülerinde bir değişim mevcut değildir. Sadece mihrap kenar köşelikleri mavi renge boyanmıştır (Foto 2.25).

İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğünden alınan arşiv görüntüleri incelendiğinde 2010 yılında yapıda ciddi değişimlerin olmadığı dikkat çekmektedir. 1972 -1990- 1996 yılına ait görüntüler ile hemen hemen aynıdır. Fakat 2015 yılına ait arşiv görüntüleri ise yapının bugünkü mevcut durumu ile aynıdır. 2015 Mayıs ayına ait görüntülerde yer alan mihrap bugün yapıda mevcut olan mihrap tezyinatı ile aynıdır. Bu durumda bugün ki mihrap, kubbe ve kubbe eteğinde yer alan süslemeler, 2015 ya da daha öncesinden bu son halini almıştır.

Çizim 2.1. Kapan (Hoca Turan) Camii Planı

Fotoğraf 2.1. Kapan (Hacı Turan) Camii Genel Görünüş

Fotoğraf 2.2. Kapan (Hoca Turan) Camii Kuzey Cephesi

Fotoğraf 2.3. Kapan (Hoca Turan) Camii Batı Cephesi

Fotoğraf 2.4. Kapan (Hoca Turan) Camii Orta birimin Üst Örtü Sistemi

Fotoğraf 2.5. Kapan (Hoca Turan) Camii Kubbe Göbeği Detayı

Fotoğraf 2.6. Kapan (Hoca Turan) Camii Tromp Kemer Detayı

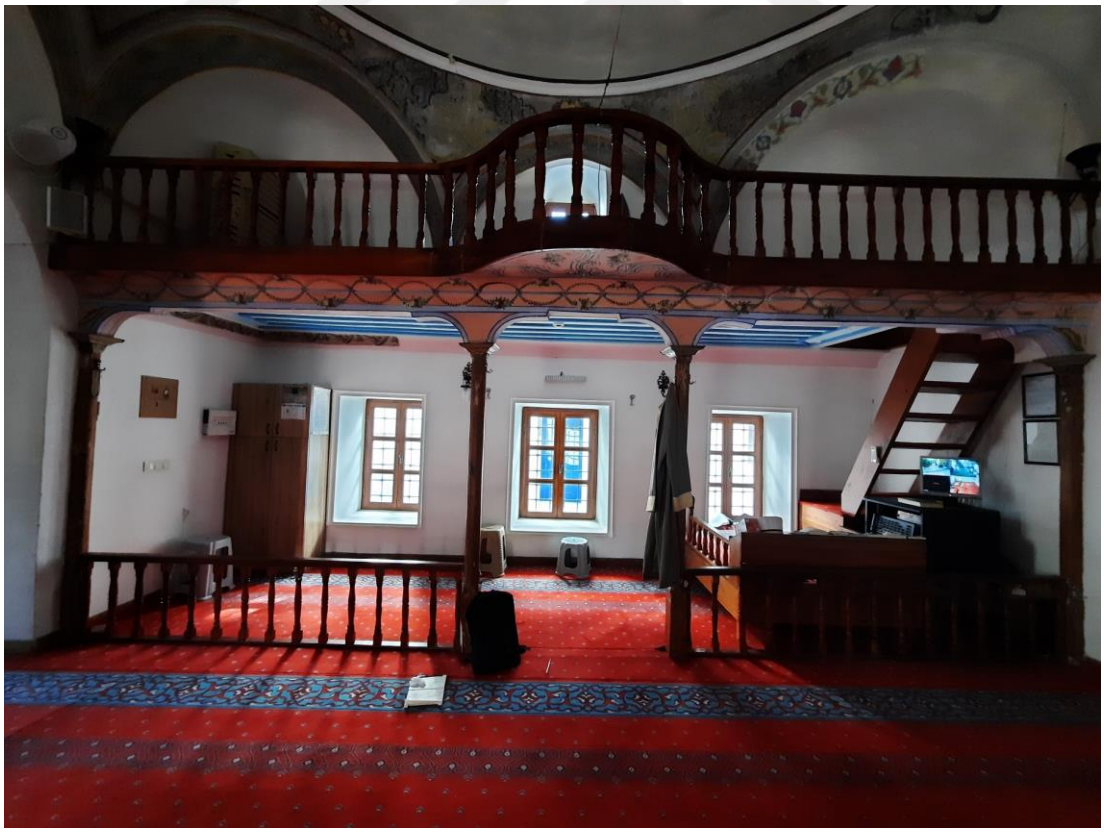
Fotoğraf 2.7. Kapan (Hoca Turan) Camii Usta Kitabesi

Fotoğraf 2.8. Kapan (Hoca Turan) Camii Mihrabı

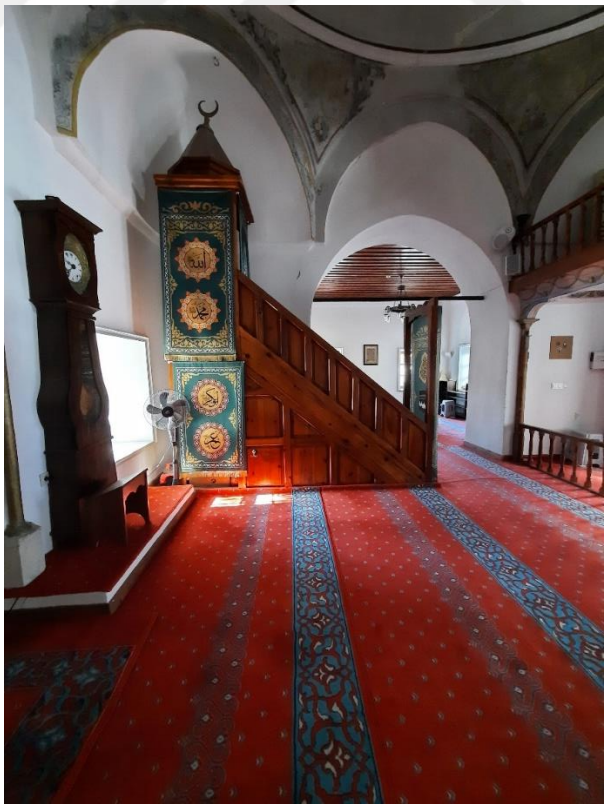
Fotoğraf 2.9. Kapan (Hoca Turan) Camii Mihrap Tepeliği

Fotoğraf 2.10. Kapan (Hoca Turan) Camii Mahfili

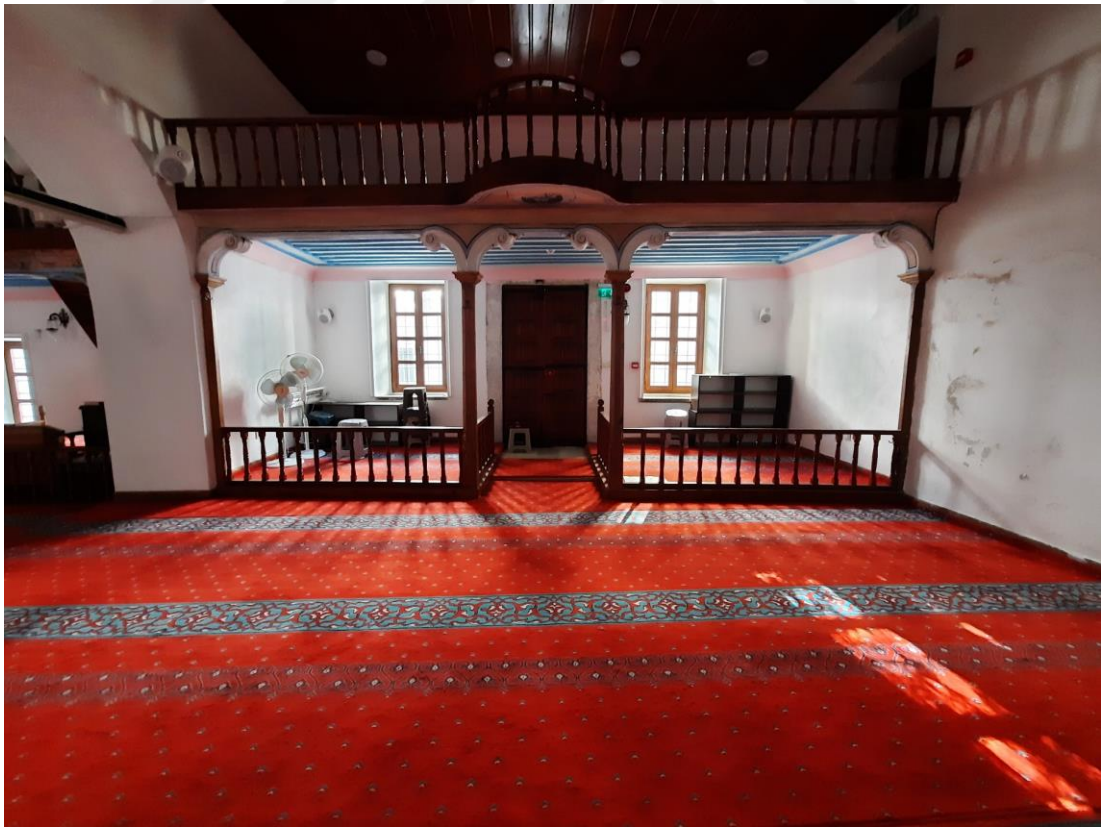
Fotoğraf 2.11. Kapan (Hoca Turan) Camii Mahfil Balkon Altlığı ve Saçağı

Fotoğraf 2.12. Kapan (Hoca Turan) Camii Minberi

Fotoğraf 2.13. Kapan (Hoca Turan) Camii Doğu Birimde Yer Alan Mihrap

Fotoğraf 2.14. Kapan (Hoca Turan) Camii Doğu Birimde Yer Alan Mahfil

Fotoğraf 2.15. Kapan (Hoca Turan) Camii Mahfil Balkonu Altlığı

Fotoğraf 2.16. Kapan (Hoca Turan) Camii Batı Birimde Yer Alan Mihrap

Fotoğraf 2.17. Kapan (Hoca Turan) Camii Minaresi

Fotoğraf 2.18. Kapan (Hoca Turan) Camii Şadırvanı

Fotoğraf 2.19. Kapan (Hoca Turan) Camii Şadırvanın İç Örtüsü

Fotoğraf 2.20. Kapan (Hoca Turan) Camii Kitabesi (VGM)

Fotoğraf 2.21. Kapan (Hoca Turan) Camii Şadırvanın Kitabesi (VGM)

Fotoğraf 2.22. Kapan (Hoca Turan) Camii Yapının Dış Cephe Durumu (VGM)

Fotoğraf 2.23. Kapan (Hoca Turan) Camii 1972 Yılında Mihrabın Durumu (Aydınsoy, 1972)

Fotoğraf 2.23. Kapan (Hoca Turan) Camii Yan Mekânda Yer Alan Mihrap (Aydınsoy, 1972)

Fotoğraf 2.25. Kapan (Hoca Turan) Camii Mihrabı (VGM)

2.1.1.2. Kütük Minareli Camii

Yapının Adı	Kütük Minareli Camii
Bulunduğu Yer	Urla'nın Yenice Mahallesi, Kütük Minareli Sokak'ta yer almaktadır.
Tarih	17-18. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	2
Fotoğraf	26- 37
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir bu sebeple yapını tarihlemesinde farklı görüşler mevcuttur. Minarenin form özelliklerinden yola çıkılarak kullanılan üslup daha çok XV. yüzyılda Anadolu'da kullanılmış ve camide XV. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 71). Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak bir diğer unsur ise çeşme yapısıdır. Çeşmenin üzerinde yer alan kitabesinde 1656 tarihi mevcuttur. Yapı bu tarihten ya da bu tarihin aka bininde yapıldığı düşünülmektedir (Aydınsoy, 1972: 14). 2009 yılında S. BAYRAKAL'ın yapmış olduğu çalışmada çeşmenin kitabesinin kayıp olduğu ve tarihlemeye yardımcı olacak unsurun çeşme aynalığında yer alan süslemenin olduğunu belirterek çeşmenin XVIII. yüzyılda yapıldığını belirtmiştir (Bayrakal, 2009: 115), (Foto 2.33). Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında camii Geç Osmanlı Döneminde inşa edildiği kaydı düşürülmüştür.

Sonuç olarak 2021 yılın içerisinde ziyaret edilen yapı geçirmiş olduğu restorasyonlar sonucunda değişime uğramıştır. Evliya Çelebi 1670 yıllında İzmir'i ziyaret etmiş ve seyahatnamesinde yapının adı zikredilmemiştir. Camii çeşmesi ve minare formu dikkate alındığında yapı 15. ve 16. yüzyıllar arasında inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Fakat Evliya Çelebi'nin İzmir ziyareti dikkate alındığında yapının 15. ve 16 yüzyıllarda değil de 17-18. yüzyılda yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Asıl Metin:

لا اله الا الله محمد رسول الله

ابو بكر عمر عثمان على

صلى الله اليه و اله اجمعين

Türkçe Anlamı:

Allahtan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir

Ebu, Bekir, Ömer, Osman Ali,

Allah onu, onları, hepsini iyiliklerle kuşatsın (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 71), (Foto 2.34).

Asıl Metin:

كلما دخل عليها زكريا المحراب

عجلوا بالصلو اة قبل الفوت

و عجلوا بالتوبه قبل الموت

Türkçe Anlamı:

Zekeriya kutsal mekâna her girdiğinde

Namaz geçmeden aceleyle eda edin

Ve acele ediniz ölmeden önce tövbeye

Plan ve Mimari:

Cami kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerine oturtulmuş ve 10.00 ×7.10 ölçülerine sahiptir. Harem ve son cemaat bölümlerinde oluşan caminin, harem kare plana sahip 6.80×6.80 ölçülerinde olup üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Haremin kuzeyinde son cemaat yeri bulunmakta ve 2.30×7.10 ölçülerine sahiptir. Caminin güneydoğu köşesinde minaresi yer almaktadır. Harem mekâna giriş, kuzeyde yer alan dikdörtgen kapıdan geçiş sağlanmaktadır. Caminin batı ve doğu cephesinde iki ve üst kata birer pencere, güneyde de bir pencere olmak üzere üç adet pencere harem mekânı aydınlatmaktadır. Kıble duvarının ortasında yarım daire planına sahip mihrap nişi yer almaktadır. Harem mekânın kuzey ve güneyinde nişler yer almaktadır. Kıble duvarında iki adet kare plana sahip iki kuzeyde ise tek niş yer almaktadır. Son cemaat yerinde bir mihrap yer almaktadır. Buradaki mihrapta yarım niş planına sahiptir. Son cemaat yeri dört kalın ayak üzerine oturan düz ahşap çatı ile örtülmüştür (Çizim 2.2), (Foto 2.26).

Kare planlı, kübik gövdeli harem, geçişi tromplarla sağlanmış ve yarım küre şekilli bir kubbe ile örtülüdür. Sivri kemerli trompların alt hizasında bir sıra mukarnas dişi görülmektedir. Sekizgen kasnaktan kubbe yuvarlağına geçiş mukarnas benzeri küçük dolgularla sağlanmıştır. Harim duvarları ve kubbe iç yüzeyi tamamen sıvalıdır.

Kuzey duvarı üzerindeki pencere ile giriş açıklığı arasında dikdörtgen sade bir niş yer almaktadır (Foto 2.27-2.28).

Güney duvarının ortalayan mihrap nişi, sonraki onarımlar sırasında fazlaca değişikliğe uğramıştır. Yarım daire profilli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli, yuvarlak kemerli bir kavsara ile örtülüdür. Mihrabın üzerinde süsleme yoktur. İki yanında yer alan nişler yarım daire profillidir. Yuvarlak kemerli, çeyrek küre şekilli bir kavsaraya sahiptir. Profilli alçı silmelerle çevrelenmiş mihrap ve iki yanındaki nişlerin üst kesiminde birer dini içerikli pano yer almaktadır (Foto 2.29-2.30).

Minare kürsüsü güneydoğu cephede yer almaktadır. Sekizgen prizma şekilli kürsünün beş kenarı algılanabilmektedir. Kürsünün, üst kesiminde yer alan sağır sivri kemerli yüzeysel nişlerin, kemer başlangıç hizasına kadar olan bölüm kesme taşlarla, pabuç ve gövdesi tuğlalar inşa edilmiştir. Şerefe altı mukarnasları, şerefe korkuluğu ve petek kısımları sıvalı olduğundan inşa malzemesi seçilememektedir. Kürsünün her biri kenar üzerinde sağır sivri kemerli birer yüzeysel sivri nişler yer almaktadır. Kürsüden gövdeye geçiş üçgen bir kuşakla sağlanmıştır. Gövde ile pabuç kısmını iri bir kaynak silme ayırmaktadır. Silindirik gövde dikine zikzaklar oluşturacak şekilde dizilmiş tuğlalarla inşa edilmiştir. Minare girişi kürsünün kuzeyinde yer almaktadır. Bu giriş sade dikdörtgen bir açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Minare kürsüsü doğu cephesi üzerindeki alt sıra pencerelerinden güneyindekini örten sivri kemerin sol ayağını kısmen kapatmaktadır (Foto 2.31).

Birbirine oldukça yakın yerleştirilmiş pencereler yuvarlak kemer ile çevrelenmiştir. Bu kemerler sonraki onarımlardan eklendiği düşünülmektedir. Üst kat pencere ise sivri kemer formuna sahipti (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 68), (Foto 2.32).

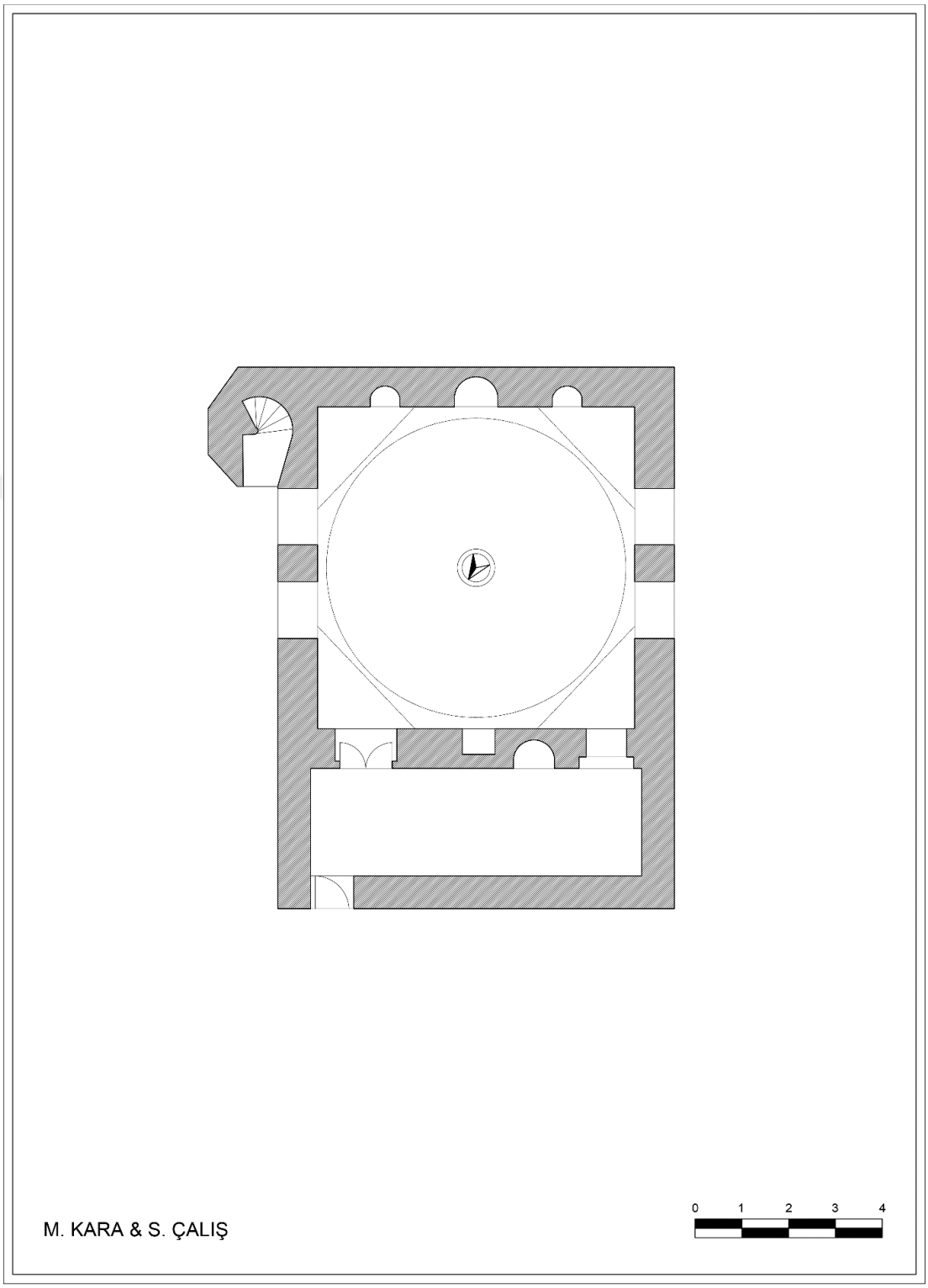
Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında kaba yonu taş kullanılmıştır. Pencere ve kapı kanatlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Kubbe kiremitle örtülüdür.

Yapının Durumu: 2021 yılında saha çalışması sırasında, İzmir Vakıflar Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapının mevcut durumu hakkındaki bilgiler ele alınarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bölgede 1972 yılında yapılmış olan ancak yayımlanmamış lisans tezi yapının geçen süreç içerisindeki durumu bizlere sunmaktadır.

1972 yılına ait görüntüler incelendiğinde iç mimaride belirgin değişimler dikkat çekmektedir. Bugün mevcut olan mihrap, sade ve içerisi sıvanmıştır. 1972 yılına ait görüntülerde mihrabın yarım küre şekilli kavsarada perde motifi yer almaktadır. Kavsarada yer alan perdenin püskülleri yanlara doğru gerilmiş ve ortada fotoğrafta belli olmamakla beraber püskülün olduğu düşünülmektedir (Foto 2.35). Dikkat çeken bir diğer unsur ise, bugün mevcut olan fakat 1972 yılına ait çalışmada olmayan, kubbeye geçişi sağlayan trompların alt hizasında yer alan mukarnas dişleridir (Foto 2.36).

İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşivinde alınan görüntülerde, görüntülerde yıl belirtilmeksizin dikkat çeken unsur ise mihrapta yer alan perde motifinin olmamasıdır. Bugün yapının kuzey cephesinde son cemaat revakı yer almaktadır. Arşiv görüntülerinden anlaşıldığı üzere yapının son cemaat revakı son dönemlerde eklemiştir. Yapıya girişin sağlandığı kısmın üzeri sakf yer almaktadır. Sakf bir kısmı kare ayak ile taşınır iken diğer kısım ise caminin önünde yer alan küçük yapılı bir bölümün beden duvarı ile taşınmaktadır. Bugün son cemaat revakı olarak anılan bölümün aslında yapının ilk inşasında olmadığı düşünülmektedir (Foto 2.37).

Yapıda bugün mevcut olan minberde yakın tarihlerde yenilendiği anlaşılmaktadır. Yapıya ait minberde sade bir forma sahiptir.

Çizim 2.2. Kütük Minareli Camii Planı

Fotoğraf 2.26. Kütük Minareli Camii

Fotoğraf 2.27. Kütük Minareli Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.28. Kütük Minareli Camii Haremin Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.29. Kütük Minareli Camii Haremin Güney Duvarı

Fotoğraf 2.30. Kütük Minareli Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.31. Kütük Minareli Camii Minaresi

Fotoğraf 2.32. Kütük Minareli Camii Cephe Düzeni

Fotoğraf 2.33. Kütük Minareli Camii Çeşmesi

Fotoğraf 2.34. Kütük Minareli Camii Kitabesi (Aydınsoy, 1972)

Fotoğraf 2.35. Kütük Minareli Camii Mihrabı (Aydınsoy, 1972)

Fotoğraf 2.36. Kütük Minareli Camii Tromp (Aydınsoy, 1972)

Fotoğraf 2.37. Kütük Minareli Camii Son Cemaat Yeri (VGM)

2.1.1.3. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii

Yapının Adı	Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Alı Paşa) Camii
Bulunduğu Yer	Urla İlçesinin Yenice Mahallesi, Park Sokakta bulunmaktadır.
Tarih	16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	3
Fotoğrafı No	38- 50
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. E. AYDINSOY yapıyı, Kaptan-ı Derya Ali Kılıç Paşa tarafından 1575 yılında inşa edilmiş olduğunu belirtmektedir (Aydınsoy, 1972: 12). Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak bir diğer unsur minare yapısıdır. Türk Üçgeni formuna sahip olan pabuç kısmı Anadolu'da XIV. yy. yaygın olarak kullanılmıştır (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 61). Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapı XV- XVI. yy. tarihlenmiş ve İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşiv kayıtlarında ise yapı, XIX. yy. Sultan II. Abdülhamid döneminde köklü bir onarım geçirdiği belirtilmektedir. 1670 yılında İzmir'i ziyaret eden Evliya Çelebi çarşı içinde Kılıç Ali Paşa camii olarak zikretmektedir.

Sonuç olarak; mevcut olan yapı Geç Osmanlı üslubunu yansıtmak fakat yapının minaresi erken dönem üslubuna sahiptir. Evliya Çelebi'nin İzmir ziyareti dikkate alındığında yapının 16. yüzyılın içerisinde inşa edildiği düşünülmektedir.

Asıl Metin:

سلام عليكم بما صبرتم فنعمة اقبى الدار

Türkçe Anlamı:

Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir! (derler) (Foto 2.46).

Plan ve Mimari

Yapı kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgen bir alan üzerine oturtulmuş ve 16.20×9.40 ölçülerine sahiptir. Kuzeyinde son cemaat revakı ve batı cephesinde minare yer almaktadır. Son cemaat revakı 13.80×5.75 ölçülerine sahiptir. Harem mekân kare plana sahip ve 8.90×9.40 ölçülerinde olup üzeri kubbe ile kapatılmıştır (Foto 2.38). Kubbeye geçiş tromp ile sağlanmıştır. Harem mekânı aydınlatan

pencereler; güney ve kuzey cephelerinde iki batı ve doğu cephesinde ise birer pencere açıklığı mevcuttur. Cepheler de yer alan pencereler yuvarlak kemer formuna sahiptir. Üst kat pencereler ise daha küçük inşa edilmiştir. Alt kat pencereleri ile aynı formu göstermektedir. Pencerelerin içerideki sayılar ve düzeni dış cephedeki sayı ve düzeni aynen tekrar etmektedir. Kıble duvarındaki pencere kemerlerinin kilit taşları üzerinde alçıdan kabartma bitkisel süslemeler görülmektedir (Çizim 2.3), (Foto 2.39).

Haremin kuzeyin yer alan kadınlar mahfili, altı adet ahşap destek tarafından taşınmaktadır. Ahşap desteklerden iki yandakiler duvarlara yaslanmaktadır. Destekler arasındaki kemer açıklıkları farklı genişliktedir. Bu destekleri birbirine bağlayan kemerlerden en batıdaki yuvarlak, diğerleri bursa kemeri formundadır. Mahfile, batı duvarına yaslanan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır (Foto 2.40).

Kıble duvarı ortalayan yarım daire profilli mihrap nişi, çeyrek küre şekilli kavsara ile örtülüdür. Mihrabın iki yanında, dikdörtgen prizma şekilli birer kaide üzerine oturulmuş, silindir biçimli gömme plaster yer almaktadır (Foto 2.41). Plaster başlıkları kompozittir. Bu başlıkları taşıdığı konsolların üzerine birer vazo yerleştirilmiştir. Her iki vazoda birer âleme sahiptir. Dikdörtgen şekilli mihrap çerçevesinin üst kesiminde üçgen bir alınlık mevcuttur. Batılılaşma dönemi özellikleri taşıyan kabarma alçı süslemelerle bezenmiş bu alınlığın içine yatay dikdörtgen bir ayet kitabesi yerleştirilmiştir. Mihrap nişi iki yana toplanmış, üst kesiminde üç adet püskülün sallandığı ve bir perde motifi ile bezelidir. Gerek iki konsol arasındaki yatay panoda, gerekse kavsara kemer köşelikleri üzerleri altın yaldızla boyanmıştır. Alçı kabartma süslemeler göze çarpmaktadır (Foto 2.42).

Yan duvarlar üzerindeki sağır kemerlerle tromp kemerleri arasında kalan kemer köşelikleri üzerinde, kabartma süslemeler sahip alçı panolar mevcuttur. Daire şekiller bu panoların içinde Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri yazılıdır. Kubbe göbeğinde, iç içe yerleştirilmiş şeritlerden oluşan kalem süsleme mevcuttur. Daire şekilli bu panoda, dıştan içe doğru bir sıralama takip edildiğinde en dıştaki mavi renkli şerit süslemesizdir. İkinci şeritte eşit aralıklarla yerleştirilmiş profilli başlıklara sahip bordür sütunlar görülmektedir. Sütunların üzerinde meyve ve çiçeklerin oluşan süslemeler mevcuttur. Üçünü şeritten kıvrımlı bir perde motifi yer almaktadır. Etekleri turuncu renkteki bu perdenin üst kesimlerinde yeşil fiyonklar dikkati çekmektedir.

Kubbe göbeğinin merkezinde ise sekiz kollu yıldız oluşturacak şekilde istiflenmiş bir ayet kitabesi görülmektedir (Foto 2.43-44).

Giriş açıklığı; yuvarlak kemerli açıklık formuna sahip iki yanında üzeri dikini yivlerle süslü, başlıklara sahip birer gömme sütünce vardır. Kemer köşelikleri üzerinde, sağda ve solda ay yıldızlı kabartması, kilit taşı üzerinde de iri bir akant yaprağı görülmektedir. Giriş açıklığının hemen üzerinde, sütunceler üzerine oturan dikdörtgen şekilli birer bodur plaster vardır. Bu plasterler arasında üzerinde 1960 tarihli okunan bir ayet kitabesi yerleştirilmiştir. İki yandaki plasterlerin üst kesimindeki profilli çıkıntılar üzerinde birer vazo görülmektedir. Geç dönem özelliklerini taşıyan bu vazolar birer âlemle son bulmaktadır. Kitabe panosunun üst kesiminde ise yuvarlak kemerli bir çökertme içine alınmış pencere yer almaktadır. Giriş açıklığının örten kemerin kilit taşı ve ayet panosunun iki yanındaki plasterler üzerinde kenger yapraklarını andıran alçı süslemeler mevcuttur (Foto 2.45).

Son cemaat yerinin önüne 2014 yılı kasım ayı başında demir doğrama bir gölgelik eklenmiştir (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 57). Son cemaat yerini doğu cephesi, harem doğu cephesine göre bir birim genişliğinde dışa taşıntı teşkil etmektedir. Doğu ve batı cephesi birer duvarla kapatılmış durumdaki son cemaat yerinin kuzey cephesi dört yuvarlak kemerle dışa açılmaktadır. Bu kemer açıklıkları demir doğrama camekânla kapatılmış durumdadır.

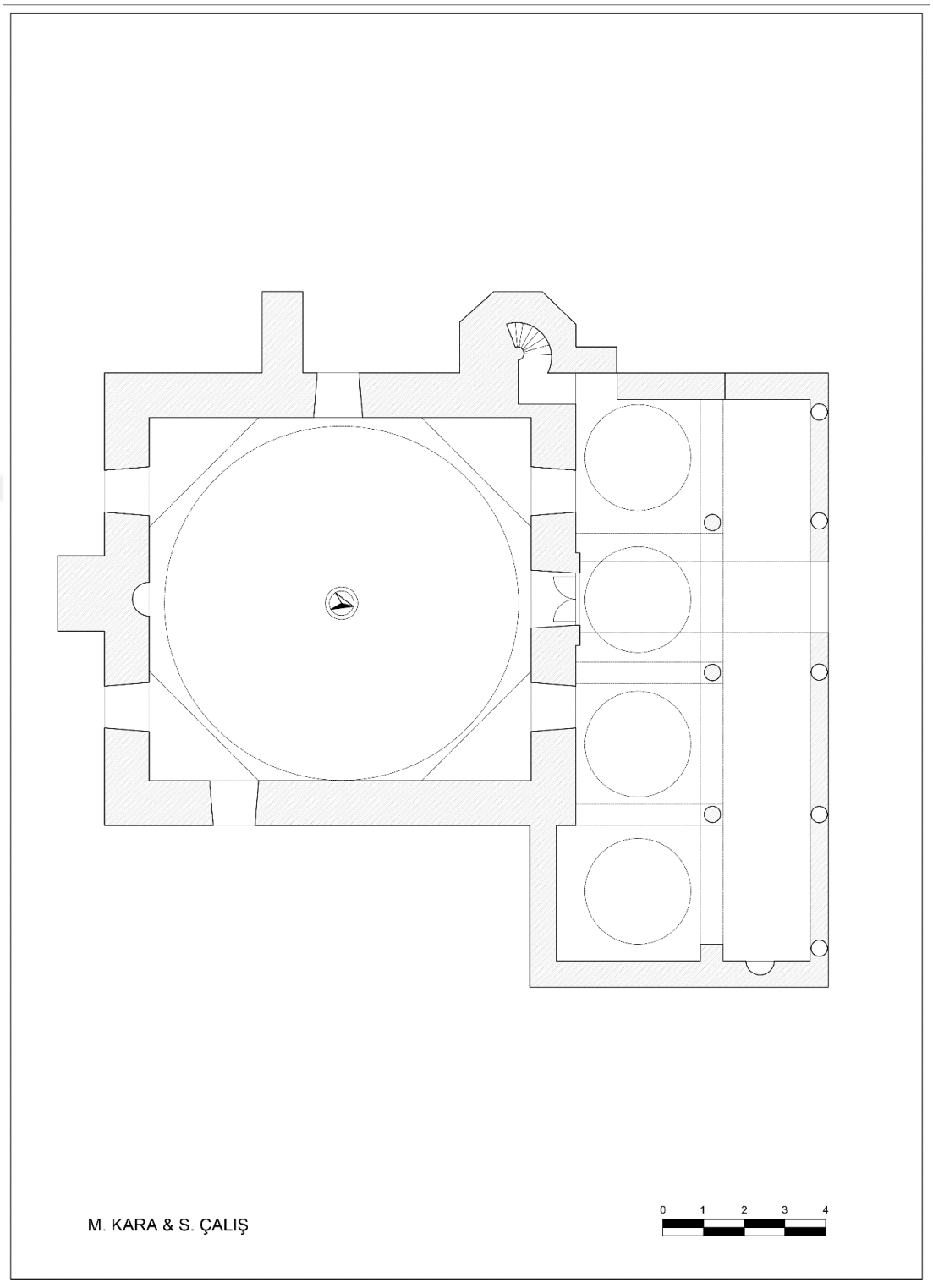
Son cemaat yerine Batıdan itibaren ikinci kemer açıklığı içine yerleştirilmiş basit bir kapıdan girilmektedir. Son cemaat yerinin kuzeyine ilave edilen bölümün batı duvar üzerinde yarım daire profilli bir mihrabiye güneydeki dört birimlik bölüm, geçişleri pandaflerle sağlanmış birer kubbe ile örtülüdür. Kubbeleri taşıyan silindir şekilli sütunları harim kuzey duvarına bağlayan kemerler hafif sivridir. Sütunlar ve başlıkları devşirmedir. Doğudaki sütunun başlığı akant yaprakları ile süslü korint tarzındadır. Diğer iki sütunun dor nizaminin andıran basit başlıklara sahiptir. Kemer ayakları birbirine ve duvarlara demir gergilerle bağlanmıştır. Kemer köşeliklerinde ve kubbe göbeklerinde alçıdan kabartma akant yapraklarında oluşan süslemeler dikkat çekmektedir. Bu süslemelerin üzeri yaldız boya ile boyanmıştır. Son cemaat yeri kubbe birimin doğu ve batı kenarları üzerinde üst seviyede birer pencere yer almaktadır (Foto 2.47-2.48).

Batı duvarına bitişik minare yarım sekizgen profilli kürsü üzerinde yükselmektedir. Kürsü, cami duvarları gibi kaba yonu taşlarla inşa edilmiştir. Pabuç, gövde, şerefe ve petek kısımları tuğladandır. Minare kürsünün üst kesiminde yatay bir silme görülmektedir. Üstte bu silmelere oturan sağır sivri kemerli yüzeysel nişler vardır. Bu nişlerin güneyden itibaren ikincisi üzerinde bir mazgal pencere yer almaktadır. Kemer üst hizasından başlayan silindir şekilli gövdeye geçiş üçgen bir kuşak ile sağlanmıştır. Gövde ile pabuç kısmına taştan, kalan bir silme ayırmaktadır. 1985 yılında çekilen bir fotoğrafta, minare gövdesindeki tuğlaların geometrik bir düzen içinde dizildikleri görülmektedir. Buradaki tuğlalar yatay Y dizileri oluşturacak şekilde sıralanmıştır. Son onarımda tuğlaların dizilişindeki bu geometrik düzen tamamen yok edilmiştir. (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 57). Gövdede şerefeye geçiş hizasında bir sıra dikey tuğla dizisi dikkat çekmektedir. Şerefeye geçiş tuğlalarla oluşturulmuş mukarnas görünümlü iki yatay kuşakla sağlanmıştır. Petek kısmındaki sıvalar kaldırılmıştır. Külah soğan şekillidir (Foto 2.49).

Güney cephede mihraba dış mimaride denk gelen kısma bir payanda eklenmiştir. Aynı zamanda yapının batı cephesinde pencerenin hemen yanında da bir payanda da mevcuttur. Cephe ortasındaki payanda yukarıya doğru incelmektedir.

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır. Kubbe dıştan kurşunla kaplanmıştır. Son cemaat revakı üstü dıştan kiremitler ile kaplanmıştır.

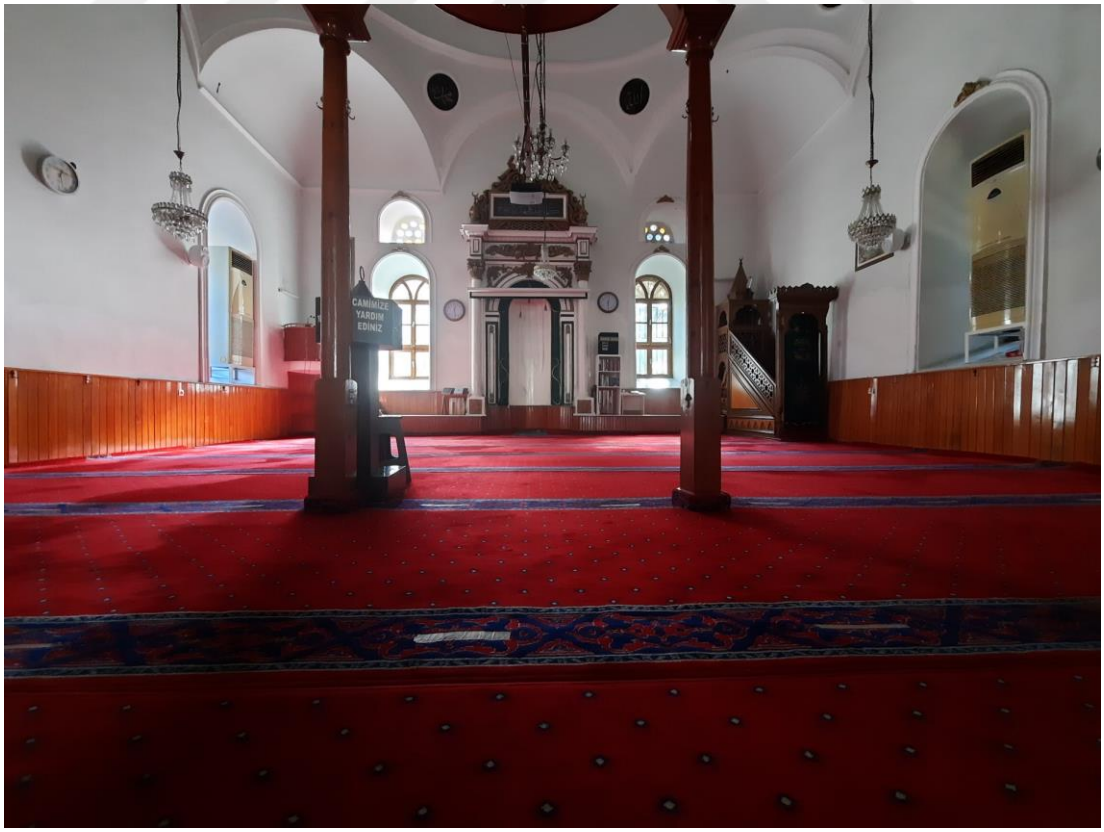
Yapının Durum: Yapıya ait İzmir ve Ankara Genel Vakıflar Müdürlüğü arşivi ve 1972 yılına ait yapılan tez incelendiği zaman; yapıda süreç içerisinde ciddi bir değişim olmadığı tespit edilmiştir. 1972 yılına ait görüntüler incelendiğinde minberin değiştiği dikkat çekmekte ve son zamanlarda harem beden duvarları belli bir noktaya kadar ahşap ile kaplanmıştır. Bir diğer dikkat çeken unsur ise minare gövdesinde yer alan geometrik tuğla süslemelerdir. Bu olgu bugün mevcut değildir (Foto 2.50).

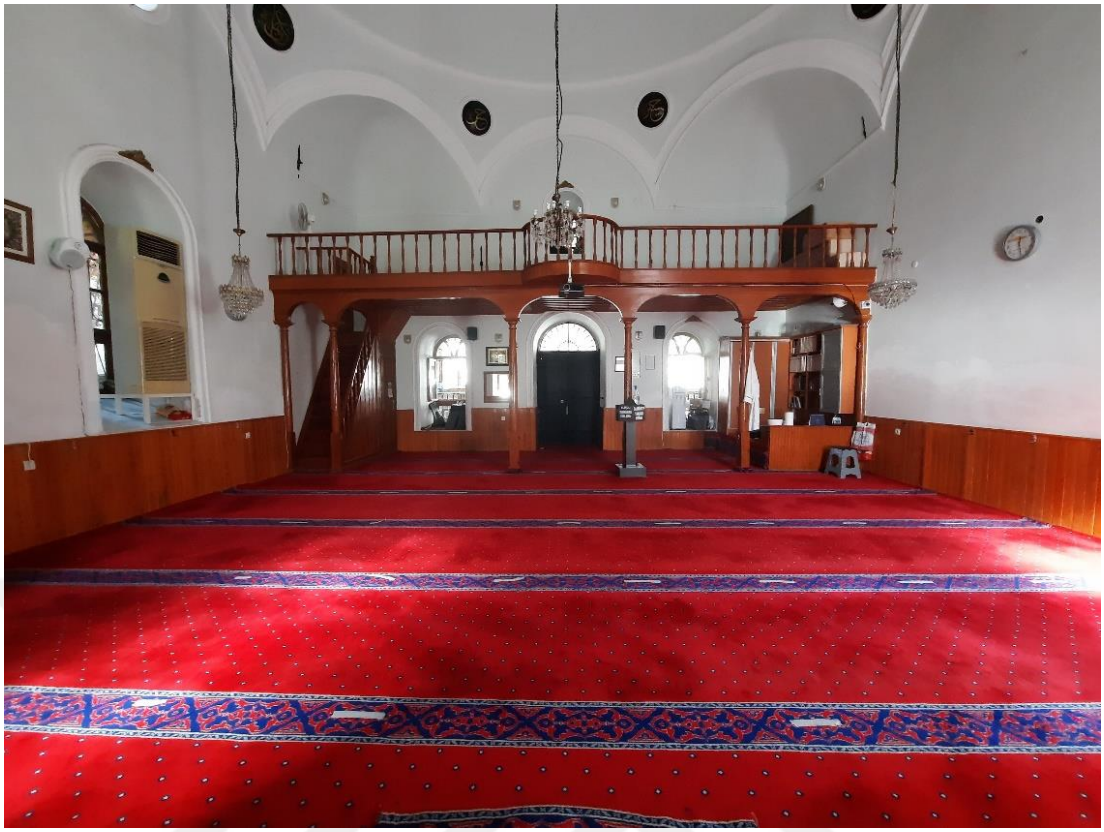
Çizim 2.3. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Planı

Fotoğraf 2.38. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii

Fotoğraf 2.39. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.40. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Kadınlar Mahfili

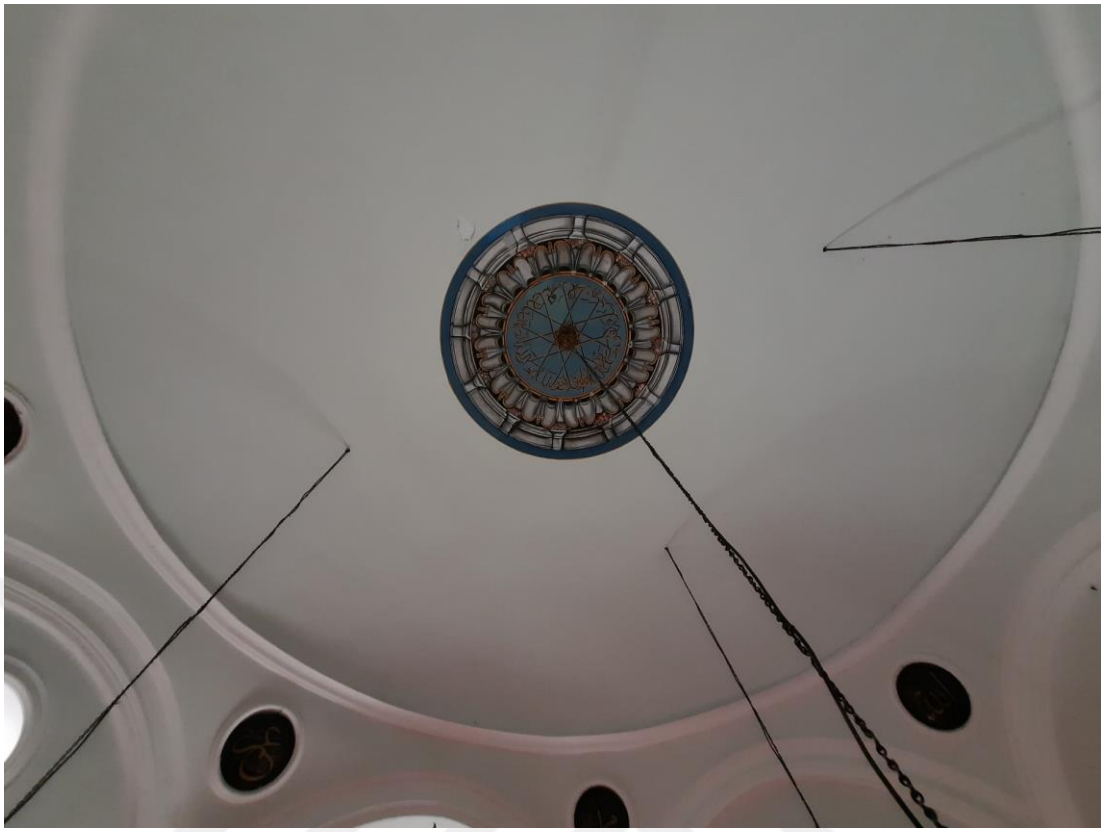
Fotoğraf 2.41. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Mihrabı

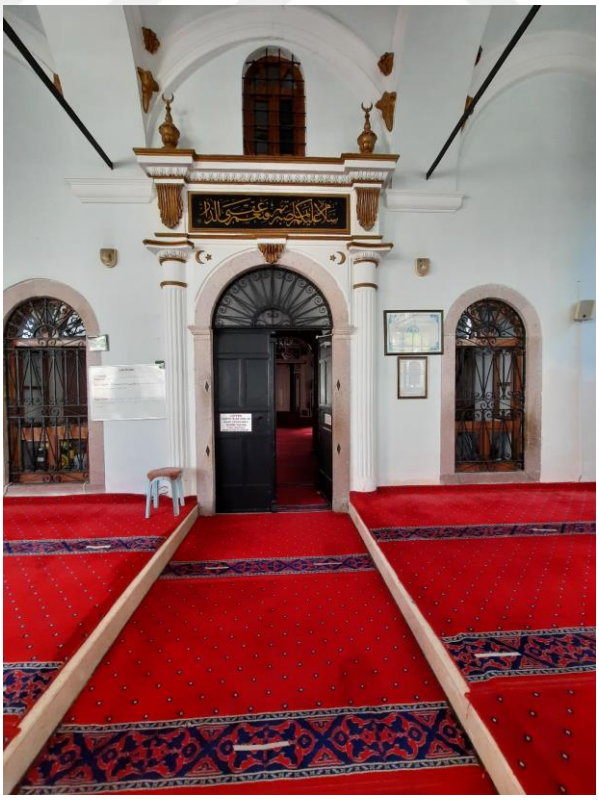
Fotoğraf 2.42. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Mihrap Tepeliği

Fotoğraf 2.43. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.44. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Göbek Detayı

Fotoğraf 2.45. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Giriş Açlığı

Fotoğraf 2.46. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Kitabesi

Fotoğraf 2.47. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Son Cemaat Düzeni

Fotoğraf 2.48. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.49. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Minaresi (E. ŞAŞMAZ Arşiv)

Fotoğraf 2.50. Çarşı (Hoca Ali- Kılıç Ali Paşa) Camii Minaresi (Aydınsoy, 1972)

2.1.1.4. Zungurlu Köyü Camii

Yapının Adı	Zungurlu Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Urla İlçesinin Zungurlu Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	15. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	4
Fotoğraf No	51-52
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Harap durumda olan yapıda inşa kitabesi mevcut değildir. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak tek unsur minaredir. Yapı XIV-XV yy. tarihlemek mümkündür (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 123). İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki kayıtlarda yapı XV. yy. tarihlenmektedir.

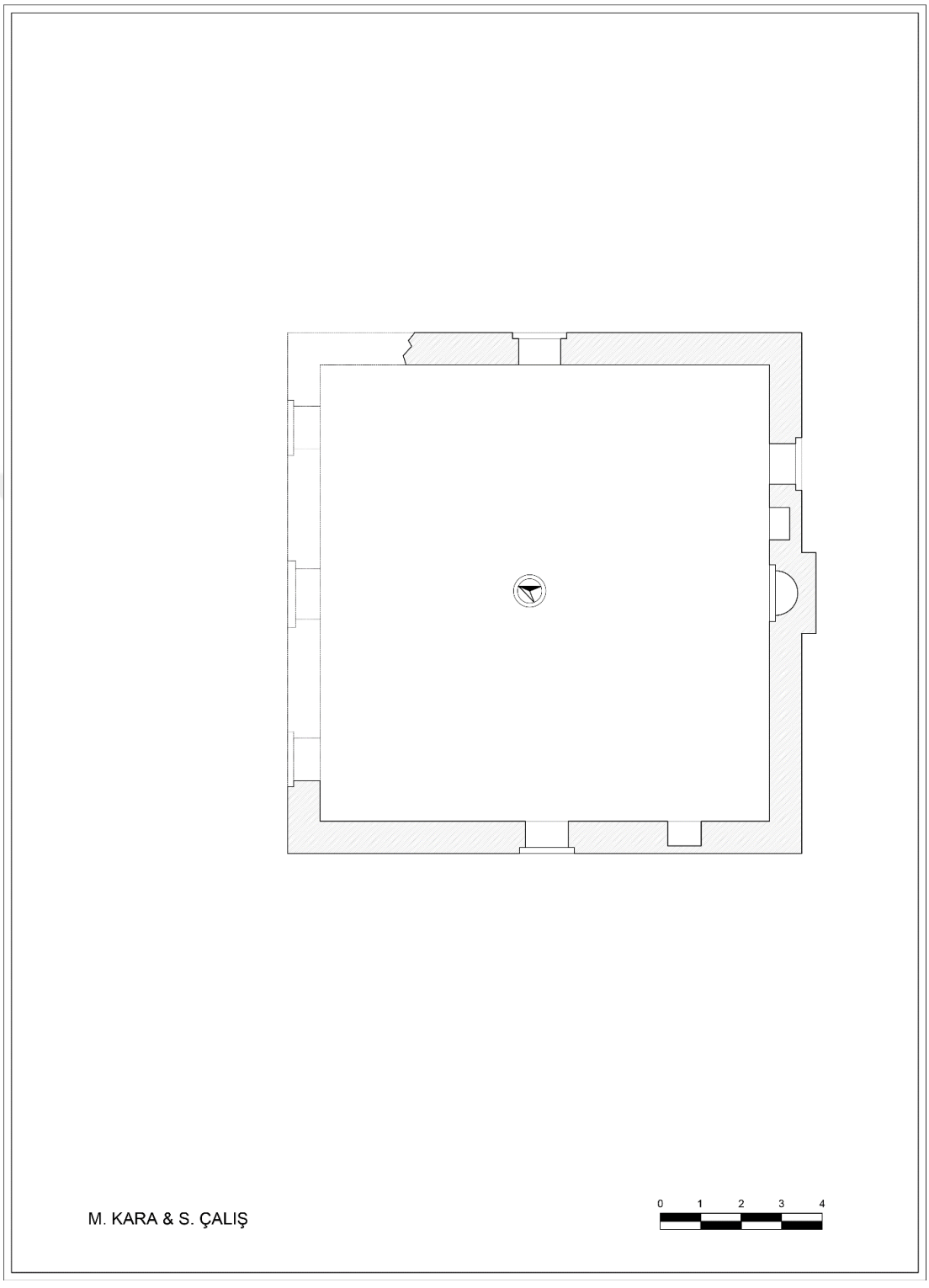
Plan ve Mimari

Kare planlı ve 11.25×11.10 ölçülerine sahip olan yapının örtü sisteminden herhangi bir kalıntı bugün mevcut değildir. Fakat duvar kalıntılarına bakıldığın zaman düz yavanla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Yapı kare bir alana oturmuştur (Çizim 2.4), (Foto 2.51).

Kıble duvarını ortalayan mihrap nişi sivri kemerli bir çökertme içine yerleştirilmiştir. Yarım onikigen niş çeyrek küre şekilli bir kavsara ile kapatılmıştır. Harem mekânın duvarlarında herhangi bir tezyinata rastlanılmamıştır (Foto 2.52).

Köşeler de ise düzgün kesme taş kullanılmıştır. Duvarların dıştan ve içten sıvandığına dair herhangi bir izle rastlanılmamıştır. Yapının güney duvarında dikdörtgen payandalar dikkat çekmektedir. Aslında burada yer alan payandalar mihrabı ve bu cepheyi desteklemek amaçlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapının kuzeyinde yer alan giriş açıklığına dair herhangi bir iz kalmamıştır (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 121). Yapı günümüzde harap durumdadır. Yapıya ait minarenin varlığı bugün tespit edilememiştir. Yapının içi tamamen bitki örtüleri ile kaplanmış durumdadır.

Malzeme ve teknik: Dışta ve içte duvarların düzgün sıralarla oluşturan moloz taş ve yer yer kaba yonu taşlarla inşa edildikleri görülmektedir.

Çizim 2.4. Zungurlu Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.51. Zungurlu Köyü Camii

Fotoğraf 2.52. Zungurlu Köyü Camii Mihrabı

2.1.1.5. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii

Yapının Adı	Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Urla ilçesinin Kuşçular Köyü yakında bulunmaktadır.
Tarih	15. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	5
Fotoğraf No	53- 60
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Harap durumda olan yapıda herhangi bir kitabe kalıntısına rastlanılmamıştır. Yapıdan günümüze gelen kısımlardan yola çıkılarak bir tarihleme yapılmaktadır. Yapı da kullanılan malzeme ve pencere kemerlerinde kullanılan tuğla süsleme minarede ki üsluptan çıkarak yapının XV. yapıldığı düşünülmektedir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 51). S. KALFAZADE yapı hakkında yapmış olduğu araştırmalar sonucunda yapıyı XV. yy. Aydınoğlu dönemine tarihlemektedir. Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapı XV. yy. tarihlenmektedir.

Plan ve Mimari

Kare bir alan oturtulan yapı kübik gövdeye sahiptir. Harem mekân kare planlı olup ve 8.30×8.40 ölçülerinde sahip ve üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Harem mekânın kuzeyinde son cemaat yer kalıntıları mevcuttur. Fakat günümüze ulaşan yapıda son cemaat yeri ile harem mekânı harap durumdadır. Yapını kuzey doğu köşesinde minare yer almaktadır. Minare kürsüsü yarım sekizgen profiline sahiptir (Foto 2.53). Camiye kuzeyde yer alan kapıdan giriş sağlanmaktadır (Foto 2.54). Yapının doğu cephesi ile güney cephesinde bir pencere mevcut iken batı ile kuzey cephede iki pencere mevcuttur. Yapının içinde üç mihrap mevcuttur. Batı, doğu ve güney cephede olmak üzere üç mihrap yapının içinde yer almaktadır (Foto 2.55-56). Mihrabın iki yanında ise kare forma sahip iki niş yer almaktadır. Hayli harap bir durumda olan mihrabın kavsara kısmı tuğladan basit formada mukarnaslara sahiptir (Foto 2.57-58). Kubbeye tromplar ile geçiş sağlanmaktadır. Trompların içerisi boş bırakılmıştır. Yapını cephesinin üst kesiminde kesimin de tam ortaya denk gelecek şekilde sivri kemer formuna sahip dört pencere mevcuttur. Kubbe trompları üzerine direk oturtulmuştur. Fakat kubbeye dıştan bakıldığında sanki kasnak üzerine oturulmuş izlenimi

vermektedir (Foto 2.59). Aslında birkaç sıra taşın sırlanması ile oluşturulan yalancı kasnak olgusu ile karşılaştır (Çizim 2.5).

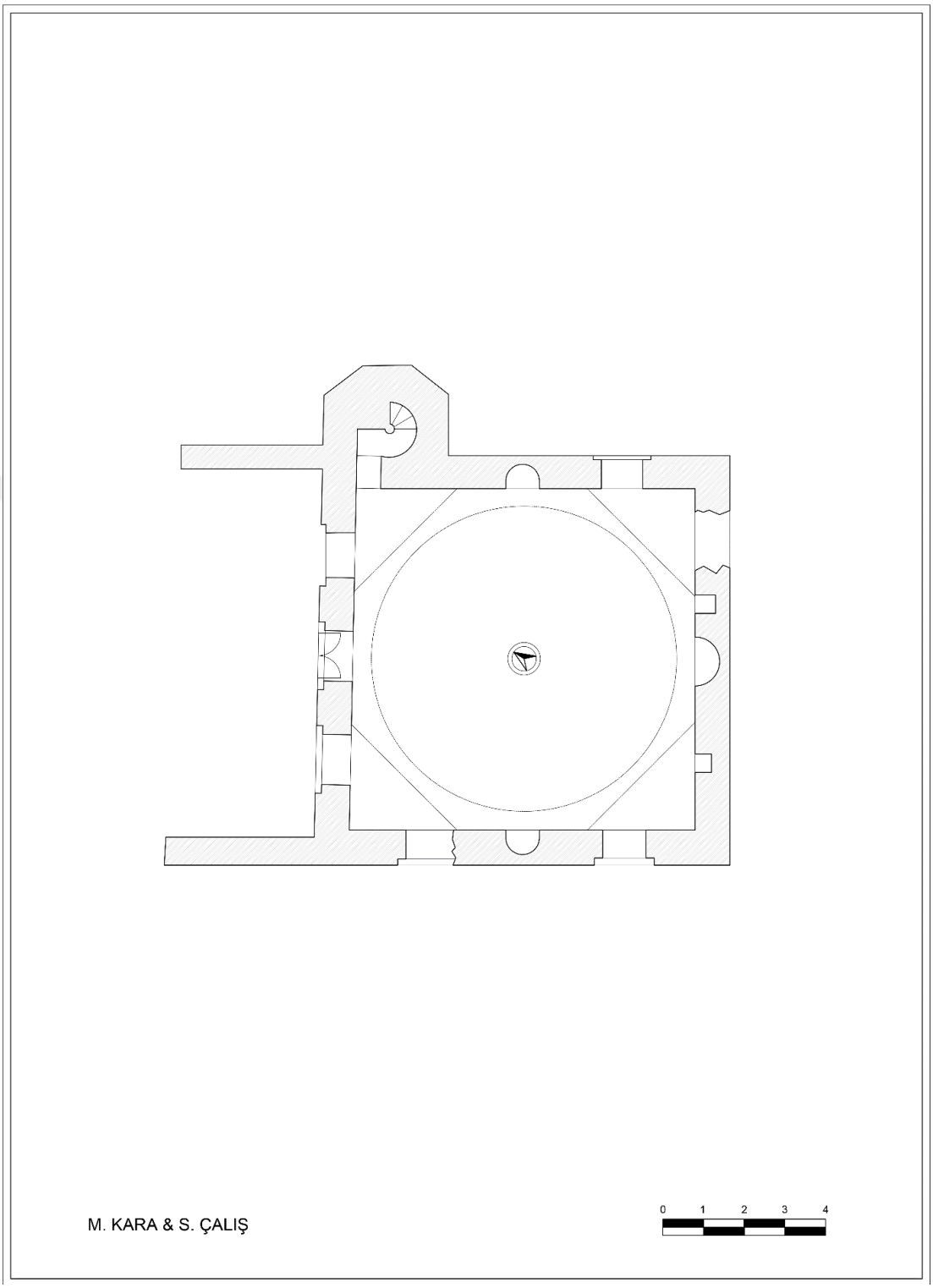
Kubbeye geçiş sağlayan troplar sivri kemer ile kuşatılmıştır. Kıble duvarının ortasında yer alan mihrabın nişi yarım daire profillidir. Harem mekânın içinde süsleme unsuru mevcut değildir.

Yapının kuzey doğu köşesinde yer alan minare kürsüsü kaba yonu taş malzeme ile inşa edilmiştir. Minarenin kürsüsü yüzeyinde yer alan sağır sivri kemer formuna sahip olan nişlerin içleri tuğla malzeme ile hareketlendirilmiştir. Nişlerin içini dolduran tuğlaların değişik şekiller de dizilmesi ile meydana getirmiş olduğu geometrik düzen dikkat çekmektedir. Kürsüden gövdeye geçiş sağlayan, üçgen bir kuşaktan oluşan pabuç kısmıyla geçiş sağlanmaktadır. Minare gövdesi silindirik bir formada yükselmektedir. Minarenin gövdesinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Minarenin yukarı kısmı günümüzde yıkılmıştır (Foto 2.60).

Yapının kuzey cephesin son cemaat yer revakı bölümü mevcuttur. Son cemaat revak bölümü günümüzde harap durumdadır.

Yapıda tezyinat unsuru bulunmamaktadır.

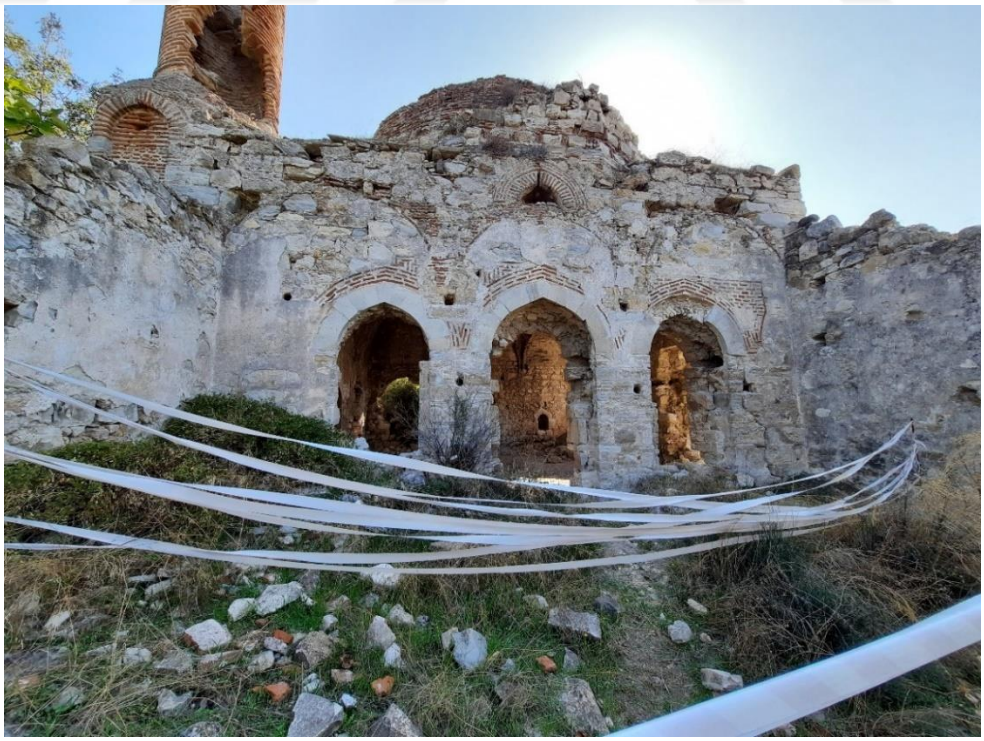
Malzeme ve Teknik: Yapıda malzeme olarak, kaba yonu, düzgün kesme taş ve tuğla kullanılmıştır.

Çizim 2.5. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.53. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii

Fotoğraf 2.54. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Giriş Açıklığı

Fotoğraf 2.55. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Haremin Doğu Duvarı

Fotoğraf 2.56. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Haremin Batı Duvarı

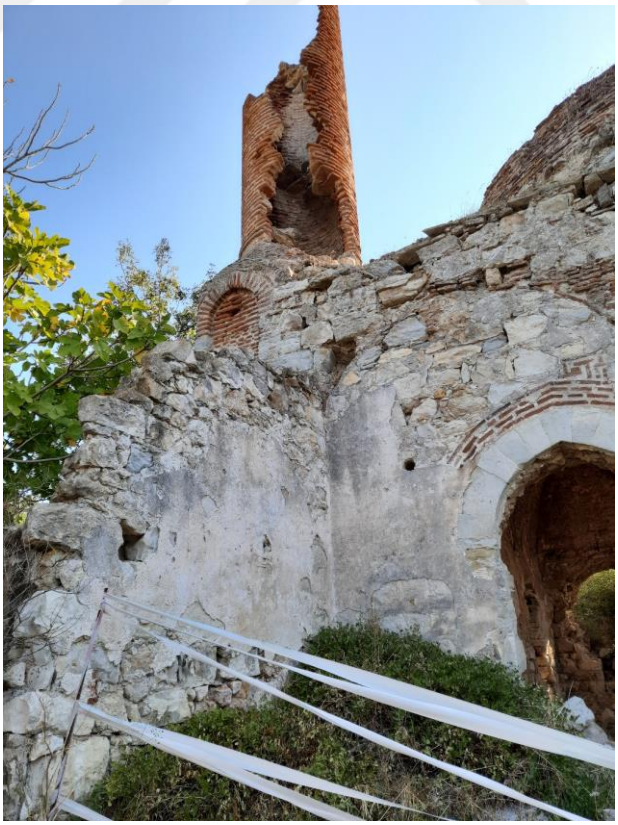
Fotoğraf 2.57. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Haremin Güney Duvarı

Fotoğraf 2.58. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.59. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Kubbesi

Fotoğraf 2.60. Kuşçular (Helvacılar) Köyü Camii Minaresi

2.1.1.6. Rüstem Paşa Camii

Yapının Adı	Rüstem Paşa Cami
Bulunduğu Yer	Urla ilçesinin Rüstem Paşa Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	15. yy. ya da 16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	6
Fotoğraf No	61- 68
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi bulunmamaktadır. İzmir'i ziyaret eden Evliya Çelebi, ziyareti sırasında bu yapının adını da zikretmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak yapının XVI. yy. önce inşa edilmiş olacağı düşünülmektedir. Yapının minaresinde ki mimari özellikler de dikkate alınır ise yapıyı XVI. yy. tarihlemek mümkündür (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 87). E. AYDINSOY yapıyı 16-17. yy. tarihlemektedir. İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapı da XV. yy. tarihlenmektedir.

Sonuç olarak; camii XV. ile XVI. yüzyıllara tarihlemek mümkündür.

Asıl Metin:

كلما دخل عليها زكريا المحراب

Türkçe anlamı:

Zekeriya kutsal mekâna her girdiğinde.

Plan ve Mimari

Yapı kuzey güney yönünden kare bir alan üzerine oturulmuş ve 7.20×7.20 ölçülerine sahiptir. Harim mekân kare planlı olup üzeri kubbe ile örtülmüştür. Yapının güney doğu köşesinde minare yer almaktadır. Kubbeye geçiş tromplar ile sağlanmıştır. Yapının güney duvarında yer alan mihrap nişi yarım daire planına sahiptir (Çizim 2.6), (Foto 2.61).

Kubbe iç yüzeyi ve harem duvarları belirli bir yükseklikten itibaren sıvalıdır. Duvarların alt kesimleri mermer plaklar ile kaplanmıştır. Mihrapta herhangi bir süsleme özelliği mevcut değildir. Son onarımlar ile mihrap nişi değiştirilmiş ve mermer plakalarla kaplanmıştır (Foto 2.62). Harimin kuzeyine dikdörtgen kesitli iki beton paye üzerine oturan bir kadınlar mahfili eklenmiştir (Foto 2.63). Tromp kemerleri ve yan üzerinde yer alan sağır kemerler arasındaki köşeliklere, daire şekilli alçıdan birer madalyon yerleşmiştir (Foto 2.64). Bunların dışında harimde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamaktır.

Kübik gövdeli haremin dış duvarlarında sıvalar yer yer dökülmüş durumdadır. Sıvanın döküldüğü kesimlerde duvarın kaba yonu ve kırma taş karışımı bir dolguya sahip olduğu görülmektedir. Bugün kuzey cephesinde, sivri kemerli iki yüzeysel niş ve sivri kemerli alınlığa sahip, dikdörtgen açıklık şeklinde bir pencere vardır. Ortadaki yüzeysel nişin üst kesiminde aynı dikey eksende yuvarlak kemerli küçük bir pencere görülmektedir. Sivri kemerin hemen üst hizasında dört adet taş konsol dikkat çekmektedir. Cephe üzerindeki iki sağır kemerden soldakinin eni soldaki pencerenin ve sağındaki sağır kemerin eninden fazladır. Sıvanın yer yer döküldüğü kesimlerde iki sağır kemer içinde sonradan örülerek kapatıldıkları anlaşılan birer açıklık bulunduğu görülmektedir. Bu açıklıklardan daha geniş olanın yani soldakinin bir giriş, sağdakinin ise bir pencere olduğu tahmin edilmektedir. Giriş açıklı ve iki yandaki pencerelerin alınlık kemerleri ile soldaki pencerelerin söveleri ve atkı taşları kesme taştandır. Tüm kemerler, kemer kavislerini izleyen iki sıra tuğla ile vurgulanmıştır. Kuzey cephesindeki konsollar cepheyi üç eşit parçaya bölmektedir. Bu durum, cephe önünde saptayamadığımız bir tarihte tahrip olmuş, üç bilimli kubbeli bir son cemaat yerinin varlığına işaret etmektedir.

Batı cephesindeki üç penceren alt sırada yer alan ikisi dikdörtgen açıklık şeklindedir ve kesme taştan sivri kemerli birer alınlığa sahiptir. Yuvarlak kemerli üst sıra penceresi alt sıradaki iki pencereyi ortalamaktadır. Caminin güney batı köşesi pahlıdır.

Yapının doğu cephesi, bu cepheye güneyden bitişen minare kürsüsü nedeniyle diğer cephelerden daha geniş bir görünümü bulunmaktadır (Foto 2.65). Cephe üzerinden üçü altta, biride üste olmak üzere toplam dört açıklık bulunmaktadır. Alt sıradaki açıklıkların sivri kemerli birer alınlığı vardır. Bu açıklıklardan cephenin güney ucunda minare, kuzey ucundaki ise harimin girişidir. Cephe ortasındaki diğer bir açıklık ise penceredir. Üst sıradaki yuvarlak kemerli pencere açıklığı güneş ışığından azmi yarar sağlamak amacıyla duvar içine açılı yerleştirilmiştir. Cephenin kuzey ucunda yer alan pencere açıklığı tadilattan geçirilerek giriş kapısı olarak dönüştürülmüştür. Bu açıklığı söveleri mermer plaklarla kaplanmış ve önüne plastik malzemeden camekânlı küçük bir giriş eklenmiştir. Doğu cephede de kuzey cephedekilerle aynı hizada üç adet taş konsol varlığı dikkat çekmektedir. Muhtemelen tahrip olan kuzeydeki son cemaat yerini onarmak yerine doğu cephesine yeni bir son

cemaat yeri inşa edilmiştir. Bu düzenleme kuzey cephesini ortalayan giriş açıklığı örülerek kapatılmıştır. Batı cephenin kuzey ucunda yer alan pencerenin simetriği konusundaki pencere tadil edilerek bir miktar kuzeye doğru kaydırılmış ve bir giriş açıklığı haline getirilmiştir. Haremin girişi buraya kaydırılınca bu cephe önünde sakıflı bir son cemaat yeri inşa etme gereği duyulmuştur. Cephe üzerinde görülen üç adet konsol bu değişikliğin kanıtıdır (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 86).

Minare kürsüsü güney cephenin doğu ucuna bitişiktir. Sekizgen prizma şekilli kürsünün beş kenarı algılanabilmektedir. Kaba yonu taşlarla inşa edilmiş kürsünün üst kesiminde her kenarı üzerinde birer sağır sivri kemerli yüzeysel niş bulunmaktadır. Türk üçgenlerini anımsatan kısmı sıvalıdır. XIX. yüzyıldaki depremde zarar görerek yıkılan ve 1985'te pabuç kısımdan yukarısı yeniden inşa edilen minarenin gövdesinin alt kesiminde iki kaytan silme göze çarpmaktadır. Bunlardan alttakinin alışılmamış derece kalın olduğu görülmektedir. Şerefe tuğlalarla oluşturulmuş mukarnas bir kuşak üzerine oturmaktadır. Gövde ve petek kısmı kesme taşlarla inşa edilmiştir. Külah madeni levhalarla kaplıdır. Caminin güney cephesi bugün sağırdır. Ancak minare kürsüsüne yakın bir noktada sonradan örülerek kapatılmış bir açıklığın izi rahatlıkla seçilebilmektedir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 86), (Foto 2.66).

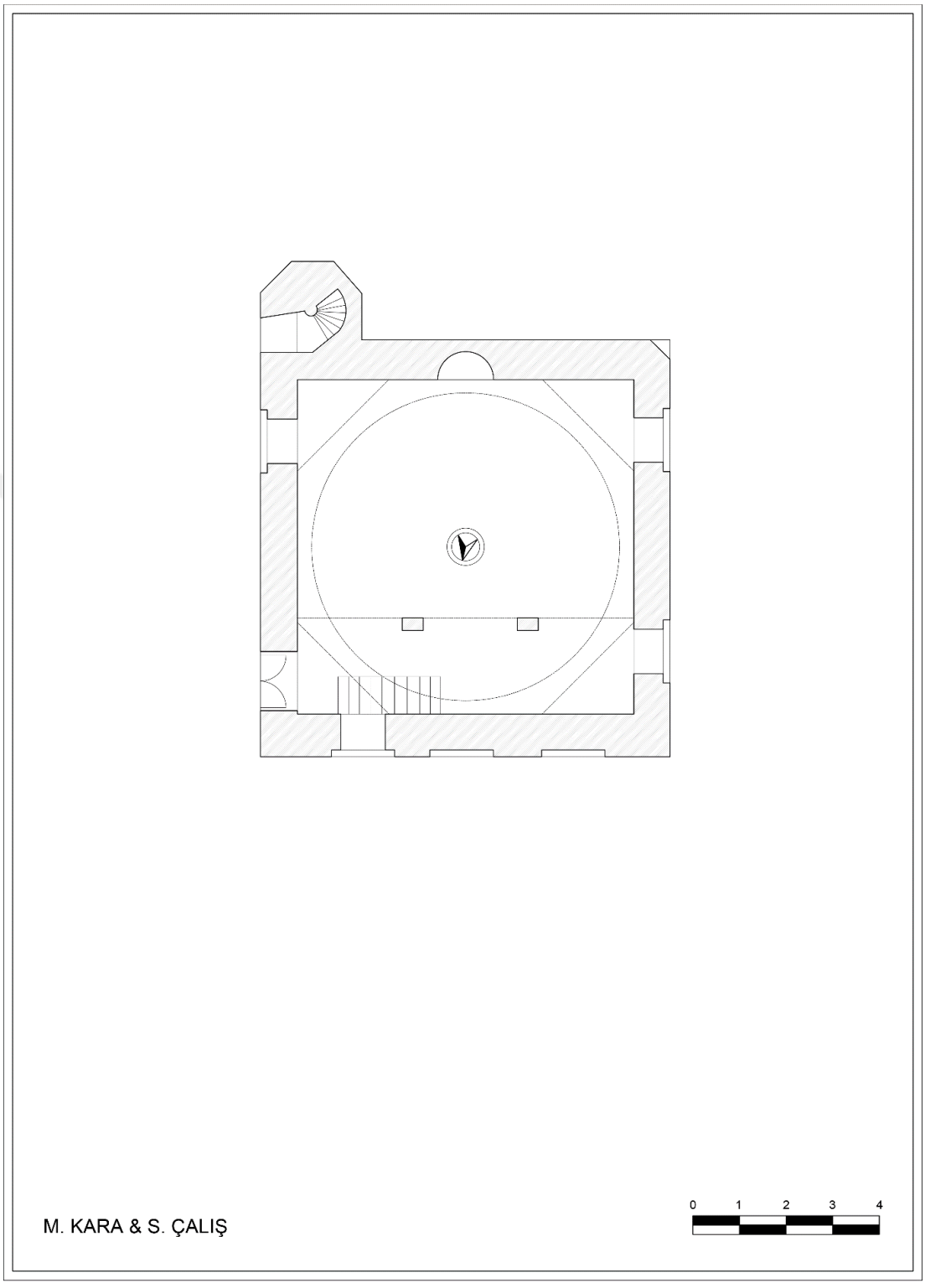
Yapının son onarımlardan sonra hali değişmiştir. Yapıda tezyinat mevcut değildir.

Malzeme ve Teknik: Yapıda kaba yonu taş kullanılmıştır. Yapının içi sıva düz ile boyanmıştır. Kubbe dıştan kiremit ile kaplanmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv kayıtları incelendiğinde, 1972 yılına ait görüntülerde yapının minare gövdesinin yıkılmış olması dikkat çekmektedir. Bugün

Mevcut olan minare gövdesi yapının ilk inşai durumuna ait olmadığını göstermektedir. Minare kaidesinde tam seçilememekle beraber kaideyi hareketlendiren kemerlerin arasına boş kalan kısımlarda geometrik tuğla düzenlemesinin olabileceği kanısındayız (Foto 2.67).

Bir diğer dikkat çeken unsur ise mihraptır. Günümüzde mihrap, mermer ile kaplamıştır. Yapıya ait mihrap yarım daire niş formuna sahip olup kasara kısmı sade bir düzenlemeye sahiptir. Mihrabın üzerinde enine dikdörtgen forma sahip kitabelik bölümü mevcuttur. Bu kitabe bugün mevcut olan mermer mihrabın üzerine konulmuştur (Foto 2.68).

Çizim 2.6. Rüstem Paşa Camii Planı

Fotoğraf 2.61. Rüstem Paşa Camii

Fotoğraf 2.62. Rüstem Paşa Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.63. Rüstem Paşa Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.64. Rüstem Paşa Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.65. Rüstem Paşa Camii Dış Cephesi

Fotoğraf 2.66. Rüstem Paşa Camii Minaresi

Fotoğraf 2.67. Rüstem Paşa Camii Minaresi (Aydınsoy, 1972)

Fotoğraf 2.68. Rüstem Paşa Camii Mihrabı (VGM)

2.1.1.7. Kamanlı Camii

Yapının Adı	Kamanlı Camii
Bulunduğu Yer	Urla ilçesinin Kamanlı Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	15. yy.
Bani	Yahşi Bey
Çizim	7
Fotoğraf No	69- 74
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi yoktur. E. AYDINSOY 1972 yılında yapmış olduğu araştırmada yapıya ait bir kitabenin olduğunu ve kayıp vaziyette olduğunu belirtmiştir (Aydınsoy, 1972: 8). 2021 yılı ziyaret edilen yapıda kitabeye dair herhangi bir kalıntı izine rastlanılmamıştır. Bu durumda yapının tarihlemesi yapılır iken mimari unsurlardan yararlanılmaktadır. Yapıyı tarihlemede en belirgin mimari unsur yapıda kullanılan almaşık ve kasetleme sistemidir. Bu mimari unsur XV. yy. yaygın olarak kullanılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kaydında yapı XV. yy. Yahşi Bey tarafında inşa edildiği bilgisi kaydedilmiştir. İzmir ziyareti sırasında Kamanlı Camiye gelen Evliya Çelebi seyahatnamesinde yapının adını zikretmiştir. Bu bilgiler ışığında yapıyı XV. yy. içerisinde yapıldığı düşünülmektedir.

Plan ve Mimari: Cami, güney- kuzey yönünde olup kare plana sahiptir. Kare bir alana oturtulan harem mekân 10.25×10.15 ölçülerinde ve üzeri tek kubbe ile kapatılmıştır. Harem mekânın güney, kuzey, doğu ve batı beden duvarlarında ikişer pencere açıklığına yer verilmiştir. Alt kat pencereleri dikdörtgen forma sahip olup sivri kemerli alınlığa sahiplerdir. Her cephede iki pencere mevcuttur. Üst kat pencereleri ise sivri kemerli forma sahiptir. Doğu ve batıda yer alan üst kat pencerelerin kemer aralarında tuğlaların farklı dizilmesi ile elde edilen geometrik düzenlemeler mevcuttur (Çizim 2.7), (Foto 2.69).

Harem mekânın güney duvarında kare bir niş açıklığı mevcut iken batı ve doğu beden duvarlarında yer alan nişlerin formu ise yarım daire şeklindedir. Kıble duvarının ortasında yer alan mihrap yarım daire plana sahiptir. Mihrap caminin güney beden duvarında dışa doğru enlemesine dikdörtgen şeklinde çıkıntı yapmıştır. Kubbeye geçiş sistemi tromplar ile sağlanmıştır. Trompların içerisi yivlendirilmiştir ve kubbe sekizgen bir kasnak üzerine oturtularak iç mekân nihayetlenmiştir (Foto 2.70). Haremin kuzeyinde enlemesine dikdörtgen plana sahip bir son cemaat yeri yer almaktadır. Günümüzde son cemaat yeri ahşap çatı ile kapatılmıştır. Kalan izlerden

yola çıkarak bu bölümün aslında, dört sütun üzerine üç kubbe ile kapalı olduğu anlaşılmaktadır (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 35). Bu izler caminin kuzey beden duvarında ki kemer izlerinde de anlaşılmaktadır. Son cemaat yerini iki yandan kapatan duvarlar mevcuttur. Batıda yer alan duvar da yuvarlak kemer açıklığına sahip bir açıklık mevcuttur.

Yapı süsleme yönünde yoğun değildir. Daha çok mihrap son cemaat yerindeki mihrabiyeler kubbeye geçiş sağlayan tromp ve kubbe kasnağına geçiş sağlayan kısmında karşımıza tezyinat çıkmaktadır.

Mihrap kıble duvarın ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen forma sahip olan mihrap yarım daire formlu ve mukarnas kavsaralı bir düzenlemeye sahiptir. Kavsara köşeliğinde silmeler mevcuttur. Mihrabın doğusunda dikdörtgen çerçeveli içine alınmış ve kaş kemer açıklığına sahip bir niş yer almaktadır (Foto 2.71). Caminin iç mekânda doğu ve batı beden duvarlarında birer mihrap yer almaktadır (Foto 2.72). Mihrap nişi beş köşeli olup mukarnas kavsaralı forma sahiptir. Kubbeye geçiş sağlayan trompların içerisi yivlendirilmiştir. Trompların hemen üzerinde mukarnas dolgular yer almaktadır.

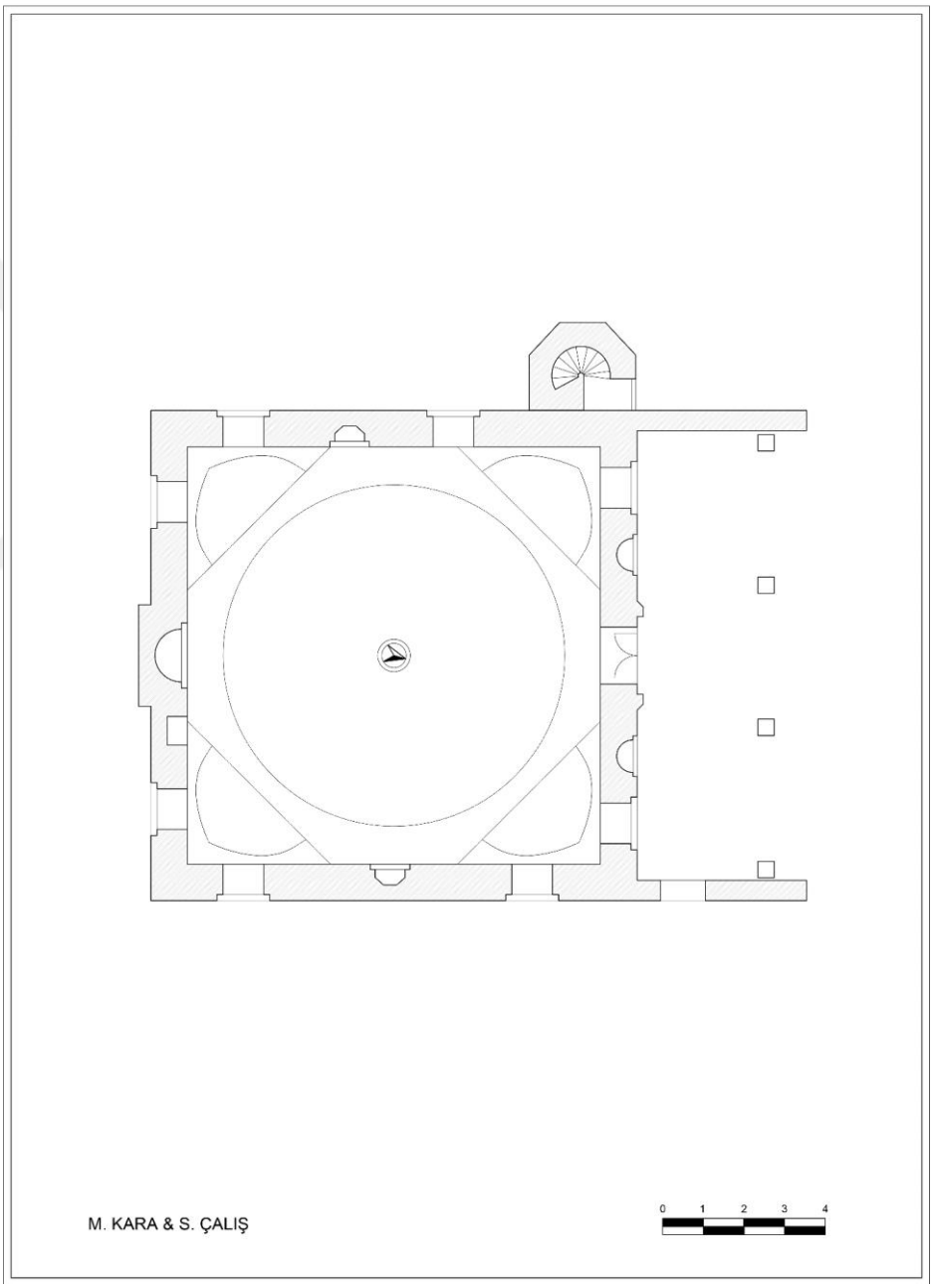
Kubbe kasnağının dört yönünde yer alan pencereler sivri kemerli forma sahiptir. Minarenin iki kapısı mevcuttur. Caminin iç mekânında geçiş sağlayan kapı yuvarlak kemerli açıklı şeklinde düzenlenmiştir. Dışarıdan geçiş sağlayan kapı ise dikdörtgen forma sahiptir.

Taç kapı kuzey cephenin ortasında yer almaktadır. Dikdörtgen forma sahiptir. Kapı alınlığı yuvarlak kemer formuna sahip olup içerisi boştur. 1972 yıllarına ait görüntülere baktığımızda alınlığın içerisinde bir adet kitabe mevcuttur. Günümüzde kapı girintisi dikdörtgen açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Fakat eski görüntülerinde bu açıklık basık kemer formuna sahiptir (Foto 2.73).

Son cemaat yerinde yer alan mihraplar form olarak iç mekânda yer alan mihrapların formuna benzemektedir. Taç kapının iki yanında yer al mihraplar yarım daire formuna sahip mukarnas kavsaralı olarak inşa edilmiştir (Foto 2.74).

Malzeme ve Teknik: Kubbe son zamanlarda yenilenmiştir. Yenilenen kubbe kiremitler ile kaplanmıştır. Duvarlarda ise moloz taş, kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiğinde 1972 yılına ait tez, Ankara ve İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarından yola çıkarak yapıda ciddi bir değişimlerin olmadığı tespit edilmiştir. Geçen süreç içerisinde yapı onarılmış yıkılma tehlikesinden kurtarılmıştır. Bugün yapının içerisi kubbeye kadar sıvalıdır. Ankara Genel Vakıflar Müdürlüğüne ait görüntülerde anlaşıldığı kadarıyla minare şerefe altlığı mukarnaslı bir düzenlemeye sahiptir.

Çizim 2.7. Kamanlı Camii Planı

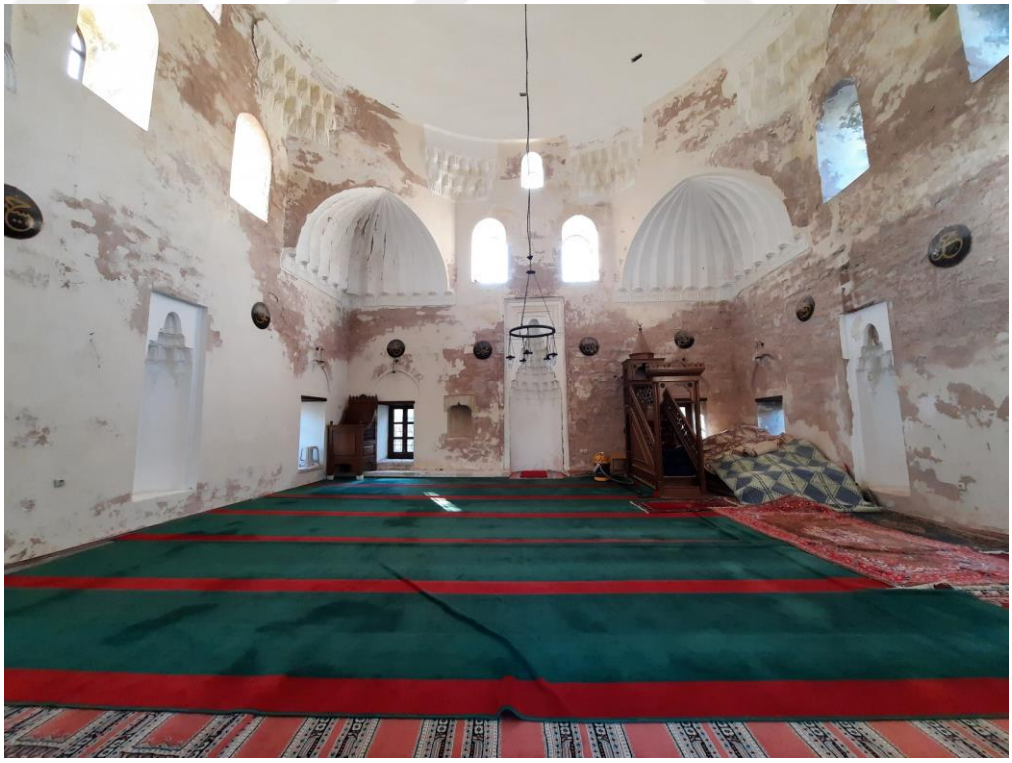
Fotoğraf 2.69. Kamanlı Camii

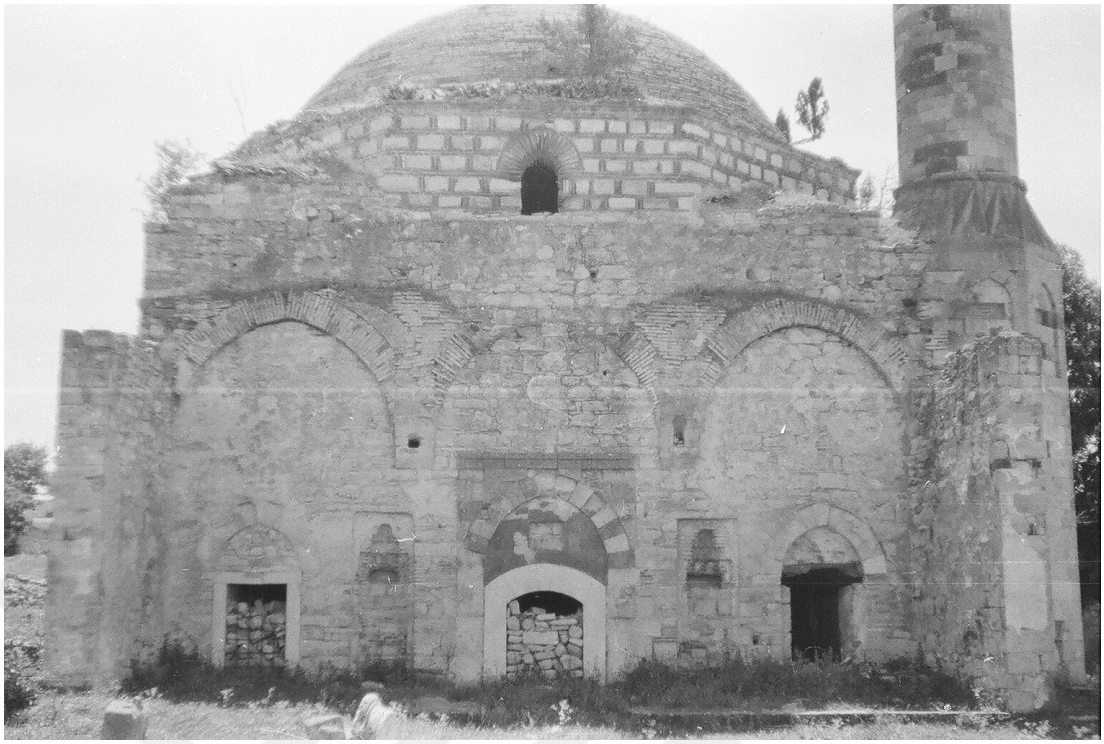
Fotoğraf 2.70. Kamanlı Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.71. Kamanlı Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.72. Kamanlı Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.73. Kamanlı Camii 1972 Yılında Kuzey Cephe (VGM)

Fotoğraf 2.74. Kamanlı Camii Son Cemaat Revakı

2.1.1.8. Akpınar Köy Camii

Yapının Adı	Akpınar Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Urla İlçesinin Kuşçular Köyünün 4 -5 km. güneyinde bulunmaktadır.
Tarih	15. 16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	8
Fotoğraf No	75-78
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapı metruk ve harabe durumdadır. Yapının tarihlemesine yardımcı olacak unsur bulunmamaktadır. Yapının tarihlemesi yapılır iken cami planına bakılarak dönemsel benzerliklerden yola çıkarak yapının XV-XVI yy. yapıldığı düşünülmektedir (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 117). İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşiv kayıtlarında yapının 17. yy. tarihlenmektedir.

Plan ve Mimari: Yapı doğu-batı yönünde dikdörtgen bir alana oturmuştur. Harap durumda olan yapının kalıntılarında yola çıkılarak yapıyı merkezi planlı camiler grubunda değerlendirilmektedir. Günümüzde beden duvarlarının bir kısmı ve üst örtüyü taşıyan taşıyıcılar ulaşmıştır. Kalan kalıntılardan yola çıkılarak yapıda yer yer tuğla kullanılmıştır. Yapının kuzey köşesinden kalan kalıntılardan yola çıkılarak kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmıştır. Kalan kalıntılardan yola çıkarak yapının önünde bir son cemaat revakının kalıntılarından dikkat çekmektedir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 117). Yapının batı cephesi molozlar ve bitki örtüsünden dolayı pek anlaşılmamaktadır (Çizim 2.8), (Foto 2.75).

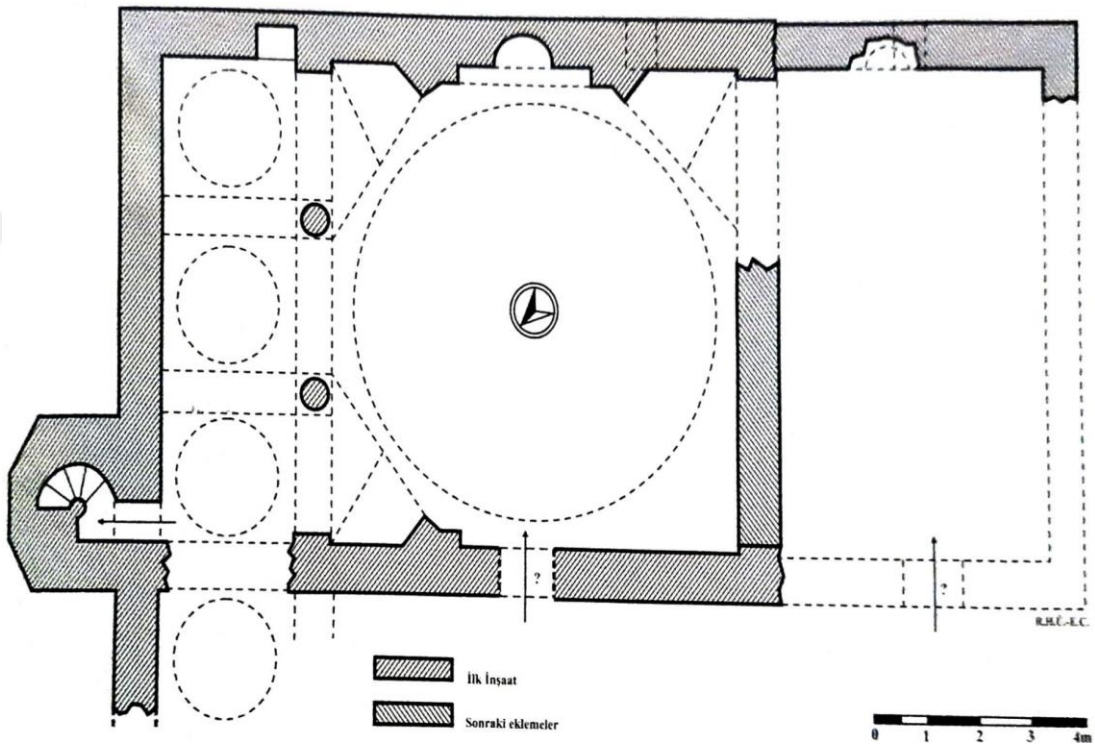
Dikdörtgen planlı harem mekân sekizgen bir kasnak üzerine oturan merkezi bir kubbe iki yanda üçer olmak üzere toplamda 6 kubbe ile kapatılmıştır. Bu kubbelerden hiçbir iz kalmamıştır (Foto 2.76). Mihrap yarım daire profilli bir nişe sahiptir. Tuğladan olan kavsara da mukarnas dişleri halen seçile bilinmektedir (Ünal& Cağlıtütüncigil, 2016: 116), (Foto 2.77). Harem mekândan herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmamaktadır.

Yapının doğu ucunda minare yer almaktadır. Girişi harime açılan minarenin kürsüsü yarım sekizgen prizma şeklindedir. Kaba yonu taşlarla inşa edilmiş olan minare kürsüsü üst kesiminde sivri kemerli nişler ile son bulmuştur. Kürsü kemer ayakları hizasından sonra tuğla ile örülmüştür. Sekizgen kürsüden silindirik gövdeye

geçiş üçgen bir kuşakla sağlanmıştır. Tuğla minareli gövde pabuç kısmı arasında kalan kısım kalın kaytan silme dikkat çekmektedir. Gövde tuğlalarda yatay Y şekilli zencirek motifi mevcuttur (Foto 2.78).

Harap durumda olan yapıda tezyinat unsuruna rastlanılmamıştır.

Malzeme ve Teknik: Yapıda inşa malzemesi, kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır.

Çizim 2.8. Akpınar Köy Camii Planı (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016)

Fotoğraf 2.75. Akpınar Köy Camii

Fotoğraf 2.76. Akpınar Köy Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.77. Akpınar Köy Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.78. Akpınar Köy Camii Minaresi

2.1.1.9. Denizli Köy Camii

Yapının adı	Denizli Köy Camii
Bulunduğu Yer	Urla'nın Denizli Mahallesinde yer almaktadır.
Tarih	15- 16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	9
Fotoğraf No	79-
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının geçirmiş olduğu onarımlardan dolayı yapı özgün halinden uzaklaşmıştır. Bu sebeple yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak unsur, minare gövdesinde yer alan sağır nişlerdir. Minarede kullanılan sağır nişler Urla ve çevresinde XV-XVI. yüzyılda yoğun olarak kullanılmıştır. Bu tezyinat unsurundan yola çıkılarak yapı XV-XVI. yüzyıla tarihlemek mümkündür. (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 78-82).

1972 yılında yapıyı inceleyen E. AYDINSOY yapının kitabesinin mevcut olmadığını belirterek, yapıyı tarihlemeye yardımcı olan unsurun yapıya ait çeşmesi olduğunu belirtmektedir. Yapıya ait çeşmede M. 1579 (H.986) tarihinin yazılı olduğunu belirterek ve harem mekânın kıble duvarında yer alan mihrapta ise 1896 tarihli onarım kitabesinin olduğunu belirtmektedir (Aydınsoy, 1972: 17).

Sonuç olarak; 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapı son onarımları ile ciddi değişiklikler geçirmiştir. Bu değişiklikler neticesinde yapının tarihlemesine yardımcı olabilecek unsurlar mevcut değildir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda yapının XV-XVI. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir.

Asıl Metin:

كلما دخل عليها زكريا المحراب

Türkçe anlamı:

Zekeriya kutsal mekâna her girdiğinde

Plan ve Mimari: Yapı ormanlık alan içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple arazi eğimlidir. Yapı kuzeyden güneye doğru eğimli arazi üzerinde kurulmuştur. Yapı kare planlı olup ve 8.00×8.10 ölçülerine sahip olan haremin batı cephesinde minare yer almaktadır. Yapı batı ve güney cephelerinde payandalar ile desteklenmiştir. Yapıya patika bir yoldan gidilmektedir. Hareme giriş yapının doğu cephesinin kuzey uçunda yer almaktadır. Kapı açıklığı yuvarlak kemerli forma sahiptir (Çizim 2.9), (Foto 2.79).

Harem mekânını aydınlatan pencereler güneyde, batı ve doğu cephesinde yer alan pencereler yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir. Haremin batı ve doğu cephesinde üst kat pencereleri mevcuttur. Pencereler daha küçük boyutlu olup yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir.

Haremin kuzeyinde kadınları mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfili ahşap malzemeye sahip sekiz destek ile taşınmaktadır. Kadınlar mahfiline çıkış yapının kuzey cephesinde çıkılmaktadır (Foto 2.80).

Kıble duvarını ortalayan mihrap; yarım daire niş formuna sahip olup kavsara kısmı dilimli kemeri andıran bir kemere sahiptir. Kavsaranın içi yatay silmeler ile hareketlendirilmiştir. Silmelerden dolayı mihrabın kavsara kısmı kademeli bir görünüm oluşmuştur. Mihrap iki yandan içbükey dışbükey yivlerle hareketlendirilen sütunu andıran bir sutünce ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın üzerinde yatak bir ayet kitabesi yer almaktadır (Foto 2.81).

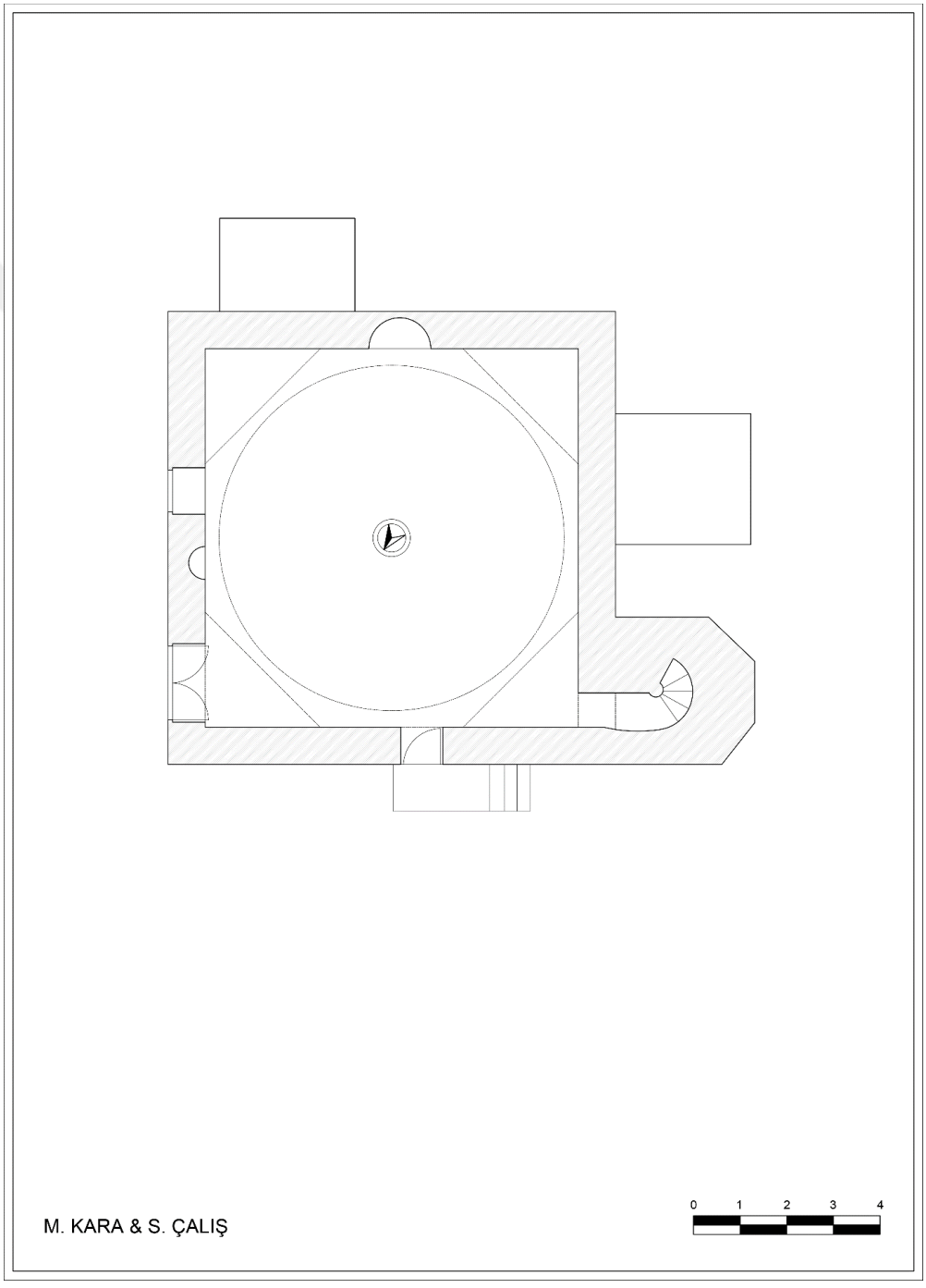
Haremin beden duvarlarının üst kısımlarında dairesel madalyonlar içinde Allah, Muhammed ve dört halife adı yazmaktadır. Tromp kemerlerinin uç kısmında çiçek demetleri yer almaktadır (Foto 2.82).

Haremin batısında yer alan minare sekizgen prizmal bir kaideye sahiptir. Kaidenin her yüzeyinde sağır kemerlere yer verilmiştir. Gövde ile kaide birbirinde bir silme ile ayrılmıştır. Silindirik gövdeye sahip olan minare tek şerefelidir. Şerefe altlığında baklava dilimini andıran mukarnaslar ile hareketlendirilmiştir. Minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.83).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşa malzemesi moloz ve kaba yonu taş kullanılmıştır. Minarenin gövdesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kadınlar mahfilinde ve minberde ahşap malzeme kullanılmıştır.

Yapının Durum: Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü ve E. AYDINSOY'un 1972 yılında yazmış olduğu tez incelendiğinde yapıda, mihrap dışında pek bir değişimin olmadığı gözlenmiştir. O tarihlere ait görüntüler incelendiğinde yapının içi sıvasız iken bugün yapının içi kubbe dahil sıvalıdır. Önemli unsurlardan biri ise mihraptır. 2021 yılında ziyaret edilen yapının mihrabı sade formda alçı malzeme ile yenilenmiştir. Yapının ilk inşasında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahip olup mihrap nişinde perde motifi yer almaktadır. Perde yanlara doğru büzüştürülmüş ve orta kısımda kandil motifini anımsatan bir düzenlemeye yer verilmiş ve sarkık bir

şekilde saçaklar yer almaktadır. Kavsara kısmı kademeli olarak düzenlenmiş ve bu kademlerin içerisi hareketlendirilmiştir. Anlaşılacağı üzere mihrap kavsarasının tepe noktasında dairesel içerisine alınmış kitabelik bölümü yer almaktadır. E. AYDINSOY mihrapta yer alan bu kitabede 1896 tarihinin yazılı olduğunun belirmiştir. Bugün bu olgular mevcut değildir (Foto 2.84).

Çizim 2.9. Denizli Köyü Camii Planı

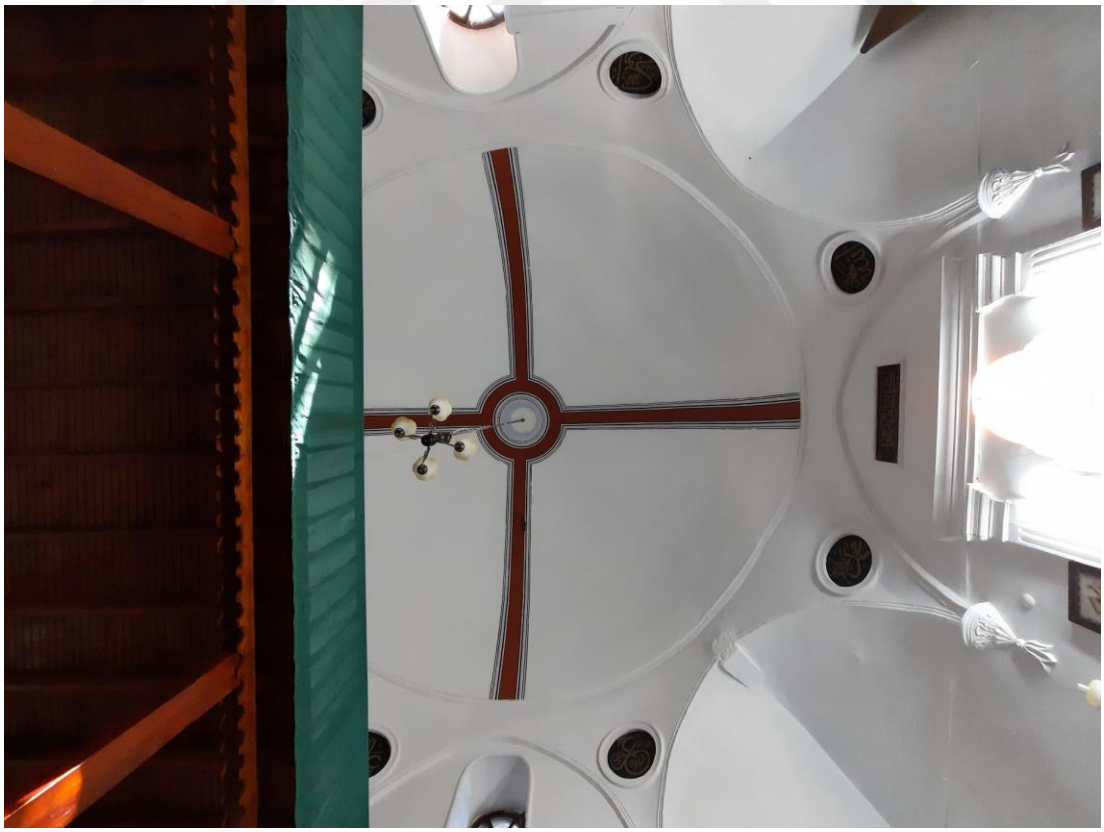
Fotoğraf 2.79. Denizli Köyü Camii

Fotoğraf 2.80. Denizli Köyü Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.81. Denizli Köyü Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap

Fotoğraf 2.82. Denizli Köyü Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.83. Denizli Köyü Camii Minaresi

Fotoğraf 2.84. Denizli Köyü Camii Mihrabı (VGM)

2.1.1.10. Kızılca Köy Camii

Yapının adı	Kızılca Köy Camii
Bulunduğu Yer	Urla ilçesine 3-4 km uzaklıktadır.
Tarih	15-16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	10
Fotoğraf No	85- 87
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Harap durumda olan yapının tarihleme noktasında zorluk yaşanmaktadır. Yapıyı tarihleme noktasında yardımcı olacak unsur bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi'nin seyahatnamesidir. 1670 yılında yöreye gelen Evliya Çelebi yapıdan söz etmiştir. Bu sebeple yapı bu tarihten önce inşa edildiği düşünülmektedir. Yörede 1883 yılında yaşana depremlerden dolayı yerleşim yeri ağır hasar almış ve yöre terk edilmiştir. Yapıda bu süre zarfından sonra restore edilmemiştir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 126).

Sonuç olarak yapı XV-XVI. yüzyıl yapısı olarak nitelendirmek mümkün olacaktır.

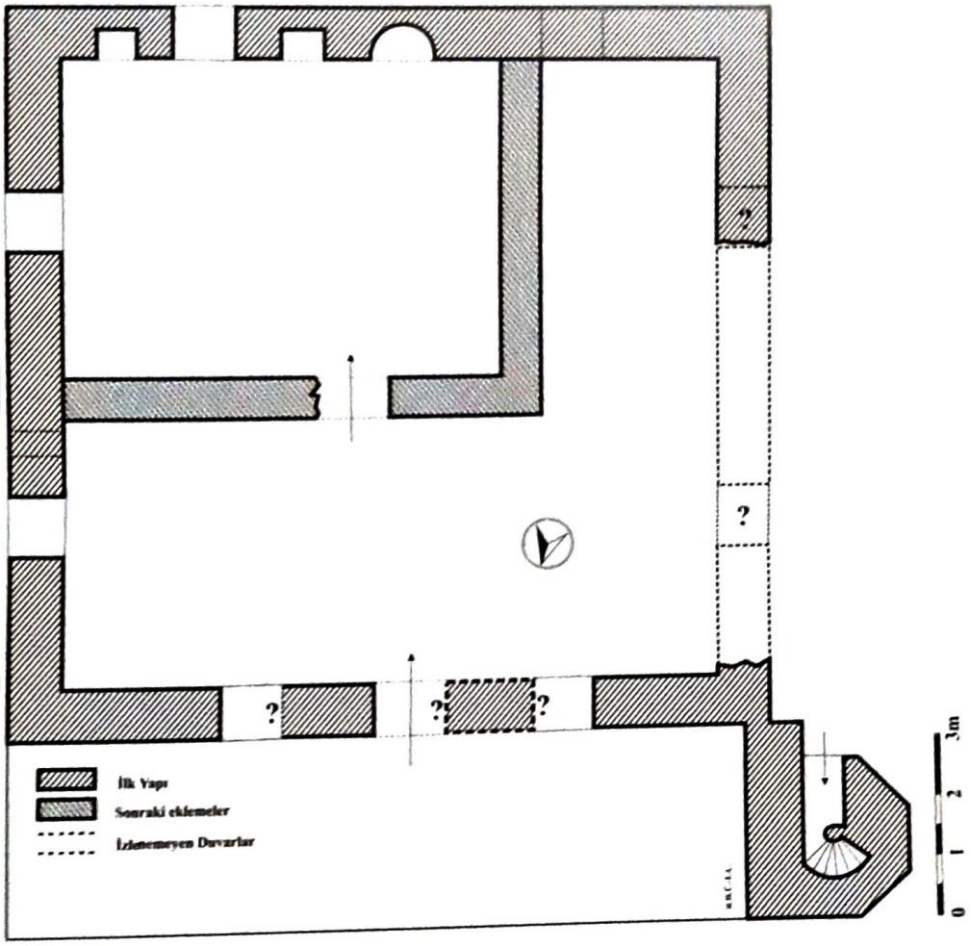
Plan ve Mimari: Yapı günümüzde harap durumdadır. Yapı batıdan doğuya doğru hafif eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı kuzey- güney yönünde dikdörtgen planlı olup haremin kuzey cephesinde son cemaat revakı yer almaktadır. Kuzey batı köşesinde minaresi yer almaktadır (Ünal &Cağlıtütüncigil, 2016: 124), (Çizim 2.10), (Foto 2.85).

Harap durumda olan yapının güney cephesi diğer cephelere oranla daha iyi korunmuştur. Kıble duvarında yer alan mihrap nişi yarım daire profilli olup kavrasa kısmı mukarnaslı bir düzenlemeye sahiptir. Mihrabın doğusunda sivri kemerli forma sahip bir niş yer almaktadır (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 129), (Foto 2.86).

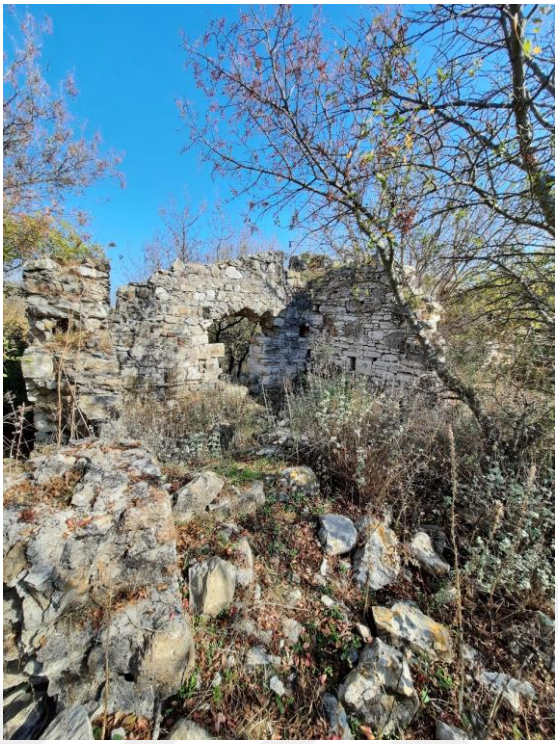
Minare kürsüsü ise günümüze kadar kendisini koruyabilmiştir. Minare kürsüsü beşgen prizmal gövdeye sahiptir. Minareye giriş dikdörtgen açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Kapının üzerinde düz forma sahip atkı taşı mevcuttur. Atkı taşının üzerinde sivri kemerli forma sahip hafifletme kemeri yer almaktadır. Kemerin içi tahrip olmuştur (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 124), (Foto 2.87).

Malzeme ve Teknik: Harap durumda olan yapının inşa malzemesi kaba yonu taş kullanılmıştır. Yapının üst örtüsü yıkıldığından üst örtü bilgisine

ulaşılamamaktadır. Fakat yapının beden duvarlarından anlaşılacağı üzere üst örtünün hafif bir örtü sistemine sahip olduğu düşünülmektedir. Ahşap örtüye sahip olduğuna dair izler mevcut değildir fakat beden duvarların zayıf yapısından yola çıkılarak yapıda ahşap üst örtü kullanıldığı düşünülmektedir.

Çizim 2.10. Kızılca Köy Camii Planı (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016)

Fotoğraf 2.85. Kızılca Köyü Camii

Fotoğraf 2.86. Kızılca Köy Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.87. Kızılca Köy Camii Minaresi

2.1.1.11. İskele Yahşi Bey Camii

Yapının Adı	İskele Yahşi Bey Camii
Bulunduğu Yer	Urla ilçesinin İskele Caddesinde bulunmaktadır.
Tarih	17- 18. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	----
Fotoğraf No	88- 92
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait onarım kitabesi mevcuttur. Onarım kitabesinde yapı 1827 yılında Eyyüp Ağa tarafından onarılmıştır. 1950 yılında yaşanan depremde hasar gören yapı halk ve muhtar Mehmet Gülek öncülüğünden yeniden onarılarak 1953 yılında tekrar ibadete açılmıştır (İnce, 1995: 277). Sonuç olarak yapının onarım kitabesi dikkate alındığında yapının 18. yy. içerisinde yapılmış olduğu düşünülmektedir. İncelenen yapıda tarihlemeye yardımcı olabilecek mimari unsur mevcut değildir. Bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi yapıdan söz etmemekte ve ziyaret tarihi (1670) dikkate alındığında yapı 18. yy. başında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde bu yapının adının anmaması bu kanıyı oraya çıkarmaktadır.

Plan ve Mimari: Enlemesine dikdörtgen plana sahip olan yapını güney beden duvarının batı uçunda minaresi yer almaktadır. Sonraki dönemlerde yapının önüne son cemaat revakı eklenmiştir. Yapının beden duvarların iki katlı pencere uygulaması mevcuttur. Alt kat pencereleri dikdörtgen forma sahip iken üst kat pencereleri yuvarlak kemer formuna sahiptir. İki katlı pencere uygulaması yapının güney cephesi ve batı cephesinde uygulanmıştır. Harem mekâna sade bir kapıdan girilmektedir (Foto 2.88).

Kıble duvarını ortalayan mihrap nişi, yarım daire niş formunda inşa edilmiştir. Mihrap oldukça sade bir forma sahip olup iki yandan birer ayak ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın üzerinde enlemesine dikdörtgen bir ayet kitabesi yer almaktadır. Yapının doğu, batı ve güney duvarlarında kare panolar içinde Allah, Muhammed ve halifelerin adı yazmaktadır (Foto 2.89).

Mihrabın karşısında kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfili iki ayakla taşınmaktadır. Yapıda yer aşan minber ve vaaz kürsüsü son dönemlerde yenilenmiş ve orijinalliğini kaybetmiştir (Foto 2.90).

Minare yapının güney batı ucunda yer almaktadır. Minare kaidesi kare forma sahip olup silindirik gövdeden bir bilezik ile ayrılmıştır. Sade bir görünüme sahip olan

gövdenin şerefe altlığında mukarnas dizileri kullanılmıştır. Şerefe korkuluğu ajur tekniğinde yıldız motifi işlenmiştir. Minare bir külah ile nihayetlenmiştir (Foto 2.91).

Yapı dıştan kırma çatı tekniğinde kiremit malzeme ile kapatılmıştır.

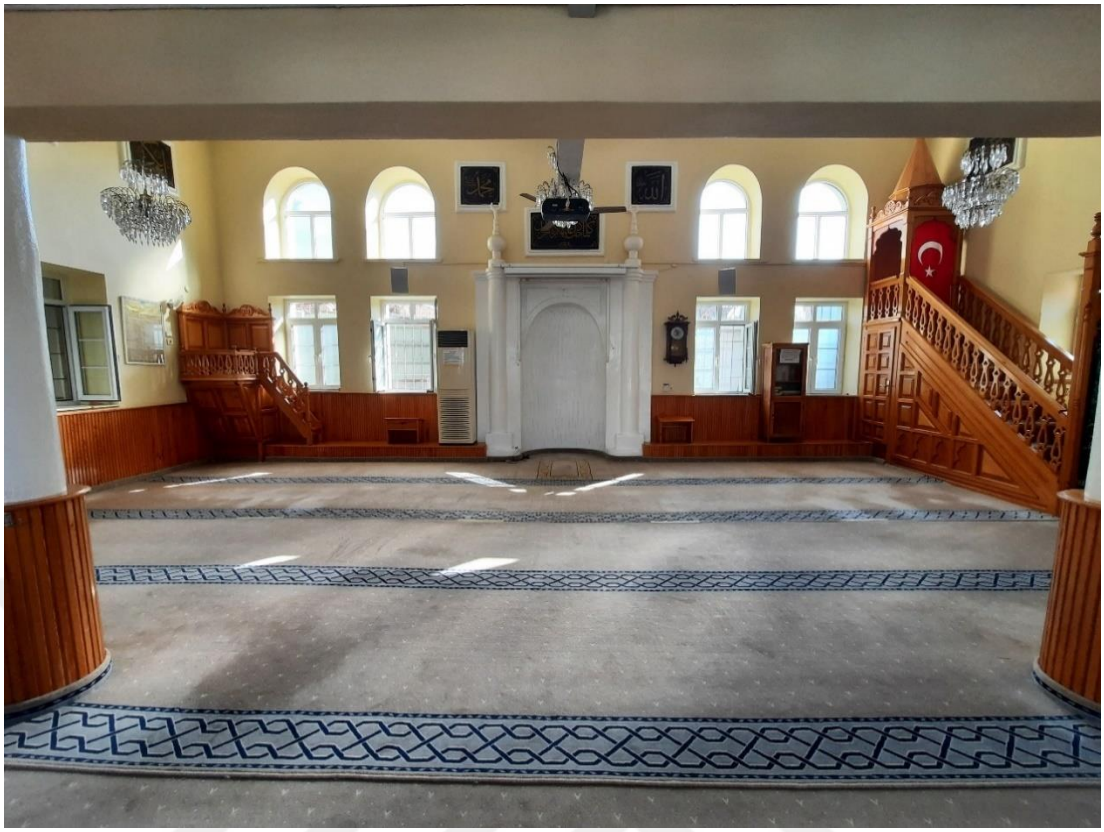
Malzeme ve Teknik: Yapının orijinal inşa malzemesi hakkında bilgiler ulaşmak zordur. Yapılan restorasyonlar sonrası yapı düz renk boya ile boyanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünde alınan arşiv belgelerinde kaç yılana ait olduğu belirtilemeyen restorasyon fotoğrafında yapının inşa malzemesinde düzgün kesme taş görülmektedir.

Yapıda ahşap malzeme minber, vaaz kürsüsü, kapı kanatları ve yapının beden duvarlarında belli bir yüksekliğe kadar kullanılmıştır. Alçı malzeme ise yapıda yer alan panoların etrafında kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri dikkate alındığında, yapının minaresi sonraki dönemlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Son cemaat yerinin de son dönemlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapının beden duvarları sıvalı olmadığı için ana malzeme bilgine ulaşılmaktadır. Mihrap ise 2010 yılından sonra beyaz renge boyanmıştır. Arşiv görüntülerinde ise mihrap yeşil renge sahiptir (Foto 2.92).

Fotoğraf 2.88. İskele Yahşi Bey Camii

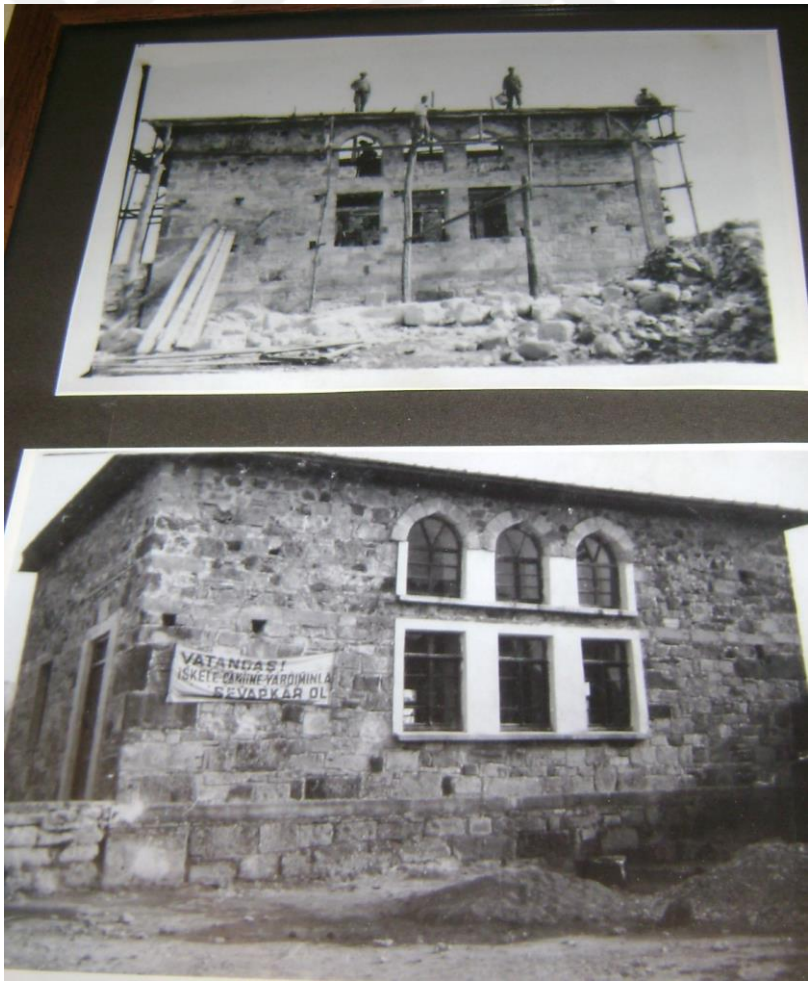
Fotoğraf 2.89. İskele Yahşi Bey Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap

Fotoğraf 2.90. İskele Yahşi Bey Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.91. İskele Yahşi Bey Camii Minaresi (VGM)

Fotoğraf 2.92. İskele Yahşi Bey Camii Yapının İlk Durumu (VGM)

2.1.1.12. Barbaros Köyü Camii

Yapının adı	Barbaros Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Urla'nın
Tarih	19. 20. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	----
Fotoğraf No	93- 96
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. A. YAKA'nın kitabında yapı hakkında şöyle söz etmektedir; "Yöre Halkı Cuma namazları için Birgi'ye gittiklerini ve Barbaros köyünde başlanan salgın hastalıktan dolayı Birgi halkı, Barbaros Köy Halkını Cuma namazlarına kabul etmemesi üzerine Hacı Ali isimli biri 1787 yılında caminin inşasına başladığını aktarmaktadır." Bu bilgilerin benzeri avlu bahçesinin duvarına asılan bilgi levhasında da yazmaktadır.

Yapının avlu duvarında yer alan bilgi levhasında yapı, "1787 yılında Hacı Ali adındaki bir zat tarafından inşaatına başlanmış daha sonra halkın yardımı ile caminin yapımı tamamlanmış" ibaresi yer almaktadır. Minarede yer alan kitabe ise "Sahibul Hayrat ve Hasenat sahibi Hacı Hafız Muhammed Nuri Hicret Sene 1313" tarihi yer almaktadır.

Sonuç olarak, minare üzerindeki tarihi ebced hesabıyla 1895-96 yıllarında inşa edilmiştir. Bu tarih ve A. YAKA'nın aktarmış olduğu bilgilerde göz önüne alınacak olursa yapı XIX. XX. yy. arasında yapıldığı düşünülmektedir.

Asıl Metin:

صاحب الخيرات والحسنات

الحاج حافظ محمد نوري

سنة ١٣١٣ هجرية

Türkçe Anlamı:

Bu hayır ve hasenatın sahibi

Hacı Hafız Muhammed Nuri'dir

Sene 1313 hicri (Foto 2.96).

Plan ve Mimari: Cami kare plana sahiptir. Yapının batı cephesinin güney ucunda minare yer almaktadır. Hareme giriş sağlayan kapı haremin batı cephesinin kuzey ucunda yer almaktadır. Kapı açıklığı yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir (Foto 2.93).

Harem mekânı aydınlatan pencereler, doğu, batı ve güneyde olmak üzere ikişer açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Haremin kuzeyi sağır tutulmuştur (Foto 2.94).

Haremin güneyinde kıble duvarını ortalayacak şekilde inşa edilen mihrap, yarım daire niş formuna sahip ve yarım küre şekilli bir kavsara ile kapatılmıştır. Mihrabın batısında minber yer almaktadır. Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır (Foto 2.95).

Harem düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Dıştan ise kırma çatı tekniğinde kiremitler ile çatı kaplanmıştır.

Malzeme ve Teknik: Yapı günümüzde kısmen harap durumdadır. Yapının inşa malzemesi, kaba yonu taş kullanılmıştır. Ahşap malzeme, haremin tavanında, kadınlar mahfilinde ve minberde kullanılmıştır.

Fotoğraf 2.93. Barbaros Köyü Camii

Fotoğraf 2.94. Barbaros Köyü Camii İç Mekân

Fotoğraf 2.95. Barbaros Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.96. Barbaros Köyü Camii Kitabesi (E. ŞAŞMAZ Arşiv)

2.1.2. Mescit

2.1.2.1. Badalan Dede Mescidi

Yapının adı	Badalan Dede Mesciti
Bulunduğu Yer	Urla ilçesinin Yeraltı Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	16- 17. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	11
Fotoğraf No	97-98
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

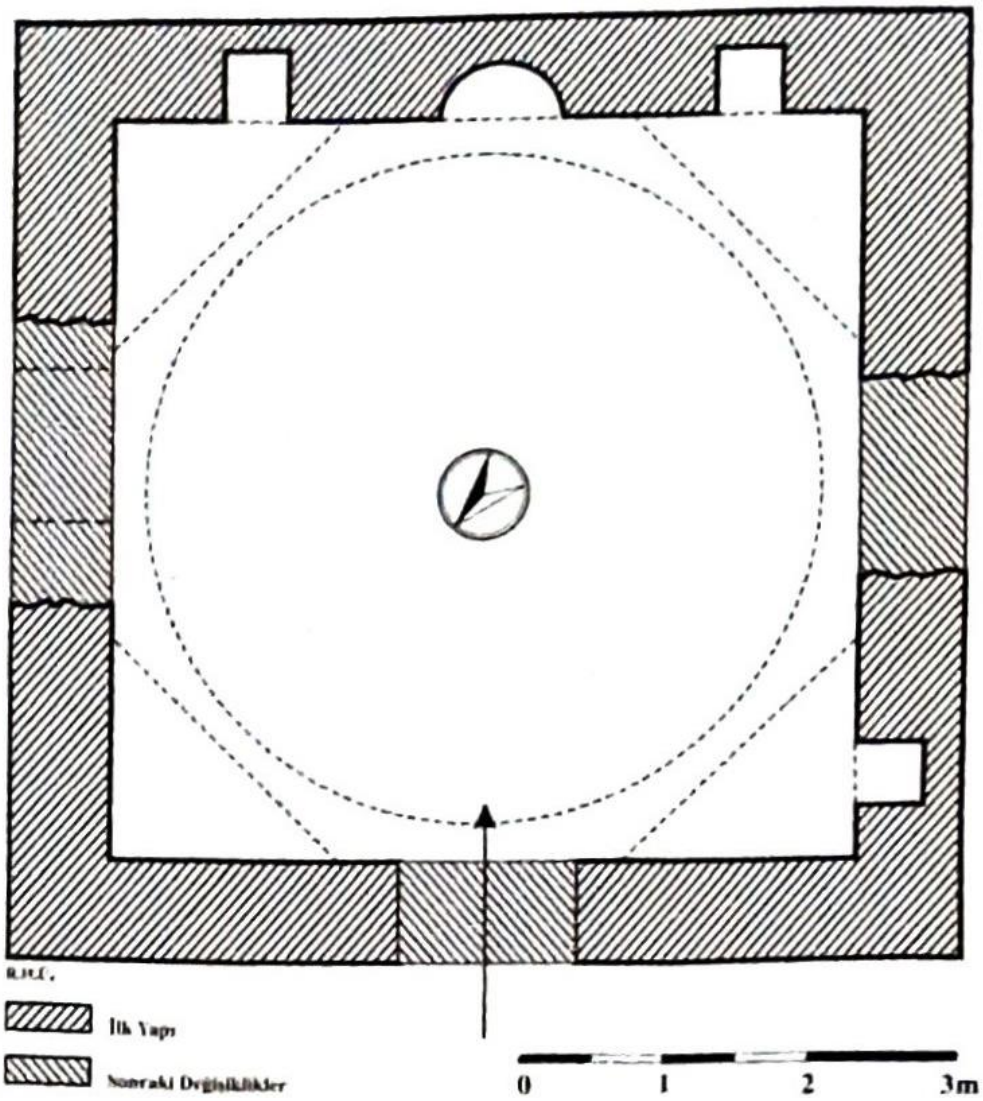
İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait kitabe herhangi bir mevcut değildir. Yapıyı tarihleme noktasında yardımcı olabilecek mimari öğe de mevcut değildir. Bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi yapıdan söz etmektedir. Bu bulgudan yola çıkılarak yapı XVI-XVII. yüzyıllar arasında yapıldığı düşünülmektedir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 111).

Plan ve Mimari: Mescit eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Mescit kare planlı olup üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe dıştan alaturka kiremitler ile kaplıdır. Kubbe kasnaksız olup direk beden duvarların üzerine oturmuştur (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 108), (Çizim 2.11), (Foto 2.97).

Mescidin ibadet mekânı sade bir görünüme sahiptir. Kubbeye geçiş sivri kemerli tromplar ile sağlanmıştır. Tromp kemerleri konsollar üzerine oturmuştur (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 110), (Foto 2.98).

Mihrap kıble duvarını ortalamaktadır. Mihrabın yan kenarlarında küçük nişler bulunmaktadır. Nişler dikdörtgen profillidir. Doğuda yer alan niş sivri kemerli forma sahip batıda yer alan niş ise düz atkı taşı ile örtülmüştür. Yarım daire profilli mihrap nişi mukarnas kavsaralı bir yapıya sahiptir (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016: 110).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında kaba yonu taş kullanılmıştır. Kubbe dıştan kiremitler ile kaplanmıştır. Mihrabın yanında yer alan nişin kemerinde tuğla kullanılmıştır.

Çizin 2.11. Badalan Dede Mescidi Planı (Ünal & Cağlıtütüncigil, 2016)

Fotoğraf 2.97. Badalan Dede Mescit

Fotoğraf 2.98. Badalan Dede Mescit Mihrap ve Geçiş Öğesi

2.1.2.2. Musalla Mescidi

Yapının adı	Musalla Mescidi
Bulunduğu Yer	Urla'nın Naipli Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	17. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	12
Fotoğraf No	99
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: İncelenen yapının inşa kitabesine rastlanılmamıştır. Yapının girişin üzerinde metal kare pano içinde yapının 19. asıra ibaresi yer almaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında ise yapı 17. yüzyıla tarihlenmektedir. 2021 yılında ziyaret edilen yapı harap durumda idi. İncelenen yapıda tarihlemeye yardımcı olabilecek herhangi bir mimari unsur mevcut değildir.

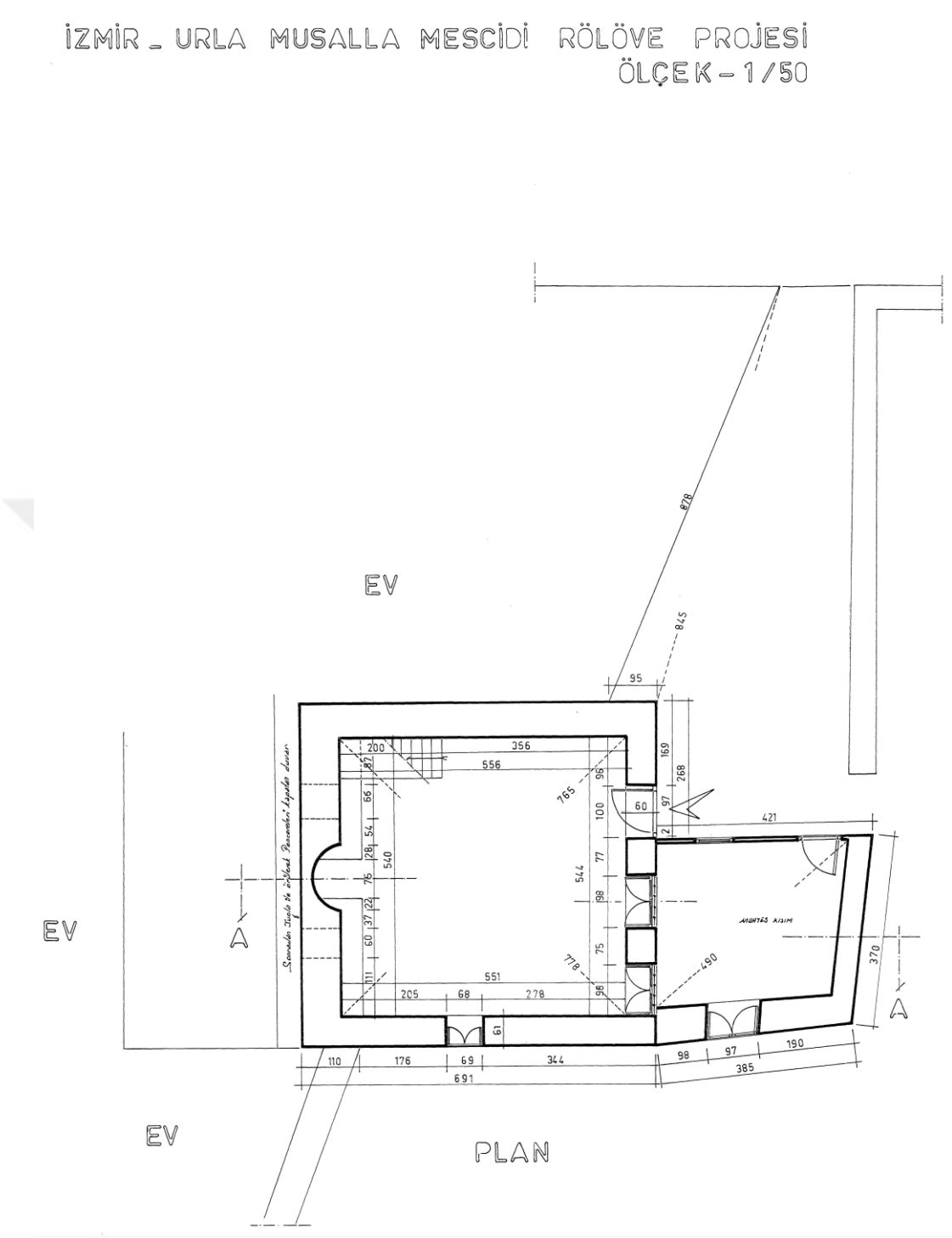
Plan ve Mimari: Yapı günümüzde harap durumdadır. Güneyden kuzeye doğru hafif eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğünde alınan arşiv kayıtların yapının kare bir alan üzerine oturmuştur. Yapının avlusunda namazgâh mimarisinde karşımıza çıkan minare formunda minare yer almaktadır (Çizim 2.12), (Çizim 2.12), (Foto 2.99).

Yapıdan bağımsız olarak inşa edilen minare avlu duvarı ile bitişik inşa edilmiştir. Minare on bir basamaklı olarak inşa edilmiştir. Ezanın okunduğu yer kare forma sahiptir. Üst örtü dört ayak üzerine oturmuştur. Ayaklar yuvarlak kemerle birbirine bağlanmıştır. Düz örtü bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.100).

Hareme girişi sağlayan kapı açıklığı dikdörtgen forma sahiptir. Haremi aydınlatan pencereler güney cephede yer alan pencereler yuvarlak kemer formuna sahip iken diğer pencereler dikdörtgen forma sahiptir.

Kıble duvarında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahip olup kavsara kısmı istiridye kabuğu şeklindedir. Kavsaranın alt kısmı mukarnas düzenlemeyi andırmaktadır. Mihrabın kuşatma kemeri sivri kemer formuna sahiptir. Mihrap yeşil renge boyanmıştır (Foto 2.101).

Malzeme ve Teknik: Yapı haram durumdadır. İnşa malzemesi moloz taş kullanılmıştır. Minberin merdivenlerinde sonraki dönemlerde yapılan betorname ile inşa edilmiştir. Harem içten düz ahşap tavanla örtülmüştür. Dıştan kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır.

Çizim 2.12. Musalla Mescidi Planı (VGM)

Fotoğraf 2.99. Musalla Mescidi

Fotoğraf 2.100. Musalla Mescidi Minaresi

Fotoğraf 2.101. Musalla Mescidi Mihrabı (VGM)

2.1.3. Türbe

2.1.3.1. Somut Baba Türbesi

Yapının adı	Somut Baba Türbesi
Bulunduğu Yer	Urla'nın Tekke Mevkiinde bulunmaktadır.
Tarih	15. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	---
Fotoğraf No	102
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Türbenin giriş kapısının üzerinde kare pano yer almaktadır. Pano içinde Türkçe yazılmış kitabe yer almaktadır. Kitabe üzerinde yapının 15. yüzyıl yapısı olduğu belirtilmiştir. 2021 yılında incelenen yapı restorasyon sonrası değişime uğradığından dolayı 15. yüzyıl özellikleri görmek mümkün değildir. Yapıya ait eski görüntüler incelendiğinde erken dönem özellikler dikkat çekmektedir. Yapının pencerelerinde kullanılan yuvarlak kemerdeki tuğla malzeme ile kubbeye geçişi sağlayan geçiş kemerinde kullanılan tuğla düzenleme dikkat çekmektedir. Bu düzenleme 14-15. yüzyılda kullanılmıştır. Bu sebeple yapıyı 15. yüzyıla tarihlemek mümkün olur.

Plan ve Mimari: Türbe ormanlık alan içerisinde yer almaktadır. Son dönemde geçirmiş olduğu onarımlardan dolayı yapı özgün halinden uzaklaşmıştır. Sekizgen plana sahip olan türbe kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe yüksek tutulmuş sekizgen kasnak üzerine oturmuştur. Kubbe dıştan kiremitler ile kaplıdır (Foto 2.102).

Türbenin içi üç pencere ile aydınlatılmaktadır. Pencereler dıştan dikdörtgen çerçeve içine alınmış ve pencere açıklığı sivri kemerli forma sahiptir.

Türbeye giriş sağlayan kapı dikdörtgen forma sahip olup sivri kemerli alınlığa sahiptir. Alınlığın içinde Türkçe kitabe yer almaktadır. Alınlık ise bir dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır (Foto 2.103).

Türbenin iç mekânı, beden duvarlarında sivri kemerli sağır nişler ile hareketlendirilmiştir. Her sekizgenin köşe noktasında mukarnas dizilerine yer verilmiştir (Foto 2.104).

Malzeme ve Teknik: Yapının ilk orijinal malzemesi, kaba tonu taş ve tuğla malzemedir. Günümüze ulaşan yapıda tuğla malzeme kalıntısına ulaşılamamaktadır.

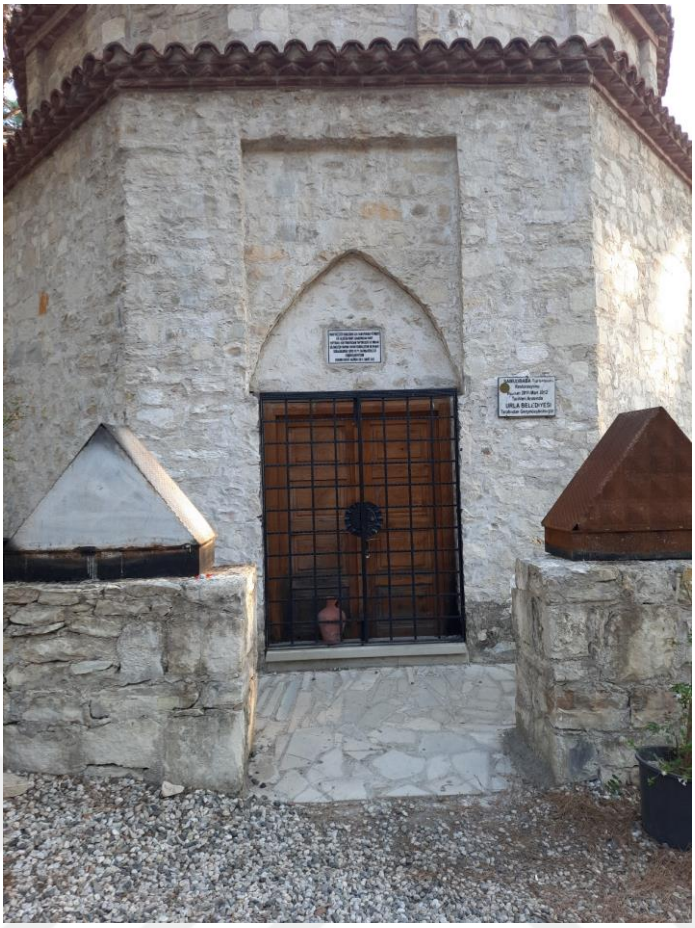
Orijinal yapıda tuğla iç mekânda yer alan kemerlerde kullanılmıştır. Şu an yapıda direk kaba yonu taş malzemesine ulaşılmaktadır. Yapının içi boyanmıştır.

Yapının Durum: Yapının içerisine girilememiştir. Arşiv görüntülerinde yapının harap durumu ve restorasyon sonrası görüntüleri mevcuttur. Yapının restorasyon öncesi görüntüleri yapıda erken dönem özelliklerini vermektedir. İçi mimaride aynı şekilde aynı özellikleri vermektedir.

Arşiv kayıtlarında yapının özgün haline ulaşılmıştır. Yapının plan tipi hariç özgün halinden çok uzaklaşmıştır. Aslı yapının plan tipolojisi, sekizgen plana sahiptir. Türbenin üst örtüsü direk beden duvarlarının üzerine oturmuş yarım küre şekilli bir kubbe ile kapatılmıştır. Yapının girişi harap durumda olduğu için özgün hali hakkında bilgi alınamamaktadır. Yapının beden duvarlarının üst kısmınlar sivri kemerler ile hareketlendirilmiş ve her kemer arasında mukarnas dizlerine yer verilmiştir (Foto 2.105).

Fotoğraf 2.102. Somut Baba Türbesi

Fotoğraf 2.103. Somut Baba Türbesi Giriş Açıklığı

Fotoğraf 2.104. Somut Baba Türbesinin İç (VGM)

Fotoğraf 2.105. Somut Baba Türbesinin Özgün Hali (VGM)

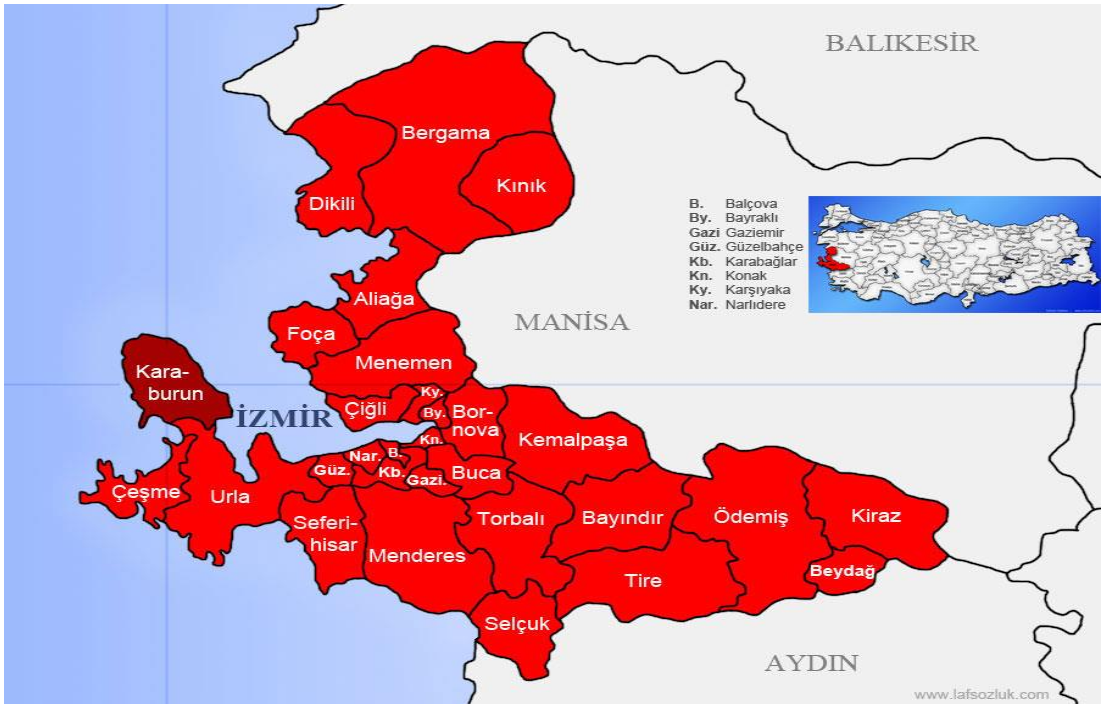
2.2. Karaburun

2.2.1. Karaburun'un Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi

2.2.1.1. Coğrafi Konum

Karaburun İzmir il sınırları içerisinde ve Yarımada bölgesinde yer almaktadır. 26 doğu boylamı ve 38 kuzey enlemleri arasında yer almakta ve Yüzölçümü 260 km2 sahiptir. Ege Denizi içlerine uzanan, genel olarak Urla Yarımadası olarak isimlendirilen bölgenin kuzeybatısında yer almaktadır. Doğusunda Urla, güneyinde Çeşme ile komşudur. Batısında yer alan Yunanistan'ın Sakız Adasına 15 mil uzaklıktadır. Kuzeyinde Midilli Adası, kuzey doğusu da ise Foça yer almaktadır. Yarımadanın doğu ve kuzey kıyıları, İzmir Körfezi'nin güney kısmını oluşturmaktadır. Karaburun ilçe merkezi, Karaburun Yarımadasının kuzey ucunda kurulmuştur. Sahip Adası ve Küçükada olmak üzere iki adaya sahiptir. Arazi yapısı genellikle engebelidir. Yarımadanın yaklaşık güney-kuzey doğrultusunda uzanan Bozdağ kütlesi en önemli yükseltisidir ve zirvesi 1218 metre yüksekliktedir (Gürbıyık, 2010: 11).

Karaburun yöresinin altı mahallesi ve on iki köyü mevcuttur. Bu köyler, Bozköy, Haseki, Kösedere, Küçükbahçe, Parlak, Saip, Salman, Sarpıncık, Tepeboz, Yaylaköyü, Eğlen Hoca ve Amberseki Köyleri.

Harita 2.1. Karaburun (https://www.lafsozluk.com/ E.T. 05.10.2023)

2.2.1.2. Tarihsel Gelişim

Yöreye ilk yerleşimlerin ne zaman gerçekleştiği hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Yapılan arkeolojik araştırmalar Karaburun Yarımadasında en erken veriler Çakmak Tepe mevkiinde tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda bölgeye en erken yerleşim Kalkolitik dönemde (M.Ö. 4000) yapılmıştır (Gültekin & Koşay, 1949: 17-23).

Yörenin sapa bir yerde olması ve engebeli arazi şartlarından dolayı yerleşim birimleri ve tarihi konusunda yapılan çalışmalar azdır. Yörenin hâkimiyeti Pers, Roma, Bizans yönetimde kalmıştır. Yöreye Türk akınları ilk olarak Çaka Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Çaka Beyin Karaburun'un ne zaman Türk egemenliğine aldığı kesin olarak bilinmiyor. Çaka Bey Foça, Midilli ve Sakız adalarını aldığı sırada Karaburun'u aldığı düşünülmektedir (Kurat, 1966: 15- 39).

Çaka Beyin ölümüne kadar ki süreçte hâkimiyet Türk egemenliğinde idi. 1093 Çaka beyin ölümü ile kısa bir süre bölgede Türkler egemen olduktan sonra yörenin yönetimi Bizans'ın eline geçmiştir. 1310 Birgi merkezli kurulan Aydınoğlu Beyliği kısa bir süre İzmir ve çevresini fetih ettikten sonra bölgenin yönetimi tekrar Türk yönetimine geçmiştir. 1390 yılına kadar Aydınoğlu Beyliği yönetiminde kalan yöre bu tarihten sonra Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Bu egemenlik hâkimiyeti çok uzun olmamıştır. 1402 yılında Ankara Savaşının kaybedilmesi ile yörenin hâkimiyeti bölgedeki beylikler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. II. Murat döneminde Aydınoğulları Beyliğine son verilerek yörenin hâkimiyeti kesin olarak Osmanlı Devleti'nin yönetiminde kalmıştır (Canpolat, 1954: 43; Kütükoğlu, 2000: 18; Baykara, 200: 99-105).

Karaburun XVI. yüzyıla kadar bir yerleşim olarak değil bir Nahiye olarak geçmektedir. Yöreyi ziyaret eden Evliya Çelebi, Karaburun'un bu tarihte İzmir mollasının arpalığı olan küçük bir yerleşim yeri olduğunu belirmektedir. Bu dönemde Karaburun'da bir cam, bir hamam ve yedi dükkânın mevcudiyetinden bahsetmiştir (Kütükoğlu, 2010: 31).

Karaburun Osmanlı topraklarına katılışından 1897 yılına kadar İzmir Livasına bağlı nahiyedir. 1868 yılında yeni düzenlemeler ile Çeşme Kazasının nahiyesine bağlanmıştır. 1900 yılında da İzmir'e bağlı bir ilçe olmuştur (Gürbıyık, 2010: 12).

1919 yılında Yunan işgaline uğrayan Karaburun, üç yıl Yunan işgalinde kaldıktan sonra 1922 yılında Türk egemenliğine geçmiştir. Günümüzde hala İzmir iline bağlı ilçe konumundadır.

2.2.2. Yörenin Adının Kökeni

Karaburun'un adı eski kaynaklarda Mimas olarak geçmektedir. Yörenin adı daha öncede Ahurlu olarak biliniyordu. Daha sonraki dönemler Karaburun olarak değiştirilmiştir. Karaburun'un adının tam olarak nereden geldiği bilinmemektedir. Bu konu hakkında farklı görüşler mevcuttur. Eski dönemlerde, yarımadanın adının "Capo Calaberno" olması, fonetik olarak adın buradan değişerek geldiğini düşündürmektedir. Bir varsayıma göre ise; deniz yoluyla yarımadaya ilk varışta "Kömür Burnu" denilen mevkiin görülmesi nedeniyle kayaların rengi esas alınarak "Karaburun" denildiği şeklindedir. Bir başka varsayım ise eski Türk adlandırma usullerinde kuzey yönünün "kara", güney yönünün ise "ak" olarak adlandırılması mantığına dayandırılmadır.

2.2.3. Karaburun Dini Mimari

2.2.3.1. Camii

2.2.3.1.1. Çullu Köyü Camii

Yapının Adı	Çullu Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun İlçesine bağlı Çullu Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	1607- 1625
Bani	Saferi'l Muzaffer
Çizim	13
Fotoğraf	106 - 113
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcuttur. İnşa kitabesinde yapı, Saferi'l Muzaffer tarafından H. 1016-1028 Mayıs (M. 1607-1625) yılları arasında inşa edilmiştir.

Asıl Metin:

بگ اون التي تاريحنده برابيي قلد بنا

حق تعا ليي رحمت اتسون صاحبينه داعما

بر مفرح حامعى اولش گم نظريي يوقدرر

هر گورن اتديي تعجب دييدي ....

تاريحي في شهر صفرا المظفر من شهور سنة ١٠١٦

Türkçe Anlamı:

Binonaltı tarihi için binayı inşa etti

Hak teala rahmet etsin sahibine daima

Ferah bir cami olmuş kimin bakışı yoktur

Her gören hayret etti dedi ….. ……

Tarihi fi şehri Saferil Muzaffer Min Şuruhu sene 1016 (Gürbıyık, 2016: 36), (Foto 2.107).

Plan ve Mimari: Harem mekân, kareye yakın planlı ve 10.30×7.85 ölçülerine sahiptir. Harem mekânın kuzeyinde son cemaat revakı yer almakta ve 10.30×3.75 ölçülerine sahiptir. Harem mekânın üzeri düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Yapının minaresi yoktur. Caminin önünde bir hazire yer almaktadır. Caminin güney ve kuzeyinde iki, doğu ve batısında ise birer pencere açıklığı vardır. Pencereler sivri

kemerli alına sahip olup dikdörtgen forma sahiplerdir. Güney cephede yer alan pencere diğer cephedeki pencerelere göre daha yüksekte ve mazgal pencere formunda yapılmıştır. Caminin üst örtüsü ahşap ayaklar ile taşınmaktadır. Üst örtü ahşap düz tavanlıdır (Çizim 2.13), (Foto 2.106).

Yapıda herhangi bir süsleme yoktur. Son cemaat revakında yer alan mihrap nişleri oldukça hareketlidir. Kapı girişinin iki yanında birer mihrap nişi ve pencere yer almaktadır. Pencereler ahşap kanatlı ve üzerinde sivri kemer formuna sahip alınlık yer almaktadır. Alınlıklar sade bir forma sahiptir. Doğuda yer alan niş yarım daire formuna sahip olup üzeri istiridye kabuğu şeklinde bir kavsaraya sahiptir. Kavsaranın içi mukarnaslı bir forma sahiptir. Girişin batısında yer alan mihrap nişi doğuda yer alan mihrap nişi ile yanı forma sahiptir. Fakat batıda yer alan mihrap nişinin kavsarası sivri kemer formuna sahiptir.

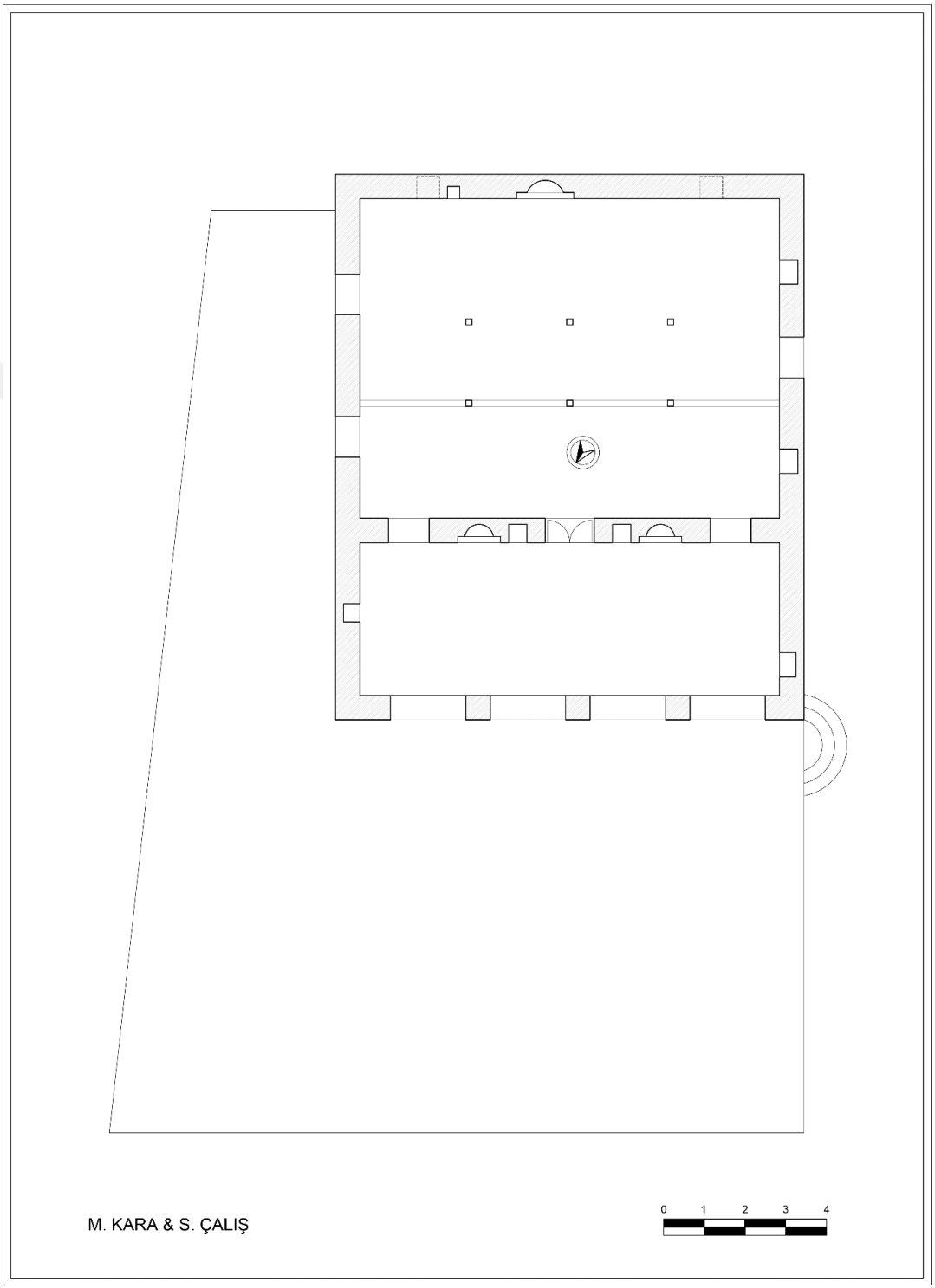
Son cemaat yer enlemesine dikdörtgen plana sahiptir. Üst örtü üç taş ayak ile taşınmaktadır. Ayaklar ahşap kirişler ile birbirine bağlanmıştır. Son cemaat yerinin doğu ve batısı duvarla örülerek kapatılmıştır. Son cemaat yerinin güney cephesinde iki mihrap ve sivri kemerli forma sahip nişler yer almaktadır. Doğu ve batısında da birer niş yer almaktadır. Batısında yer alan niş sivri kemerli forma sahip iken doğu cephede yer alan niş dikdörtgen forma sahiptir. Son cemaat revakının üzeri düz dam ile örtülmüştür (Foto 2.108).

Dikdörtgen açıklığına sahip kapıdan hareme giriş yapılmaktadır. Kapının üzerinde yuvarlak kemer formuna sahip alınlık yer almaktadır. Alınlık içerisinde kitabesi mevcuttur (Foto 2.109). Harem mekân sade forma sahiptir. Haremin güneyin yarım daire niş formunda mihrap kuzeyinde ise ahşap mahfil yer almaktadır (Foto 2.110-2.111).

Malzeme ve Teknik: Yapıda inşa malzemesi olarak köşelerde kırmızı ve beyaz iki renkli düzgün kesme taş diğer kesimlerde kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır. Kadınlar mahfilinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Caminin üst örtüsü ise ahşap ayaklar ile taşınan ahşap üst örtü ile kapatılmıştır.

Yapının Durum: Ankara ve İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından alınan arşiv görüntüleri ve C. GÜRBIYIK'ın yapmış olduğu çalışmadan yola çıkarak yapı 2010 yılına kadar harap durumda olduğu anlaşılmaktadır. 2021 yılı içerisinde incelenen yapı onarılmıştır. Görüntülerde anlaşılacağı üzere üst örtü tamamen yok

olmuş ve beden duvarlar ise kısmen yıkılmış vaziyette idi. Yapı onarımlar sonrası tekrar cami olarak kullanılmıştır (Foto 2.112-2.113).

Çizim 2.13. Çullu Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.106. Çullu Köyü Camii

Fotoğraf 2.107. Çullu Köyü Camii Kitabesi

Fotoğraf 2.108. Çullu Köyü Camii Son Cemaat Revakı

Fotoğraf 2.109. Çullu Köyü Camii Kapı Açıklığı

Fotoğraf 2.110. Çullu Köyü Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap

Fotoğraf 2.111. Çullu Köyü Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.112. Çullu Köyü Camii Onarım Önceki Son Cemaat Revakı (VGM)

Fotoğraf 2.113. Çullu Köyü Camii Onarım Öncesi Mihrap (VGM)

2.2.3.1.2. Mordoğan Ayşe Kadın Camii

Yapının Adı	Ayşe Kadın Cami
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Mordoğan Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	14-15. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	14
Fotoğraf No	114- 127
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. Minarede kitabe yer almaktadır. Ancak bu kitabe bize yapının inşa tarihi hakkında bilgi vermemektedir. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak unsurlar inşa malzeme, kubbe eteğinde dolanan kirpi saçak ve sivri kemerli pencere formalarından yola çıkarak yapıyı 14-15. yy. yapıldığı düşünülmektedir. Ancak Vakıflar Müdürlüğünce hazırlanarak caminin üzerine yerleştirilmiş olan Latin harfli kitabe levhasında Ayşe Kadın adındaki bir bani tarafından, 14. yüzyılda inşa ettirildiği bilgisi yer almaktadır (Cağlıtütüncigil, 2012: 140). Minare kürsüsünün üzerinde bir kitabe yer almaktadır. Kitabeden, minarenin 1947 yılında M. Ali (Havran) tarafından onarıldığı anlaşılmaktadır (Gürbıyık, 2016: 24).

Asıl Metin:

بسم الله الرحمن الرحيم

M. ALİ- AK

1947- Havran

Türkçe Anlamı:

Bismillahirrahmanirrahim

M. Ali Ak

1947- Havran

Plan ve Mimari: Güneyden kuzeye doğru hafif bir eğimli arazi üzerinde inşa edilen caminin ilk orijinal hali hakkında yeterli kaynaklar mevcut değildir. Günümüze ulaşmış olan cami defalarca onarım görmüş ve eklemeler yapılmıştır. Harem, kare planlı olup 7.60×8.00 ölçülerinde ve üzeri tek kubbe ile kapatılmıştır. Haremin kuzeyinde son cemaat revakı yer almakta ve 10.20×3.50 ölçülerinde ve son cemaat revakından sonra altı ahşap destek ile desteklenmiş bir sundurma yer almakta ve

11.00×2.60 ölçülerindedir (Foto 2.114). Caminin kuzeybatı köşesinde minaresi mevcuttur. Minarenin hemen yanında basamaklı kare bir bölüm yer almaktadır ve bu bölümden kadınlar mahfiline geçiş sağlanmaktadır (Foto 2.115). Caminin beden duvarlarında güneyde bir, doğuda iki, batıda bir ve kuzey cephede iki pencere açıklığı bulunmaktadır (Çizim 2.14), (Foto 2.116-2.117).

Harem mekâna giriş, kuzey cephede yer alan dikdörtgen kapıdan sağlanmaktadır. Kubbeye geçiş tromplar ile sağlanmıştır. Trompların içerisi boş bırakılarak kalem işi tekniğinde süslemeler ile doldurulmuştur.

Kubbenin içi tamamen kalem işi süsleme ile doldurulmuştur (Foto 2.118). Kubbe içi, kubbe eteğinde ve kubbeye geçiş unsurlarında kullanılan süslemelerde mimari betimlemeler mevcuttur. Kubbe göbeği sekiz parçaya bölünmüştür. Panoların içi sarı ve siyah güller ile dolgunlaştırılmıştır. Her panonun arasında sarı renkli kapaklı kâseler yer almaktadır. Kubbe göbeğindeki tezyinatı taşıyan sütunlar iyon tarzında yapılmıştır. Sütunların arasında kalan kısımlarda birer vazo ve vazolarında içinden çıkan çiçek demetlerine yer verilmiştir (Foto 2.119). Çiçekler genellikler karanfildir. Kubbe eteğine doğru inildikçe tezyinat farklılaşmaktadır. Bu kısımda perde motifi kullanılmıştır. Bu perde motiflerinin arasında kalan kısımlarda vazo, kâse ve ibrik motifleri kullanılmıştır. Eteğin alt kısmında zikzak şekilli şeritler yer almaktadır (Foto 2.120).

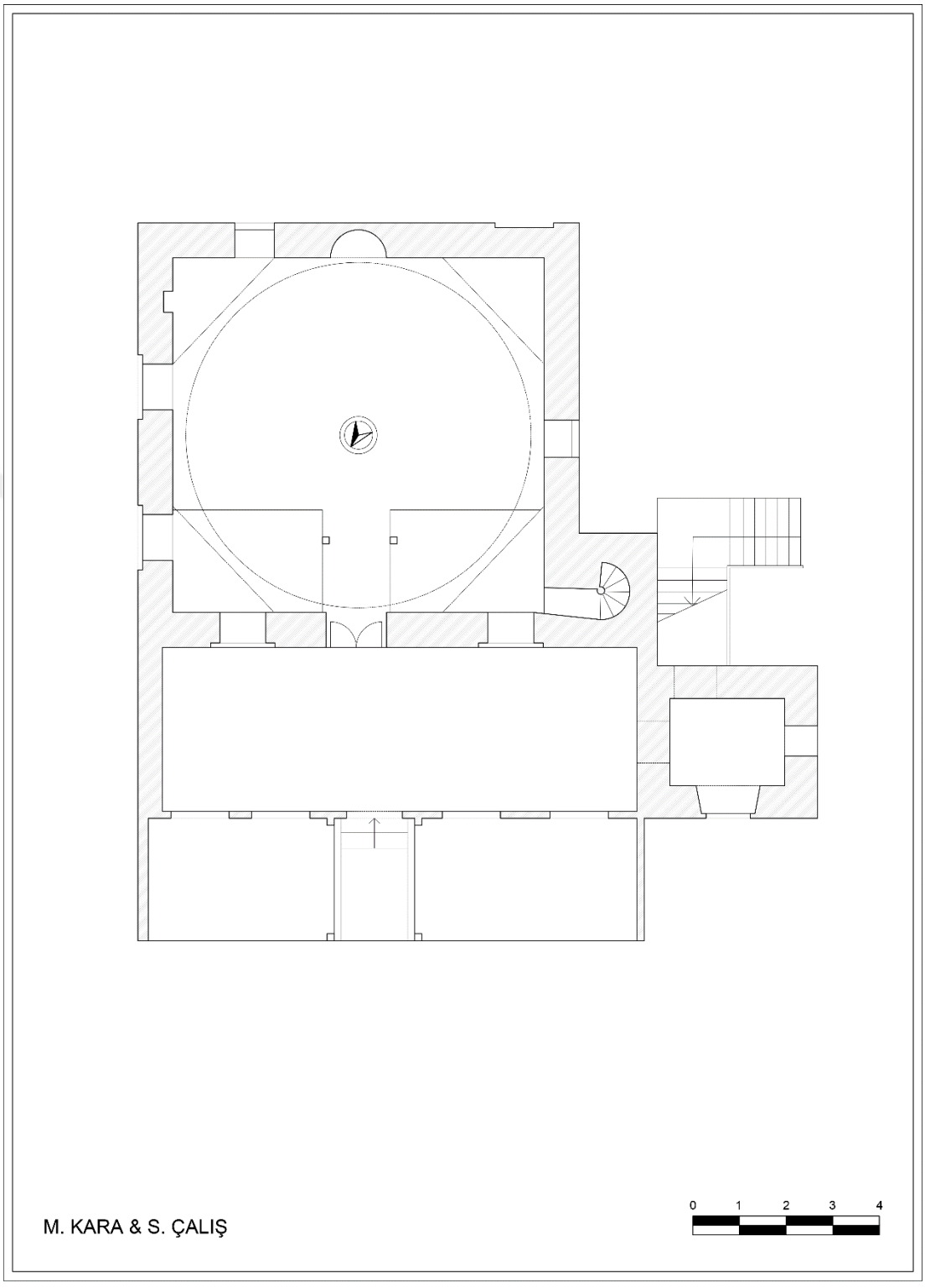
Trompları birbirine bağlayan kemerlerin üzerinde kıvrım dallar ve orta kısımlarında ise madalyonlara yer verilmiştir. Yapının güneyinde madalyon yazı diğer kısımlarda ise mimari tasviri yer almaktadır (Foto 2.121). Haremin doğusunda bulunan kemerlerde kırım dallar ile bölünmüş ve ortasında yer alan madalyonun içerisinde ağaçlar bulunan kemerli pencerelere sahip ve ev tasvir edilmiştir. Kuzeydoğuda yer alan trompların kemerinde iki katlı evler yine tasvir edilmiştir. Trompların kemer köşeliklerinde Allah, Muhammed ve Halifelerin adı yazmakta ve bunlar kalem işi panoların içine alınmıştır (Foto 2.122). Kırmızı zemin üzerine beyaz renkle yazılmışlardır. Yazıların arasında boş kalan kısımlarda çiçek ve ay yıldız motiflerine yer verilmiştir. Kadınlar mahfilinin olduğu bölümdeki trompta kazılarak yapılan gemi tasvirleri dikkat çekmektedir. Yapının içindeki kalem işi süslemeler büyük oranda dökülmüş ve nemden dolayı silinmiştir.

Alçı süslemeli mihrap nişini sınırlayan sutünce ve sutünce başlığında kullanılmıştır. Alçı süslemeler kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Süslemede kıvrım dallar kullanılmış ve tepelik kısmında birleştirilmiştir (Foto 2.123). Tepelik kısmında birleşen kıvrım dalların ortasında oval şekilli içi boş bir madalyon yer almaktadır. Bu kısım altın yaldız ile boyanmıştır. Mihrap nişinin içi sade bir forma sahip olup yarım daire formuna sahiptir. Mihrabın kavsara kısmını kalem işi süsleme ile hareketlendirilmiştir. Kavsara kısmı kademeli forma sahip olup üst kademede Kâbe tasviri yer almaktadır. Merkezinde Kâbe ve çevresini bir dizi revak sarmaktadır (Foto 2.124).

Mihrabın batısında yer alan minber, ahşap malzemeye sahiptir. Minber de kalem işi tezyinat yoğun kullanılmıştır. Minberde kullanılan üslup ile harem mekânda kullanılan üslup birlik göstermektedir (Foto 2.125-2.126).

Malzeme ve Teknik: İnşa malzemesi olarak kaba yonu taş, düzgün kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Mihrap süslemesinde alçı kullanılmıştır. Minber, kadınlar mahfili, pencere, kapı kanatlarında ve caminin önünde yer alan sundurmada ahşap malzeme kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiğinde yapıda tek değişim ön cephede yer almaktadır. Son cemaat revakında üçgen alınlık mevcut iken bu olgu bugün yoktur (Foto 2.127).

Çizim 2.14. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Planı

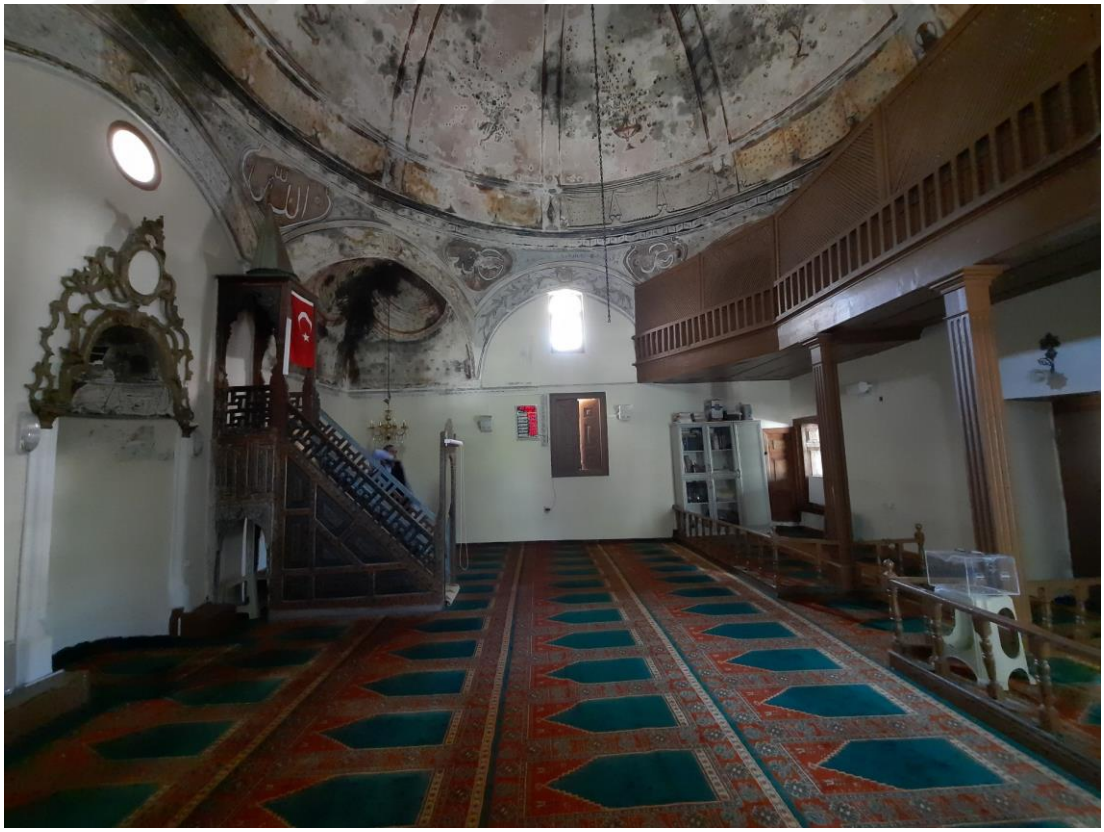
Fotoğraf 2.114. Mordoğan Ayşe Kadın Camii

Fotoğraf 2.115. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Minaresi

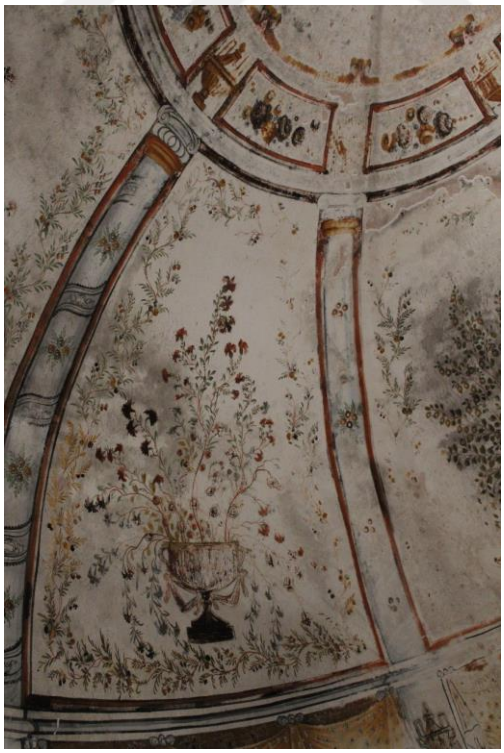
Fotoğraf 2.116. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Haremin Güney Duvarı

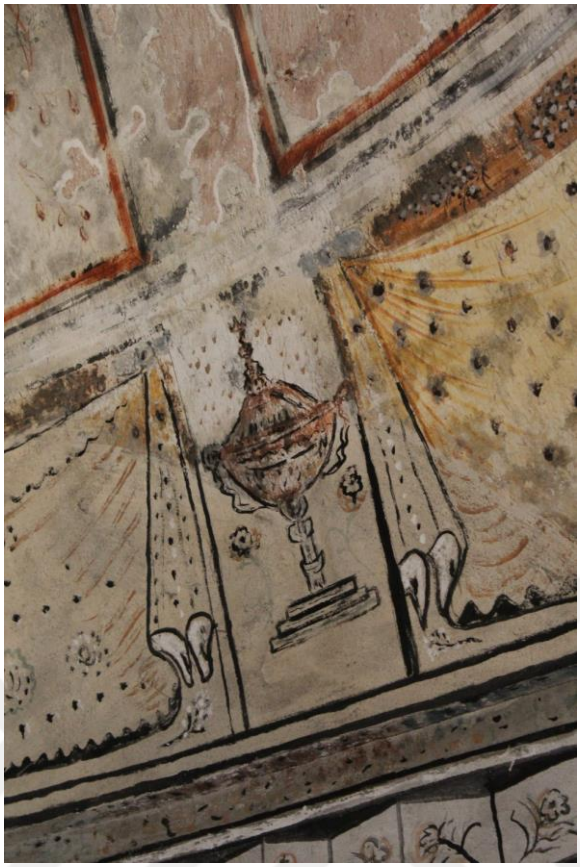
Fotoğraf 2.117. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Haremin Batı Duvarı

Fotoğraf 2.118. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Kubbe

Fotoğraf 2.119. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Kubbenin İç Yüzeyi

Fotoğraf 2.120. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Kubbe Eteğinden Detay

Fotoğraf 2.121. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Tromp Kemer Detayı

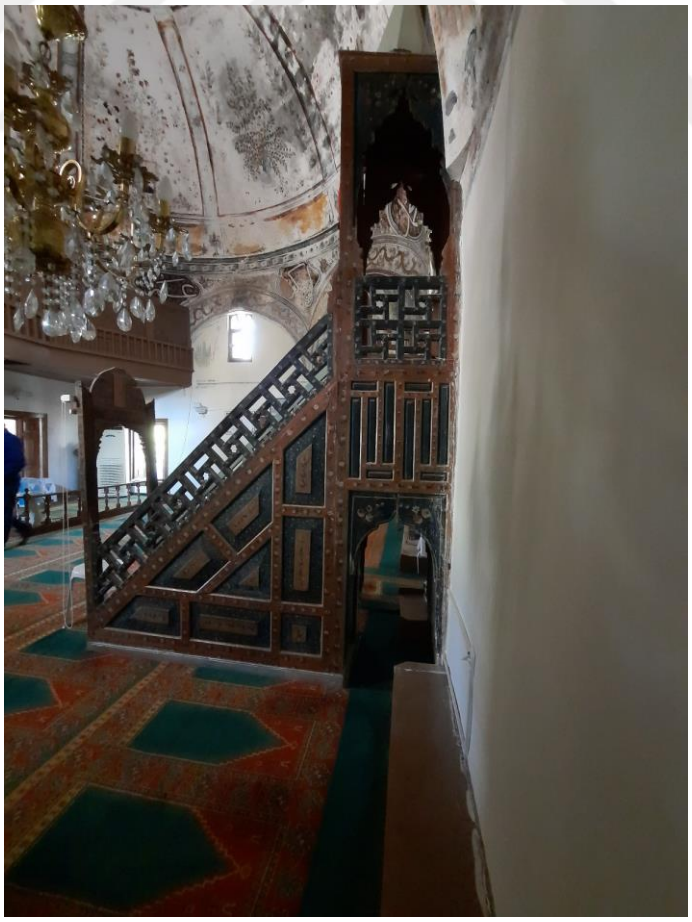
Fotoğraf 2.122. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Tromp Detayı

Fotoğraf 2.123. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Haremin Güney Duvarı ve Mihrap

Fotoğraf 2.124. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Mihrap Kavsarası

Fotoğraf 2.125. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Minberin Yan Aylık Detay

Fotoğraf 2.126. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Minberi

Fotoğraf 2.127. Mordoğan Ayşe Kadın Camii Ön Cephesi (VGM)

2.2.3.1.3. Tepeboz Köyü Camii

Yapının Adı	Tepeboz Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Tepeboz Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	15
Fotoğraf No	128
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak unsurlardan biri yörede XVIII- XIX. yüzyılda kullanılmış olan plan ve caminin kuzey batı köşesinde yer alan çeşme üzerindeki tarih yardımcı olmaktadır. Çeşme üzerinde yer alan kitabede 1707-1708 tarihi yer almaktadır. Bu kanıdan yola çıkarak ve bölgede kullanılan plan şeması ile yapının XVIII. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir (Gürbıyık, 2010: 144).

Plan ve Mimari: Yapı kare planlı bir harem mekân, harimin kuzeyinde yer alan son cemaat revakı ve kuzey doğusunda yer alan minareden ibarettir (Gürbıyık, 2010: 142), (Çizim 2.15), (Foto 2.128).

Yapının doğu cephesinde alt kat penceresinde bir, batı cephesinde iki güney altta bir ve güney, batı ve doğu cephelerin üst kat pencereleri ise üçer pencere açıklığı mevcuttur. Alt kat pencereleri dikdörtgen açıklığa sahip olup yuvarlak kemerli alınlığa sahiptir. Üst kat pencereleri ise boyut olarak daha küçük boyutlu olup yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir.

Haremin kuzeyinde son cemaat revakı yer almaktadır. Son cemaat revakının üst örtüsünü taşıyan ayaklar kare kesitli olup iki tanedir. Bu ayaklar ahşap üst örtüyü taşımaktadır. Son cemaat revakı iki yandan kapalıdır. Son cemaat revakından kadınlar mahfiline çıkış sağlanmaktadır. Hareme giriş yuvarlak kemerli açıklıktan girilmektedir.

Haremin üzeri düz ahşap tavanla örtülmüştür. Kuzeyinde kare kesitli altı ayakla taşınan kadınlar mahfili yer almaktadır. Destekler bursa kemeri ile bağlanmıştır. Mahfil hareme doğru çıkıntı yapan küçük balkonu mevcuttur. Mahfilin hareme bakan kısmı ahşap korkuluklar ile kapatılmıştır. Mahfilin tabanında ahşaptan baklava dilimi desenli kompozisyon yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 143), (Foto 2.129).

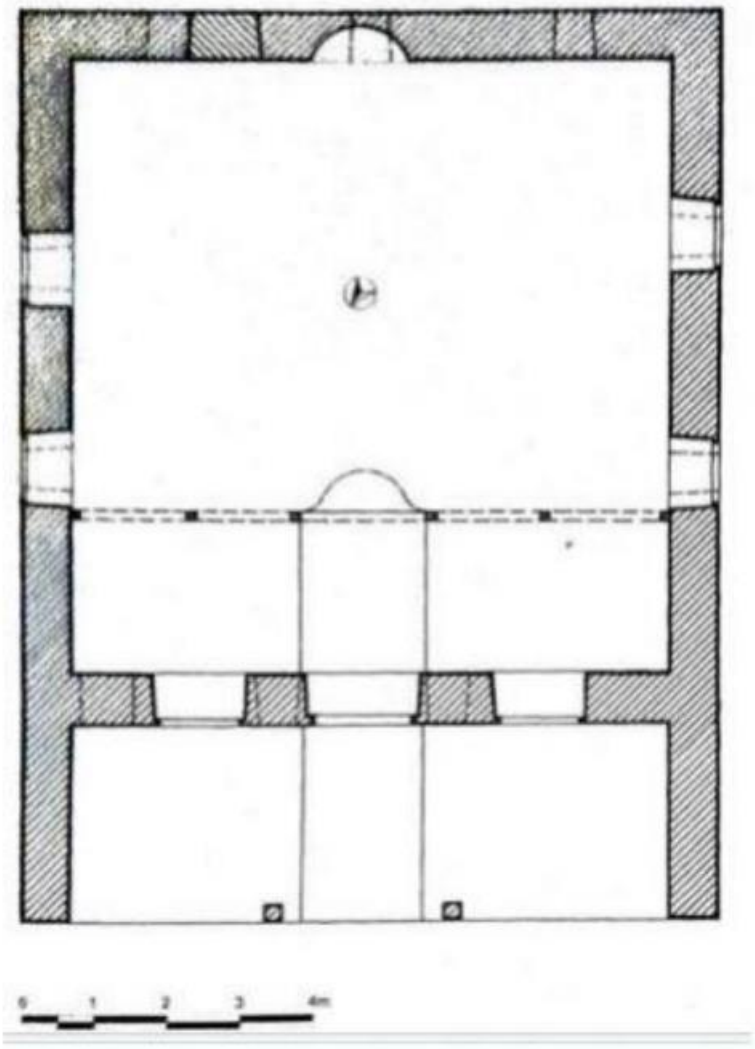
Mihrap kıble duvarında yer almaktadır. Yarım daire forma sahip olan niş yarım küre şekilli bir kavsara ile kapatılmıştır. Mihrap basit silmeler ile çevrelenmiştir.

Mihrabın üzerinde dikdörtgen şekilli bir ayet kitabesi yer almaktadır. Minber herhangi bir süsleme unsuruna sahip değildir (Gürbıyık, 2010: 143) (Foto 2.130).

Yapıda pek fazla süsleme unsuru mevcut değildir. Kadınlar mahfilinin tabanında çıtalar çatılarak oluşturulan baklava dilimi ve haremin üzerini örten ahşap tavanın göbeğinde baklava dilimleri yer almaktadır. Yapının batı cephesinde güney kısmında yer alan pencerede kazınarak yapılan güneş motifine benzer daire şekilli bir motif yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 143).

Caminin kuzey doğu köşesinde minaresi yer almaktadır. Kaide prizmal forma sahip olup üzerinden silindirik gövde yükselmektedir. Minare tek şerefeli düzenlemeye sahiptir (Foto 2.131).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşa malzemesi moloz taştır. Ahşap malzeme yapının kadınlar mahfilinde ve haremin üzerini örten tavanda kullanılmıştır.

Çizim 2.15. Tepeboz Köyü Camii Planı (Gürbıyık, 2010)

Fotoğraf 2.128. Tepeboz Köyü Camii

Fotoğraf 2.129. Tepeboz Köyü Camii Kadınlar Mahfili (E. ŞAŞMAZ Arşiv)

Fotoğraf 2.130. Tepeboz Köyü Camii Mihrabı (E. ŞAŞMAZ Arşiv)

Fotoğraf 2.131. Tepeboz Köyü Camii Minaresi

2.2.3.1.4. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii

Yapının Adı	Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun Yarımadasının kuzeydoğusunda yer almaktadır.
Tarih	18-19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	16
Fotoğraf No	132- 137
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının ait inşa kitabesi yoktur. Fakat minare ve yapıya ait çeşmede birer inşa kitabesi mevcuttur. Şadırvan üzerinde yer alan kitabede H.1183 M.1769 tarih yer alır iken minare üzerinde yer alan kitabede ise H.1316 M.1896 tarihli kitabe yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 81).

Sonuç olarak yapıyı tarihler iken yardımcı olacak unsurların başında bu iki kitabe yer almaktadır. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak bir diğer unsur ahşap tavan, mihrapta düzeni ve tavan göbeğinde yer alan tezyinattır. Bu olgulardan yola çıkarak yapının 18-19. yy. yapıldığı düşünülmektedir.

Asıl Metin:

اشبو مناره شریفه بیگ اوچ یوز اون التی سنه هجریسی شهر ربعی ال اخرنده همت اهالی ایله انشا اولنمشدر ۳۰ ربعی ال اهر سنه ۱۳۱٦ احمد سها

Türkçe Anlamı:

İşbu minare-i şerife binüçüzonaltı sene-i hicriyesi Rebiü'l-ahirinde Hikmet-i ahali ile inşa olunmuştur. 3 Rebiü'l-ahir sene 1316 Ahmed Süha (Gürbıyık, 2010:82).

Plan ve Mimari: Yapı boylamasına dikdörtgen planlı ve 9.10×12.65 ölçülerine sahiptir. Yapının kuzeyinde son cemaat revakı yer almakta ve 3.70×9.25 ölçülerinde ve kuzey batısında minare yer almaktadır. Yapının güney ve kuzey beden duvarında iki doğu ve batı beden duvarlarında üç pencere açıklığı mevcuttur (Çizim 2.16), (Foto 2.132).

Haremin batısında minare yer almaktadır. Minare son cemaat revakına bitişik olarak inşa edilmiştir. Kare kürsü üzerinde yükselen gövde yapısına sahiptir. Minareye giriş kare kürsünün doğu cephesinden sağlanmaktadır. Minarede mazgal pencere formunda küçük pencere açıklıkları gövde de yer almaktadır. Şerefe altlığına kadar

sade alan yapının şerefe altlığında kaytan silmeler kullanılmıştır. Minare külahla son bulmuştur (Foto 2.133).

Yapıda yer alan pencereler iki kat pencere sistemi dikkat çekmektedir. Alt kat pencereleri daha büyük ve yuvarlak kemer formuna sahiptir. Üst kat pencereleri de aynı düzenlemeye sahip fakat boyutları form olarak daha küçüktür (Foto 2.134).

Yapı oldukça sade bir forma sahiptir. Süsleme unsuru hiç denecek kadardır. 2016 yılında bölgede araştırma yapan G. GÜRBIYIK mihrabın "mihrap nişi ise yağlı boya ile yapılmış, iki yana çekilmiş kahverengi bir perde motifi ile bezeliydi." İbaresi yer almaktadır. 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapıda mihrapta herhangi süsleme unsuru mevcut değildir. Mihrap sade düz renge boyanmıştır (Foto 2.135).

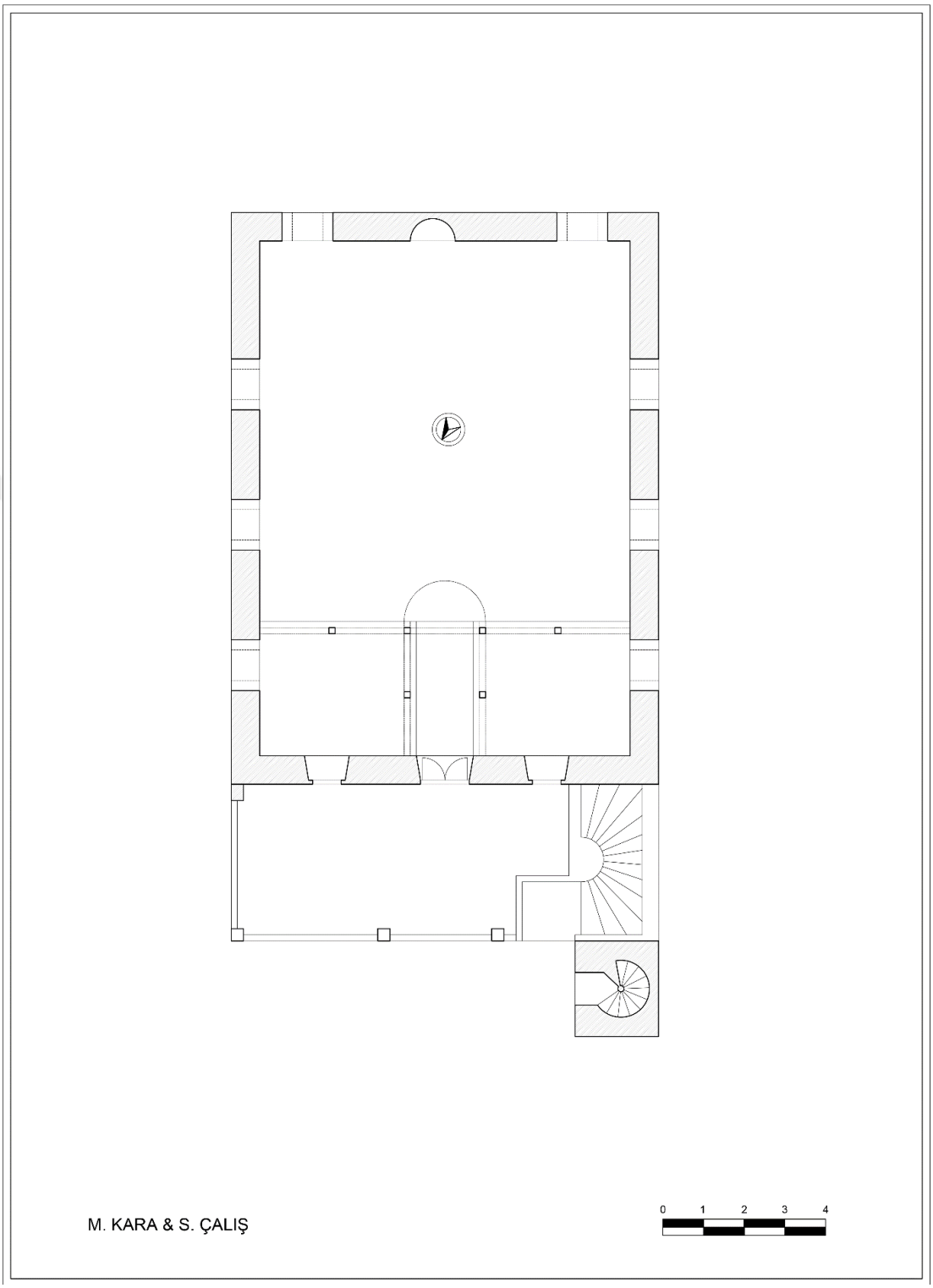
Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfiline çıkış son cemaat revakından yapılmaktadır. Kadınlar mahfili dört ahşap ayakla ve ayakları birbirine bağlayan yuvarlak kemerlerin üzerine oturtulmuştur (Foto 2.136).

Yapı içten ahşap tavanla kapatılmıştır. Yapının tavanın daire şekilli bir göbek yer almaktadır. Göbekte kalem işi süsleme tekniğinden yapılmış süslemeye yer verilmiştir. Göbekte beyaz zemin üzerine yeşil yapraklar, kahverengi dallar ve üzüm salkımlarına yer verilmiştir (Foto 2.137).

Ahşap minberde herhangi bir tezyinat mevcut değildir.

Cami kiremit kırma çatıyla kapatılmıştır.

Malzeme ve Teknik: Yapının inşa malzemesi hakkındaki bilgiye sahip değiliz. Yapı hem iç mimaride hem de dış mimaride sade renge boyanmıştır. Yapıda ahşap malzeme minber, vaaz kürsü, kapı kanatların ve harim mekânın tavanında kullanılmıştır. Minarenin alt kısmı boyandığından dolayı malzeme bilgisine ulaşılamamaktadır. Fakat minarenin gövdesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Çizim 2.16. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Planı

Fotoğraf 2.132. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii

Fotoğraf 2.133. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Minaresi

Fotoğraf 2.134. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.135. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.136. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.137. Karaburun (Ahırlı) Abdullah Ağa Camii Tavan Göbeği

2.2.3.1.5. Kösedere Köyü Camii

Yapının Adı	Kösedere Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Kösedere Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. 19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	17
Fotoğraf No	138- 148
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının giriş kısmında Osmanlıca yazılmış bir kitabe mevcuttur. Kitabede yapının banisi ve onaran kişinin Halime Hatun olduğu ibaresi yer almış ve kısa süre sonra hasar gören yapının tekrar onarımı yapılmış ve onaran kişi 1814 yılında Bostancızade Hüseyin Oğlu Mustafa'dır. Yapının mihrabında yer alan ayet kitabesinde 1900 yılı yazılmıştır. İncelenmiş olan yapıda geç dönem özellikleri dikkat çekmektedir. Yapıda yer alan tezyinattan yola çıkılarak bir tarihleme yapılacak ise yapı XVIII-XIX. yüzyıl yapısı olarak tarihlenmektedir. Aslında yapıda yer alan onarım kitabesindeki tarihle yapının tezyinat unsuru örtüşmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda yapı XVIII –XIX. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Gürbıyık, 2010: 51-52).

Asıl Metin:

١٢٢٩

بو جمی بنا ایدن حلمه حاتون ایدي

بناسی گوهنیوب انگ خراب اولمش انگ رسمی

تعمیرنه قاست ایلیان مصطفی ایدی انگ اسمی

بونی تعمیر ایدب انگ همان اصل ایدی اصلی جمله

اتفاق ایدب معمورینه قاست ایدنی بو جامعی معمر

..... ایدن .... خفظ ایلیانی صاحب

الحیرات حلیمه و تعمیر مصطفی بن حسین

بوستانجی زاده

من شهر شعبان سنه ١٢٢٩

Türkçe Anlamı:

Bu camii bina eden Halime Hatun idi
Binası köhneyip anın harap olmuş anın resmi
Tamirine kast eyleyen Mustafa idi anın ismi
Bunu tamir edip anın hemen asl idi, cümle
İttifak edip ma'muriye[ti]kast edeni, bu camii ma'mur
…… eden ……. …….. hıfz eyleyeni sahib-ül-hayrat Halime ve tamir
Mustafa Bin Hüseyin
Bostancı-Zade
Min şehr-i şa'ban sene 1229 (Gürbıyık, 2016: 51).

Plan ve Mimari: Yapı kareye yakın dikdörtgen planlı olup harem mekâna 11.65×9.80 ölçülerine sahiptir. Harimin kuzeyinde son cemaat revakı yer almakta. Son cemaat yer 11.65×4.50 ölçülerine sahiptir ve harimin güney batısında minare yer almaktadır (Çizim 2.17), (Foto 2.138).

Caminin güne batısında 5 m. kadar uzaklığında minare yer almaktadır. Minare kara kaideye sahip olup silindirik gövde kaide üzerinde yükselmektedir. Minarenin şerefe altlığı şeritler halinde hareketlendirilmiştir. Minare bir külah ile son bulmuştur. Minarenin külahına bakıldığı zaman geç dönem özelliği taşımaktadır (Foto 2.139).

Yapının son cemaat revakı kapalı bir şekilde düzenlenmiştir. Kuzey cephende ve yan cephelerden bakılınca harem mekândan ayırmak zordur. Yapının kuzey cephesinde altta dört, güney cephesinde iki, doğu cephesinde üç ve batı cephesinde bir tane pencere açıklı mevcuttur. Pencereler taş söve içerisinde yuvarlak kemerli forma sahiptir. Yapının üst kat pencereleri alt kat pencereleri ile aynı düzenlemeye sahiptir. Fakat boyut olarak daha küçük yapılmıştır.

Son cemaat revakı iki katlı olarak düzenlenmiştir. Üst katı kadınlar mahfiline dâhil edilmiştir. Son cemaat yerinin üzeri ahşap düz tavanla kapatılmıştır. Son cemaat revakından hareme geçiş sağlayan kapı basık kemerli açıklığa sahiptir. Kapı açıklığının batı ve doğusunda ikişer pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencerelerde basık kemer formuna sahiptir.

Yapının batı cephesinde son cemaat revakına giriş sağlayan bir ikinci giriş daha yer almaktadır. Bu giriş açıklığı basık kemer formunda inşa edilmiş kapı sanki bir niş içerisine alınmış gibidir. Kapı açıklığı da basık kemerli forma sahiptir (Foto 2.140).

Yapıda yoğun olarak ahşap ve kalem işi tekniğinde süsleme kullanılmıştır. Yapıda taş süsleme sınırlıdır. Taş süsleme yapının pencere kenarlıklarında kullanılmıştır. Pencerelerin kilit taşında kabartma tekniğinde ay yıldızı motifine yer verilmiştir. Son cemaat revakına girişi sağlayan kapının kilit taşında kuş evine benzer küçük bir kompozisyona yer verilmiştir.

Son cemaat revakının tavanında kare formda tavanda göbek yer almaktadır. Göbeğin ortası çıtalarla sekizgen yerleştirilmiştir. Haremin tavanı ahşap düz olup kubbeli kısmın batı ve doğusunda tavanda birer göbek yer almaktadır. Göbeğin içi stilize süsleme kompozisyon yer almaktadır. Göbeğin ortasında sarkıt şeklinde ışıklandırmalara yer verilmiştir.

Kubbenin içi ahşap çıtalar çatılmış, altıgen ahşap çıtaların düzensiz oluşları dikkate çekmektedir. İki sıra halinde düzenlenen bu çıtalar, alttakilerin boyutu daha büyük üstte yer alan çıtaların boyutları daha küçüktür. Çıtalar dıştan altın yaldızla sınırlandırılmış ve içlerinde kabarık şekilde duran çiçek motifi yer almıştır (Foto 2.141).

Kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerde kullanılan kalem işi süslemelerde yine manzara resmi tasvir edilmiştir. Bir madalyon içine yerleştirilen bu tasvirler, kuzey doğu pandantifinde deniz manzarası mevcuttur. Bir büyük, dörtte küçük yelken olmak üzere beş yelken tasvir edilmiştir. Diğer pandantiflerde ise resmedilen manzara resimleri aynıdır. Evler, ağaçlar, tepeler yer verilmiştir. Sadece güney doğuda yer alan tasvirde yer alan evin bacasından duman tütmektedir (Foto 2.142-2.143-2.144).

Yapıda alçı, kubbenin göbeğinde, mihrapta ve beden duvarlarda yer alan madalyonlarda kullanılmıştır. Kubbe ortasında kullanılan alçı süsleme akant yapraklarından oluşturulmuş bitkisel süslemeler ile hareketlendirilmiştir (Foto 2.145). Kubbeyi taşıyan ayakları birbirine bağlayan kemerlerin karın kısmında da alçı süslemelere yer verilmiştir (Foto 2.146).

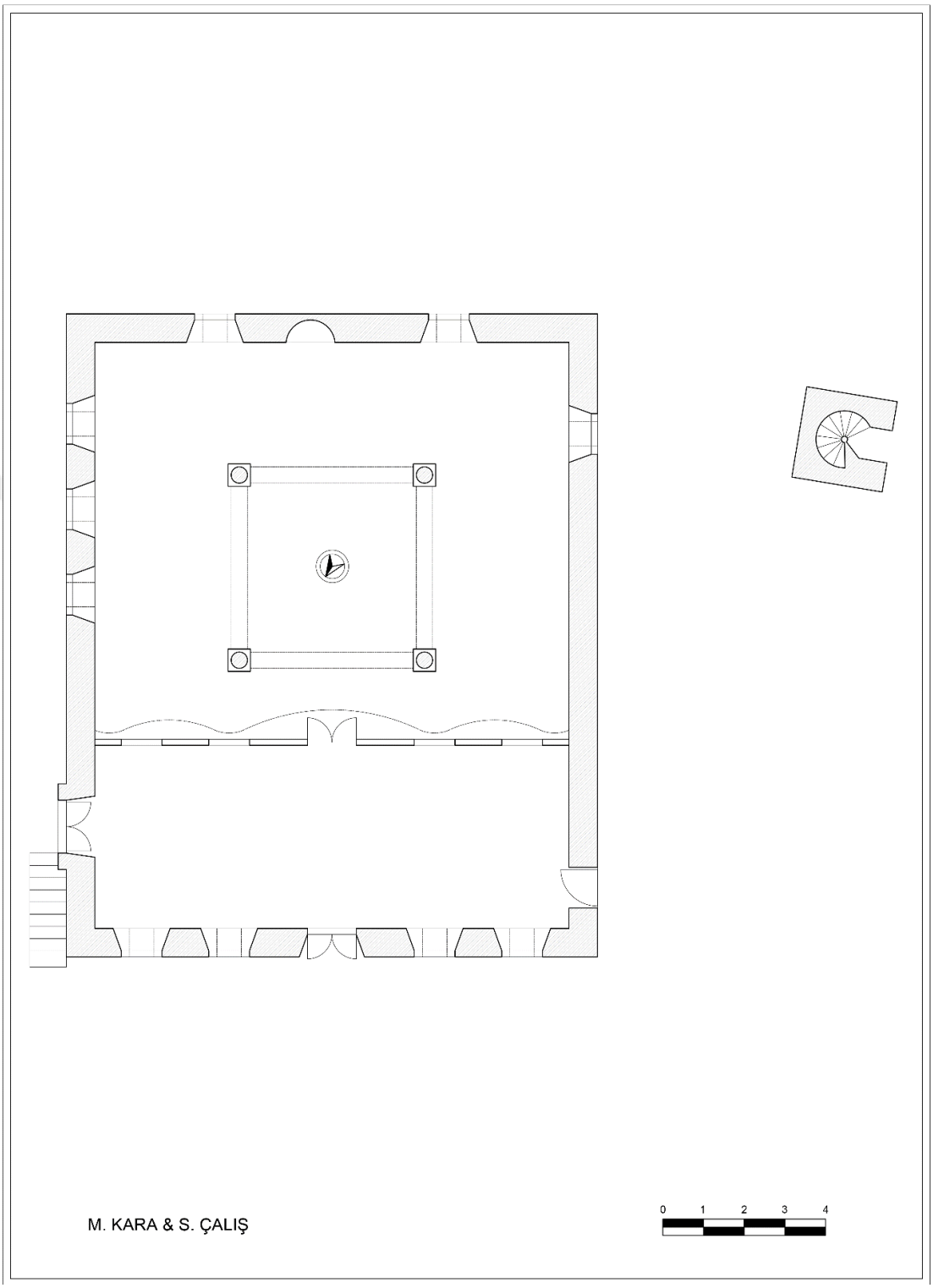
Kalem işi tekniğinde süslemeler, kadınlar mahfilinin çıkıntı yapan balkonun altında, üst kat pencerelerinin üstünde ve kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerde kullanılmıştır. Kadınlar mahfilinin balkonunun altında kıvrık dallar ve yaprakların çevrelemiş olduğu madalyon yer verilmiştir. Madalyonun içinde manzara tasviri mevcuttur. Tasvirde ev, köprü, tepecikler ve ağaçlar resmedilmiştir (Foto 2.147).

Bir diğer kalem işi süslemeler haremin üst kat pencerelerinde yer almaktadır. Bu kısımda yer alan kompozisyonlar, kıvrım dallara yer verilmiş ve bir tepelik ile son bulmuştur.

Yapının beden duvarlarında yer alan madalyonların üst kısmında kabartma tekniğinde alçı süslemeler yer almaktadır. Madalyonların içerisinde Allah, Muhammed ve Halife isimleri yer almaktadır.

Mihrapta yoğun olarak alçı süsleme kullanılmıştır. Mihrap iki yandan kare kaide üzerine oturan sutünceler ile sınırlandırılmıştır. Sutüncelerin başlığı kompozit bir düzenlemeye sahiptir. Mihrap nişi bir perde motifi ile süslenmiştir. Perde motifi iki yana doğru çekilmiş ve orta kısmında püsküllere yer verilmiştir. Kavsara köşeliklerinde yüksek kabartma tekniğinde çiçek motifleri yer almaktadır. Mihrabın üst kısmında asma dallar, yapraklar ve üzüm salkımları yer almıştır. Bu kısımda yer alan süsleme kompozisyonu yüksek kabartma tekniğinde yapılmıştır. Kitabelik bölümüne kadar profilli bir düzenleme ile kademe oluşturulmuştur. Bunların üzerinde enine dikdörtgen kitabe bölümü yer almaktadır. Mihrap üçgen bir alınlık ile son bulmuştur. Üçgen alınlık kabartma tekniğinde kıvrım dallar ve yapraklardan oluşmuştur (Foto 2.148).

Malzeme ve Teknik: 2021 yılı içerisinde incelemiş olduğumuz yapı yakın zamanda restorasyon geçirmiştir. Yapının içi kısmı ve dış kısmı tamamen boyandığından dolayı malzeme bilgisine ulaşılamamıştır. C. GÜRBIYIK 2010 yılında yapmış olduğu çalışmada yapının iç ve dış mimarisinde yeşil renge sahip boya ile boyandığı ve kuzey cephenin alta kat pencerelerine kadar taşlar farklı boyutlardaki taşların dizimi ile hareketlendirilmiştir. Fakat incelenmiş olan yapıda bu olgulara rastlanılmamıştır. Yapıda alçı ve ahşap süsleme yoğu olarak kullanılmıştır. Taş malzeme ise pencere çerçevesinde kullanılmıştır. Minarede kırmızı düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Çizim 2.17. Kösedere Köyü Camii Planı

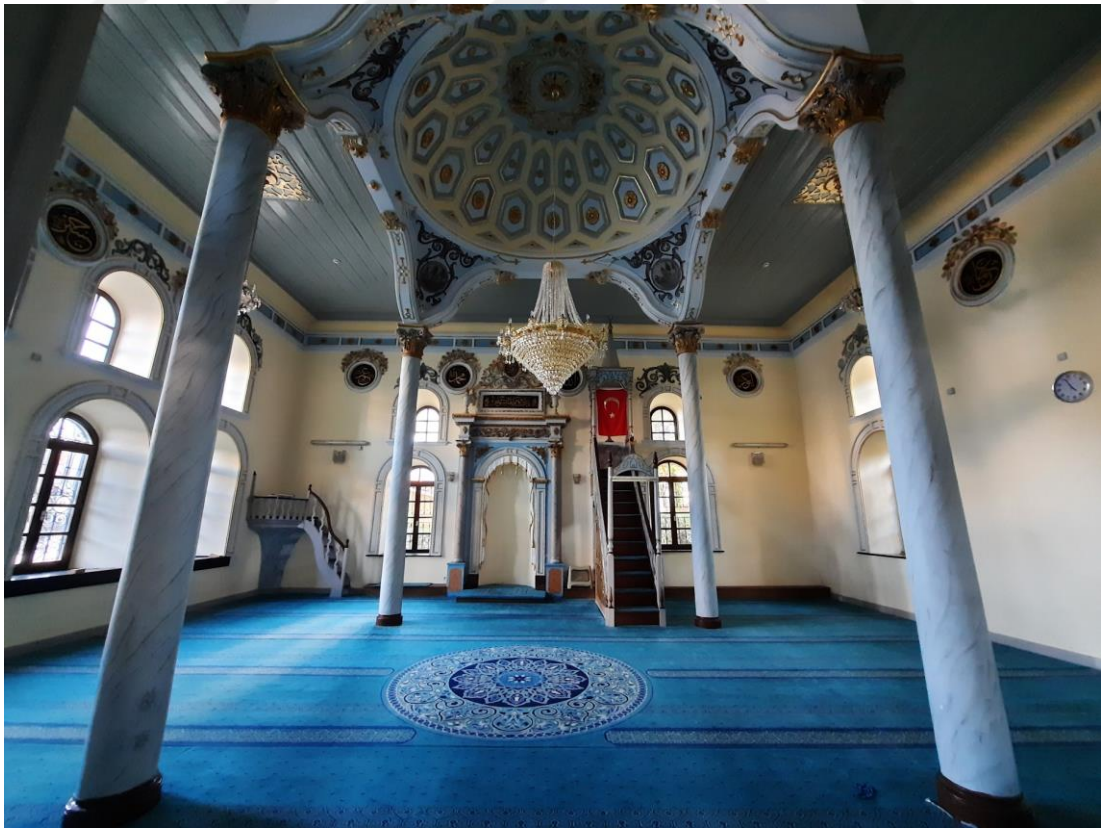
Fotoğraf 2.138. Kösedere Köyü Camii

Fotoğraf 2.139. Kösedere Köyü Camii Minaresi

Fotoğraf 2.140. Kösedere Köyü Camii Son Cemaat Revakına Giriş Sağlayan Kapı

Fotoğraf 2.141. Kösedere Köyü Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.142. Kösedere Köyü Camii Üst Örtü

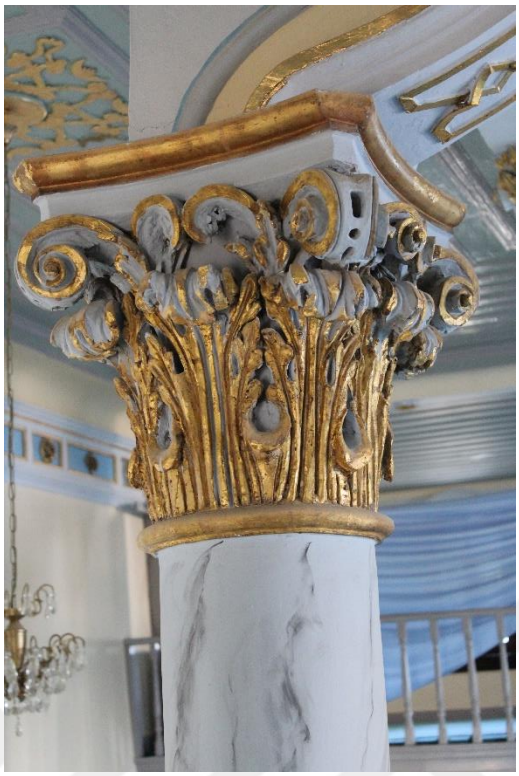
Fotoğraf 2.143. Kösedere Köyü Camii Manzara Tasviri

Fotoğraf 2.144. Kösedere Köyü Camii Manzara Tasviri

Fotoğraf 2.145. Kösedere Köyü Camii Madalyon Düzeni

Fotoğraf 2.146. Kösedere Köyü Camii Sütun Başlığı Detayı

Fotoğraf 2.147. Kösedere Köyü Camii Mahfil Balkon Altı

Fotoğraf 2.148. Kösedere Köyü Camii Mihrabı

2.2.3.1.6. Amberseki Köyü Camii

Yapının Adı	Amberseki Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Amberseki Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18-19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	18
Fotoğraf No	149
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının ahşap tavanındaki süslemeler, plan şeması ve son cemaat revakındaki özelliklerden yola çıkılarak ve yörede yer alan diğer yapılar ile olan benzerliği göz önüne alındığında yapıyı XVIII- XIX. yüzyıla tarihlemek mümkün olacaktır. Yapının minaresi üzerinde Osman Oğlu Ahmet Gökçe tarafından1968 yılında yapıldığı ibaresi yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 89).

2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapıda son yapılan restorasyonlar sonrası yapı değişikliğe uğramıştır. Günümüze ulaşan yapı tarihlemeye yardımcı olacak unsur taşımamaktadır.

Plan ve Mimari: Yapı batıdan doğuya doğru eğimli arazi üzerinde inşa edilmiştir. Eğimli arazi üzerinde inşa edilen yapı kare planlı ve 9.10× 9.10 ve önünde son cemaat revakı yer almakta ve 2.90×9.50 ölçülerine sahiptir. Yapının batı kısmında minare yer almaktadır. Kadınlar mahfiline giriş yapının batı cephesine sonradan eklenmiş merdivenlerden çıkılmaktadır (Foto 2.149).

Yapının kuzey batısında minare yer almaktadır. Minare yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Kare kaideli minarenin gövdesi silindirik olarak inşa edilmiştir. Minare bir külah ile son bulmuştur.

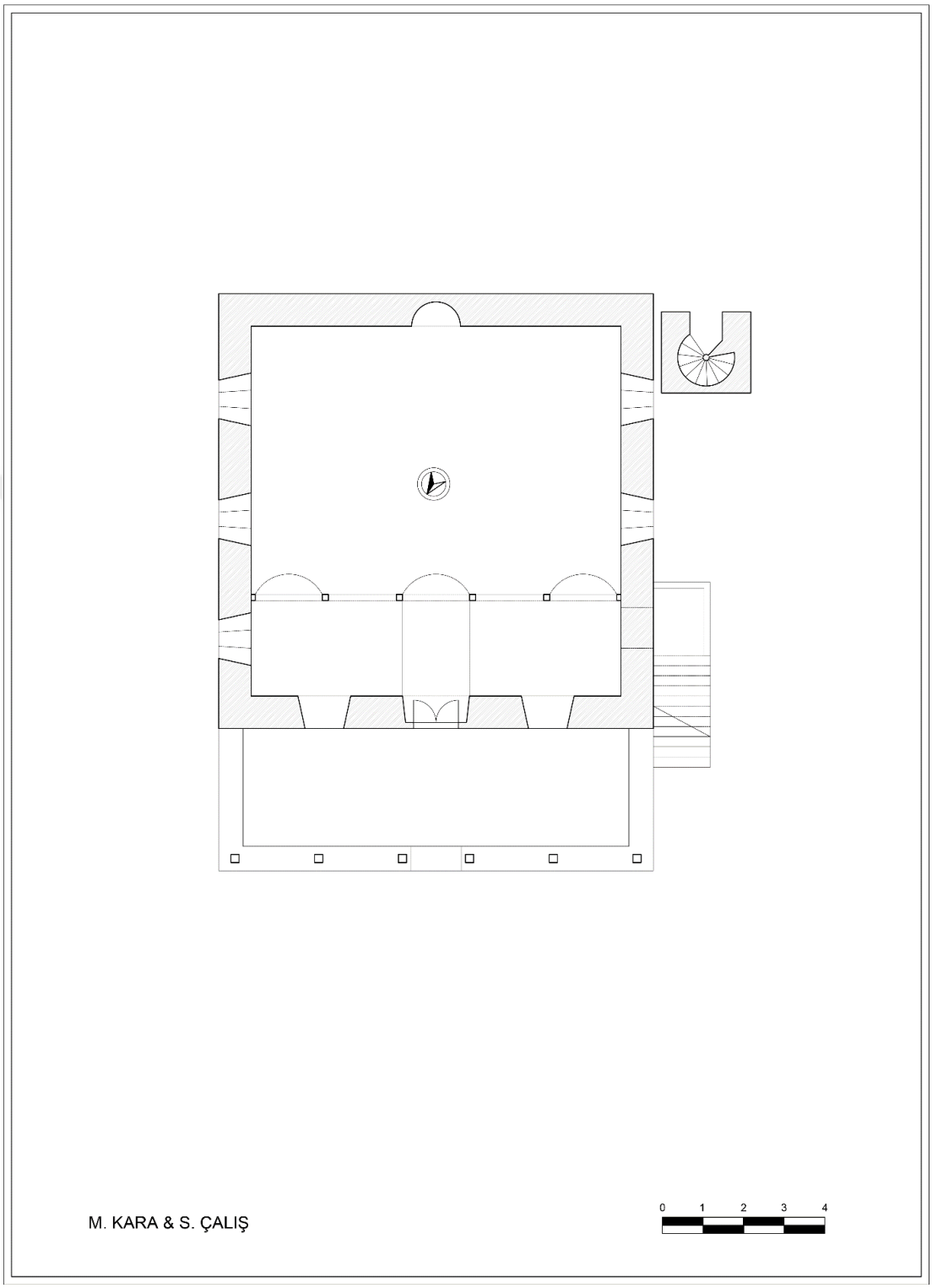
Yapıda tezyinat pek fazla yoktur. Haremin güney duvarı tamamen batı ve doğu duvarları ise yarıya kadar sonraki dönem fayanslar ile kaplanmıştır. Ahşap tavan beyaz zemin üzerine kahverengi baklava dilimleri ve göbekte ise çarkı felek motifini andıran kompozisyon kullanılmıştır. Göbeğin doğu ve batısında dikdörtgen çerçeve oluşturulmuş fakat içleri boş bırakılmıştır. Bu şeritlerin içinde baklava dilimlerine yer verilmiştir. Bir diğer süsleme unsur kadınlar mahfilinin balkonunun altında yer almaktadır. Ahşap çıtalar bir merkezden ışınsal olarak genişleyecek bir kompozisyonda yerleştirilmiştir (Foto 2.150).

Yapının kuzey cephesinde iki, batı cephesinde iki, doğu cephesinde ise üç pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler yuvarlak kemerli forma sahiptir. Üst kat pencereleri de aynı forma sahip olup daha küçük boyutludurlar. Yapının güney cephesi sağır tutulmuştur.

Kadınlar mahfili dört ayak üzerine oturmuştur. Ayaklar bursa kemeri ile birbirine bağlanmıştır (Foto 2.151). Mihrap kıble duvarının ortasında yer almaktadır. Mihrap yarım daire profilidir. Kavsara kısmı yarım küre formundadır. Mihrap iki yanda sutünceler ile sınırlandırılmıştır (Foto 2.152).

Malzeme ve Teknik: 2021 yılı içerisinde incelemiş olduğumuz yapı son zamanlarda geçirmiş olduğu restorasyonlardan dolayı malzeme bilgisine ulaşmakta zorluk yaşanmaktadır. 2010 yılında bölgede çalışma yapan C. GÜRBIYIK, yapının sıvasının döküldüğü yerlerde yapının inşa malzemesi moloz taş kullanıldığını belirtmektedir.

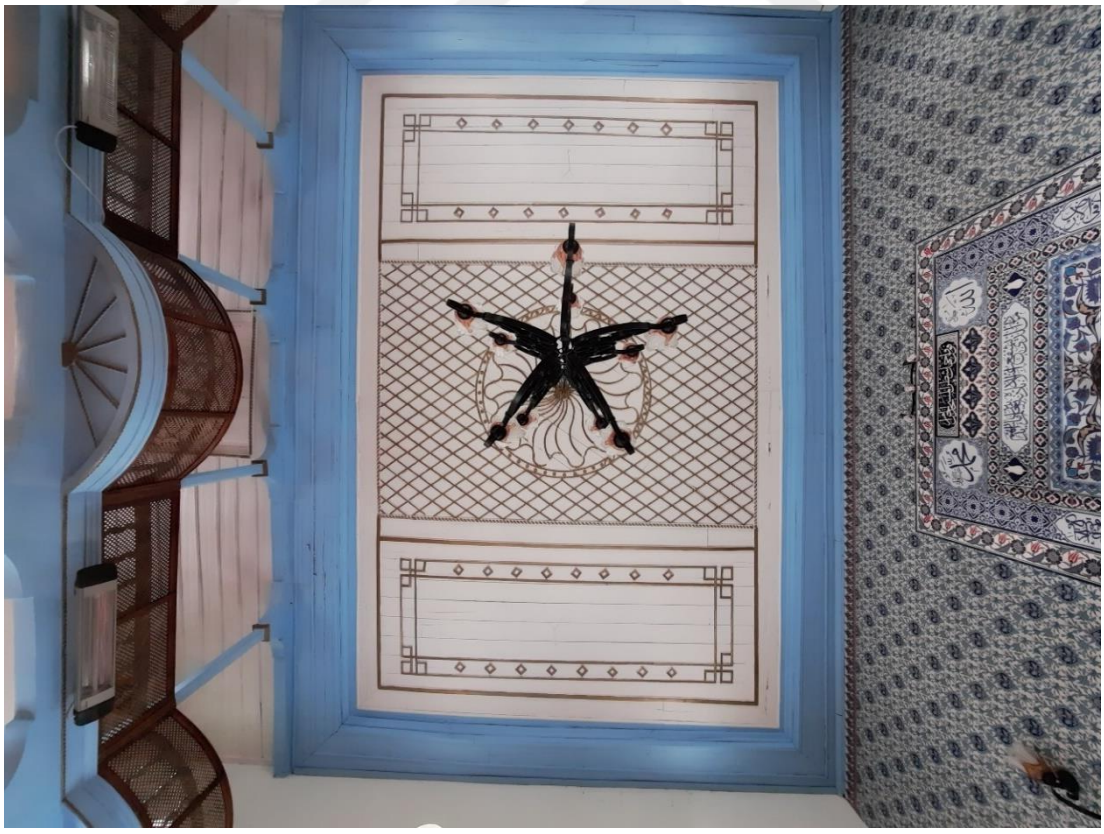
Yapıda ahşap malzeme harem mekânın üzerini örten tavanda, kadınlar mahfilini taşıyan ayaklarda, minberde ve kapı kenarlarında ve son cemaat revakının üst örtüsünü taşıyan ayaklarda kullanılmıştır. Yapı çatısı kırma çatı formunda yapılmış ver üzeri kiremitlerle kaplanmıştır.

Çizim 2.18. Amberseki Köyü Camii Planı

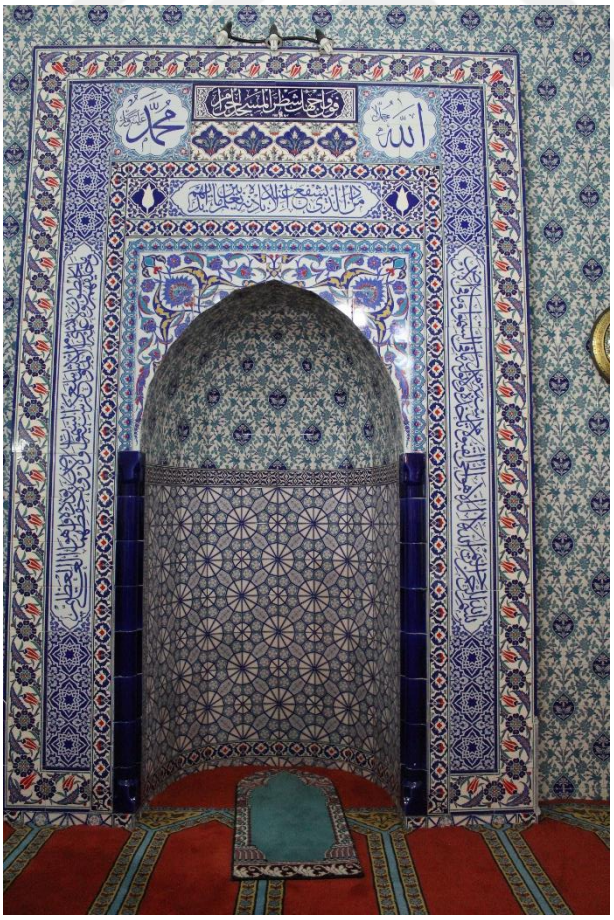
Fotoğraf 2.149. Amberseki Köyü Camii

Fotoğraf 2.150. Amberseki Köyü Camii Tavanı

Fotoğraf 2.151. Amberseki Köyü Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.152. Amberseki Köyü Camii Mihrabı

2.2.3.1.7. Çatalkaya Köyü Cami

Yapının Adı	Çatalkaya Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Çatalkaya Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. 19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	19
Fotoğraf No	153- 156
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Fakat yapıya ait çeşmelerde, son cemaat revakında ve minare kürsüsünde kitabeler yer almaktadır. Yapıya ait en erken tarihli kitabesi yapının batısında yer alan çeşmenin üzerinde yer aldığı düşünülmektedir. Çeşme üzerinde yer alan kitabede 1743 ve 1744 tarihleri yer almaktadır. Minare kürsüsünde yer alan kitabede Abdullah ve karısı Fatma Hanım tarafından Çeşme lakaplı bir ustaya 1896-1897 yıllarında yapıldığı ibaresi yer almaktadır. Diğer kitabe ise yapını güney cephesinin üst kısmında 1889 tarihi yer almaktadır. En geç tarihli kitabe ise son cemaat revakında yer ala giriş açıklığının üzerinde yer almış ve 1953 tarihi yazmaktadır (Gürbıyık, 2010: 101-102).

2021 yılında ziyaret edilen yapının yıkım tehlikesi mevcut olan yapı, incelendiğinde tarihlemeye yardımcı olabilecek mimari öğe mevcut değildir.

Asıl Metin:

حاجی قلیاجی اوغلی عبد الله ایله

گریمه سی شریفه خدیجه بنت فاطمه

خیراتیدر سنه ١٣١٤ عمله چشمه لی

Türkçe Anlamı:

Hacı Kalaycı oğlu Abdullah ile kızı Şerife Hatice'nin kızı Fatma (yani Fatma kızı Şerife) hayratıdır. 1314 yılında Çeşmeli usta yapmıştır (Foto 2.154).

Plan ve Mimari: Yapı dikdörtgen planlı olup harem mekân kare yakın 6.85×8.00 ölçülerine sahiptir. Yapının önünde son cemaat revakı yer almakta ve 6.85×3.50 ölçülerine sahiptir. Yapının güney doğusunda minare yer almaktadır (Çizim 2.19), (Foto 2.153).

Yapının güney doğu köşesinde yer alan minare kare kaideye sahip olup üzerinde silindirik gövde yükselmektedir. Minarenin gövdesi ile kaideyi birbirinde

ayıran bir bileziğe yer verilmiştir. Minare gövdesi sadedir. Şerefe altlığında gövdenin bitiminde kaytan silme yer almaktadır (Foto 2.155).

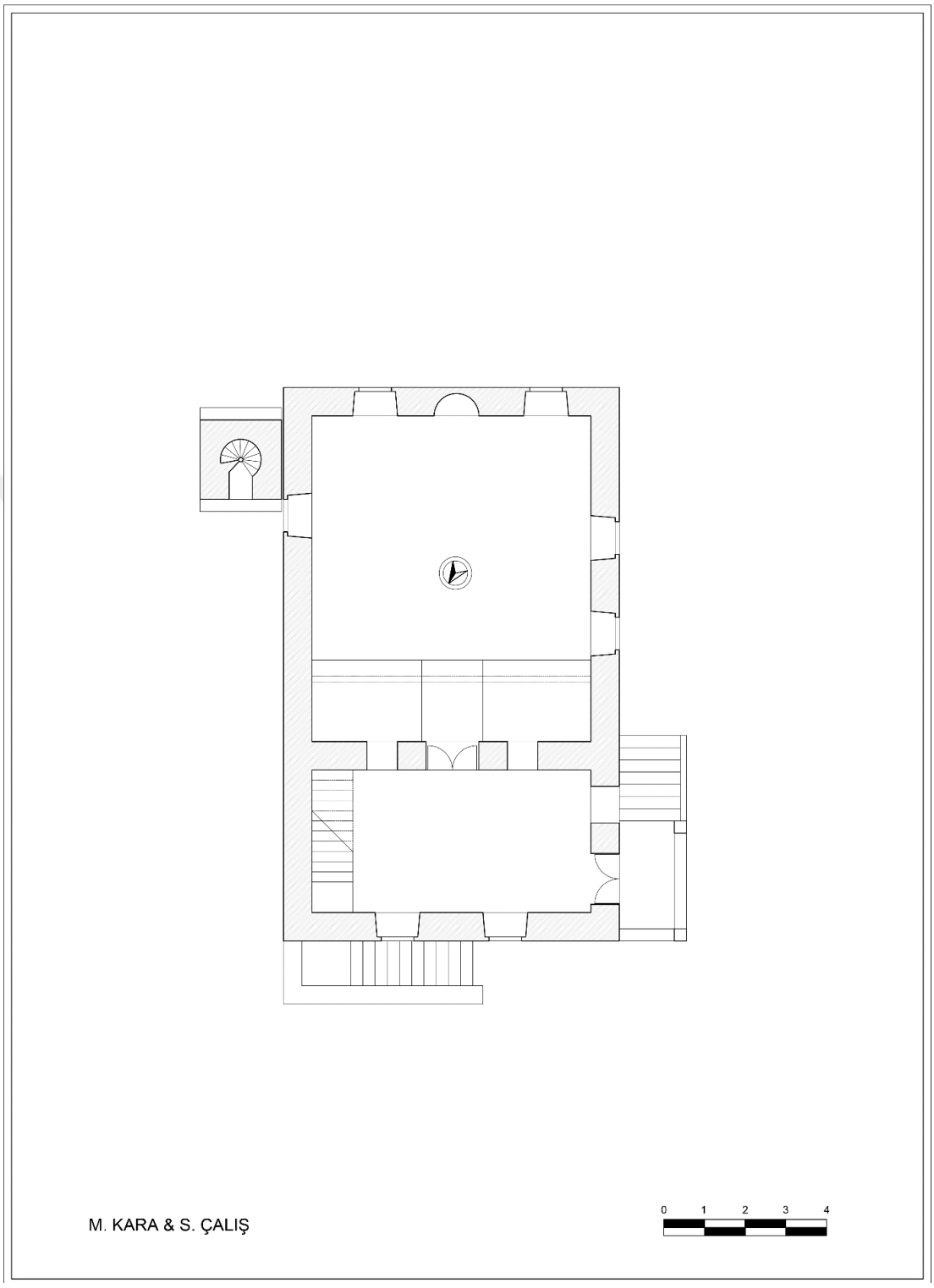
Yapının güney cephesinde iki, batı cephesinde üç, kuzey cephesinde iki ve doğusunda bir pencere açıklı yer almaktadır. Pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Üst kat pencereleri, batı cephede dört, güney, kuzey ve doğu cephelerinde ikişer açıklık bulunmaktadır. Bu pencereler alt kat pencereleri ile aynı düzenlemeye sahiptir. Son cemaat revakın kuzey cephesinde üç pencere açıklığı mevcuttur. Bu pencerelerde dikdörtgen forma sahiptir. Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfil köşelerde duvarlara oturur iken ön kısımda iki ahşap ayak üzerinde taşınmaktadır (Foto 2.156).

Yapının kuzey cephesinde son cemaat revakı yer almaktadır. Son cemaat revakına dış mimariden bakıldığında yapıdan ayırt edilememektedir. Son cemaat revakına giriş yapının kuzey batı uçundaki merdivenlerinden çıkılmaktadır. Dikdörtgen açıklığa sahip bir kapıdan giriş sağlanmaktadır.

Mihrap nişi yarım daire formuna sahiptir. Mihrap kavsarası yarım küre şekilli olup içi boştur. Kavsaranın iki köşesinde birer kabaralara yer verilmiştir.

Yapı harap durumdadır. Yapıda tezyinat unsuruna rastlanılmamıştır.

Malzeme ve Teknik: İncelemiş olduğumuz yapı harap durumda ve yıkım tehlikesi mevcuttur. Yapının duvarlarındaki dökülen sıvalardan anlaşılacağı üzere yapıda kullanılan inşa malzemesi, kaba yonu taş kullanılmıştır. Minare de ise düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Çizim 2.19. Çatalkaya Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.153. Çatalkaya Köyü Camii

Fotoğraf 2.154. Çatalkaya Köyü Camii Minare Kitabesi

Fotoğraf 2.155. Çatalkaya Köyü Camii Minare

Fotoğraf 2.156. Çatalkaya Köyü Camii Kadınlar Mahfili

2.2.3.1.8. İnecik Köyü Camii

Yapının Adı	İnecik Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin İnecik Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. 19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	20
Fotoğraf No	157- 161
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının minaresinde 1901- 1902 yılına ait bir kitabe yer almaktadır. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak unsur; bölgede yer alan yapılarda kullanılan ahşap tavandan yola çıkılarak yapıyı, XVIII- XIX. yüzyıllarda tarihlemek mümkündür (Gürbıyık, 2016: 122).

Plan ve Mimari: Yapı kareye yakın dikdörtgen plana sahiptir. Harem Mekân 8.00×8.25 ölçülerine sahiptir. Haremin kuzeyinde son cemaat revakı yer almaktadır ve 2.90×7.80 ölçülerine sahiptir. Yapıdan bağımsız olarak minare inşa edilmiştir (Çizim 2.20), (Foto 2.157).

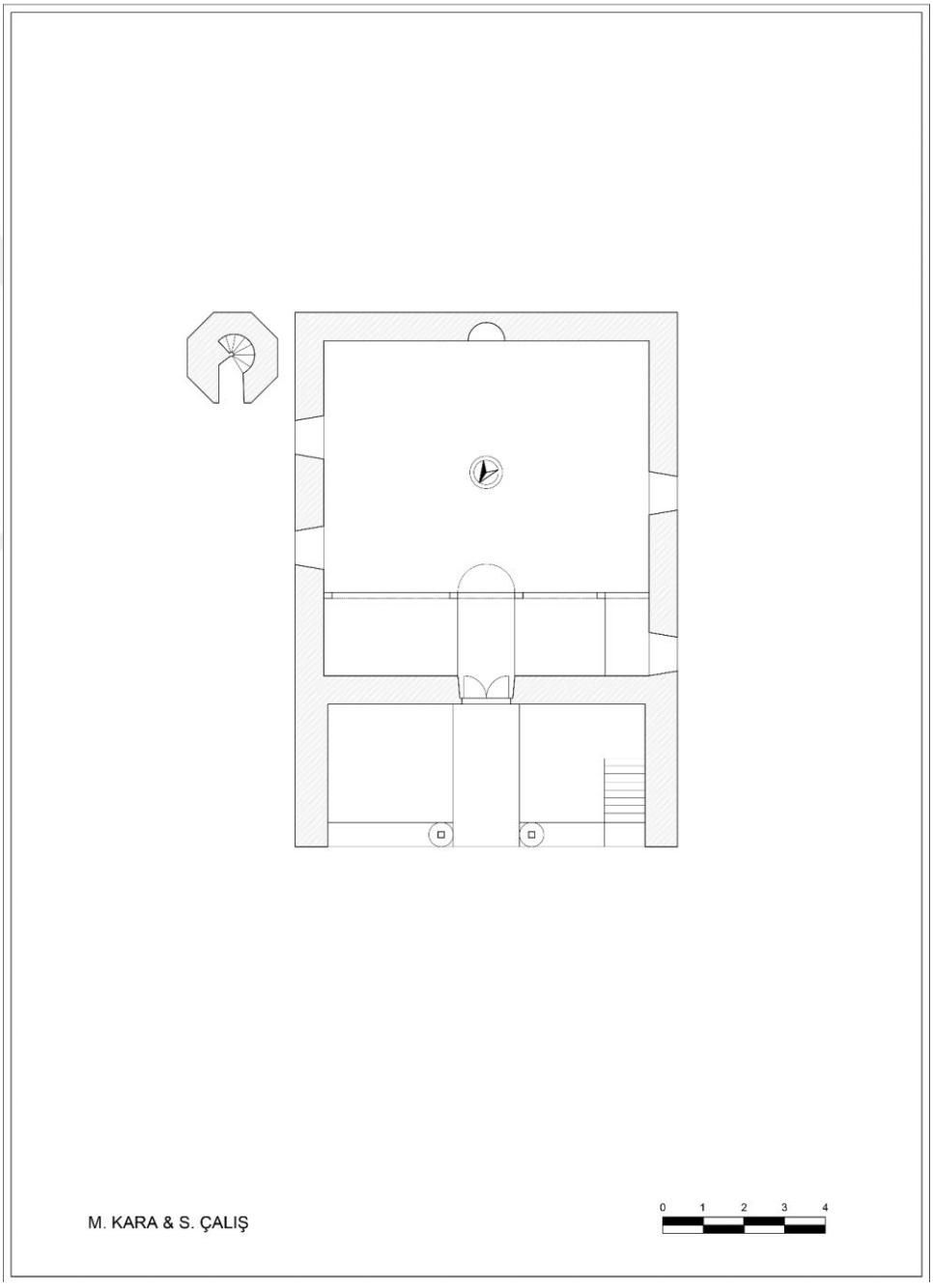
Minare yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Minare sekizgen kaideye sahip olup üzerinde silindirik gövde yükselmektedir. Minare gövdesi dikey şekillerde dikdörtgenler ile hareketlendirilmiştir. Minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.158).

Yapının batı cephesinde bir, doğu cephesinde iki pencere açıklığı mevcuttur. Pencere açıklıkları yuvarlak kemer formuna sahiptir. Harem mekâna giriş sağlayan kapı açıklığı dikdörtgen forma sahiptir. Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfili dört ahşap destek ile taşınmaktadır (Foto 2.159).

Yapıda süsleme unsurlarına pek rastlanılmamaktadır. Yapının ahşap tavanında baklava dilimleri, mihrabın kavsara kısmında lale, yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır. Mihrabın tepelik kısmı alçı malzemeden kıvrım dallar akant yapraklarına yer verilmiştir. Pencerelerin içeriden kemer karınlarında mihrapta görülen süslemeler görülmektedir (Foto 2.160).

Malzeme ve Teknik: Sıvalı olan yapının malzeme bilgisine ulaşmak güçtür. Yapıda minber ve kadınlar mahfilinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Alçı sadece mihrap tepeliğinde kullanılmıştır. Minarede kırmızı düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiğinde, İzmir Genel Vakıflar Müdürlüğündeki 2000 yılına ait arşiv görüntülerinde, yapının son cemaat revakı sonraki dönemlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Mihrap ve pencere kemerlerine bugün eklenen bayrak ve bitkisel motifler sonradan ekleme olduğu anlaşılmaktadır. Şu an yapıda yer alan minber ise yenilenmiştir. Yapının beden duvarında dairesel forma sahip olan madalyonlar bugün mevcut değildir (Foto 2.161).

Çizim 2.20. İnecik Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.157. İnecik Köyü Camii

Fotoğraf 2.158. İnecik Köyü Camii Minaresi

Fotoğraf 2.159. İnecik Köyü Camii Haremin Kuzeyi

Fotoğraf 2.160. İnecik Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.161. İnecik Köyü Camii Mihrabı (VGM)

2.2.3.1.9. Küçükbahçe Köy Camii

Yapının Adı	Küçükbahçe Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Küçük bahçe Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. 19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	21
Fotoğraf No	162
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. İncelenen yapıda inşa tarihine yardımcı olabilecek tek unsur yöre XVIII-XIX. yüzyıllarda kullanılan düz ahşap tavanlı cami formudur. Bu formda inşa edilen camiyi bu yüzyıla tarihlemek mümkündür (Gürbıyık, 2010: 127).

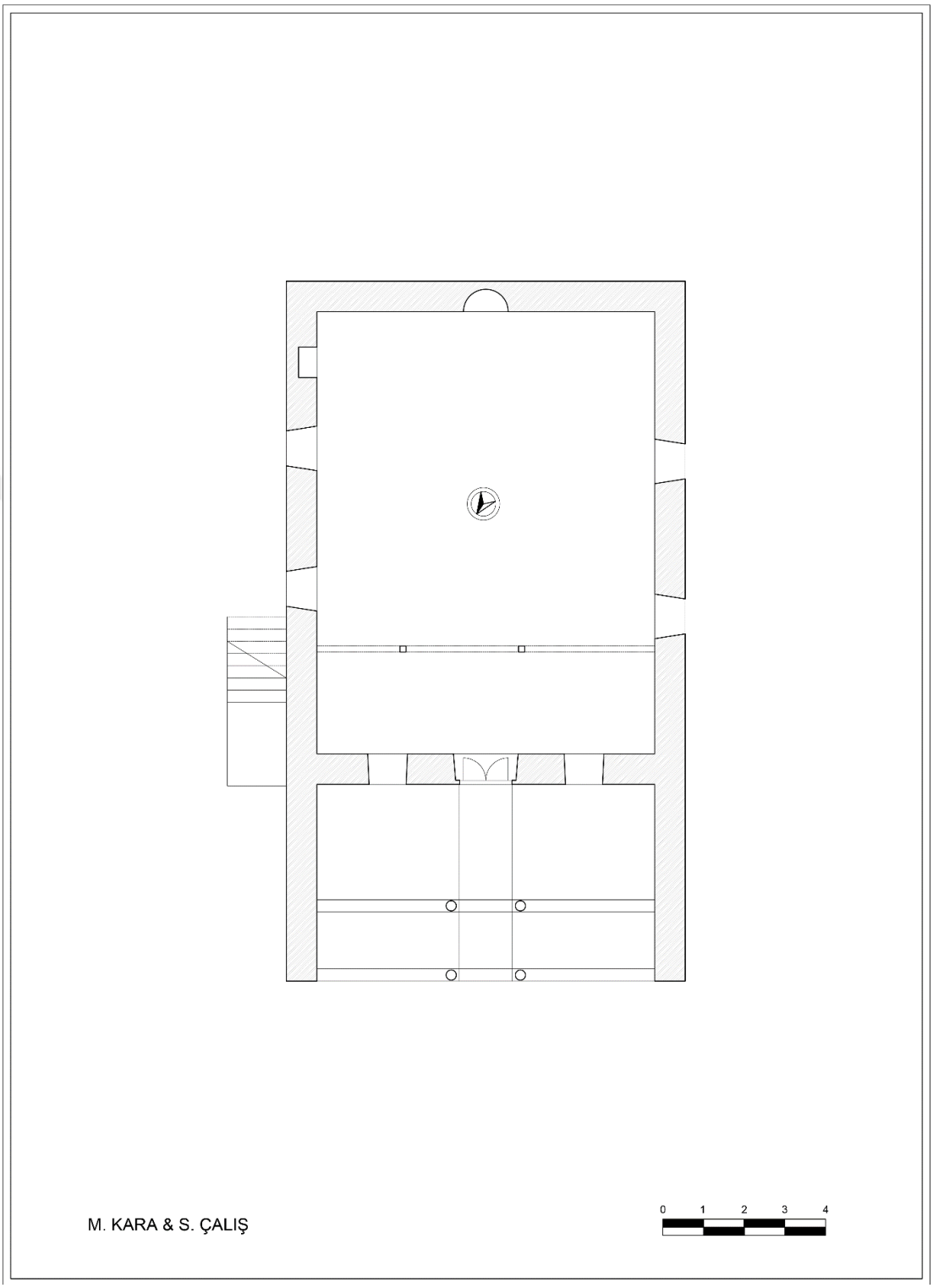
2021 yılı içerisinde ziyaret edilen köy ve cami terk edilmiş başka bir köye yerleşilmiştir. Yapı oldukça sade bir formda inşa edilmiş ve bugünkü yapının tarihlemesine yardımcı olarak mimari unsur mevcut değildir.

Plan ve Mimari: Yapı boylamasına dikdörtgen planlı olup kuzeyinde son cemaat revakı yer almaktadır. Yapının minaresi yoktur. Harem mekân 8.30×10.85 ölçülerine sahip ve son cemaat revakı 8.30×4.50 ölçülerine sahiptir. Yapının batı ve doğu cephesinde ikişer pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Yapının güney cephesi sağırdır. Yapını kuzey cephesinde de iki pencere açıklı mevcuttur. Bu pencerelerde dikdörtgen forma sahiplerdir (Çizim 2.21), (Foto 2.162).

Yapının kuzey doğu köşesinden kadınlar mahfiline çıkış sağlanmaktadır.

Harem mekânın üzeri ahşap tavanla örtülmüştür. Haremin kuzeyinde yer alan kadınlar mahfili iki ahşap destek ile taşınmaktadır. Haremin güney duvarında yer alan mihrap nişi, yarım daire biçiminde ve istiridye kabuğu şeklinde yivlenmiş kavsara ile örtülüdür (Foto 2.163)

Malzeme ve Teknik: Yapının köşelerinde kesme taş ve diğer cephelerde moloz taş kullanılmıştır.

Çizim 2.21. Küçükbahçe Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.162. Küçükbahçe Köyü Camii

Fotoğraf 2.163. Küçükbahçe Köyü Camii Mihrap (Gürbıyık, 2010)

2.2.3.1.10. Salman Köyü Camii

Yapının Adı	Salman Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Salman köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. 19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	22
Fotoğraf No	164- 165
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak unsur bölgede XVIII- XIX. yüzyılda kullanılan ahşap tavandır. Caminin tavanı düz ahşap tavanlı forma sahiptir. Bu sebeple yapı XVIII veya XIX. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Gürbıyık, 2010: 134).

Plan ve Mimari: Yapı, güneyden kuzeye doğru bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı son zamanlarda onarım geçirmiş ve değişikliğe uğramıştır. Yapı dikdörtgen planlı olup harem mekân kare plana sahiptir. Yapının kuzeyinde son cemaat revakı ve kuzey batısından minaresi yer almaktadır (Foto 2.164).

Minare haremin kuzey batısında yer almaktadır. Minare kürsüsü kare forma sahip olup üzerinde silindirik minare gövdesi yükselmektedir. Minareye girişi kuzey cepheden yapılmaktadır. Minare giriş kapısı yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir. Kapının üzerinde yer alan kitabe yerinden sökülmüştür (Gürbıyık, 2010: 132), (Çizim 2.22), (Foto 2.165).

Caminin hemen yanında bitişik olduğu bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı ile arasında herhangi bir açıklık bırakılmamıştır. Yapının güney cephesinde dairesel iki açıklık mevcuttur. Batı cephesinde altta ve üstte iki pencere açıklığı mevcuttur. Pencere açıklığı dikdörtgen forma sahip olup üst kat penceresi daha küçük boyutlu olarak inşa edilmiştir. Yapının batı cephesinin kuzey kısmından kadınlar mahfiline çıkışı sağlayan giriş bulunmaktadır. Giriş açıklığı dikdörtgen forma sahip kapıdan girilmektedir (Gürbıyık, 2010: 132).

Hareme giriş yapının kuzey cephesinde yapılmaktadır. Kuzey cephesi, ortada dikdörtgen forma sahip kapı açıklığı ve her iki yanında pencere yer almaktadır. Pencerelerde dikdörtgen forma sahiptir.

Harem düz ahşap tavanla örtülmüştür. Kadınlar mahfili sonraki dönemlerde yenilenmiştir. Yapının içi belli bir seviyeye kadar fayanslar ile kaplanmıştır. Yapıda

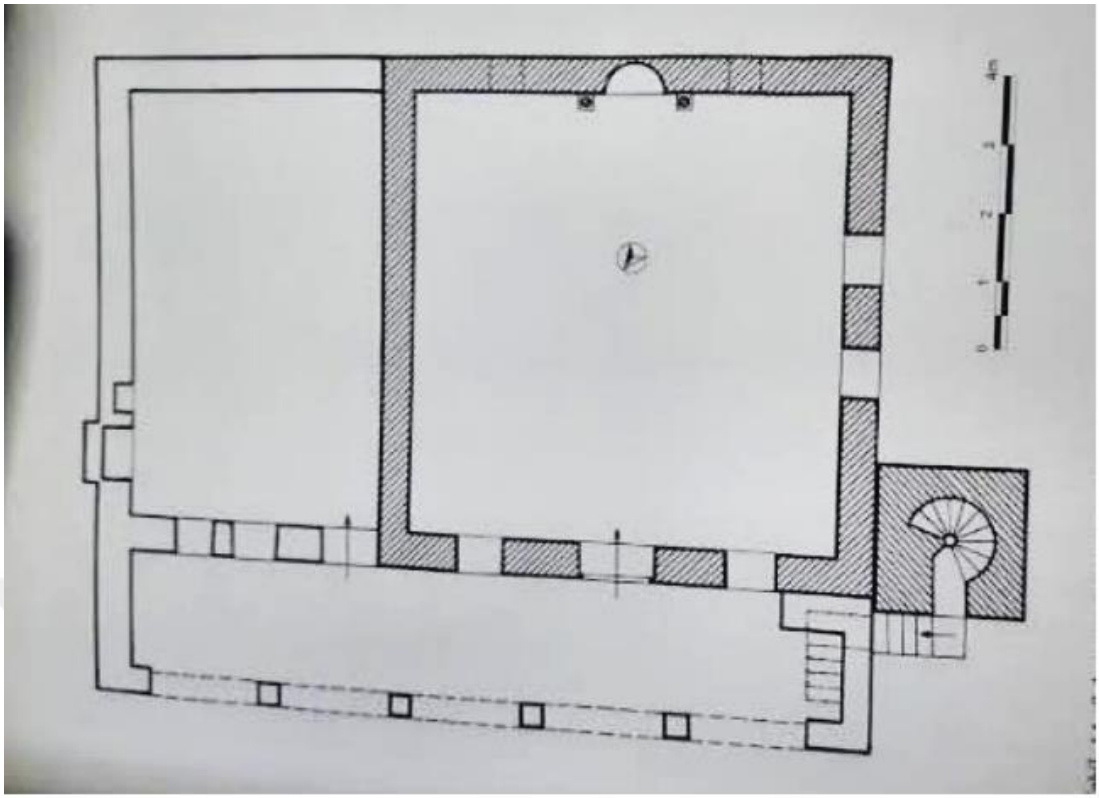
alçı süsleme yoğun olarak mihrapta kullanılmıştır. Yapıda yer alan minberde tezyinat unsuruna rastlanılmamıştır (Gürbıyık, 2010: 132).

Haremin beden duvarında yer alan yazı panoları, ay yıldızlı kabartmalı alçı süsleme ile çerçevelenmiş tepelik kısmında sarkmış dallar, asma yapraklar ve üzüm salkımlarından meydana gelmektedir (Gürbıyık, 2010: 133).

Tavan eteğinde, haremin güney ve doğu duvarlarında dolanan dönüşümlü olarak yerleştirilen kare ve dikdörtgen panolar görülmektedir. Bu panoların içi kabartma tekniği ile yapılmış çiçek motifi ile süslüdür (Gürbıyık, 2010: 133).

Haremin kıble duvarında yer alan mihrap nişi, püsküllü bir kordonla iki yana doğru çekilmiş perde motifi ile süslenmiştir. Nişi iki yandan sutünceler ile sınırlandırılmıştır. Kompozit başlıklı sutüncelerin üzerine vazo yerleştirilmiş ve vazoların içinde çiçekler yer almaktadır. Kasaranın köşelerinde alçıdan çiçek motifi yer almaktadır. Mihrabın üzerinde ayet kitabesi yer almaktadır. Kitabenin üzerinde yumurta dizileri, akant yapraklarına, çiçekler ve kıvrım dallardan oluşan kompozisyona yer verilmiştir. Bu kıvrım dallar ve tepeliğin yanlarında yuvarlak madalyonlara yer verilmiştir. Madalyonların içinde yazı yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 133).

Malzeme ve Teknik: incelemiş olduğumuz yapının içine girilememiştir. Pencerelerden yapının içine bakıldığında ve dış mimariden de anlaşılacağı üzere yapı son dönemlerde ciddi bir onarım geçirmiştir. Bu sebeple inşa malzemesine ulaşılamamaktadır. 2010 yılında yörede çalışma yapan C. GÜRBIYIK, yapının inşa malzemesinin moloz taş olduğunu belirtmiştir. Minarede kırmızı düzgün kesme taş kullanılmıştır. Alçı süsleme daha çok mihrap ve yapının beden duvarlarında yer alan madalyonların tepelik kısmında kullanılmıştır.

Çizim 2.22. Salman Köyü Camii Planı (Gürbıyık. 2010)

Fotoğraf 2.164. Salman Köyü Camii

Fotoğraf 2.165. Minare

2.2.3.1.11. Sarpıncık Köyü Camii

Yapının Adı	Sarpıncık Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Sarpıncık Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. yy. 19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	23
Fotoğraf No	166
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. Harem mekânda yer alan kadınlar mahfilinde ahşap üzerinde "sene 1252 Maşa-Allah-u Teâlâ" yazısı yer almaktadır. Ebcet hesabıyla 1836-1837 yıllarına denk gelmektedir bu tarih. Yöre halkı yapının bu tarihte yapıldığını belirtmektedirler. Yapının plan ve ahşap tavanlı olması da yapın XVIII -XIX. yüzyıllarda yapıldığını işaret etmektedir (Gürbıyık, 2010: 139).

Sonuç olarak bu tarih göz önüne alınacak olur ise ve düz ahşap tavanlı camilerin bölgedeki varlığı da dikkate alındığında yapı 18. yy. son çeyreğinde ya da 19. yy. ilk çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir.

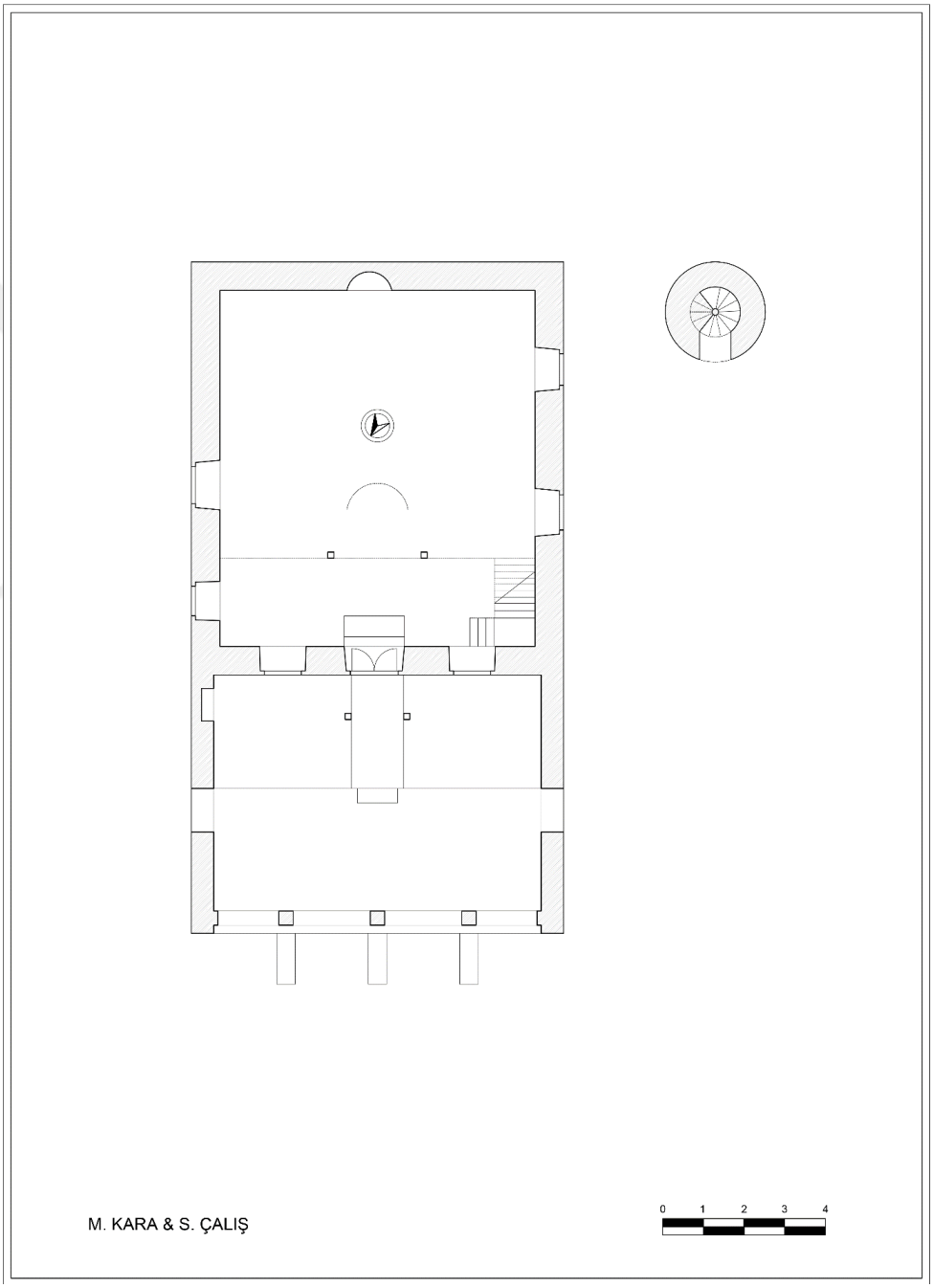
Plan ve Mimari: Yapı oldukça eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı kuzeyden güneye doğru arazi üzerinde kareye yakın dikdörtgen planlı harem mekân 7.75×8.75 ölçülerine sahiptir (Foto 2.166). Haremin kuzeyinde son cemaat revakı ve batısında yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiş minare yer almaktadır (Çizim 2.23), (Foto 2.167).

Yapıya uzaktan bakıldığın minaresi olmasa cami mimarisi olduğu anlaşılamayacaktır. Doğu cephesinde bir yapı ile bitişik vaziyettedir. Doğu ve batısında birer pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Üst kat pencereleri de daha küçük boyutlu olup onlarda dikdörtgen formata sahiptir.

Haremin kuzeyinde dört gözlü son cemaat revakı yer almaktadır. Revakın üst örtüsün taşıyan ayaklar yuvarlak kemerler ile birbirlerine bağlanmıştır. Hareme yuvarlak kemerli bir giriş açıklığından girilmektedir (Foto 2.168). Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır.

Haremin kıble duvarını ortalayan minber yarım daire niş formuna sahiptir. Yapıdan bağımsız olarak inşa edilen minare kaidesin olarak inşa edilmiştir (Foto 2.169). Gövde direk zemine oturtulmuştur.

Malzeme ve Teknik: Yapı oldukça eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapının kuzey cephesi yani son cemaat revakı üç payanda ile desteklemiştir. Yapı onarım geçirdiğinden dolayı malzeme bilgisine ulaşılamamaktadır. C. GÜRBIYIK yapı inşasında moloz taş kullanıldığını belirtmektedir. Yapının çatısı kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır.

Çizim 2.23. Sarpıncık Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.166. Sarpıncık Köyü Camii

Fotoğraf 2.167. Sarpıncık Köyü Camii Minaresi

Fotoğraf 2.168. Sarpıncık Köyü Camii Hareme Giriş

Fotoğraf 2.169. Sarpıncık Köyü Camii Mihrabı

2.2.3.1.12. Eğlenhoca Köyü Camii

Yapının Adı	Eğlenhoca Köyü Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Eğlenhoca Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	24
Fotoğraf No	170- 177
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Fakat minarede yer alan kitabeden yola çıkarak yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak kitabe mevcuttur. Yapının minaresinde yer kitabede H.1239 (M. 1823-1824) tarihi yer almaktadır. Giriş kapısının sol tarafında yer alan mermer levhada ise tarih olarak 1902 yılı yazmaktadır. Banisi bilinmemektedir. Fakat yapı bölgede meydana gelen depremler sonrasında 1949 ve 1969'da onarımlar geçirmiştir ve son şeklini 1969 yılında almıştır (Gürbıyık, 2016: 63).

Sonuç olarak, yapının mimari özellikleri de göz önüne alındığın da mimari özellikler, Geç Osmanlı özelliklerini yansıtmaktadır. Bu durumlar göz önüne aldığında yapı 19. yy. inşa edildiği düşünülmektedir.

Asıl Metin:

بسم الله الرحمن الرحيم

تاريخی ..... سنت ۱۲۳۹ تاريخی اگمالی سنه ۱۲٦۲

عاملی محمد علی حوران

Türkçe Anlamı:

Bismillahirrahmanirrahim

1239 yılında …. Tarihinde 1262 senesinde tamamlandı

Ustası Mehmet Ali Havran 1-10-1947

Asıl Metin:

ماشا لله

فتبارگ الله احسن الخالقين

ومن دخله گان امنا

Türkçe Anlamı:

Maşallah

Yaratanların en güzeli Allah en yücedir

O'na giren, güvene erer (Gürbıyık, 2010:63)

Plan ve Mimari: Yapı kare bir alan oturtulmuştur. Harem mekân 10.20×10.50 ölçülerine sahiptir. Kuzeyinde son cemaat revakı yer almakta ve 10.20×2.05 ölçülerine sahiptir. Güney doğusunda minare yer almaktadır. Yapının güneyinde iki, doğu, batı ve kuzeyinde dört pencere açıklığı mevcuttur. Son cemaat revakına kuzey doğuda giriş sağlanmaktadır. Yapıya dıştan bakıldığında iki katlı bir görüneme sahiptir (Çizim 2.24), (Foto 2.170).

Yapının doğu cephesinin güney uçunda minare yer almaktadır. Minare yapıdan bağımsızız olarak inşa edilmiştir. Sekizgen kaideye sahip olan minarenin gövde yapısı silindirik forma sahip ve tek şerefeli olarak düzenlenmiştir (Foto 2.171).

Yapının son cemaat revakı kapalı olarak inşa edilmiştir. Bu sebeple yapı ile bir bütün olarak algılanmaktadır. Yapının cephelerinde iki kat pencere uygulaması karşımıza çıkmaktadır. Alt kat pencereleri yuvarlak kemer formuna sahip ve önünde demir korkuluklar yer almaktadır. Üst kat pencereleri de aynı forma sahip olup daha küçük boyutlu olarak inşa edilmiştir.

Yapıya giriş yapının kuzey ucunda yer alan merdivenlerden çıktıktan sonra basık kemerli açıklığa sahip kapıdan giriş sağlanarak son cemaat revakına geçilmektedir. Son cemaat revakına girişi sağlayan kapı, basık kemerli bir forma sahip olup iki yandan kabartma tekniğinde yapılmış yapraklara yer verilmiştir. Kapı kilidinin üzerinde de ay ve yıldız motifi yer almakta ve kapı üçgen bir alınlıkla son bulmuştur (Foto 2.172). Hareme giriş sağlayan kapı dikdörtgen açıklı sahiptir (Foto 2.173).

Harem mekânın üzeri örten ahşap tavandan bağdadi kubbe uygulaması dikkat çekmektedir. Kubbenin içi kalem işi tekniğinde süslemeler ile dilimlendirilmiştir. Burada sarı zemin üzerine yeşil ve mavi renkler kullanılmıştır (Foto 2.174).

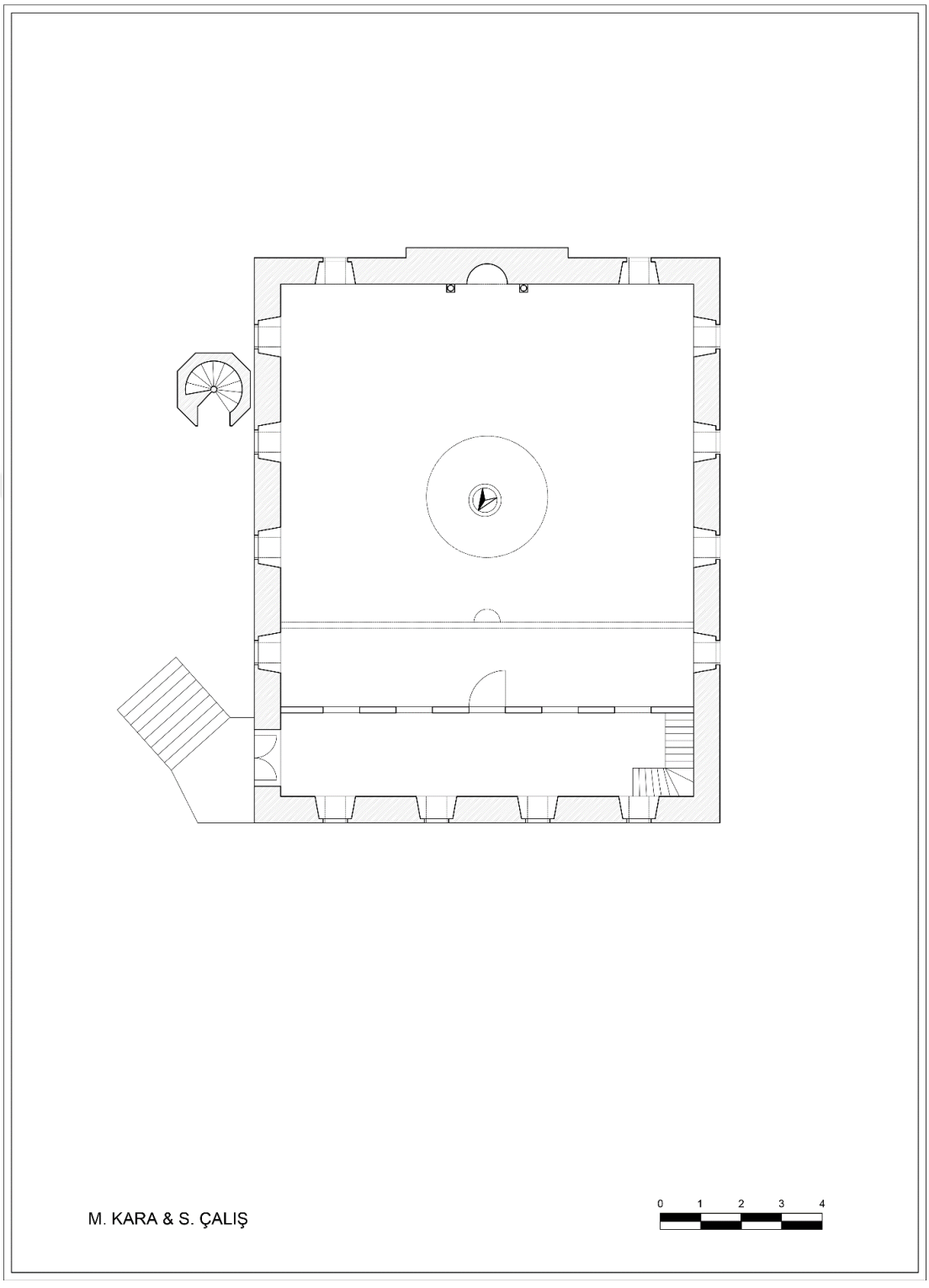
Kadınlar mahfilinin ortasındaki balkonun altında çıtalarla oluşturulmuş altıgen şekilli göbek ve kenarlarda kavaralara yer verilmiştir. Bu süslemeler beyaz zemin üzerine sarı ve mavi renkler kullanılarak yapılmıştır (Foto 2.175).

Kıble duvarının ortasında yer alan mihrap da geç dönem özellikler dikkat çekmektedir. Mihrap nişi alçıdan, püsküllü birer kordonla iki yana çekilmiş bir perde

motifi ile süslenmiştir. Mihrabın iki yanında kompozit başlıklı birer sutünce yer almaktadır. Kavsara kısmı alçıdan doğal görünümlü çiçekler yer almaktadır. Mihrap nişinin üzerinde dikdörtgen şekilli bir ayet panosu yer almaktadır. Kitabenin iki yanında lotus motifi mevcuttur. Kitabenin üstünde asma yapraklar ve üzüm salkımları mevcuttur. Mihrap üçgen bir alınlık ile son bulmuştur. Üçgen alınlığın ortasında dairesel madalyon yer almaktadır (Foto 2.176).

Malzeme ve Teknik: Yapıda düzgün kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Yapının üzeri kırma çatı örtülü kiremitlerle kaplıdır. Ahşap, minber kadınlar mahfili kapı kanatları ve tavanda kullanılmıştır. Alçı süsleme yoğun olarak mihrapta kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv kayıtları incelendiğinde, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğündeki görüntülerde yapıda birtakım değişimlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu görüntüler 1971 yılına aittir. Pencere kemer açıklığının üzerinde alçı malzemeden inşa edilmiş tezyinatın tepe noktasında küçük boyutlu madalyonlar içerisinde ayetler mevcuttur. Fakat bu olgu bugün mevcut değildir. Sadece madalyonlar kalmıştır. Kalıplama tekniğinde yapılan tezyinat mevcut değildir. Üst kat pencerelerinin kemer açıklı üzerinde de alçı tezyinat yer alır iken bu olguda bugün mevcut değildir (Foto 2.177).

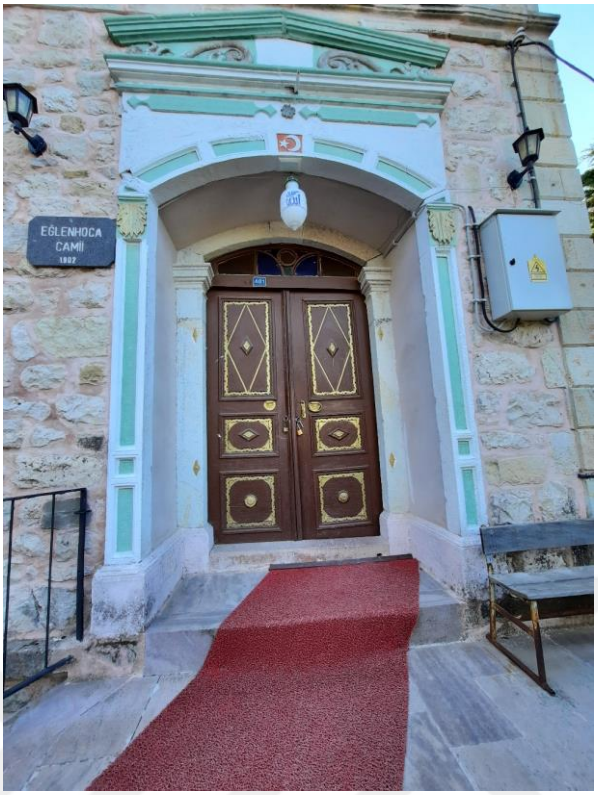
Çizim 2.24. Eğlenhoca Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.170. Eğlenhoca Köyü Camii

Fotoğraf 2.171. Eğlenhoca Köyü Camii Minaresi

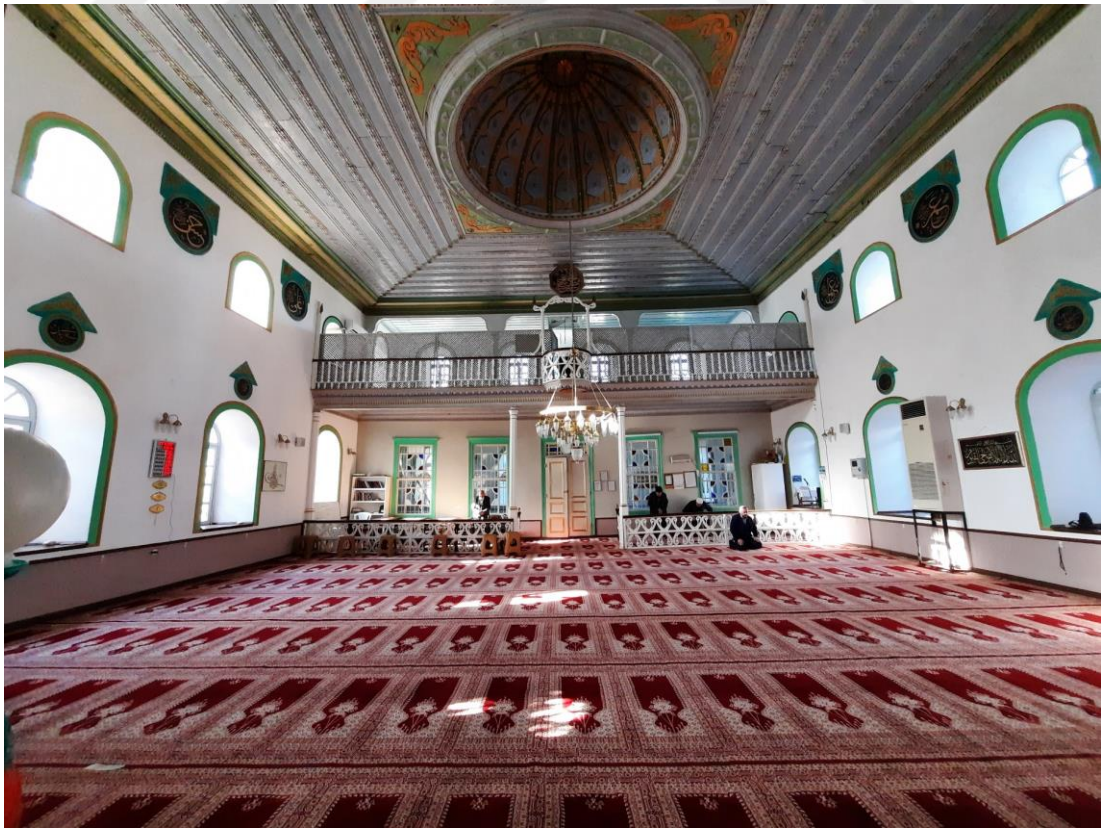
Fotoğraf 2.172. Eğlenhoca Köyü Camii Giriş Sağlayan Kapı Açıklığı

Fotoğraf 2.173. Eğlenhoca Köyü Camii Hareme Giriş Sağlayan Kapı Açıklığı

Fotoğraf 2.174. Eğlenhoca Köyü Camii Üst Örtü

Fotoğraf 2.175. Eğlenhoca Köyü Camii Haremin Mekân

Fotoğraf 2.176. Eğlenhoca Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.177. Eğlenhoca Köyü Camii 1971 Yılında Pencere Düzeni (VGM)

2.2.3.1.13. Saip Köy Camii

Yapının Adı	Saip Köy Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun İlçesinin Saip Köyünde bulunmaktadır
Tarih	19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	25
Fotoğraf No	178-185
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değil fakat onarım kitabesi bulunmaktadır. Harimin girişin üzerinde Osmanlıca onarım kitabesi yer almaktadır. Onarım kitabesinde H. 1250 (M. 1834-1835) yılında Ali Bey tarafından onarılmış yazmaktadır (Gürbıyık, 2010: 71). Sonuç olarak, yapının onarım kitabesi ve son cemaat revakında yer alan tezyinat ve mihrabın yarım küre şekilli kavsarasının yuvarlak kemer ile kapatılması aslında Batılaşma döneminin mimari özellikleridir. Bu durum göz önüne alındığında yapı 19. Yy. inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Asıl Metin:

بحمدالله میسر الدی تعمیریلر دیلر خندان
بونه بادی اولاننگ جدینی معفو ایده رحمان
غریب ایگن بو صایب جامعی جنت گبی اولدی
اگا جنتده احسان ایله حق حوریله غلمان
علی بگ قولگی یا رب حهانده سن عزیز ایله
نحه اوقافی خیراتی یگبدن ایلیه بننیان
دعادن صگره واحلر الف دیه تاریخین عرفنه
ایگیوز اللیده اتمامین ایتدی خالقی یزدان

Türkçe Anlamı:

Bi-hamdilillah müyesser oldu tamiriyle diler handan
Buna bina olanın ceddini mağfur ede Rahman
Garip iken bu saib camii cennet gibi oldu
Ana cennette ihsan eyle Hak huriyle gılman
Ali Bey kulunu ya Rab cihanda sen aziz eyle
Nice evkaf-ı hayratı yek beden eyleye bünyan
Dıadan sonra ohlar elf diye tarihini irfana
İki yüz ellide itmamın etti Haliki Yezdân (Gürbıyık, 2010: 71).

Plan ve Mimari: Yapı doğudan batıya doğru eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Kareye yakın, enine dikdörtgen planlı harem mekân 11.40×10.35 ölçülerine sahiptir. Harem'in kuzeyinde son cemaat revakı yer almaktadır (Foto 2.178). Yapının kuzey batı köşesinde minare yer almaktadır (Çizim 2.25). Yapının doğu ve batı cephelerinde üçer pencere açıklığı mevcuttur. Bugün yapının kuzey batı kısmında yer alan minareden dolayı batı cephesinde yer alan pencerelerden biri minare kaidesinden dolayı dıştan görünmemektedir. Güney ve kuzey cephesinde iki ikişer pencere açıklı mevcuttur. Pencereler dikdörtgen şekilli olup yuvarlak kemerli alınlığa sahiptir.

Yapının kuzey batı köşesinde kadınlar mahfiline çıkışı sağlayan merdivenler yer almaktadır. Bu kısmın sonradan eklendiği yapım malzemesinden belli olmaktadır. Haremin kuzeyinde enlemesine dikdörtgen plana sahip son cemaat revakı yer almaktadır. Son cemaat revakının üzerini örten ahşap tavan, sekiz kare destek ayak taşımaktadır.

Harem mekân enine dikdörtgen plana sahip olup üzeri ahşap tavanla kapatılmıştır. Orta kısımda ahşap bağdadi kubbeye yer verilmiştir. Harem mekânın kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfilini taşıyan ahşap destek ayakları bursa kemeri formundaki kemerler ile birbirine bağlanmış ve bu olugunun üzerine kadınlar mahfili yer almaktadır.

Hareme girişi sağlayan kapı açıklığının üzerinde Osmanlıca kitabe yer almakta ve iki yan köşelerinde ay ve yıldız ve selvi ağacı motifleri mevcuttur. Hilal motifinin içi doğal çelenkli bir çiçek motifi görünümündedir (Gürbıyık, 2010: 69), (Foto 2.179).

Haremin kuzey cephesinde yer alan pencerelerde kalem işi tekniğinde süslemeler mevcuttur. Üst kat pencerelerinde ise tasvirler dikkat çekmektedir. Kuzey cephenin batı kısımda yer alan pencere alınlığında cami tasviri yer almaktadır. Tasvirin merkezine cami yerleştirilmiş ve etrafında ağaçlar, bitki otları ve kaya parçaları ile tasvirlendirilmiştir. Tasvirde yer alan cami tek katlı olup beden duvarlarında iki kat pencerelere yer verilmiştir. Kubbe kasnağı yüksek tutulmuş ve bu olgu üzerinde kubbeye verilmiştir. Caminin önünde beş gözlü son cemaat revakı yer almıştır (Foto 2.180).

Kuzey cephenin doğu kısmında yer alan üst kat penceresinde yine ağaçlar arasında cami tasvirine yer verişmiştir. Tek kubbeli minaresi olan yan taraflarında caminin diğer birimlerinin çıkıntı yaptığı ve son cemaat revakı olmayan cami tasvir

edilmiştir. Bu cami tasvirinde de kasnak yüksek tutulmuş ve üzerinde kubbe yer almaktadır (Foto 2.181).

Bu süsleme kompozisyonu, bir vazo içinde dışarıya doğru sarkmış demet çiçekleri yer almaktadır. Bu süsleme kompozisyonun içinde özellikle kırmızı güller ve karanfil motifi dikkate çekmektedir (Foto 2.182-2.183)

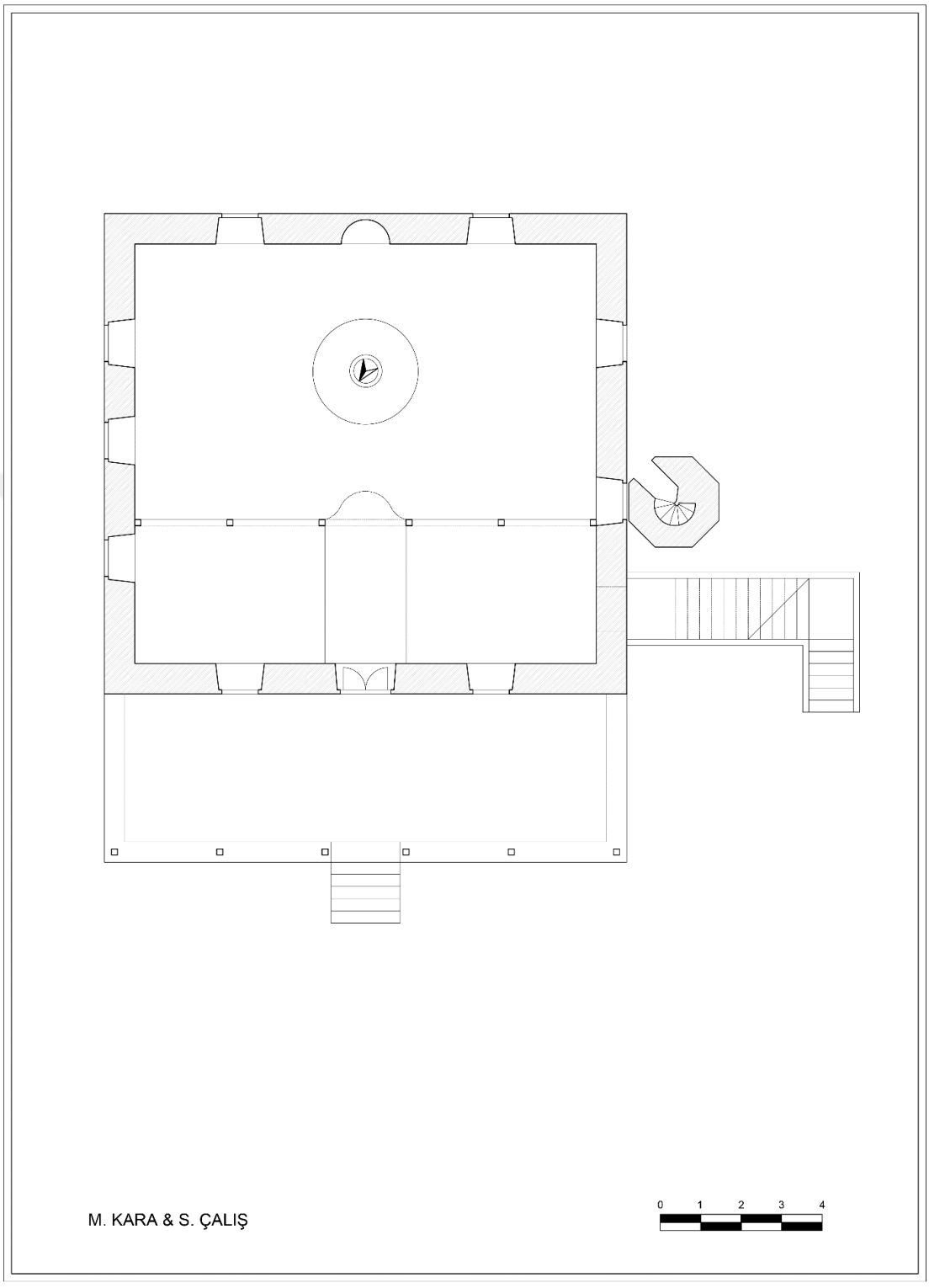
Pencere alınlığında yer alan tasvirlerde perspektif dikkate alınmadan yapılmıştır. Harem mekânda yer alan bağdadi kubbe, ahşap çıtalarla oluşturulmuş, kare alanın dört köşesinde ahşap ay yıldız motifi dikkat çekmektedir (Gürbıyık, 2010: 69).

Kadınlar mahfili haremin kuzeyinde yer almaktadır. Kadınlar mahfilinin korkuluklarının alt kesimlerinde stilize edilmiş, koyu yeşil renkli sivri tepeler ve bu tepeler arasında ağaç motifleri görülmekte ve ağaç motifleri selvi ağaç motifini anımsatmaktadır (Gürbıyık, 2010: 69-70).

Kıble duvarını ortalayan mihrap yarım daire niş formunda, yuvarlak kemerli kavsaraya sahiptir. Kavsaranın içi boş olarak düzenlenmiştir. Mihrap nişi iki yandan sutünceler ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın tepelik kısmında bir kitabe yer almaktadır (Foto 2.184).

Mihrabın batısında minber yer almaktadır. Ahşap malzemeye sahip olan minber sade bir görünüme sahip olup sadece aynalık kısmında yeşil ve pembe renklerin üzerinde silik durumda olan ağaç dalları, lale motifini andıran motif ve yapraklar dikkat çekmektedir (Foto 2.185).

Malzeme ve Teknik: Yapı son zamanlarda geçirmiş olduğu onarımlardan sonra orijinal malzeme bilgisine ulaşılamamaktadır. 2010 yılında bölgede çalışama yürüten C. GÜRBIYIK, yapının sıvasının döküldüğü kesimlerde inşa malzemenin moloz taş olduğunu belirtmiştir. Fakat 2021 yılı içerisinde incelenen yapıda bu olgulara rastlanılmamıştır. Ahşap malzeme camide, son cemaat revakında, hareme giriş sağlayan kapı kanatlarında, kadınlar mahfilinin korkuluğunda, haremin tabanında ve minberde kullanılmıştır. Çatı dıştan kırma çatı formunda kiremitler ile kaplanmıştır.

Çizim 2.25. Saip Köy Camii Planı

Fotoğraf 2.178. Saip Köyü Camii

Fotoğraf 2.179. Saip Köy Camii Giriş Açıklığı

Fotoğraf 2.180. Saip Köy Camii Üst Kat Pencere Alınlığı

Fotoğraf 2.181. Saip Köy Camii Üst Kat Pencere Alınlığı

Fotoğraf 2.182. Saip Köy Camii Alt Kat Pencere Alınlığı

Fotoğraf 2.183. Saip Köy Camii Alt Kat Pencere Alınlığı

Fotoğraf 2.184. Saip Köy Camii Harem Mekân ve Mihrap

Fotoğraf 2.185. Saip Köy Camii Minberi

2.2.3.1.14. Bozköy Camii

Yapının Adı	Bozköy Camii
Bulunduğu Yer	Karaburun ilçesinin Boz köyünde bulunmaktadır.
Tarih	19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	26
Fotoğraf No	186- 189
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapıyı ait ayet kitabesi mevcuttur. Mihrap üzerinde yer alan ayet kitabesinde H. 1307 (M. 1889-1890) tarihi yazmaktadır. Bir diğer kitabe ise yapının güney batısında yer alan pencere kemerinde H.1247 (M. 1831-1832) tarihi yer almaktadır (Gürbıyık, 2016: 95). Sonuç olarak, yapıya ait kitabeler incelendiğinde yapının 19. yy. inşa edildiği düşünülmektedir.

Plan ve Mimari: Yapı kareye yakın enine dikdörtgen planlı bir harem mekâna sahiptir. Harem mekânın kuzey cephesinde son cemaat revakı ve kuzey batısında minaresi yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 93). 2021 yılı içerisinde incelemiş olduğumuz yapının son cemaat revakı tamamen yıkılmış sadece taşıyıcı ayakların bir kısmı kalmıştır (Çizim 2.26), (Foto 2.186).

Yapının dıştan güney cephesi sağır tutulmuş sadece cephenin üst katında küçük boyutlarda iki pencere açıklığı mevcuttur. Batıdaki pencere yuvarlak kemerli forma sahip iken doğuda yer alan pencere ise basık kemerli forma sahiptir.

Yapının doğu cephesinde yer alan pencereler, alt kat pencereleri yuvarlak kemerli forma sahip olup üst kat penceresi de aynı forma sahiptir. Yapının batı cephesinde yer alan pencere yuvarlak kemer içine yerleştirilmiştir. Üst kat penceresi yuvarlak kemer formuna sahiptir. Yapının batı cephesinde yer alan kare planlı bir birim mevcuttur. Malzeme bilgisinde de anlaşılacağı üzere bu kısmı daha sonraki dönemlerde yapılmıştır (Foto 2.187).

Yapını kuzey cephesinde yer alan pencereler, alt kat pencerelerine bakıldığında sonradan değişime uğradığı bariz bir şekilde belli olmaktadır. Yuvarlak kemer formuna sahip olan pencere alınlığımım içinde pencereler yerleştirilmiştir. Üst kat pencereleri ise dikdörtgen forma sahiptir. Cephenin kuzey doğu köşesinde sonradan eklenmiş merdivenler yer almaktadır (Foto 2.188).

Yapının kuzey batı köşesinde minare yer almaktadır. Minare kaide kare planlı olup, kaideden gövde arasında kalan kısım pahlanmıştır. Minare gövdesi silindirik forma sahiptir. Şerefe altılığında tuğlaların değişik şekillerde dizilmesi ile şerefe altlığı hareketlendirilmiştir. Şerefe korkuluğu metaldir. Minare külah ile sonlanmıştır (Foto 2.189).

Hareme giriş sağlayan kapı yuvarlak kemer formuna sahip bir açıklığı mevcuttur. Kapı alınlığı sivri kemerli olarak düzenlenmiştir.

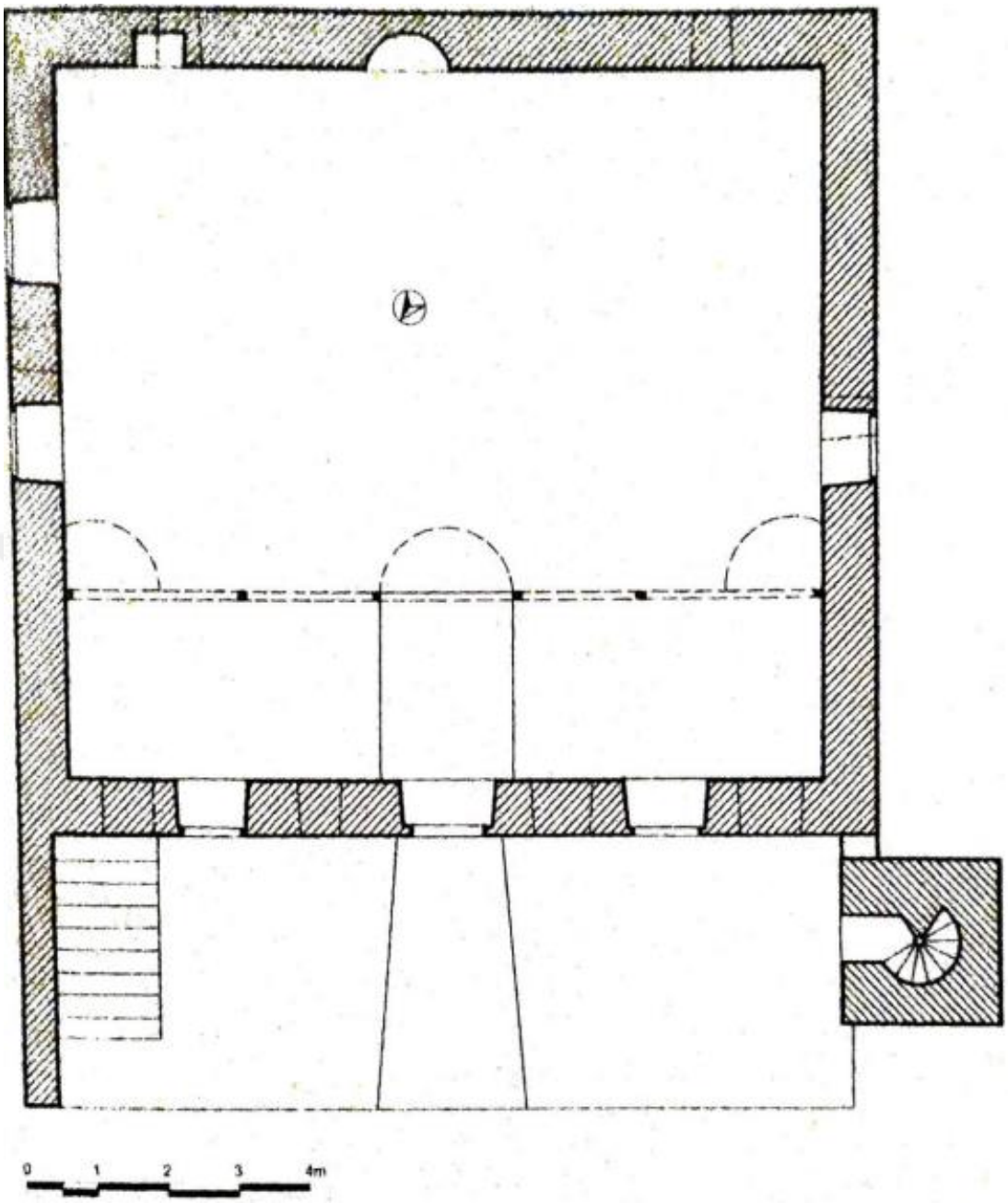
Haremin üzeri düz ahşap tavanla örtülüdür. Haremin kuzeyinde dört kare kesitli ahşap ile kadınlar mahfili taşınmaktadır. Destek ayaklar birbirine bursa kemerli ile bağlanmıştır. Mahfilin orta kısmında hareme doğru balkon çıkıntısı yer almaktadır (Gürbıyık, 2010: 94).

Mihrap kıble duvarının ortasında yer almamaktadır. Doğuya doğru hafif kaydırılmıştır. Mihrap nişi, yarım daire forma sahip olup kavsarası yarım küre şekilli forma sahiptir. Mihrap nişi silmeler ile çevrelemiş olup kavsara kuşatma kemerinin üzerinde ayet kitabesi yer almaktadır. Ahşap minber sade bir forma sahiptir (Gürbıyık, 2010: 94).

2021 yılı içerisinde incelediğimiz yapının yıkılma tehlikesi olduğundan dolayı içeri kısmına girilememiştir. 2010 yılında bölgede yapılan çalışmada C. GÜRBIYIK yapının içerisinde tezyinat unsurlarının olmadığı belirtmiştir. İncelemiş olduğumuz yapının dış cephesinde tezyinat unsuru, sadece güney ve batı cephesinde yer alan pencere alınlıklarında yer almaktadır. Güneyde yer alan pencere alınlığının üzerinde selvi ağacı, ay yıldız motifi ve Allah Muhammed isimleri yazmaktadır. Kabartma tekniğinde yapılmıştır (Gürbıyık, 2012: 95).

Batı cephenin üst kat penceresinin kemer alınlığında, kıvrım dalı süsleme yer almaktadır. Kabartma tekniğinde yapılmıştır. Bu süsleme unsuru herhangi bir anlam ifade etmemektedir (Gürbıyık, 2010: 95).

Malzeme ve Teknik: Yapının sıvalarının döküldüğü yerlerden yola çıkılarak yapının inşa malzemesinde kaba yonu taş kullanılmıştır. Çatı, kırma çatı tekniğinde olup kiremitler ile kaplanmıştır. Minarede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kalan izlerde anlaşılacağı üzere son cemaat revakında devşirme malzeme kullanılmıştır. Haremin tavanında ve kadınlar mahfilinde ahşap malzeme kullanılmıştır (Gürbıyık, 2010: 94).

Çizim 2.26. Bozköy Camii Planı (Gürbıyık, 2016)

Fotoğraf 2.186. Bozköy Camii

Fotoğraf 2.187. Bozköy Camii Doğu Cephe

Fotoğraf 2.188. Bozköy Camii Batı Cephe

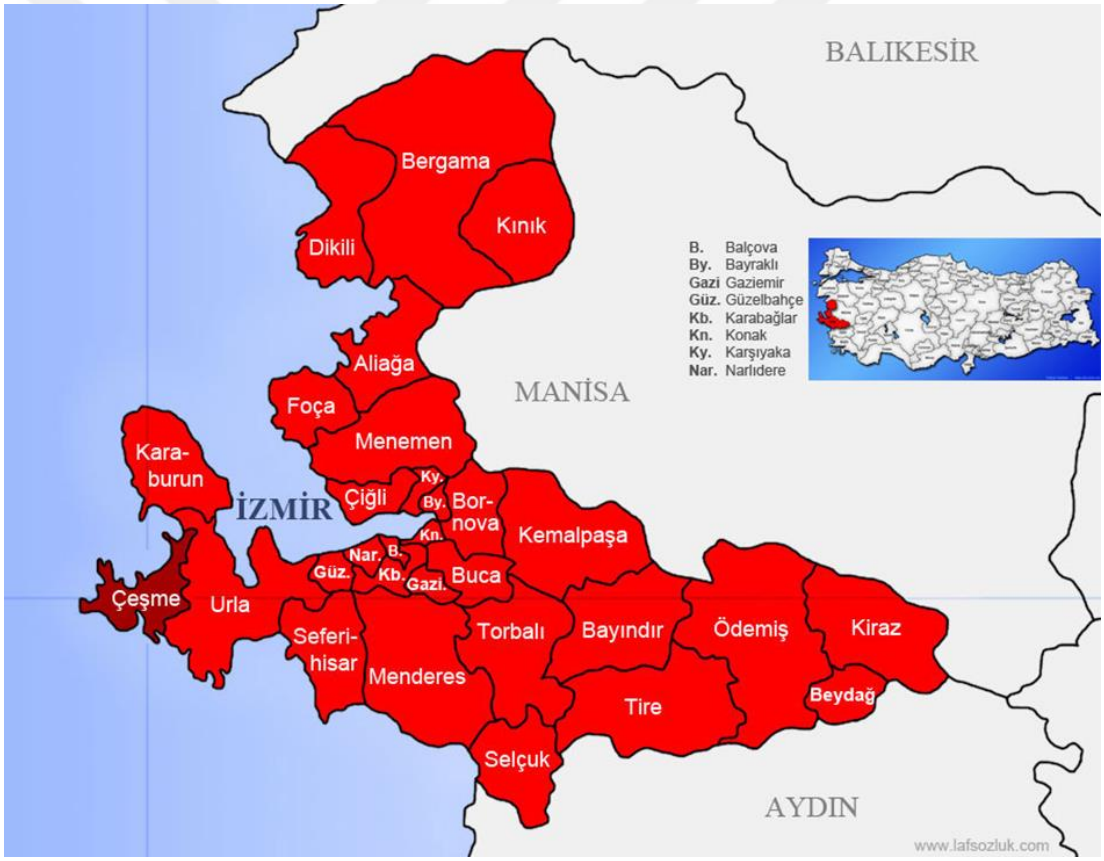
Fotoğraf 2.189. Bozköy Camii Minaresi

2.3. Çeşme

2.3.1. Çeşme'nin Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi

2.3.1.1. Coğrafi Konum

Çeşme, İzmir iline bağlı ve Yarımada bölgesinde yer almaktadır. 26 doğu boylamı ve 37 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Çeşme, İzmir'in 94 km. batısında, kendi adını taşıyan yarımadanın en ucunda kurulmuştur. Doğudan Urla, kuzeyden Karaburun, batı ve güneyden Ege Denizi ile çevrilidir. Deniz seviyesinden yüksekliği 5 metredir. Anadolu'nun batıdaki en uç noktasıdır. Çeşme ilçesine bağlı bir belde ve dört köy bağlıdır. Bu köyler; Germiyen Köyü, Ildır Köyü, Karaköy ve Ovacık köyleridir (Ulere, 2012: 7-9).

Harita 2.2. Çeşme (https://www.lafsozluk.com/ E.T. 05.10.2023)

2.3.1.2. Tarihsel Gelişim

Yöreye ilk yerleşimler M.Ö. 3000 de Eryhrai bölgesine yapıldığı düşünülmektedir. Şehrin ilk sakinlerinin değişik etnik gruplardaki topluluklardır. Daha sonraki sakinler ise Giridliler olmuştur (Suat, 2002: 242). Erythrai M.Ö. VIII yüzyılda

İon şehirleri arasında yer almaktadır. 12 İon şehri arasına katılan yerleşim M.Ö. 332'de Lidya hâkimiyeti altına girmiştir. 545 yılında ise Pers egemenliğinde yönetilmiştir. M.Ö. 332 yılında Büyük İskender'in hâkimiyeti altına giren yerleşim bir süre sonra Bergama Krallığı tarafından yönetilmiştir (Kütükoğlu, 2010: 20).

M.Ö. 133 yılında Bergama Krallığının vasiyeti ile bölgenin yönetimi Roma İmparatorluğuna bağlanmıştır. Bu süre zarfından sonra batı Anadolu Asya Eyaletine bağlanmış ve öylece yönetimini sürdürmüştür. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu batıdoğu olarak ikiye ayrılması sonucunda yörenin yönetimi Bizans İmparatorluğunda kalmıştır (Bayburtoğlu, 1975: 76).

Yöre, Türk Hâkimiyetine Çaka Bey döneminde girmiştir. Bölgenin hâkimiyeti Çaka Beyin ölümünden bir süre daha Türk egemenliğinde kaldıktan sonra tekrar Bizans hâkimiyetine girmiştir. Bizans yönetiminde kalan yörenin hâkimiyet tekrar 1317 yılından sonra Türk hâkimiyetine girmiştir. 1371 yılında İzmir ve çevresini alan Aydınoğlu Beyi Mehmet Bey, bölgenin yönetimini Umur Bey'e bırakmıştır. 1371 yılından 1390 yılına kadar yörenin hâkimiyeti Aydınoğlu Beyliği yönetiminde kalmıştır. 1390 yılında Osmanlı Devleti yöreyi hâkimiyeti altına almıştır. Yöre 1402 yılından tekrar bölgede hâkim olan beylikler tarafından yönetilmiştir. II. Murat dönemine kadar yörenin yönetimi Aydınoğlu Beyliğinde iken II. Murat Cüneyd Bey'i öldürmesi ile Aydınoğlu Beyliğine tamamen son vermiştir. Bölge bu tarihten sonra Osmanlı egemenliği altında yönetilmiştir (Kütükoğlu, 2010: 27-30).

XV. yüzyılda bölge İzmir kazına bağlı iken XVI. yüzyılda yeni kurulan yer ile Çeşme Kazasına bağlanmıştır. Çeşme Kazası Aydın Sancağına bağlıdır (Kütükoğlu, 2010: 1-13). XVII. yüzyılın üçüncü çeyreğinin sonlarında Çeşmenin küçük bir kasaba olduğunu Evliya Çelebi'den öğrenmekteyiz (Kütükoğlu, 2010: 31).

17. yüzyıldan itibaren ise kentin gelişen ticaretle birlikte yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Bu dönemden itibaren kentin fiziki ve sosyal görüntüsü değişmeye başlamıştır. 19. yüzyılda Osmanlı imparatorluğunun dış ülkelerle ticari ve sosyal köprüsü olmuş, sonrasında ise önemli bir liman ve askeri üs haline gelmiştir (Öztürker, 2011: 46).

17 Mayıs 1919'dan 18 Eylül 1922'ye kadar Yunan işgalinde kalan Çeşme, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de İzmir'e bağlı bir ilçenin merkezi olarak devam etti (Aktepe, 1993: 287-288).

2.3.2. Yörenin Adının Kökeni

Yörenin atik kenti olan Erythrai'nin kökenin yunanca kırmızı veya kırmızının bir tonu karşılığı Erythros'ta kelime kırmızı şehir veya kızıl şehir anlamına gelmektedir. Antik kent kurulduğu süreçten Bizans dönemine kadar aynı isimle anılmış ve Erythrai ismi Bizans döneminde de değişikliğe uğramadan aynı isimle kalmıştır. Erythrai antik kenti Türk hâkimiyetine girdikten sonra Ildır'a olarak adlandırılmıştır. Türk kaynaklarında İlderen şeklinde de isimlendirilmiştir. Erythrai isimi zamanla, Erythra, Rythra, Rhythrı, Lythrı, Litri ve Ildırı şeklinde değişikliğe uğramıştır (Bayburtoğlu, 1975: 12-19).

Yörenin Çeşme olarak isimlendirilmesi, XV. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. T. BAYKARA Farsçadan kaynak kelimesinden (Çeşme) değil de yörede yer alan çeşme ve çeşmelerden geldiğini ve suyun temin edilme sebebinden dolayı bu isimi aldığını ileriye sürmektedir (Kütükoğlu, 2010: 25- 26).

2.3.3. Çeşme Dini Mimari

2.3.3.1. Camii

2.3.3.1.1. Alaçatı Memiş Ağa Camii

Yapının Adı	Alaçatı Memiş Ağa Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Alaçatı beldesinde bulunmaktadır.
Tarih	1812
Bani	Bilinmiyor
Çizim	---
Fotoğraf No	190- 195
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapı incelediği dönemde yapıya ait inşa kitabesine rastlanılmamıştır. Fakat günümüzde yapının avluya girişini sağlaya kapı açıklığı üzerinde kare demir, malzemeye sahip olan pano üzerinde, Rumi 1228 (M. 1812) tarihi yer almaktadır. Bu kitabenin, yapının onarım kitabesi mi yoksa inşa kitabesi mi ayrımına varılmamaktadır. 2017 yılında camii etrafındaki hazirede B. ULUER'in yapmış olduğu "İzmir/ Çeşme (Merkez) ve Alaçatı'daki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları" Yüksek Lisans Tez çalışmasında hazirede Osmanlı dönemine ait mezar taşlarında en erken tarihli mezar taşı, 1748 olduğunu belirtmiştir. M. KÜTÜOĞLU'nun bölge ile yapmış olduğu "XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı" adlı çalışmasında bölgenin bir cemaat yerleşimi olduğunu belirtmiştir.

Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak mimari unsurlar, pencerelerde kullanılmış kemer formaları ve mihrapta kullanılmış olan tezyinata, yapıyı yüzyıl olarak tarihlemeye yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak elde edilmiş bulgularda neticesinde yapının XVIII-XIX. yüzyıllarda inşa edildiği düşünülmektedir.

Plan ve Mimari: Kare plana sahip olan yapının kuzeyde avlusunda bir şadırvan ve kuzey doğuda minaresin yer almaktadır. Son cemaat yeri yoktur. Harem mekân tek üniteli olup kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe dıştan kiremitler ile kaplanmıştır. Sonraki dönemler haremin kuzeyine enine dikdörtgen plana sahip bir bölüm eklenmiş ve üzeri kiremit çatı ile kaplanmıştır (Foto 2.190-2.191).

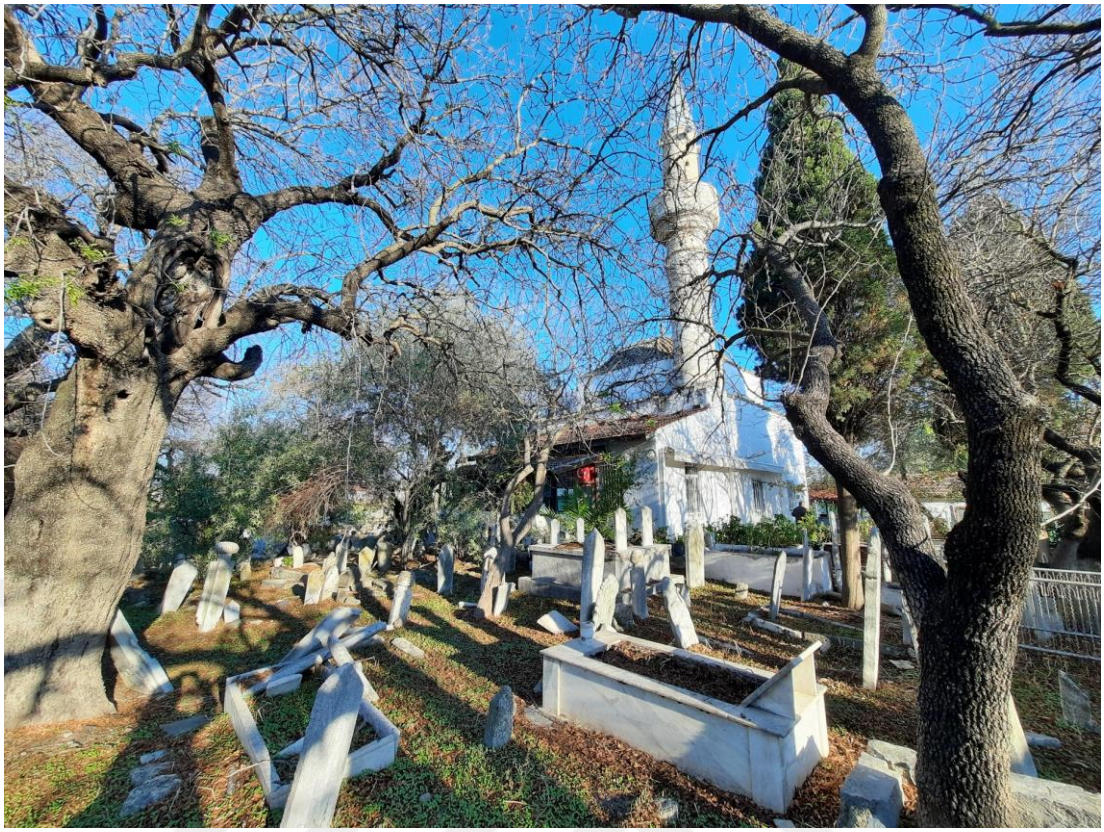
Harem mekân kare plana sahiptir. Harem mekânı güney cepheden iki, doğu ve batı cepheden iki ve kuzey cepheden de iki pencere açıklığı aydınlatmaktadır. Pencereler dıştan dikdörtgen forma sahip iken iç mekânda pencereler yuvarlak kemerli açıklı içerisine yerleştirilmiştir (Foto 2.192).

Kıble duvarını ortalayan mihrap yarım daire niş formuna sahip olup kavsara sivri kemerli forma sahiptir. Mihrap nişinin üzerini örten kavsara yarım küre şekilli forma sahiptir (Foto 2.193). Mihrabın batısında ahşap malzeme ile yapılmış minber yer almaktadır (Foto 2.194). Harem mekân tek kubbe ile kapatılmış ve kubbe sekizgen bir kasnak üzerine oturmuştur. Kubbeye geçiş pandantif ile sağlanmıştır. Kasnağı her yüzeyine denk gelecek şekilde kaş kemer ile hareketlendirilmiştir (Foto 2.195).

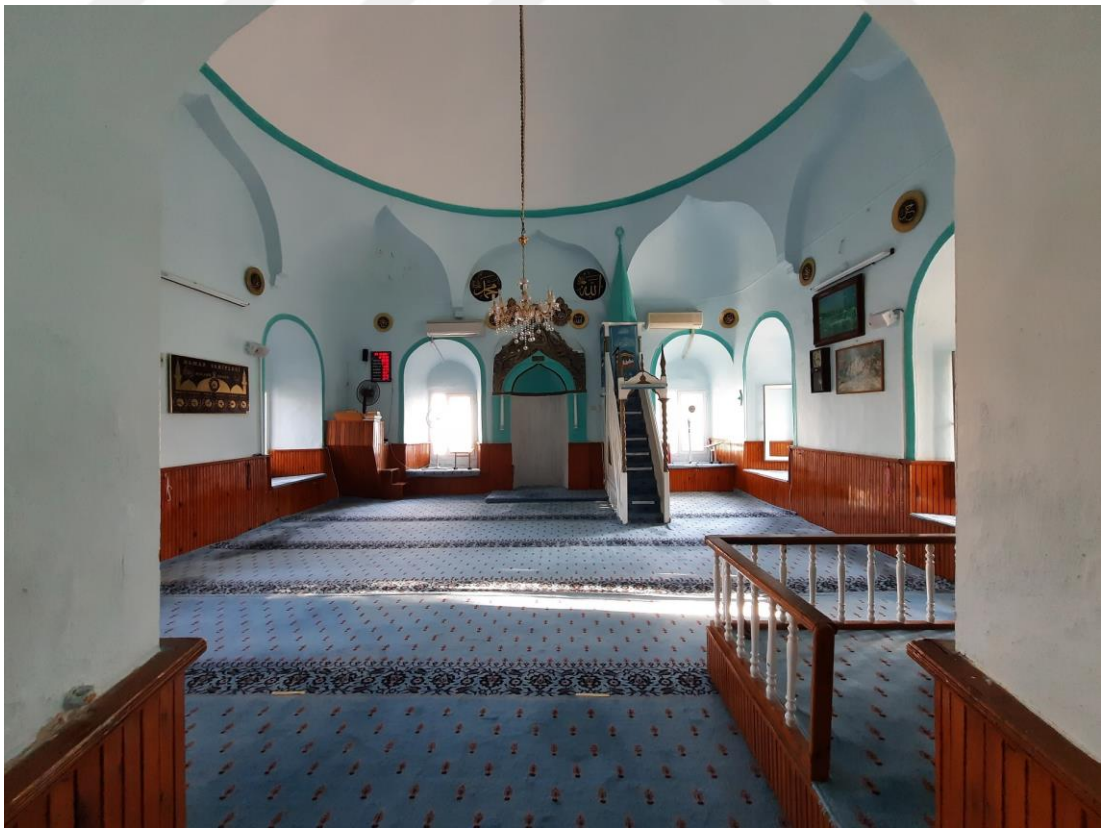
Malzeme ve Teknik: Yapı zamanlar geçirmiş olduğu restorasyonlar sonrası özgün halini kaybetmiştir. Yapı iç ve dış mimaride boyandığı için malzeme bilgisine ulaşmak güçtür. Minarede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Alçı yapının mihrap tepeliğinde kullanılmıştır. Ahşap malzeme minberde ve yapının beden duvarlarının bir kısmına kadar olan kısımda kullanılmıştır.

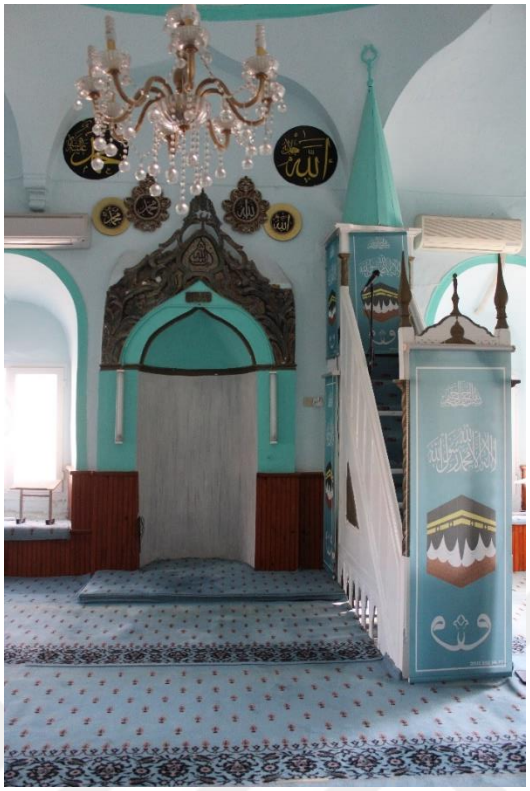
Fotoğraf 2.190. Alaçatı Memiş Ağa Camii

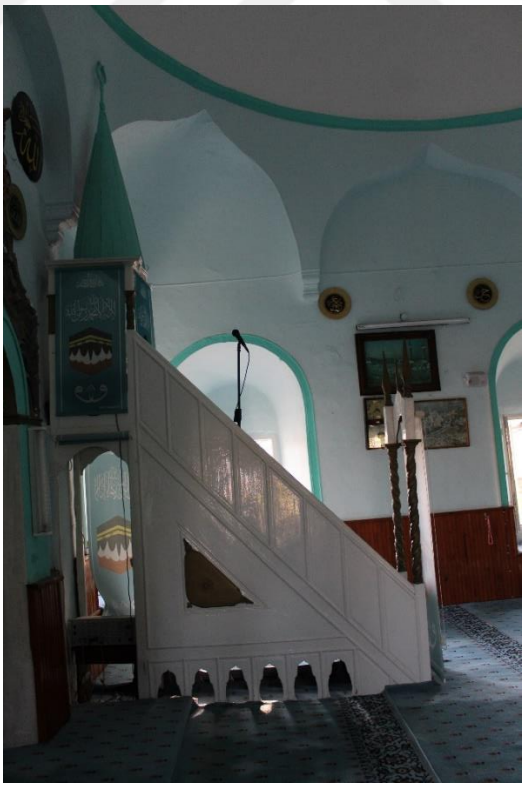
Fotoğraf 2.191. Alaçatı Memiş Ağa Camii Haziresi

Fotoğraf 2.192. Alaçatı Memiş Ağa Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.193. Alaçatı Memiş Ağa Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.194. Alaçatı Memiş Ağa Camii Minberi

Fotoğraf 2.195. Alaçatı Memiş Ağa Camii Üst Örtü

2.3.3.1.2. Hacı Mehmet Ağa Camii

Yapının Adı	Hacı Mehmet Ağa Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Musalla Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	1832-1833
Bani	Osmanoğlu Hacı Mehmet
Çizim	27
Fotoğraf No	196- 201
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının kitabesi mevcuttur. Kitabe, hareme giriş sağlayan kapının üzerinde yer almaktadır. Kitabeye göre yapı 1832-1833 yılından Osmanoğlu Hacı Mehmet tarafından inşa edilmiştir.

Asıl Metin:

بارك الله ابن عثمان ايلدى بالا اثر
موقعنده يابدي جامع اهل ايلدى بالا اثر
پنچ اوقاتده آني احيا ايده پس مؤمنين
قدسيانك اوله شيخ ايله هر آن مشهدي
ايلسون قبول آني دركاه عزتده خدا
اوله پر نور بو اثرله والدينك مرقدي
تا قيامت اوله باقي شبهه سز خير جميل
عابدينك اوله بيت الله كبى بو موردي
والدي حاضر اسعدا اوچلر ديدي تاريخني
قيل نماز حاجي محمد ايتدي انشا معبدي سنه ١٢٤٨

Türkçe Anlamı:

Barekallah ibn-i Osman eyledi bâla eser
Mevkiinde yapdı cami ehl-i imam mescidi
Penç evkatta anı ihya ide pes mü'minin
Küdsiyanın ola şeyh ile her an meşhed
Eylesün kabul anı dergah-ı izzetde Hudâ
Ola pür nur bu eserle valideynin merkadi
Ta kıyamet ola baki şüphesiz hayr-ı cemil
Abidinin ola Beytullah gibi bu mevridi
Oldı hazır Es'ada üçler dedi tarihini
Kıl namaz Hacı Mehmet itdi inşa mabedi sene 1248 (Foto 2.197)

Plan ve Mimari: Yapı dikdörtgen bir alan oturmuştur. Harem mekân kare planlı olup ve 6.65×6.65 ölçülerine sahiptir. Harem mekân düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Yapı dıştan kiremit malzeme ile kırma çatı tekniğinde çatı ile kapatılmıştır. Haremin kuzey doğu köşesinde minare yer almaktadır. Cami avlusunda altı destekle taşınan şadırvanı mevcuttur. Yapının son cemaat revakı mevcut değildir. Fakat günümüzde yapıya birtakım eklemeler yapılmıştır. Bu eklemeler imamevi olarak kullanılmak ve harem mekânın önünde 5.80×4.50 ölçülerinde bir mekân yer almaktadır. Hareme girişi sağlayan kapı dikdörtgen açıklığa sahiptir (Çizim 2.27), (Foto 2.196).

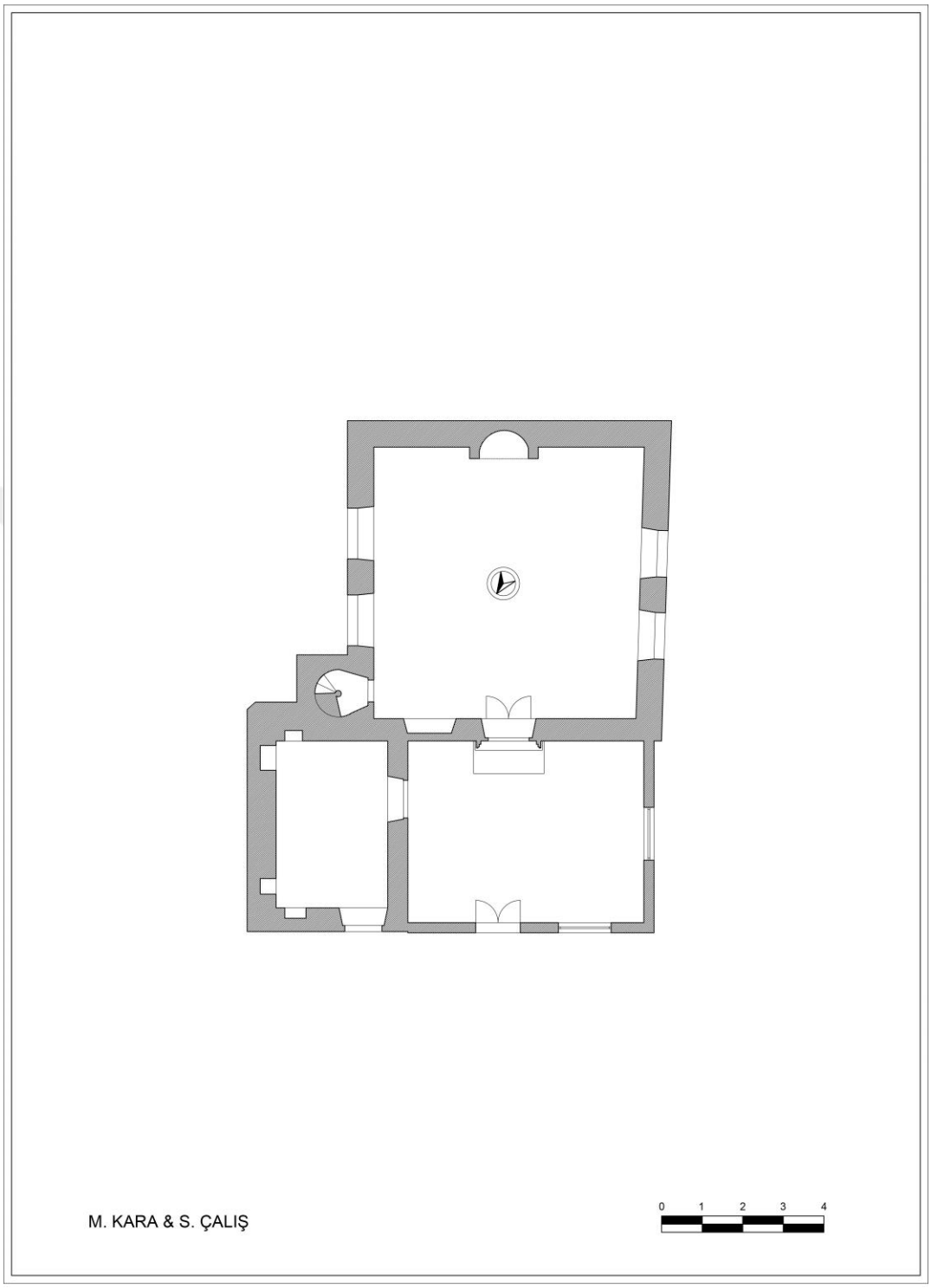
Yapının kuzey doğu köşesinde yer alan minare yapıya bitişik olarak inşa edilmiştir. Kare kaideli olan minare silindirik bir gövde yapısına sahiptir. Minare tek şerefeli olup bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.198).

Harem mekânı aydınlatan pencereler doğu ve batı cephede mevcuttur. Pencereler dikdörtgen forma sahip olup dört adet pencere bulunmaktadır. Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfiline giriş haremin kuzey doğu köşesinde yapılmaktadır (Foto 2.199).

Haremin kıble duvarının ortasında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahip yarım küre şekilli bir kasara ile kapatılmıştır. Kavsara bir perde motifi ile kapatılmıştır. Perde motifi iki yana doğru çekilmiştir. Mihrabın içi fayans ile kaplanmıştır. Fayansın kaplayamadığı yerden anlaşılmaktadır. Mihrap iki yandan sutünceler ile sınırlandırılmıştır. Sutünce başlığı kompozit sütun başlığı formuna sahiptir. Mihrabın tepelik kısmında S ve C kıvrımları yaprak ve çiçek motifleri ile hareketlendirilmiştir. Mihrabın tepelik kısmının ortasında âlem yer almaktadır. Âlemde yalnızca ay motifine yer verilmiştir (Foto 2.200).

Mihrabın batısında minber yer almaktadır. Minberin aynalık kısmında yer yer çiçek motifine yer verilmiştir. Minberin kapısı burmalı sütunlar ile sınırlandırılmış. Minber kapısı boğumlu bir âlem ile son bulmuştur (Foto 2.201).

Malzeme ve Teknik: Yapının iç ve dış mimarisi boyandığından dolayı inşa malzemesine ulaşmak güçtür. Ahşap malzeme, minber, kadınlar mahfili ve haremin tavanında kullanılmıştır.

Çizim 2.27. Hacı Mehmet Ağa Camii Planı

Fotoğraf 2.196. Hacı Mehmet Ağa Camii

Fotoğraf 2.197. Hacı Mehmet Ağa Camii Kitabesi

Fotoğraf 2.198. Hacı Mehmet Ağa Camii Minaresi

Fotoğraf 2.199. Hacı Mehmet Ağa Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.200. Hacı Mehmet Ağa Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.201. Hacı Mehmet Ağa Camii Minberi

2.3.3.1.3. Çeşme Köy Camii

Yapının Adı	Çeşme Köy Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Çaka Bey Mahallesi Mağra Mevkii'nde bulunmaktadır.
Tarih	14. yy. 15. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	28
Fotoğraf No	202- 205
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapı günümüzde harap durumdadır. Yapıya ait inşa kitabesi mevcut olmadığından yapının tarihlemesini mimari özelliklerden yola çıkılarak yapılmaktadır. Yapı kalıntılarından ve yapıda erken dönem özellikleri dikkat çekmektedir. Yapının son cemaat revakında kullanılan tuğla süslemelerden yola çıkılarak ve dönemsel özellikler ile karşılaştırıldığında yapı XIV-XV. yüzyıl yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Ünal, 1988: 123). XV. yüzyıla tarihlenen yapı Osmanlı döneminde XVI. yüzyılın Aydın Vakıf defterinde yer almaktadır. Cami birden fazla onarım geçirmiştir. Fakat caminin tarihlemesi R. ÜNAL tarafından XIV-XV. yüzyıl olarak tarihlemiştir (Kütükoğlu, 2010: 225). 2021 yılında incelenen yapının kalıntılarında almaşık sistem ve tuğla süslemeler dikkat çekmektedir bu da yapının erken dönem yapısı olduğunun kanısına varılmaktadır.

Plan ve Mimari: Günümüzde çok az kısmı ayakta kalabilmiş yapı, kuzey batıya doğru eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı haremin beden duvarlarının bir kısmı son cemaat revakı ve minare kaidesi ayakta kalabilmiştir (Çizim 2.28), (Foto 2.202).

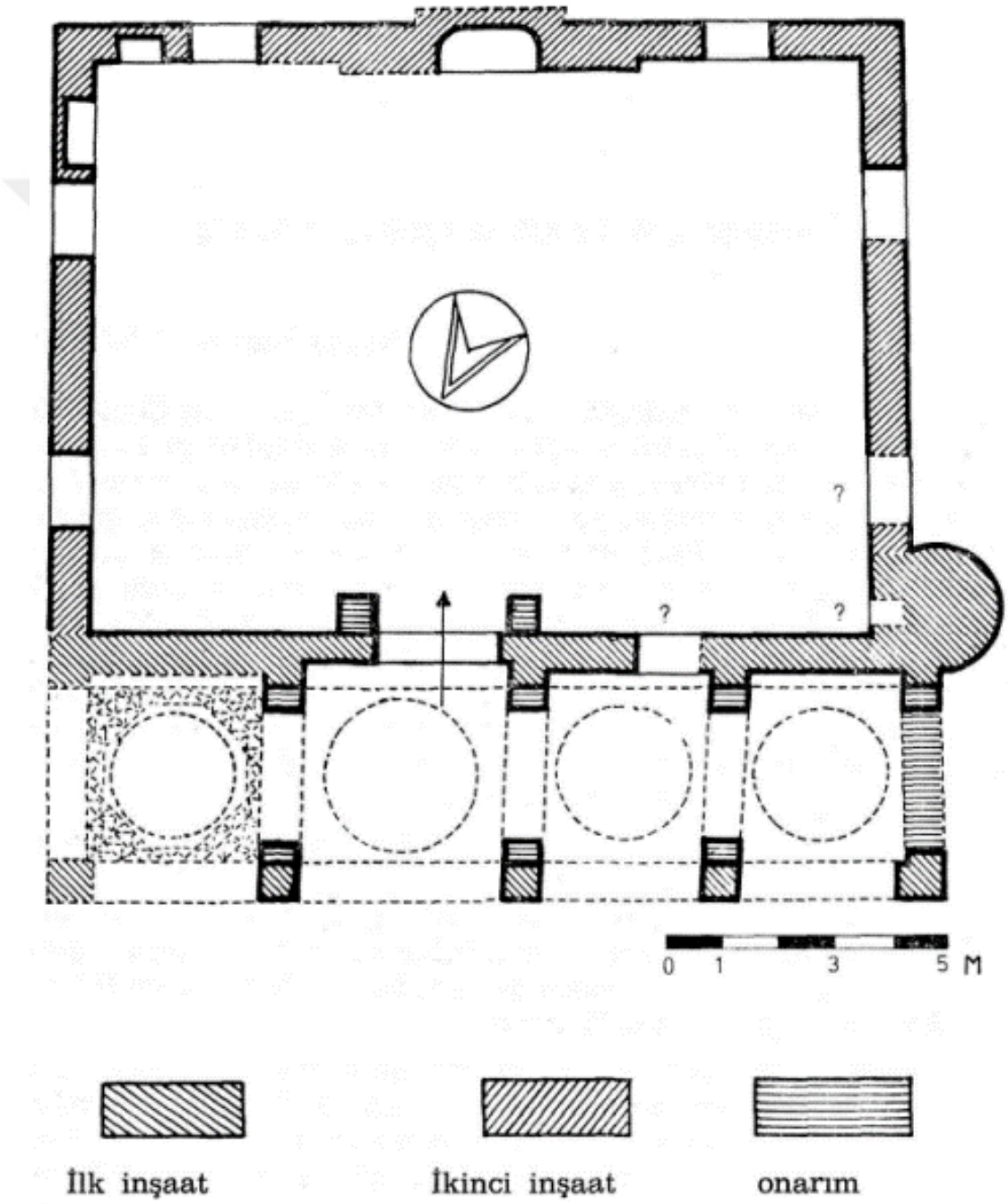
Dikdörtgen plana sahip olan yapının kuzey cephesinde son cemaat revakı yer almaktadır. Son cemaat revakının örtüsünü taşıyan kare forma sahip ayaklar sivri kemerler ile birbirine bağlanmıştır. Son cemaat revakının kuzey doğu köşesinde kapan kubbeden anlaşılacağı üzere diğer gözlerde kubbe ile kapatılmış olacağı düşünülmektedir (Foto 2.203).

Haremin kuzey batı köşesinde minare yer almaktadır. Minare kaidesi günümüze ulaşabilmiştir.

Harem mekân dikdörtgen planlı olup üzeri ahşap tavanla ya da kırma çatı ile kapatıldığı düşünülmektedir. Kıble duvarında yer alan mihrap nişi dikdörtgen forma

sahip olup yarım küre şekilli kavsara ile örtüldüğü düşünülmektedir (Ünal, 1988: 120), (Foto 2.204-2.205).

Malzeme ve Teknik: Yapı harap durumdadır. Yapının inşa malzemesi kaba yonu taş düzgün kesme taş ve tuğladır. Revak ayakları düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kemerlerde tuğla kullanılmıştır. Yapının inşaatında ise kaba yonu taş kullanılmıştır.

Çizim 2.28. Çeşme Köyü Camii Planı (Ünal, 1988)

Fotoğraf 2.202. Çeşme Köy Camii

Fotoğraf 2.203. Çeşme Köy Camii Son Cemaat Revakı

Fotoğraf 2.204. Çeşme Köy Camii Kıble Duvarı

Fotoğraf 2.205. Çeşme Köy Camii Haremin Kuzey Duvarı

2.3.3.1.4. Kale İçi (Hisar) Camii

Yapının Adı	Kale İçi (Hisar) Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Çeşme Kalesinin içinde bulunmaktadır.
Tarih	16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	29
Fotoğraf No	206- 210
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının tarihlemesi kalenin inşa tarihi baza alınarak tarihlenmektedir. Camii, Çeşme Kalesinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Kalenin Cenevizli döneminde yapıldığı ve asıl bu günkü şeklini de Osmanlı döneminde almıştır. Kale Osmanlı döneminde, II. Beyazıt döneminde 1508 yılında Mir Haydar tarafından yapıldığı kalenin kitabesinde yer almaktadır (Öztürkker, 2011: 66-77).

Hacca giderken İzmir'den geçen Evliya Çelebi "1670" yapıdan söz etmektedir. Camiden şöyle söz etmekte; "İç kalenin Batıya bakan iç içe iki kapısı vardır. Bu iki kapının üzerinde Sultan Beyazıt Camisi vardır. …..tarihinde Venedikliler gelip, kaleyi boş bulup demir kapılarla, caminin altın alemlerini alıp gitmişlerdir. Sonradan fermanla Ak-Mehmed Paşa kaleyi tamir, caminin âlemini yeniden yaptırmış." İbaresi ve kalenin Osmanlı dönemindeki inşa tarihi göz önüne alınarak yapı yüz yıl olarak tarihlenebilir. Caminin yakından yer alan çeşmede tarih belirtmeksizin sadece mimarın adı yazmaktadır.

Sonuç olarak yapının inşası XVI. yüzyıl içerisinde yapıldığı düşünülmektedir.

Asıl Metin:

بنى هذه القلعة معمار

محمد بن أحمد بن معلم

Türkçe Anlamı:

Bu kale Muallim oğlu Ahmed oğlu mimar Muhammed tarafından inşa edilmiştir.

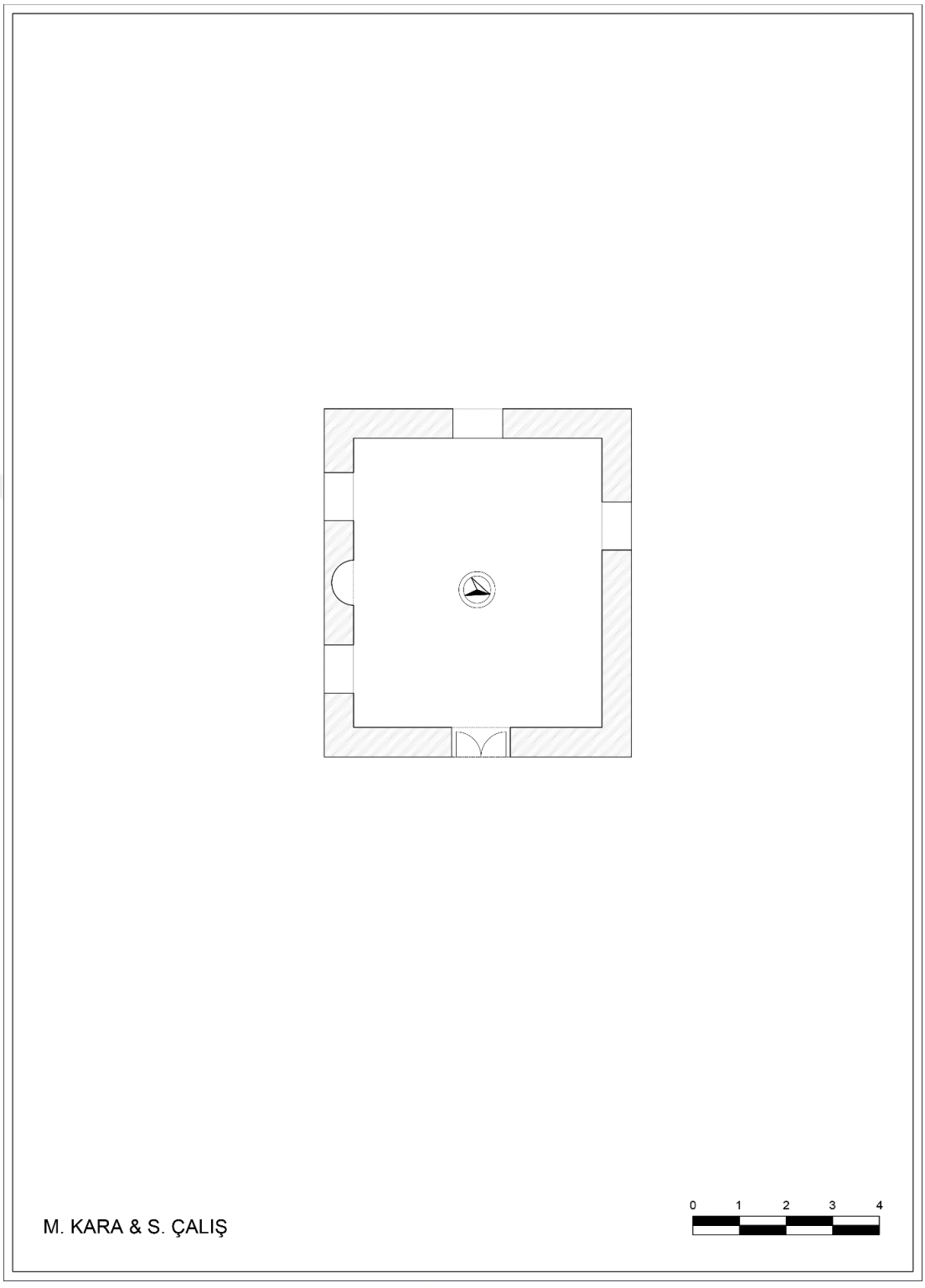
Plan ve Mimari: Kalenin içinde inşa edilen cami kare yakın plana sahip ve kuzey doğu köşesinde bir minaresi mevcuttur. Harem 6.20×5.30 ölçülerine sahip ve girişi sağlayan kapı basık kemerli açıklığa sahiptir. Harem mekân ahşap tavanlı olup

dıştan kiremit malzeme ile kırma çatı ile kapatılmıştır. Harem mekânı aydınlatan pencereler, güney cephede iki batı cephede bir ve kuzey cephede ise iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney ve batı cephede yer alan pencereler basık kemer formuna sahiptir. Kuzeyde yer alan pencereler ise dikdörtgen açıklık şeklinde düzenlenmiştir (Çizim 2.29), (Foto 2.206).

Haremin kıble duvarında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahiptir. Mihrabın batısında minber yer almaktadır (Foto 2.207). Harem düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Dıştan kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır. Haremin kuzey doğu köşesinde yer alan minare, kale duvarının üzerine oturmuş silindirik gövdeli tek şerefelidir. Minare külah ile son bulmuştur (Foto 2.208).

Malzeme ve teknik: Yapının inşa malzemesi moloz taş kullanılmıştır. Minarede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Ahşap malzeme minber, harem mekânın tavanda ve kapı kenarlarında kullanılmıştır.

Yapının Durum: 1997 yılında Çeşme kalesinde yer alan cami hakkında araştırma yapan A. BORAN'ın **"Anadolu`Daki İç Kale Cami ve Mescidleri"** adlı doktora tez çalışmasında incelenen görüntüler doğrultusunda yapıda pek bir değişimin olmadığı görülmüştür. 1997 yılına ait görüntüler minare gövdesinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bu durumda minarenin son zamanlarda yenilendiğini göstermektedir. Diğer bir unsur ise yapının beden duvarlarının sıvalı olması dikkat çekmiştir. Fakat bugün yapının cephelerinden ana malzeme ayırt edilebilmektedir (Foto 2.209-2.210).

Çizim 2.29. Kale İçi (Hisar) Camii Planı

Fotoğraf 2.206. Kale İçi (Hisar) Camii

Fotoğraf 2.207. Kale İçi (Hisar) Camii Mihrap ve Minber

Fotoğraf 2.208. Kale İçi (Hisar) Camii Minaresi

Fotoğraf 2.209. Kale İçi (Hisar) Camii 1997 Yılında Yapının Durumu (Boran, 1997)

Fotoğraf 2.210. Kale İçi (Hisar) Camii 1997 Yılında Yapının Durumu (Boran, 1997)

2.3.3.1.5. Pandolos Osman Ağa Camii

Yapının Adı	Pandolos Osman Ağa Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Musalla Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	17. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	30
Fotoğraf No	211- 217
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. Yapı ciddi onarımlar geçirdiği için yapının mimari unsurları da yapının tarihleme noktasında yardımcı olamamaktadır. 1670 yılında yöreye gelen Evliya Çelebi yapının adından bahsetmeden sahilde bir caminin varlığından söz etmektedir. Evliya Çelebi yapıdan şöyle söz etmektedir; "Sahilde bir cami, karşısında bir han var çatısındaki kurşunu kâfirler almıştır." şeklinde söz eder. 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapıda herhangi bir kitabeye ulaşılmamıştır. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olabilecek mimari unsurlar da mevcut değildir. Sonuç olarak yapı 1670 yılından önce inşa edilmiş. Yapı XVII. başında inşa edildiği düşünülmektedir.

Plan ve Mimari: Yapı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt katı dükkân olarak düzenlenmiştir. Üst katı ise cami olarak kullanılmaktadır. Cami dikdörtgen plana sahip olup kuzey batı köşesinde yer alan minareden ibarettir. Harem mekân 9.05×13.30 ölçülerine sahip ve harem mekâna ulaşmak için yapının kuzey cephesinde yer alan merdivenlerden çıkmak gerekmektedir. Hareme giriş sağlayan kapı basık kemerli forma sahiptir (Çizim 2.30), (Foto 2.211).

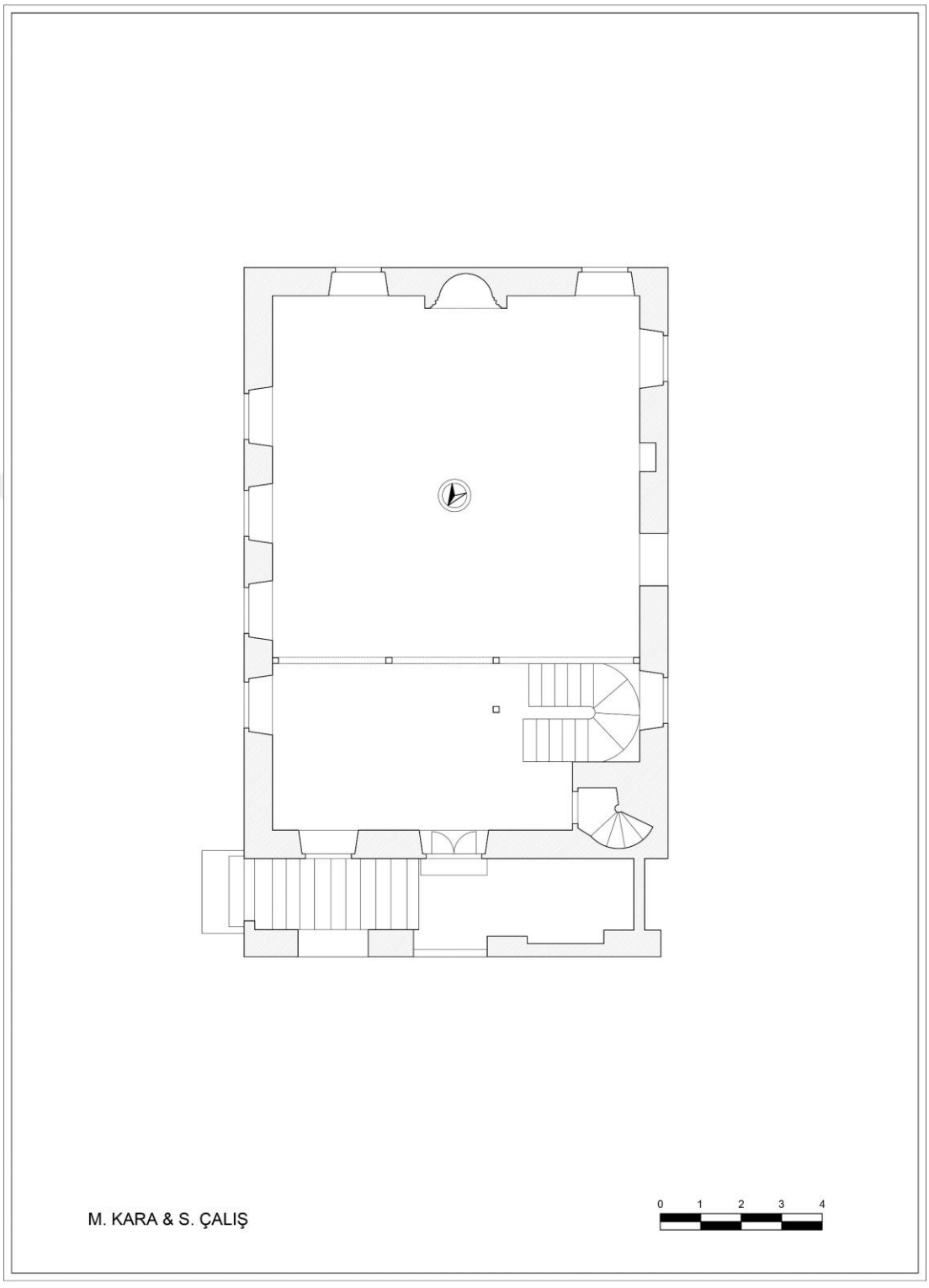
Haremin kuzey batı uçunda yer alan minare, yapının beden duvarı üzerine oturmuştur. Minare gövdesi oldukça kısa tutulmuş ve gövdenin tam ortasına denk gelecek şekilde kaytan silme yer almaktadır. Tek şerefeli olan minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.212).

Harem mekânı aydınlatan pencereler, güney cephede iki, kuzey cephede bir, batı cephede üç ve doğu cephede dört pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler dikdörtgen forma sahiptir (Foto 2.213). Haremin kıble duvarını ortalayan mihrap yarım daire niş formuna sahip olup yarım küre şekilli bir kavsara ile kapatılmıştır. Mihrabın batısında ahşap minber yer almaktadır (Foto 2.214). Haremin kuzeyinde ahşap malzemeye sahip kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfile çıkış haremin kuzey

batı ucunda sağlanmaktadır (Foto 2.215). Harem düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Dıştan ise kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır (Foto 2.216).

Malzeme ve Teknik: Yapı hem iç hem de dış mimaride boyandığı için malzeme bilgisine ulaşmak güçtür. Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşiv kayıtlarındaki görüntülerden anlaşılacağı üzere yapıda moloz taş kullanılmıştır. Minarede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Ahşap malzeme, kapı kanatlarında, haremin tavanında, minberde ve kadınlar mahfilinde kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait İzmir Genel Vakıflar Müdürlüğü arşivindeki görüntülerden anlaşılacağı üzere, geçen süreç içerisinde yapıda pek bir değişim olmamıştır. Minaresinin yenilerek sivri bir külah eklenmiştir. İç mimari ise yine aynı düzenlemeye sahip sadece günümüzde yapı beyaz renge boyanmıştır (Foto 2.217).

Çizim 2.30. Pandolos Osman Ağa Camii Planı

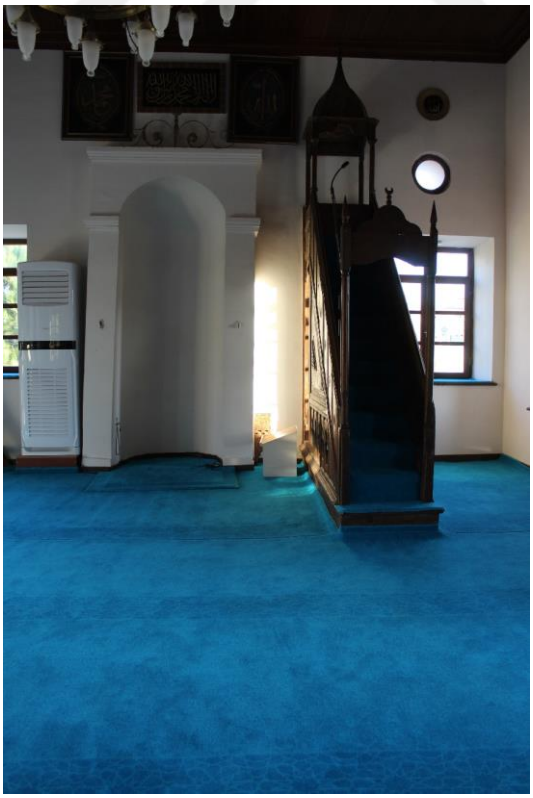
Fotoğraf 2.211. Pandolos Osman Ağa Camii

Fotoğraf 2.212. Pandolos Osman Ağa Camii Minaresi

Fotoğraf 2.213. Pandolos Osman Ağa Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.214. Pandolos Osman Ağa Camii Mihrap ve Minber

Fotoğraf 2.215. Pandolos Osman Ağa Camii Haremin Kuzey Duvarı

Fotoğraf 2.216. Pandolos Osman Ağa Camii Tavan

Fotoğraf 2.217. Pandolos Osman Ağa Camii Minaresi (VGM)

2.3.3.1.6. Hacı Memiş Ağa Camii

Yapının Adı	Hacı Memiş Ağa Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Musalla Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	31
Fotoğraf No	218- 224
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Fakat yapının giriş açıklığı üzerinde bir kitabe mevcuttur. Kitabe herhangi bir tarih yer almamaktadır. Kitabe dua kitabesidir. Tarihsiz kitabede "Şir Hacı Ahmet Ağa-zade Memiş" ibaresi yer almaktadır. Yapının minberinin kitabesi mevcuttur. Minberin üzerindeki kitabede "Amele Halil Hamid Usta sene 1215 (M.1800-1802)" ibaresi yazılırdır. 1670 yılında hacca giderken yöreyi ziyaret eden Evliya Çelebi böyle bir caminin varlığından söz etmemiştir. Bu sebeple yapıyı tarihler iken minber ve mimari özellikler dikkate alınmıştır. Günümüze ulaşan yapı son zamanlarda ciddi bir onarım geçirmiş ve yapının tarihleme noktasında yetersiz kalınmaktadır. Yapının pencerelerinde kullanılan kemer formları ve minberin üzerindeki tarih yapıyı tarihlemeye yarımcı olmaktadır. Bu olgular göz önüne alındığında yapı 19. yy. başında inşa edildiği düşünülmektedir.

Asıl metin:

ايتدي بو جمع	شي حاجي احمد آعا زاده
ممش مصطفي ايلديلر حيات	صاحب الجيرا والحسنات
اولاعين الحيات هر گلن	ايدرلر صلات صفايي
وليلر ايدرلر حقه نياز	اولا جنت عدنده قرار

Türkçe Anlamı:

Şir Hacı Ahmed Ağa-Zâde	İtdi bu cami
Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat	Memiş Mustafa Eylediler Hayat
İderler salat-ı safiye	Ola ayn ül hayather gelen
Ola cennet-i adninde karar	Veliler iderlerHakka'a niyaz

Asıl Metin:

عمله جليل حامد اوستا سن ١٢١٥

لا اله الا الله محمد رسول الله

Türkçe Anlamı:

Minberi Halil Hamid usta tarafından 1215 yılında yapılmıştır

Allahtan başka ilah yoktur Muhammed onun elçisidir.

Plan ve Mimari: Yapı dikdörtgen planlı olup harem 9.65×13.95 ölçülerine sahip ve üzeri düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Haremin kuzey doğu köşesinde minaresi yer almaktadır. Yapının önünde sonraki dönemlerde eklenen bir giriş sundurması mevcuttur (Foto 2.218). Hareme giriş sağlayan kapı yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir. Harem mekânı aydınlatan pencereler, güney cephede iki, doğu cephede üç ve batı cephede ise dört pencere açıklığı mevcuttur. Bu pencere açıklıkları dikdörtgen forma sahip olup yuvarlak kemerli açıklık içerisine alınmıştır (Çizim 2.31), (Foto 2.219).

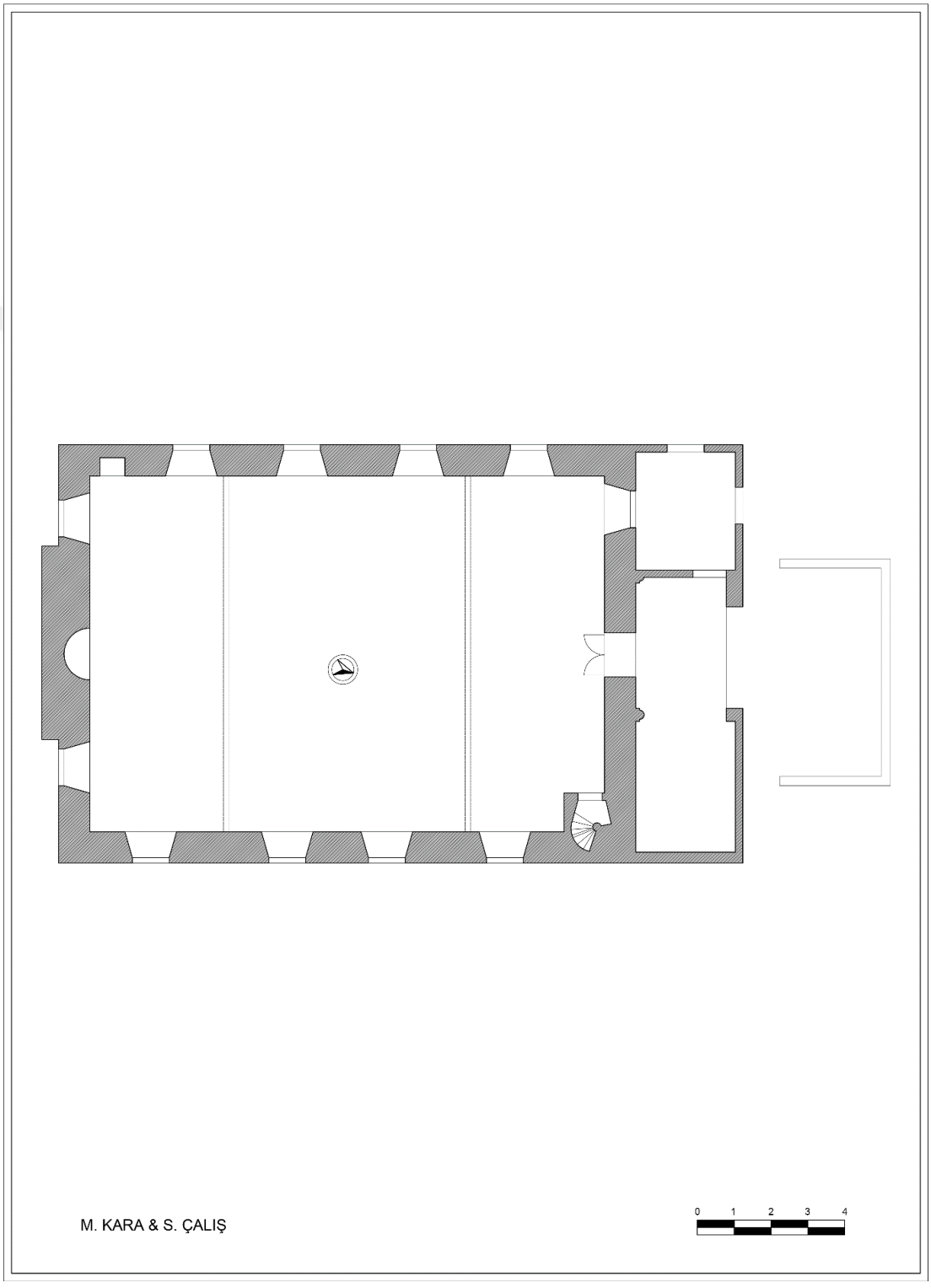
Mihrabın kavsara kısmı bir perde motifi ile kapatılmıştır. Perde motifi iki yana doğru çekilmiş ve birer çiçekli toka ile tutturulmuş gibidir. Tepelik kısmında ise iki yana doğru çiçekler sarkmış ve tepelik bir âlem ile son bulmuştur (Foto 2.220).

Ahşap minber, kapısının iki yanı burmalı sutünce ile sınırlandırılmıştır. Kapının üzerinde kelime-i Tevhid yer almaktadır. Kapı tacından ortasında ise ustanın adı ve minberin yapılış tarihi yazmaktadır. Minberin aynalık kısmında dallara sahip çiçek motifi ile bezenmiştir. Korkuluk kısmında ise stilize bitkisel motif yer almaktadır (Foto 2.221-2.222).

Malzeme ve Teknik: Son restorasyonlardan sonra yapı hem iç mimaride hem de dış mimaride boyanmıştır. Bu sebeple yapının inşa malzemesine ulaşmak güçtür. Fakat Vakıflar Genel Müdürlüğündeki arşiv kayıtlarındaki görüntülerden anlaşılacağı üzere yapıda kullanılan inşa malzemesi kaba yonu taştır. Yapı iç mekânda yarıya kadar fayanslar ile kaplanmıştır. Minber, kadınlar mahfili ve tavanda ahşap malzeme kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiğinde, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait 1986 yılında çelikmiş görüntülerden anlaşıldığı üzere yapı süreç içerisinde değişime uğramıştır. 1986 yılına ait görüntülerden anlaşılacağı üzere yapının, dış mimaride pencere kemerlerinde iki renkli taş işçiliği dikkat çekmektedir

(Foto 2.223). Fakat günümüzde bu olgu mevcut değildir. Diğer dikkat çeken unsur ise yapının iç mimaride beden duvarlarında yer alan alçı süslemelerdir (Foto 2.224). Bugün var olan süslemeler, yapının ilk inşasında mevcut değildir.

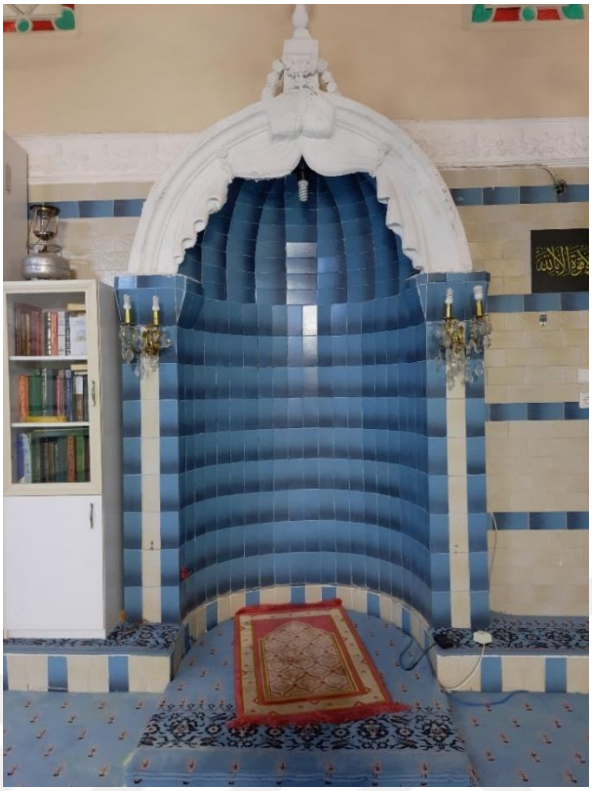
Çizim 2.31. Hacı Memiş Ağa Camii Planı

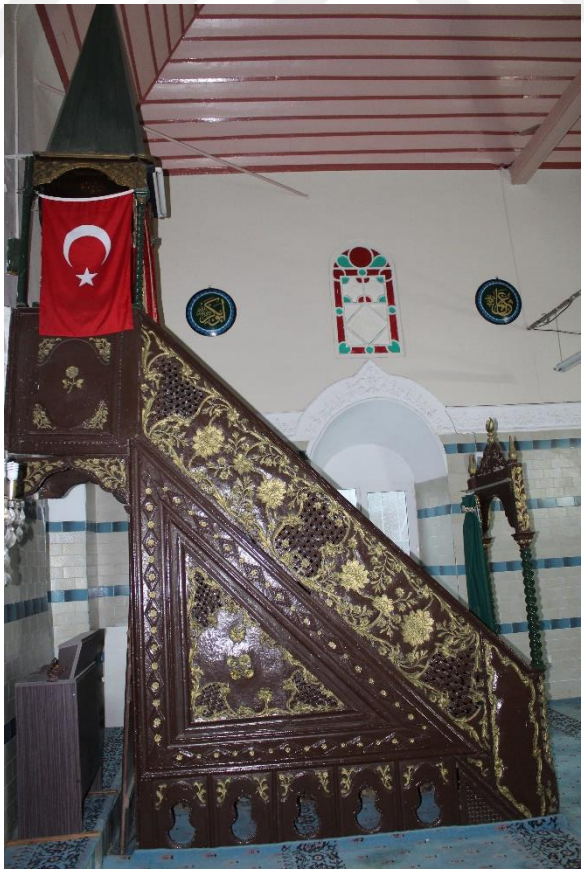
Fotoğraf 2.218. Hacı Memiş Ağa Camii

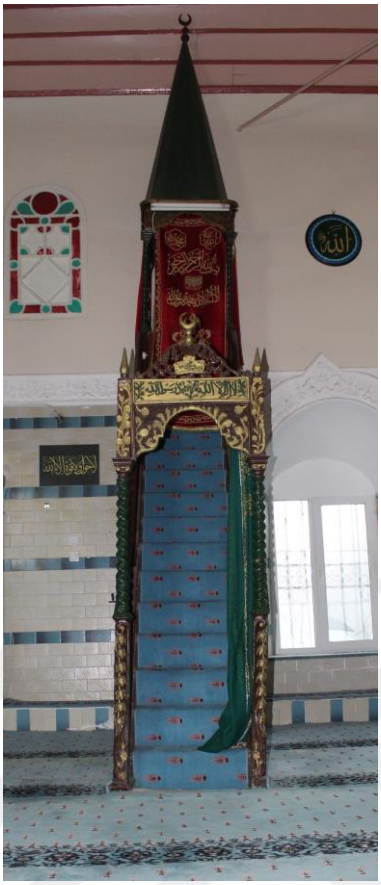
Fotoğraf 2.219. Hacı Memiş Ağa Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.220. Hacı Memiş Ağa Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.221. Hacı Memiş Ağa Camii Minberi

Fotoğraf 2.222. Hacı Memiş Ağa Camii Minberi

Fotoğraf 2.223. Hacı Memiş Ağa Camii 1986 Yılında Yapının Durumu (VGM)

Fotoğraf 2.224. Hacı Memiş Ağa Camii İç Mekân (VGM)

2.3.3.2. Türbe

2.3.3.2.1. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi

Yapının Adı	Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi
Bulunduğu Yer	İzmir'in Çeşme ilçesinin Musalla Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	19. yy.
Bani	
Çizim	32
Fotoğraf No	225-227
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının giriş kısmının üzerinde Farsça yazılmış bir kitabe yer almaktadır. Türbenin adının da mesleğinden dolayı geldiği bilinmektedir. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Çeşme Kalesini yapan mimarlardan biri olduğu bilinmektedir. Türbenin adı halk arasında Arap Baba türbesi olarak geçmektedir. İnsanların bir dönem türbeye gelerek dua ettikleri ve halk arasında bu şekilde anılır. İzmir İl Kültür Envanterinde de bu isimle geçmektedir (Güzey, 2020: 144). Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait Sanat Tarihi raporunda yapının adının ise Çeşme İbrahim Paşa olarak geçmektedir. Yapının üzerinde yer alan kitabede yatan kişinin kim olduğuna dair bilgiler mevcut değildir. Kitabede ölüm tarihi yer almaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda yapının tarihi belirlenir iken ölüm tarihi dikkate alındığında; yapının 19. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Çakmak, 2020: 13), (Foto 2.226).

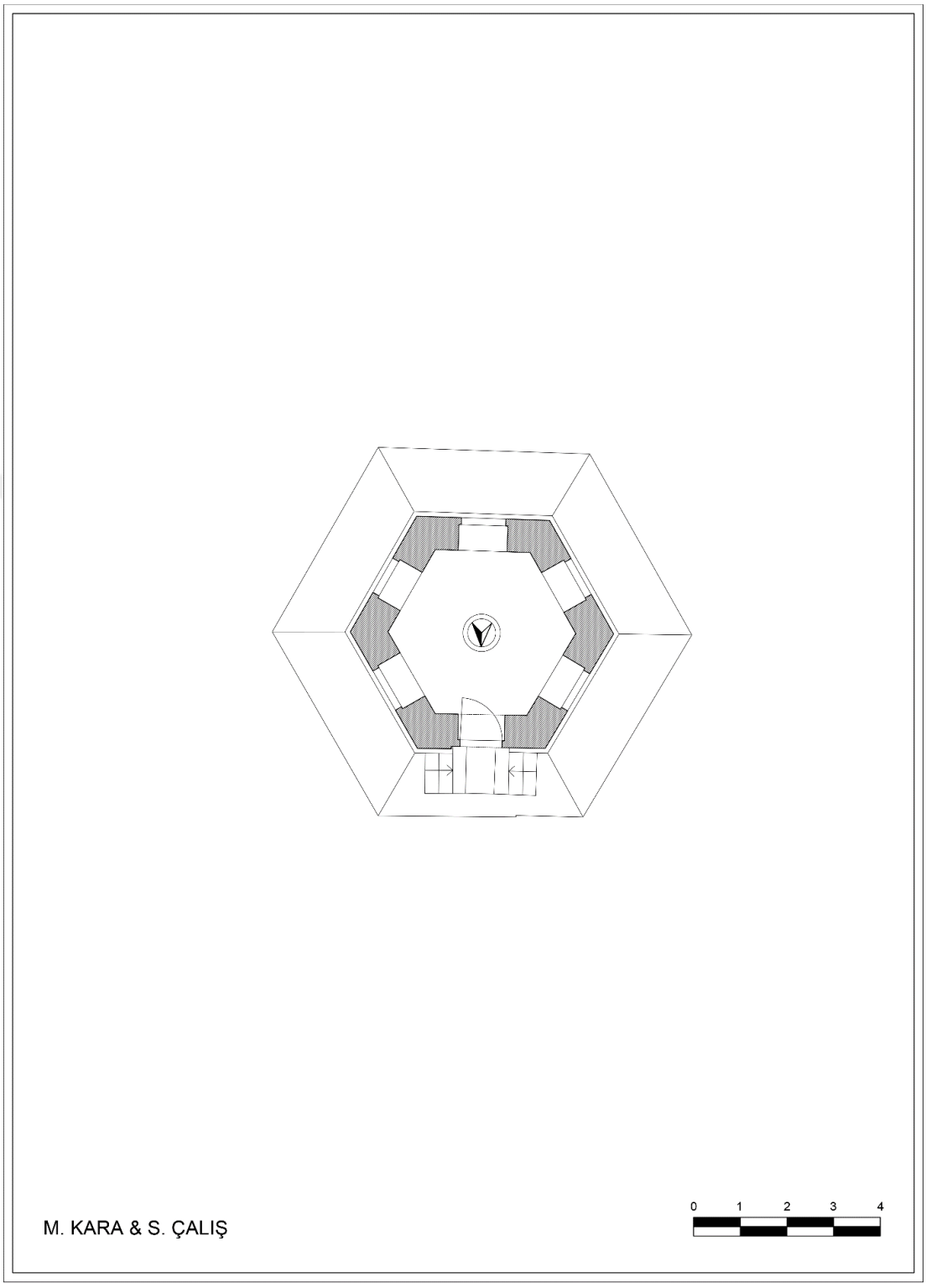
؟؟؟	بحر علم معارف حکمت Bahre elm o ma'aref o hekmat	....غضنفر دانا ....Ghazanfare dana
شمع بزم اهالی جنت Sham'e bazme ahali jannat	..... سیره تاریخ دین ...Sire tarikhe din	رحمتی.... Rahmati...

---	İlim, ilim ve hikmet denizi	Gazanfar Dana
Cennet ehli için bir mum yakıyorum	Din tarihi	Rahmet....

Plan ve Mimari: Türbe altıgen plana sahip olup üst örtüsü kubbedir. Türbenin her yüzeyinde pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Pencerelerin alınlık kısmı sivri kemer formuna sahiptir. Pencereler metal şebekeler ile kapatılmıştır (Çizim 2.32), (Foto 2.225).

Türbeye giriş birkaç basamaktan çıkıldıktan sonra dikdörtgen açıklığa sahip girişten girilmektedir. Giriş açıklığının alınlık kısmı sivri kemerli forma sahiptir. Alınlığın içerisinde mermer malzemeye sahip Farsça kitabe yer almaktadır. Türbenin duvarlarının üst kesimleri sivri kemerler ile hareketlendirilmiştir. Kemer aralarında mukarnaslara yer verilmiştir (Foto 2.227).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşa malzemesi düzgün kesme yaş kullanılmıştır. Pencere alınlığında iki renkli taş işçiliği dikkat çekmektedir.

Çizim 2.32. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi Planı

Fotoğraf 2.225. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi

Fotoğraf 2.226. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi Kitabesi

Fotoğraf 2.227. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesinin İç Mekânı

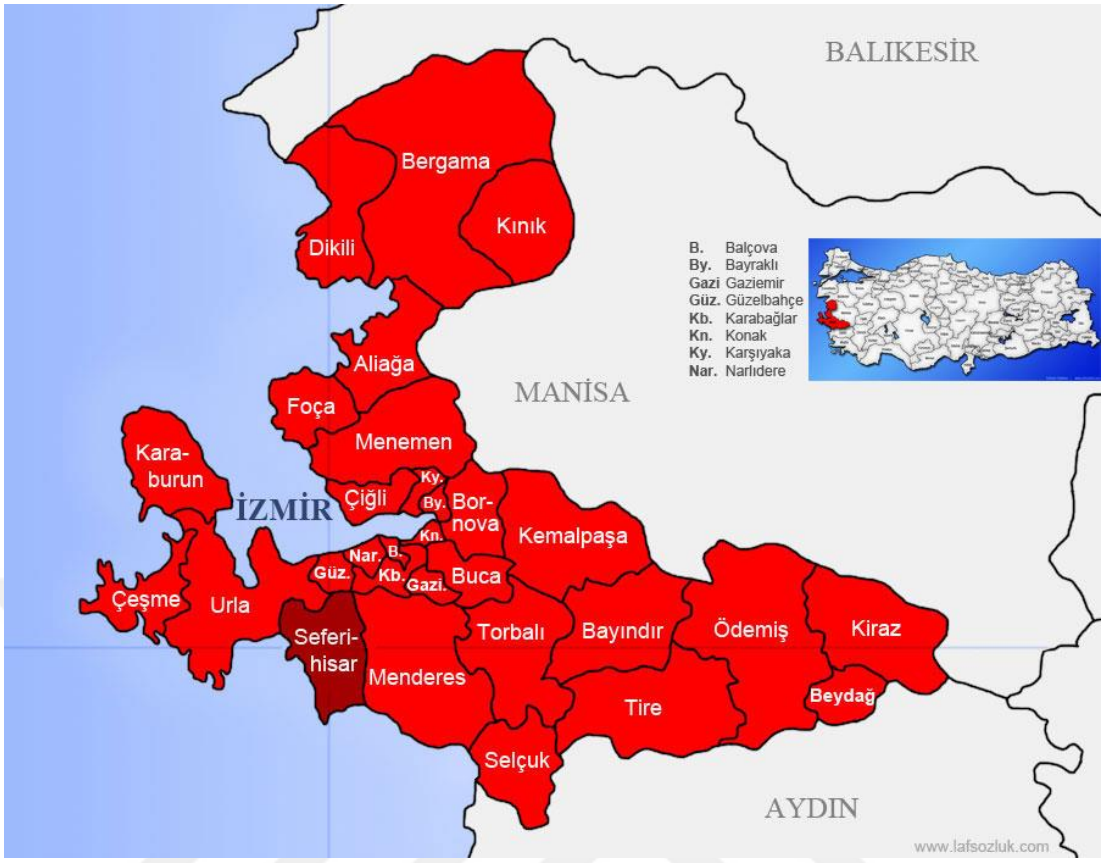
2.4. Seferihisar

2.4.1. Seferihisar'ın Coğrafi Konumu ve Tarihsel Gelişimi

2.4.1.1. Coğrafi Konum

Seferihisar, İzmir iline bağ ve Yarımada bölgesinde yer almaktadır. 26 doğu boylamları ve 27 kuzey enlem arasında yer alıyor. İlçenin yüzölçümü 375 km² dir. İlçenin batısında Çeşme, kuzeyinde Urla, kuzeydoğusunda Güzelbahçe ve Karabağlar, doğusunda Menderes ilçeleri, güneyinde ve batısında Ege Denizi bulunmaktadır. İlçe merkezi denizden 5 km içeride bulunmaktadır. Seferihisar Belediyesinde sekiz bağlıdır (Alpboğa, 2004: 1).

Bu köyler, Beyler Köyü, Düzce Köyü, Gödencek Köyü, Kavakdere Köyü, İhsaniye Köyü, Orhanlı Köyü, Turgut Köyü ve Çamtepe Köyü. İlçeye bağlı altı mahalle mevcuttur. Bu mahalleler, Turabiye, Cami Kebir, Hıdırlık, Tepecik, Çolak İbrahim Bey, Sığacık ve Ulamış mahalleleridir.

Harita 2.3. Seferihisar (https://www.lafsozluk.com/ E.T. 05.10.2023)

2.4.1.2. Tarihsel Gelişim

Seferihisar ilçesine ait iki antik dönem yerleşimi mevcuttur. Bu yerleşim yerlerinin M.Ö. 3000- 4000 yılları arasında kurulduğu düşünülmektedir. Teos Antik kenti Seferihisar ilçesinin Sığacık mevkiinde bulunmaktadır. On iki İon kentinden biri olan Teos Antik kenti Türk hâkimiyeti altına girene kadar devamlı el değiştirmiştir. Antik kent, M.Ö. 456-455 yılları arasında Pers hâkimiyeti altına girmiştir. Perslerin Teos halkına iyi davranmamaları üzerine Teos halkı şehirlerini terk etmişlerdir. Daha sonraki süreçte ise Teos halkının bir kısmı gelerek tekrar şehirlerine yerleşmişlerdir (Kütükoğlu, 2010: 2).

Seferihisar Gümüşsuyu yolu üzerinde yer alan Lebedos antik kenti yer almaktadır. Bu antik kentinde Teos ile aynı dönemde kurulduğu düşünülmekte ve on iki İon kentinde biridir (Uğur, 2019: 4-6).

Her iki antik kent Bergama krallığının vasiyeti ile Roma İmparatorluğuna bırakılmadan önce Pers hâkimiyetine daha sonra Seleukosların ve Büyük İskender'in ölümüne kadar Büyük İskender hâkimiyeti altında yönetildi. I. Attalos döneminde

(MÖ 241-197) Pergamon Krallığına bağlanan Teos ve Lebedos, III. Attalos döneminde (MÖ 138-133) Roma İmparatorluğuna vasiyet yolu ile bağlanmıştır. Antik kent Roma İmparatorluğunun Asia Eyaletine bağlanmıştır. Roma devleti ikiye ayrıldıktan sonra antik kenti Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır (Yenice, 2015: 7-9; Uğur, 2019: 4-6).

Yöre 11. Yüzyılda Türk hâkimiyeti altına girmiştir. Selçuklu komutanları öncülüğünde bölgeye gelen Çaka Bey bu kenti Türk hâkimiyeti altına almıştır. Çaka beyin ölümüne kadar yörede Türk hâkimiyeti devam etmiştir. Çaka beyin ölümünde (1093) kısa bir süre sonra Bizans devleti yönetimi altına girmiştir. 1317 yılında İzmir ve çevresini hâkimiyet altına alan Türkmen beyi Aydınoğlu Mehmet Bey bölgenin tekrar Türk hâkimiyeti altında yöneltmiştir. 1390 yılına kadar Aydınoğlu beyliği yönetiminde kalan yöre bu tarihten sonra Osmanlı Egemenliği altına girmiştir. Osmanlı devleti 1402 Ankara savaşını kaybetmesi ile yörede var olan Türkmen beylikler yeniden bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bölge Cüneyd Bey tarafından yönetilmiştir. II. Murat Aydınoğlu beyi Cüneyd beyi öldürerek yöre tamamen Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (Kütükoğlu, 2010: 27-28).

XV. yüzyılda bölge İzmir kazına bağlı iken XVI. yüzyılda yeni kurulan yer ile Çeşme Kazasına bağlanmıştır. Çeşme Kazası Aydın Sancağına bağlıdır (Kütükoğlu, 2010: 1-13). Bölge idari bakımında İzmir kazası sınırları içinde yer almaktaydı (Kütükoğlu, 2010: 32).

17. yüzyıldan sonra yöre oldukça sesiz bir hal almıştır. Bu dönemde merkezi sistemin bozulması ile merkezden uzak yönetilen bölgeleri idari ve iktisadi sıkıntılar yaşanmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Aydın vilayeti, İzmir sancağına bağlı bir kaza olarak yönetilen Seferihisar, 1884 yılında belediye teşkilatına geçmiştir. 1890 yılında da ilçe olmuştur. I. Dünya savaşından sonra Yunan işgaline uğrayan yöre 1922 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalmıştır (Alpboğa, 2004: 8-9).

2.4.1.3. Yörenin Adının Kökeni

Yörenin adının aslında Romalı General Tysaferin geldiği ve Türklerin bölgeye hâkim olması ile beraber Tysaferinhisar dönüştüğü düşünülmektedir. Osmanlı döneminde Sivrihisar olarak anılmaktadır. Yörenin adını Evliya Çelebi Sivrihisar olarak zikretmekte ve yöre için söyle bahsetmekte; “Sivrihisar derler ama hisara benzer bir şey yörede yoktur”. Fakat bölge bugün Seferihisar olarak anılmaktadır.

2.4.2. Seferihisar Dini Mimari

2.4.2.1. Camii

2.4.2.1.1. Kasım Çelebi Camii

Yapının Adı	Kasım Çelebi Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar İlçesinin Hereke Köyü, Köyiçi mevkiinde bulunmaktadır.
Tarih	1489
Bani	Evrenoğlu Yusuf'un oğlu Kasım
Çizim	33
Fotoğraf No	228- 231
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait iki tane kitabe mevcuttur. Kitabe harim mekâna girişin sağlayan kapının üzerinde yer almaktadır. Üstteki kitabede İhlâs Süresi yazılıdır. Alttaki kitabede ise inşa tarihi ve yapının banisinin adı yer almaktadır. Kitabede Evrenoğlu Yusuf'un Oğlu Kasım tarafından H. 894 (M. 1489) tarihinde inşa edilmiştir (Alpboğa, 2004: 28).

Asıl Metin:

انه ولى الإ جا نه

بِسْـــــــــــــمِ االلهارَّحْمَنِ ارَّحِيم

قل هو الله احد الله الصمد لم يلد

ولم يولد ولم يكن له كفوا احد

Türkçe Anlamı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla

De ki: O Allah birdir. Allah samed (her şey O'na muhtaç, O kimseye muhtaç değil)'dir. O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Ve hiçbir şey O'nun dengi değildir.

Asıl Metin:

قاسم ابن يوسف ابن اورن

بني هذه االدار القوام ابعي

من عبا د الله فيه خالصا

جاء تارخيه الي خير البنا

Türkçe Anlamı:

Evren oğlu Yusuf'un oğlu Kasım

Mevcut olan bu binayı yaptırdı

Allah'ın Kullarından bazıları onu samimiyetle bâki kılsın

Onun tarihi Hayri'l- Bina 'ya geldi (Alpboğa, 2004: 28).

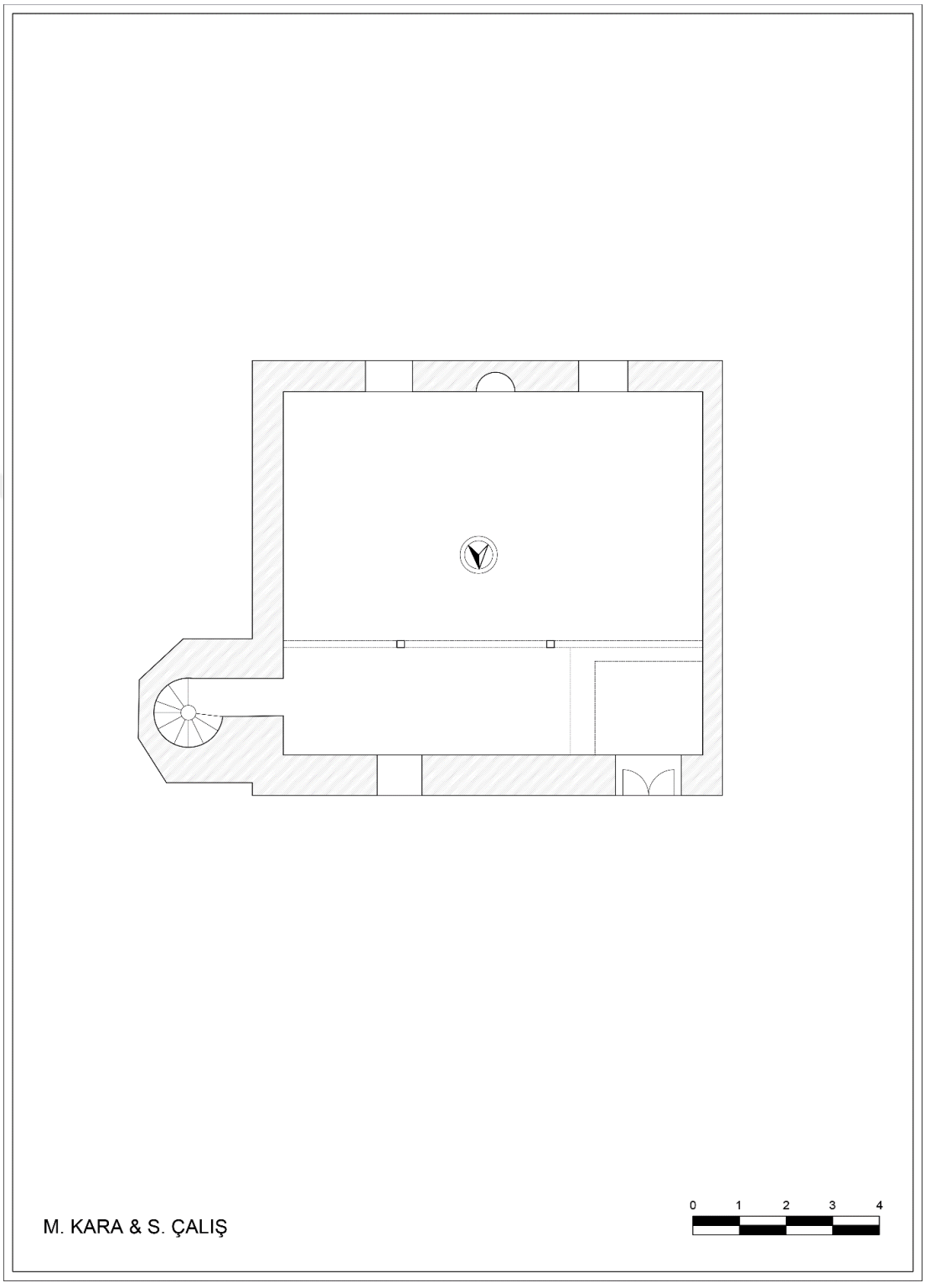
Plan ve Mimari: Medrese ve camii aynı avlu içerisinde yer almaktadır. Yapı dikdörtgen plana sahiptir. Harem mekân kareye yakın bir planı ve üzeri düz damla örtülmüştür. Harem mekân 9.00×7.80 ölçülerine sahiptir. Yapının güney beden duvarında iki, batıda bir ve kuzeyde bir tane olmak üzere toplamda dört pencere harim mekânı aydınlatmaktadır. Yapının kuzey doğu köşesinde minare yer almaktadır. Yapının kuzeyinde son cemaat revakı yer almaktadır. Fakat bu kısım günümüze sağlam bir şekilde gelememiştir. Revak kalıntısı ulaşmıştır (Çizim 2.33), (Foto 2.228).

Minare sekizgen prizmal bir kaide formuna sahiptir. Kaidenin üzerinde silindirik gövde yükselmektedir. Kaide ve gövde birbirinde bir silme ile ayrılmıştır. Oldukça sade olan minarenin şerefe altlığında iki sıra kaytan silme yer almaktadır. Şerefe korkuluğu metal şebekeye sahiptir (Foto 2.229).

Kıble duvarını ortalayan mihrap sade bir forma sahiptir. Mihrap nişi yarım daire formuna sahiptir. Mihrap nişi iki yandan alçı silmeler ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın hemen yanında ahşap minber yer almaktadır (Foto 2.230-2.231).

Hareme giriş sağlayan kapı açıklığı dikdörtgen forma sahip ahşap kanatlar ile harem mekâna açılmaktadır. Kapı açıklığının üzerinde yer alan kemer formu basık kemer formuna sahiptir (Foto 2.232).

Malzeme ve Teknik: Yapıda yapılan son restorasyon çalışmalarından sonra yapı özgünlüğünü kaybetmiştir. Herhangi bir süsleme unsuruna sahip değildir. Yapının inşa malzemesini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Caminin kuzeyinde yer alan son cemaat revakının kalıntısında yapıda almaşık sistem kullanılmıştır. Yapım malzemesi düzgün kesme taş ve tuğladır. Yapıda moloz, düzgün kesme taş ve tuğla kullanılmıştır (Alpboğa, 2004: 22). Yapıda ahşap malzeme minber ve kapı kenarlarında kullanılmıştır. Minarede kaidesin düz badana boya ile boyandığından dolayı malzeme bilgisine ulaşılamamaktadır. Minare gövdesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının üst örtüsü kiremit kırma çatıyla kaplanmıştır.

Çizim 2.33. Kasım Çelebi Camii Planı

Fotoğraf 2.228. Kasım Çelebi Camii

Fotoğraf 2.229. Kasım Çelebi Camii Minaresi

Fotoğraf 2.230. Kasım Çelebi Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.231. Kasım Çelebi Camii Minberi

Fotoğraf 2.232. Kasım Çelebi Camii Kapı

2.4.2.1.2. Hıdır Bey Camii

Yapının Adı	Hıdır Bey Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesinin Hıdırlık Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	1761
Bani	Bilinmiyor
Çizim	34
Fotoğraf No	233- 237
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa ve onarım kitabesi mevcuttur. İnşa kitabesinde H.1181 (M. 1761) tarihinde inşa edilmiştir. Onarım kitabesinde ise H.1330 (M. 1921) tarihi yer almaktadır (Alpboğa, 2004: 48).

Asıl Metin:

حضر بك جامعى ١١٨١

جامع شريفك تعميرى ١٣٤٠

Türkçe Anlamı:

Hıdır Bey Camii 1181

Camii Şerifin tamiri 1340 (Alpboğa, 2004: 49).

Plan ve Mimari: Yapı dikdörtgen plan sahiptir. Harem mekân 12.60×14.40 ölçülerinde olup güney beden duvarında iki, doğusunda iki ve kuzey beden duvarında bir pencere açıklı ve kapı açıklı mevcuttur. Yapının güney beden duvarında yarım daire planına sahip mihrap nişi yer almaktadır (Çizim 2.34), (Foto 2.233).

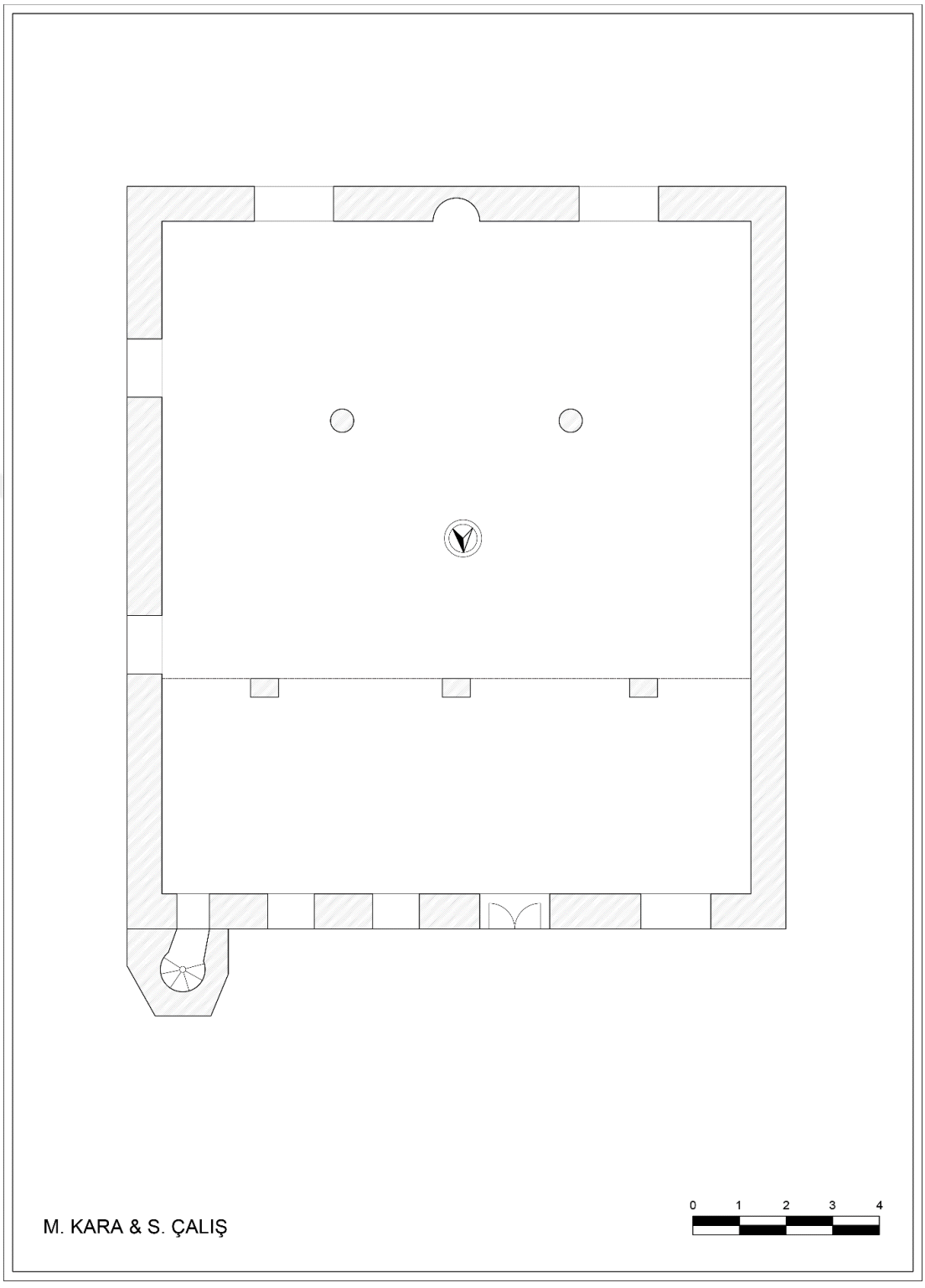
Minare yapının güney doğu köşesinde yer almaktadır. Sekizgen kaideye sahip olan minarenin gövdesi silindirik formada yükselmektedir. Şerefe altlığına kadar minare sade bir düzenlemeye sahiptir. Şerefe altlığında üç sıra mukarnas dizisi kullanılmıştır. Minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.234).

Yapının iç mekânında herhangi bir süsleme unsuru mevcut değildir. Camide yer alan mihrap ve minber orijinal değillerdir. Yapı restorasyon sonrasında hem içi ve hem de dış beden duvarı boyanmıştır. Bu sebeple malzeme bilgine ulaşılmamıştır. 2004 yılında M. ALPBOĞA tarafında yapılmış olan yüksek lisan tezinde mihrap "Derin bir nişten ibaret olup dikdörtgen bir silme ile çevrilmiştir. Mihrabın üzerinde iki tane kitabe mevcuttur." İbaresi yer almaktadır. Fakat 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapının mihrabı ahşap malzeme ile yapılmış ve orijinal mihrabı kapatmıştır. Tepe kısmında kitabenin bir kısmı görülmektedir (Foto 2.235).

Yapının doğu, batı ve güney beden duvarlarında madalyonlar yer almaktadır. Madalyonların içinde Allah, Muhammed ve halife isimleri yazmaktadır. Kadınlar mahfili mihrabın karşısında yer almaktadır. Dört sütunla taşınmaktadır. Sonraki dönemler yapının önüne camekân eklenmiştir (Foto 2.236).

Malzeme ve Teknik: Günümüze gelen yapı iç ve dış beden duvarları boyanmıştır. İnşa malzeme bilginine ulaşılamamaktadır. Yapının minber, mihrap, vaaz kürsüsü ve kapı kenarlarında ahşap malzeme kullanılmıştır. Alçı malzeme sadece yapının beden duvarlarında yer alan madalyonlarda kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntülerinden anlaşıldığı üzere yapı yakın zamanlar geçişmiş olduğu restorasyon sonrası ciddi bir değişime uğramıştır. Kıble duvarında yer alan mihrap aslında yarım daire niş formuna sahip olup kasarası yarım küre şekline sahiptir. Fakat şu an mevcut olan mihrap modern mimari tarzına uygun ahşap malzemeden yapılmıştır (Foto 2.237).

Çizim 2.34. Hıdır Bey Camii Planı

Fotoğraf 2.233. Hıdır Bey Camii

Fotoğraf 2.234. Hıdır Bey Camii Minare

Fotoğraf 2.235. Hıdır Bey Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.236. Hıdır Bey Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.237. Hıdır Bey Camii Harem Mekân

2.4.2.1.3. Turâbiye Camii

Yapının Adı	Turâbiye Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar İlçesinin Turâbiye mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	1783
Bani	Ekmekçi Hacı Memiş
Çizim	35
Fotoğraf No	238- 243
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının İnşa kitabesi mevcuttur. Yapının kitabesi üzerinde H. 1197 (M.1783) tarihinde Ekmekçi Hacı Memiş tarafından inşa edilmiştir.

Asıl Metin:

حبذا حاجي ممش اول زبده ارباب دين

ايلدى بو خامعك بنيادنه سعى متين

..... پال اميانه جونكي قييلدي اقتدا

دركه عزتده مقبول ايده رب العالمين

كوييا عدن احييره بنياد اولدي قصر بيقصور

هذه جنات عدن فادخلوها خالدين

بكليوب بابنده دير تاريخ وش منقوطەلر

قيل وضؤ گل نمازا طور صدقله يا مؤمنين

١١٩٧

Türkçe Anlam:

Habbezâ Hacı Memiş ol Zübde-i erbâb-ı dîn

Eyledi bu câmiin bünyâdına sa2y-ı metîn

…… pâl-ı îmâna kıldı ikitdâ

Dergeh-ı izzetde makûl ide rabb'ül-alemin

Güyiyâ adn içre bünyâd oldu kasr-ı bî-kusûr

Bekleyüd bâbında der tarîh-veş menkûtalar

Kıl vudû', gel namâza, dur sıdkla yâ-mü'minîn

1197

Plan ve Mimari: Yapı boylamasına dikdörtgen plan sahiptir. Dikdörtgen plana sahip olan yapının üzeri sekizgen kasnak üzerine oturmuş basık bir kubbe ile kapatılmıştır. Harem mekân 8.20×11.25 ölçülerine sahiptir. Harem mekânın önünde 9.30×5.30 ölçülerinde bölüm yer almaktadır. Yapının batı cephesinde bir, doğu cephesinde iki ve kuzey cephesinde iki pencere açıklığı ve hareme girişi sağlayan kapı açıklığı mevcuttur. Yapının kuzey batı köşesinde minare yer almaktadır. Yapının önünde büyük bir avlusu mevcuttur (Çizim 2.35), (Foto 2.238).

Yapının batı cephesinde yer alan minare, minare kaidesi kubbe kasnağı hizasına kadar yükseltilerek yapılmıştır. Minare kaidesinde sağır nişlerle hareketlendirilmiştir. Kaide üzerinde silindirik gövde yükselmektedir. Gövdenin üst kısmında ay ve yıldız motifleri yer almaktadır. Şerefe altlığında mukarnaslar kullanılmıştır. Şerefe bir külah ile son bulmuştur. Minarenin gövdesinde ay yıldız motifi kullanılmıştır. Şerefe altlığında ise mukarnaslar kullanılmıştır (Foto 2.239).

Cami avlusuna girildiğinde karşıda sonradan yapılmış son cemaat revakı karşılamaktadır. Sonradan eklenen son cemaat revakı enine dikdörtgen planlı olup üzeri düz çatı ile kapatılmıştır. Yapıda yer alan pencereler dikdörtgen forma sahiplerdir (Foto 2.240).

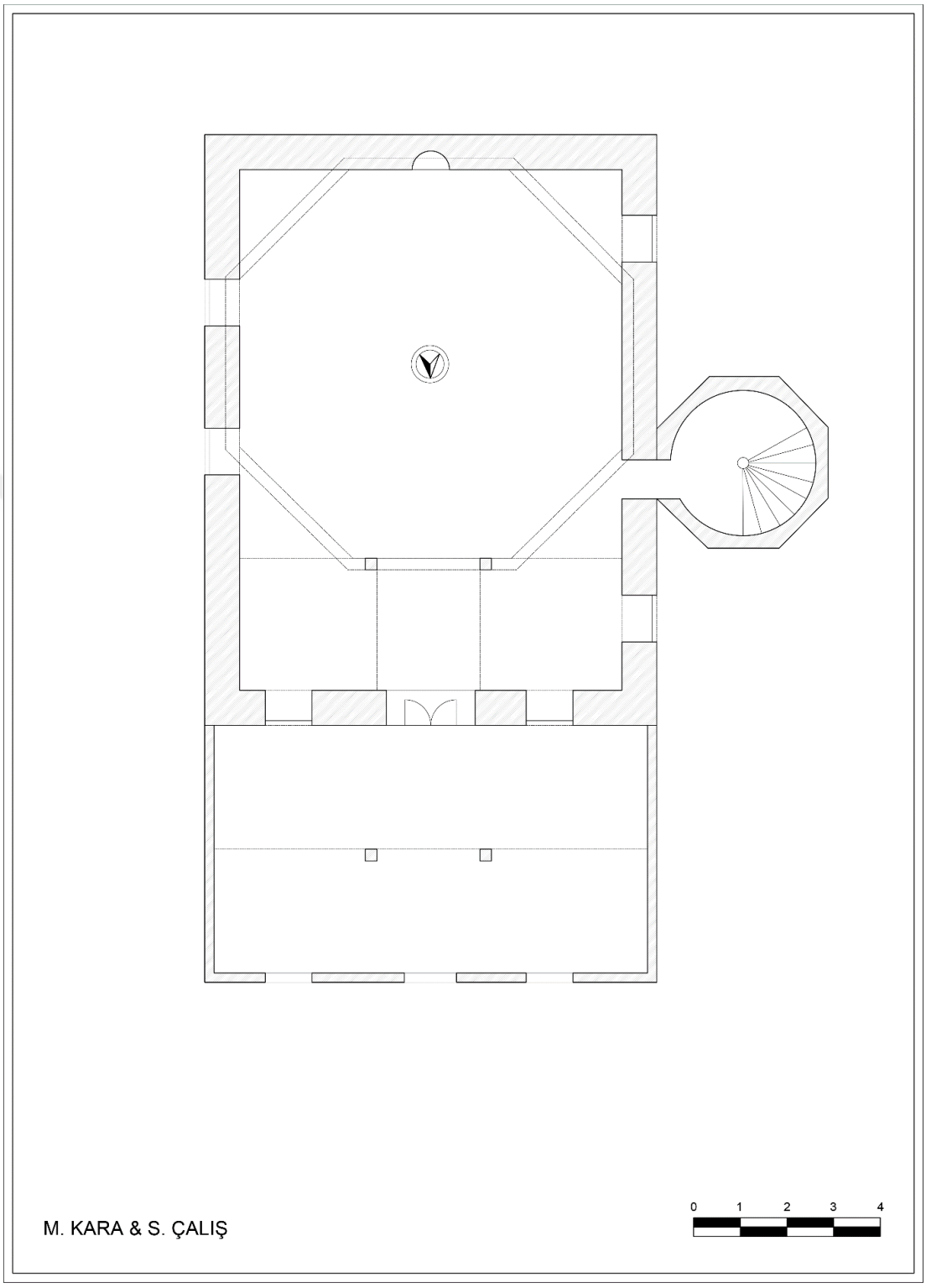
Kıble duvarını ortalayan mihrap sonraki restorasyon sonrasında Kütahya işi çiniler ile kapatılmıştır. Mihrap nişi yarım daire formuna sahiptir. Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfil iki kare ayak ile taşınmaktadır (Foto 2.241).

Harem mekânı kapatan kubbenin oturmuş olduğu kasnak yüksek tutulmuştur. Kubbe kasnağında her yönden yuvarlak kemer formunda pencereler açılarak kasnağın yükünü hafifletmiştir. Kubbe dıştan kiremit çatı ile kapatılmıştır (Foto 2.242).

Harem mekânın kapatan kubbenin göbeğinde iç içe geçmiş madalyonlar ve ortasında da çiçek motifi yer almaktadır. Sarı, yeşil, kahverengi, kırmızı ve beyaz renkleri kullanılmıştır (Foto 2.243).

Yapının beden duvarlarında üç bir yanda kare panolar yer almaktadır. Panoların içinde Allah, Muhammed ve Halife isimleri yer almaktadır.

Malzeme ve Teknik: Yapı geçişmiş olduğu onarımlar sonrasında özgün hali koruyamamıştır. Yapının iç ve dış beden duvarları sade renk boya ile boyanmıştır. Yapıda ahşap malzeme, minber, vaaz kürsüsü ve kapı kenarlarında kullanılmıştır.

Çizim 2.35. Turâbiye Camii Planı

Fotoğraf 2.238. Turâbiye Camii

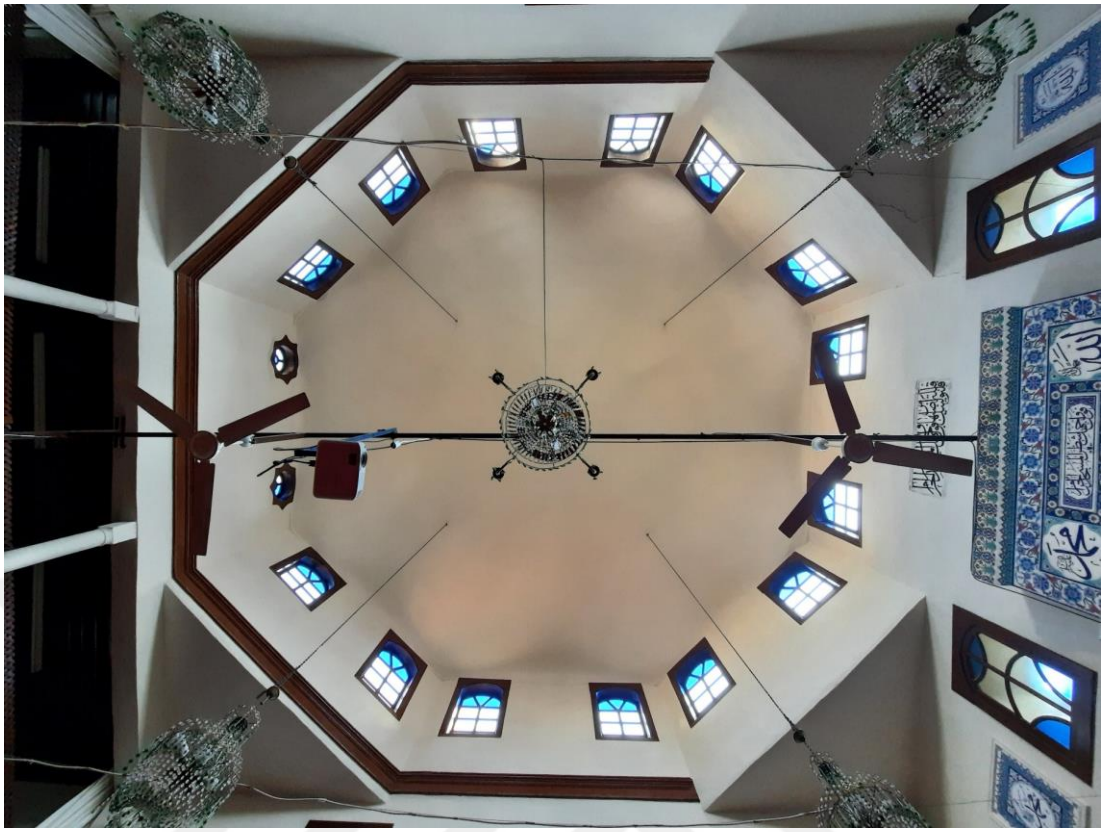
Fotoğraf 2.239. Turâbiye Camii Minare

Fotoğraf 2.240. Turâbiye Camii Camin Ön Kısmı

Fotoğraf 2.241. Turâbiye Camii Mihrap

Fotoğraf 2.242. Turâbiye Camii Üst Örtü

Fotoğraf 2.243. Turâbiye Camii Kubbe Göbeği Detayı

2.4.2.1.4. İhsaniye Camii

Yapının Adı	İhsaniye Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesinin İhsaniye Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	1897
Bani	Bilinmiyor
Çizim	36
Fotoğraf No	244- 247
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

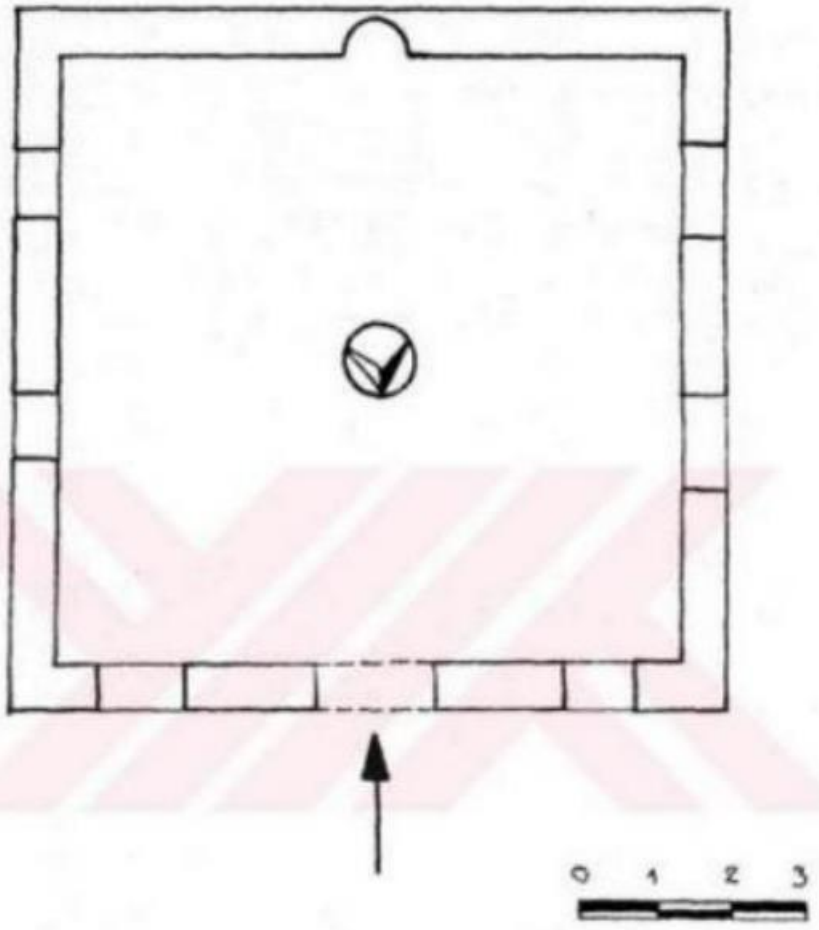
İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıyı 2021 yılı içerisinde ziyaret ettiğimizde harap durumda olan yapının içerisinde giriş sağlanamamıştır. Caminin hasar görmüş ahşap tavanında kitabe bulunmaktadır. Kitabede H.1315 (M.1897) yılında inşa edilmiştir (Alpboğa, 2004: 75).

Plan ve Mimari: Cami oldukça harap durumdadır. Yapı enine dikdörtgen planlı olup üzeri kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır (Alpboğa, 2004: 73), (Çizim 2.36), (Foto 2.244).

Harem mekânı aydınlatan pencereler, güney cephenin batı uçunda yer almaktadır. Pencerenin boyutu küçük olup dikdörtgen forma sahiptir. Diğer cephelerde yer alan pencereler doğu, batı ve kuzey cephede ikişer pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler dikdörtgen forma sahip ve alınlık kısmı basık kemer formundadır (Foto 2.245).

Hareme giriş sağlayan kapı basık kemerli forma sahiptir. Harap durumda olan haremin kıble duvarında basit şekilli bir mihrap yer almaktadır (Foto 2.246-2.247).

Malzeme ve Teknik: Harap durumda olan yapıda kaba yonu taş, tuğla ve ahşap kullanılmıştır. Tuğla pencere kemerinde ve mihrapta kullanılmıştır. Ahşap hatıllar yanın beden duvarlarında kullanılmıştır. Yapının üst örtüsünde kiremit kullanılmıştır.

Çizim 2.36. İhsaniye Camii Planı (Alpboğa, 200)

Fotoğraf 2.244. İhsaniye Camii

Fotoğraf 2.245. İhsaniye Camii Yan Cepheler

Fotoğraf 2.246. İhsaniye Camii Kuzey Cephe

Fotoğraf 2.247. İhsaniye Camii Mihrap

2.4.2.1.5. Ulu Camii

Yapının Adı	Ulu Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesinin Camii Kebir Mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	16. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	37
Fotoğraf No	249-256
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının onarım kitabesi mevcuttur. Onarım kitabesinde yapı, 1816 yılında İlyas ağa tarafından inşa edildiği belirtilmiştir (Alpboğa, 2004: 61). Yapıyı tarihlemeye yarımcı olacak unsurlardan bir diğeri ise 1670 yılında yöreyi hacca gider iken ziyaret eden Evliya Çelebi yapının adı zikretmektedir. Bu veride yapını bu tarihten önce inşa edildiğini göstermektedir. İncelenmiş olan yapı ciddi onarımlar geçirmiştir. Yapının harem kısmı geç dönem özelikleri yansıtmaktadır. Fakat minare kaidesinin üzerinde yer alan kemer formları ve malzemeyi yapıyı yüzyıl olarak tarihlemeye yardımcı olmaktadır. Kemer formu ve kemerde kullanılan tuğla malzeme ile beraber minarenin gövdesinde yer alan zikzak şeritler daha çok XV. yüzyılın özelliğidir. Sonuç olarak yöreyi ziyaret eden Evliya Çelebinin ziyaret yılını ve minarede ki kemer ve süsleme unsurları dikkatte alınacak olur ise yapı XVI. yüzyılın içinde inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Asıl Metin:

قصد ايدب تعميريني بو معبدك الياس اغا

قيلدي احيا ميسراوالدي اتمامي هم اكا

ايلدي بو جامعي اباد چون قصر نعيم

مقتداي اهل سنت جمليه بردن صلا

اي شناسي دي تاريخن ايلدك مدح وثنا

اهل اسلام فرح ايدوب قيلدي دعا

Türkçe Anlamı:

Kasd idüp tamirini bu mabedin İlyas Ağa

Kıldı ihya müyesser oldu itmamı hem ona

Eyledi bu c'amii adâb çün kasr-ı ma'îm

Muktedayı ehl-i sünnet cümleye birden salâ

Ey Şinasidi târihin eyledin medhu senâ
Ehl-i İslam ferah edüp kıldı namaz, etti dua 1231(Alpboğa, 2004: 62), (Foto 2.250).

Plan ve Mimari: Geniş bir avlu içerisinde yer alan cami enine dikdörtgen plana sahiptir (Foto 2.248). Haremin kuzeyinde son cemaat revakı ve kuzey doğu köşesinde ise minaresi yer almaktadır (Çizim 2.37), (Foto 2.249). Harem mekân enine dikdörtgen planlı olup iki sıra destek ile üç sahına ayrılmıştır. Harem iki sütunla üçe ayrılmıştır. Sütunlar düz ahşap tavanı taşımaktadırlar. Sütun başlıkları kompozit sütun başlığı formuna sahiptir. Sütunlar bursa kemeri ile birbirlerine bağlanmıştır (Foto 2.251).

Harem mekânı aydınlatan pencerelerin sayısı oldukça fazladır. Alt ve üst pencerelere toplam on yedi adet pencere mevcuttur. Alt kat ve üst kat pencereleri dikdörtgen forma sahiplerdir. Mihrabın batı ve doğusunda yer alan pencereler yuvarlak kemerli bir düzenlemeye sahiptir (Foto 2.252).

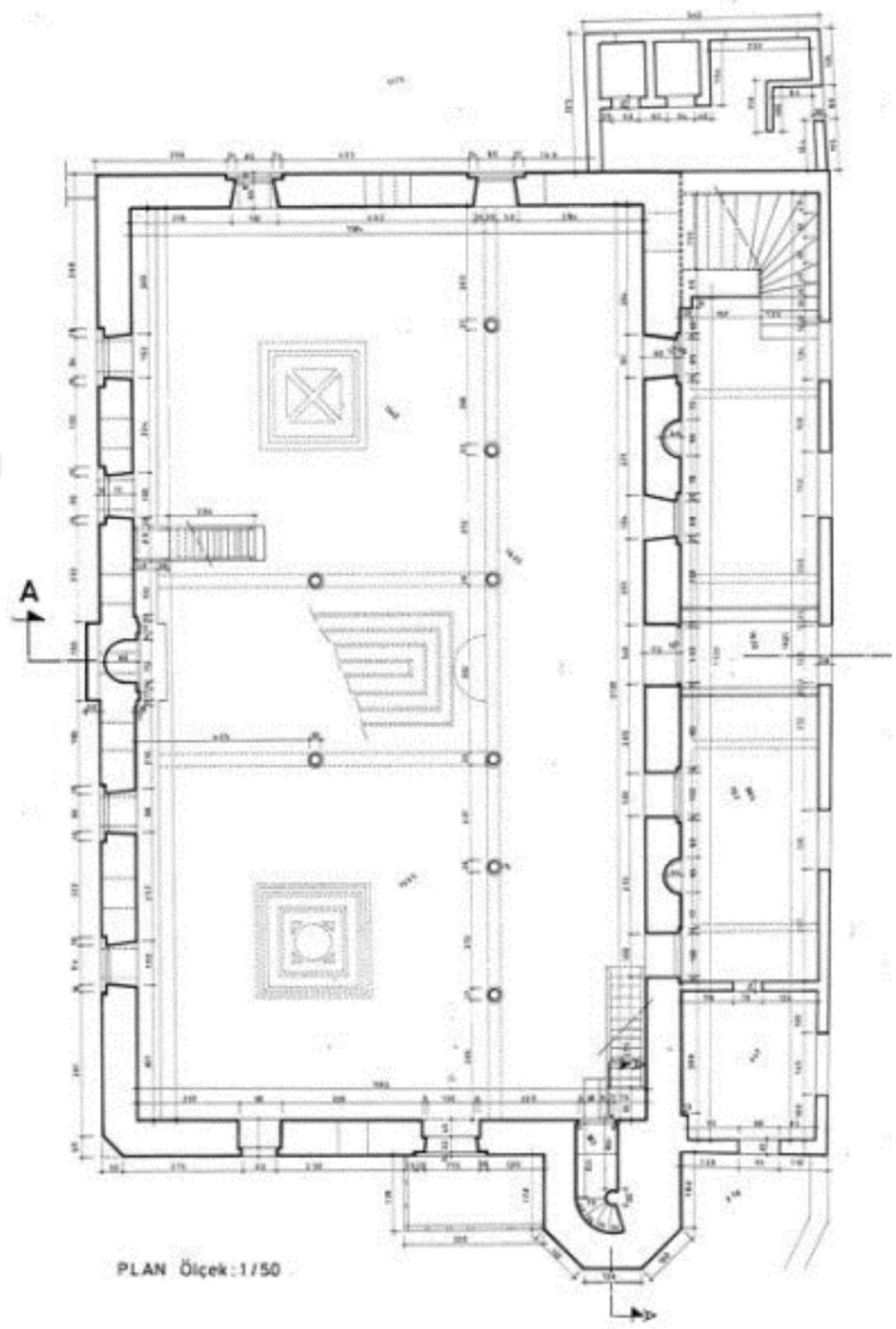
Haremin kuzeyinde yer alan kadınlar mahfili dairesel forma sahip ayaklar ile taşınmaktadır. Bu ayakların düz hatıllar ile birbirine bağlanmış ve bu olgunun üzerine mahfilin zemini oturmuştur. Mahfili taşıyan ayaklar aynı zamanda üst örtüyü de taşımaktadır. Bu ayaklar ise üst kısımda bursa kemerli ile birbirine bağlanmıştır (Foto 2.253).

Haremin kuzeyin sonradan inşa edilmiş bir son cemaat revakı bulunmaktadır. Son cemaat revakının doğu alt köşesinde ve üst köşesinde olmak üzere dikdörtgen forma sahip iki pencere yer almaktadır. Bu cephede görülen pencere düzeni doğu ve batı cephesinde tekrarlanmıştır. Revakın girişi kuzey cepheden yapılmaktadır. Kapı açıklığının iki yanında ikişer pencere açıklığı bulunmaktadır (Alpboğa, 2004: 58).

Mihrap kıble duvarının ortasında yarım daire niş formuna sahip olup kavsara kısmı yarım küre şekilli olup perde motifi ile hareketlendirilmiştir. Mihrap iki yandan yivlenmiş birer sütun ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın kuşatma kemeri yuvarlak kemer formuna sahiptir. Mihrabın üzerinde anlaşılacağı üzere son dönemdeler yapılan restorasyon sonrası eklenen kalem işi süslemeler yer almaktadır. Kuşatma kemerinin etrafında mavi ve kırmızı renkte palmet motifi yer almaktadır. Yapıda yer alan iki sütunun başlıklarında kompozit başlık formuna rastlanılmaktadır. Yapının minberi son dönemlerde yenilenmiştir (Foto 2.254).

Malzeme ve teknik: Yapının geçirmiş olduğu onarımlardan sonra yapı iç ve dış mimariden boyanmıştır. Bu sebeple inşa malzemesine ulaşmak güçtür. Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşivindeki fotoğraflardan anlaşılacağı üzere yapıda kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır. Yapının kuzey doğu köşesinde yer alan minarede kullanılan malzeme, kaide kısmında kaba yonu tak kullanılmış ve gövde de ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Ahşap malzeme yapının tavanında, kadınlar mahfilinde, kapı kenarlarında, minber ve vaaz kürsüsünde kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiğinde; yapının asıl girişi kuzey cephede yer almaktadır. Fakat bugün yapının girişi doğuya alınmıştır kıble duvarını ortalayan mihrapta ise birtakım değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Yarım daire niş formuna sahip olan mihrap kavsara kısmı perde motifine sahip ve mihrap üçgen bir tepelik ile son bulmuştur. İncelenen yapıda üçgen alınlık olgusu mevcut değildir. Üçgen tepelik kısmı alçıdan kalıplama tekniğinde yapılmıştır (Foto 2.255). Üçgen alınlık 2004 yılına kadar varlığını korumuştur. Son onarımlar ile mevcudiyetini kaybetmiştir. Arşiv görüntülerinde yapının dış cephelerinde ana malzeme bilgisine ulaşılır iken bugün minare ve dış cepheler sıva malzemesi ile kaplanarak yenilenmiştir (Foto 2.256).

Çizim 2.37. Ulu Camii Planı (VGM)

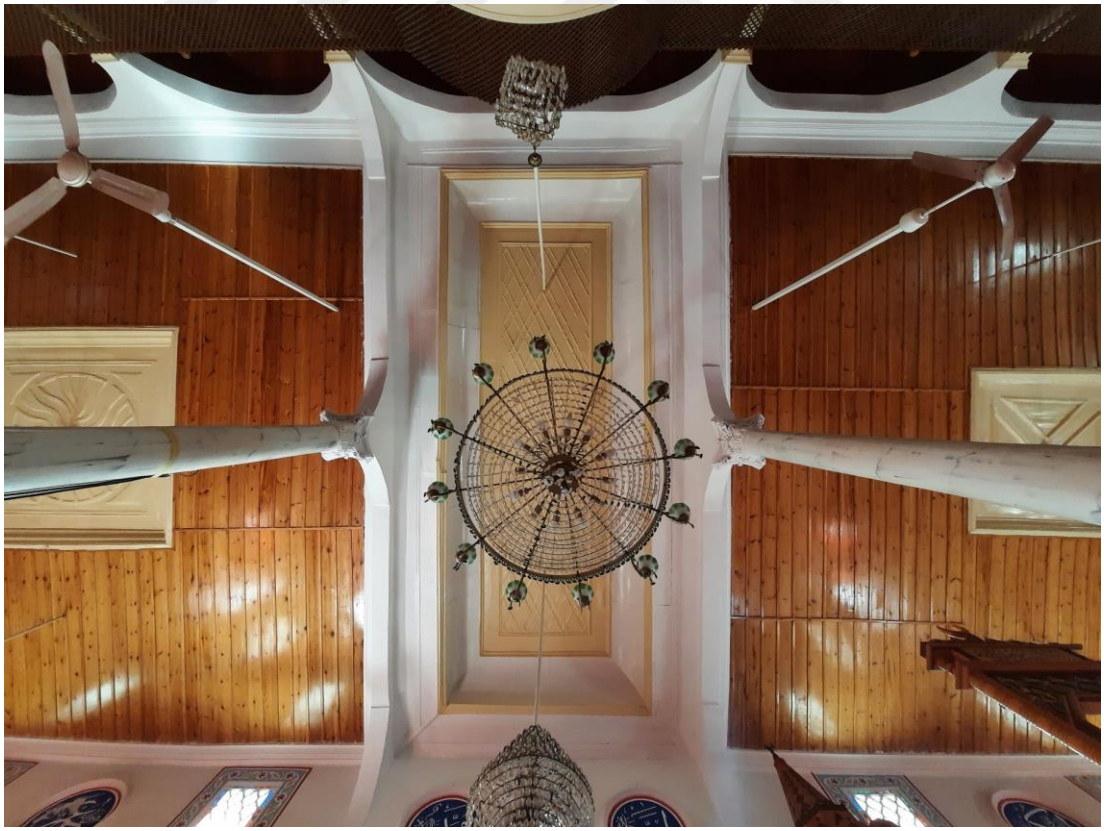
Fotoğraf 2.248. Ulu Camii

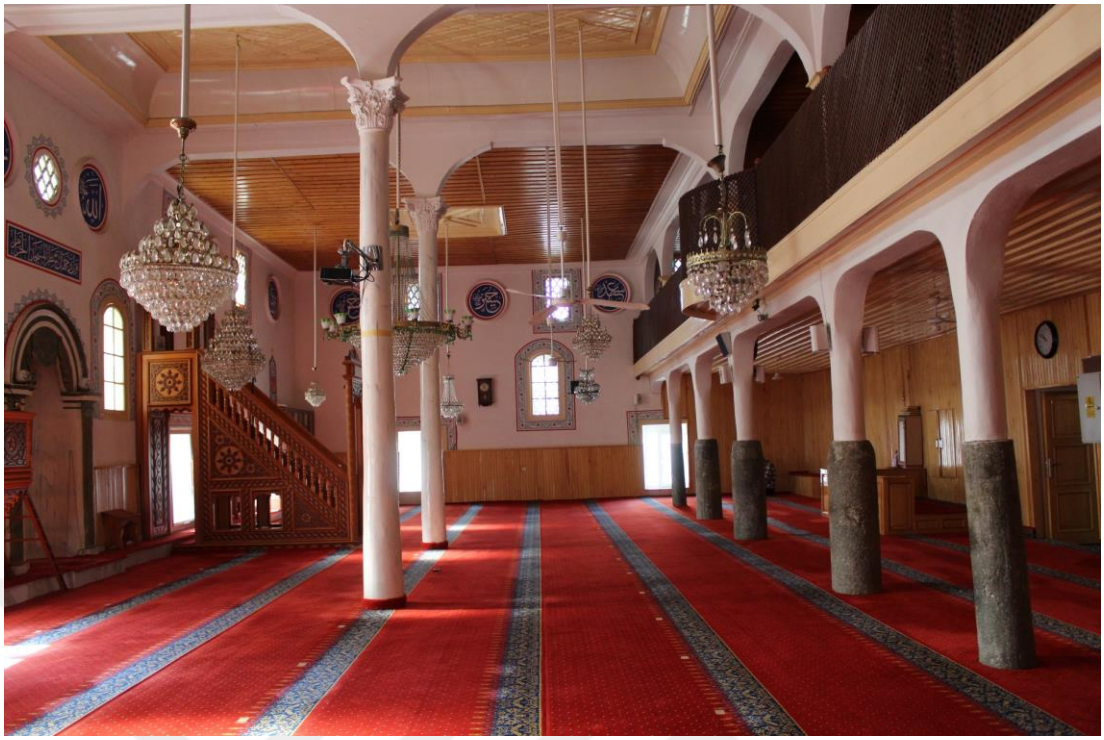
Fotoğraf 2.249. Ulu Camii Minaresi

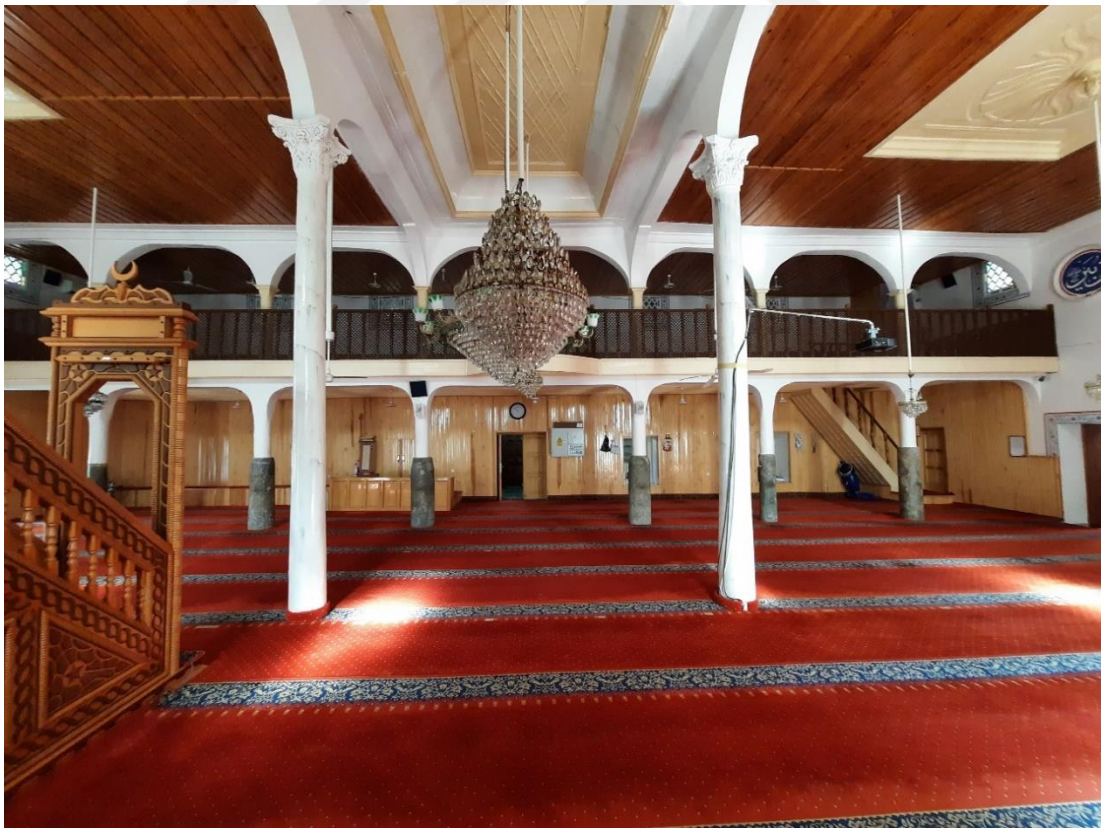
Fotoğraf 2.250. Ulu Camii Kitabesi (VGM)

Fotoğraf 2.251. Ulu Camii Üst Örtüsü

Fotoğraf 2.252. Ulu Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.253. Ulu Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.254. Ulu Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.255. Ulu Camii Mihrabı (VGM)

Fotoğraf 2.256. Ulu Camii Minaresi (VGM)

2.4.2.1.6. Sığacık Camii

Yapının Adı	Sığacık Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesi, Sığacık Kalesinin sınırları içinde yer almaktadır.
Tarih	16-17. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	38
Fotoğraf No	257- 268
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Harim girişinin üstünde onarım kitabesi yer almaktadır. Onarım kitabesinde yapının H.1325 (M. 1907) Sığacık nahiyesi müdürü Mehmed Emin Bey zamanında tamir edilmiştir yazılmaktadır. Yapının ilk inşası hakkında bilgi veren husus yapının kale sınırları içinde yer almasıdır. Sığacık kalesi Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kaptan Parlak Mustafa Paşa tarafından 1551-1552 yılları arasında inşa edilmiştir. Bu durumda kale inşa edildikten bir süre sonra caminin de yapıldığı düşünülmektedir. Malzeme ve mimari özellikleri açısından yapıyı 16. yy. tarihlemek mümkündür. Yapı 1981 yılında ciddi bir onarım geçirmiştir. (Alpboğa, 2004: 39; Daş, 2007: 32). İzmir Vakıflar Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapı 16-17. yy. tarihlenmektedir.

Asıl Metin:

صیغه جق ناحیه سی مدیری محمد امین بك زماننده تعمیر ایدلمشدر ۱۳۳۵

بولدی جامعی خرابه شرف قلدی تعمیره بدل نقد همن سید عثمان قبودان اولدی بوکا اوله مقبول بارکاه خدایه بورایه کلسون ایلین تخلوص ایلدم بنده سیرت...وقتی ادا صلوات صلا بیت تاریخی دلشنین....بو جامعی عتیق بنا موفق...کوزل احیا.....

Türkçe Anlamı:

Sığacık İlçe Müdürü Mehmet Emin Bey zamanında tamir edilmiştir. Sene H.1335/ M. 1917

Buldu camiyi harabe şeref kıldı tamire bedel nakit hemen Seyit Osman kapıdan oldu buna evvel makbul dergâhı Huda'ya buraya gelsin eylesin tehallüs eyledim bende seyret…..vakti eda selvatu sala beyti tarihi dilişinin….bu atik bina camiyi muvakkat….. güzel ihya…… (Foto 2.258).

Plan ve Mimari: Cami, kare planlı olup üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Harem mekân 7.95×7.95 ölçülerine sahiptir. Haremin kuzeyinde yer alan son cemaat revakı

yer almakta ve revak 8.45×2.45 ölçülerinde ve kuzey batı köşesinde yer alan minare yer almaktadır (Çizim 2.38), (Foto 2.257).

Haremin kuzeyinde üç gözlü son cemaat revakı yer almaktadır. Son cemaat revakı, ayak ile taşınmaktadır. Ayaklar sivri kemer ile bağlanmıştır. Hareme giriş sağlayan kapı dikdörtgen forma sahiptir (Foto 2.259).

Caminin kuzey batı köşesinde minare yer almaktadır. Minare kaidesi çokgen forma sahip olup, gövde yapısı silindirik forma sahiptir. Minare tek şerefeli olup, şerefe altlığında mukarnas dizimler kullanılmıştır. Minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.260).

Harem mekânı aydınlatan pencereler, güney ve kuzeyde ikişer, batı ve doğu cephede ise birer pencere açıklığı mevcuttur. Doğu, batı ve güney cephede yer alan pencereler sivri kemerli forma sahiptir. Kuzey cephede yer alan pencere ise dikdörtgen forma sahiptir (Foto 2.261).

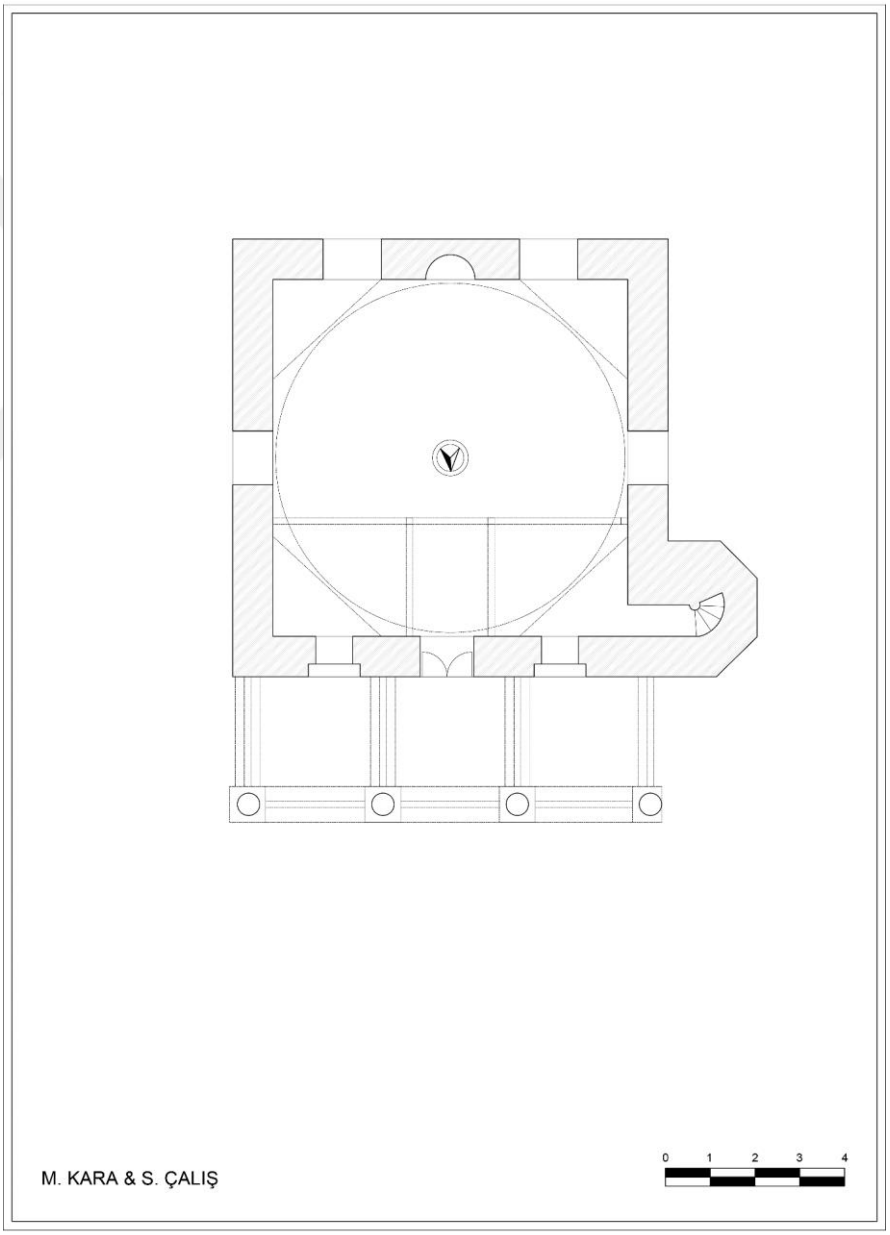
Haremin kıble duvarını ortalayan mihrap yarım daire niş formuna sahiptir. Mihrabın barında ahşap minber yer almaktadır (Foto 2.262). Haremin kuzeyinde kadınlar mahfili yer almaktadır (Foto 2.263).

Harem tek kubbe ile kapatılmıştır. Kubbeye geçiş pandantif ile sağlanmıştır (Foto 2.264).

Malzeme ve Teknik: Yapıda kullanılan malzeme, kabayonu taş ve tuğla kullanılmıştır. Tuğla malzeme kemerlerde kullanılmıştır. Kubbeler dıştan kiremitler ile kaplanmıştır. Ahşap malzeme kadınlar mahfilinde, minberde ve yapının içi kısmında beden duvarların da belli bir yüksekliğe kadar kullanılmıştır. Son cemaat revakındaki sütunlar devşirme malzemedir.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiği zaman yapıda değişimlerin olduğu tespit edilmiştir. Ankara Genel Vakıflar Müdürlüğüne ait 1981 yılına ait görüntülerde yapını son cemaat revakı doğu ve batı cephelerinde kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu olgu bugün mevcut değildir. Diğer dikkat çeken unsur ise mihraptır. Bugün mevcut olan mihrap yarım daire niş formuna sahip ve yarım küre şekilli bir kavsara ile kapatılmıştır. 1981 yılına ait görüntülerde mihrap nişi fayanslar ile kaplanmış ve mihrap nişi köşelerde plasterler ile sınırlandırılmış diye düşünülmekte, çünkü plasterlerin başlığı ayrıt edilmektedir. Mihrapla nişi ile birlikte fayanslar ile kaplanmıştır. Bugün mevcut olmayan tepelik kısmı alçı malzemeden

kalıplama tekniğinde yapılmış ve orta kısımda ayet kitabesine yer verilmiştir (Foto 2.265). Yapının 1990 yılına ait görüntülerinde son cemaat revakının doğusunda yer alan duvar kalıntısı yıkılmış ve batısına ise küçük boyutlarda bir bölüm eklendiği dikkat çekmektedir. Bu tarihe ait fotoğraflardan anlaşıldığı üzere mihrap tamamen yenilenmiştir (Foto 2.266). Mihrap nişindeki fayanslar sökülerek mermerle kaplanmış, alınlık kısmı ve köşelerde mihrap nişini sınırlandıran plasterler kaldırılmıştır (Foto 2.267). Yapıda yer alan minberde yenilenmiştir (Foto 2.268). Bu olgular bugün mevcut değildir.

Çizim 2.38. Sığacık Camii Planı

Fotoğraf 2.257. Sığacık Camii

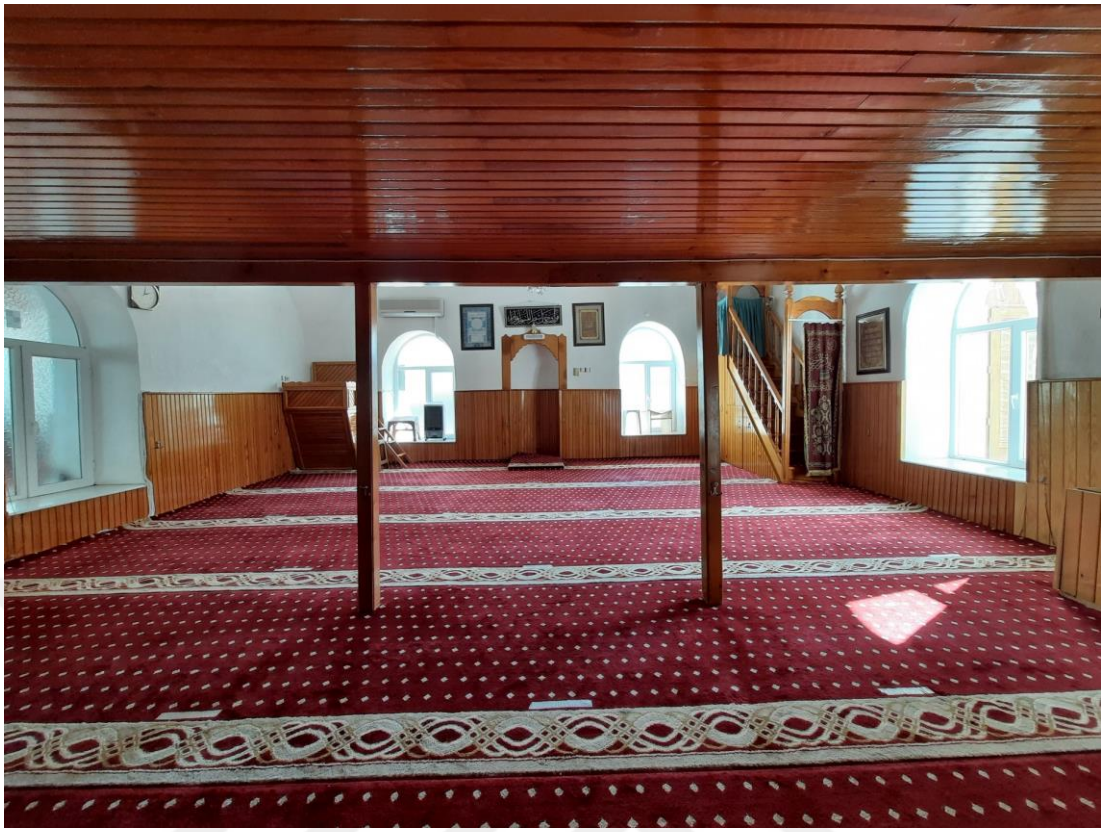
Fotoğraf 2.258. Sığacık Camii Kitabesi

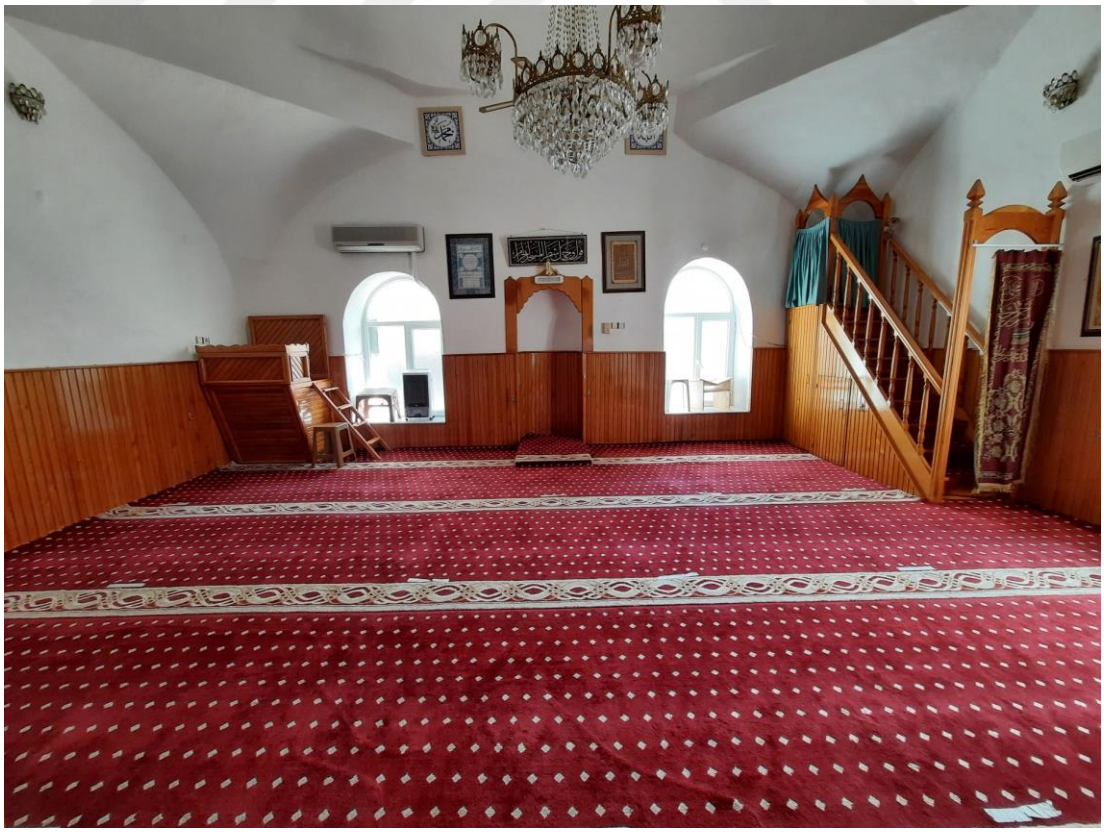
Fotoğraf 2.259. Sığacık Camii Son Cemaat Revakı

Fotoğraf 2.260. Sığacık Camii Minaresi

Fotoğraf 2.261. Sığacık Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.262. Sığacık Camii Kıble Duvarı

Fotoğraf 2.263. Sığacık Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.264. Sığacık Camii Kubbe Göbeği Detay

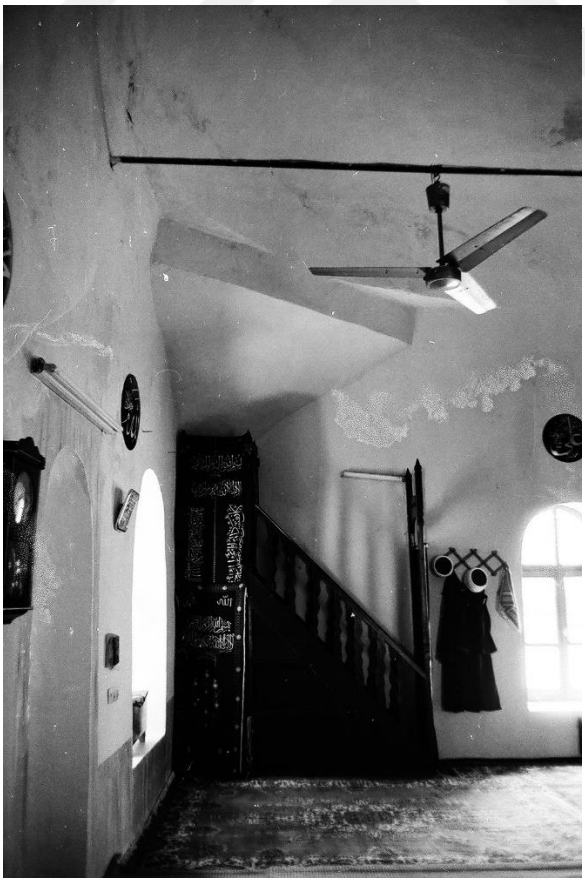
Fotoğraf 2.265. Sığacık Camii 1981 Yılında Mihrabın Durumu (VGM)

Fotoğraf 2.266. Sığacık Camii Son Cemaat Revakı (VGM)

Fotoğraf 2.267. Sığacık Camii Mihrabı (VGM)

Fotoğraf 2.268. Sığacık Camii Minberi (VGM)

2.4.2.1.7. Tepecik Camii

Yapının Adı	Tepecik Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesi Tepecik Sokakta yer almaktadır.
Tarih	17. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	39
Fotoğraf No	269- 273
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcuttur değildir. Seferihisar Kültür envanterin de yapı Geç Osmanlı Dönemi eseri olarak geçmektedir (Alpboğa, 2004: 81). Hacca giderken yöreyi ziyaret eden Evliya Çelebi yapının adını zikretmektedir ve bu sebeple yapı Geç Osmanlı dönemi eseri olması mümkün değildir. Yapı XX. yüzyılda ciddi onarımlar geçirmiştir. Aslında yapının bugün mevcut olan durumdan kapı ve pencerelerde kullanılan basık kemer formu da erken dönem özellikleri arasındadır. Bu bulgular doğrultusunda yapı XVII. yüzyıldan önce inşa edildiği düşünülmektedir.

Plan ve Mimari: Yapı doğudan batıya doğru eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Cami genişçe bir avlu içerisinde yer almaktadır. Cami enine dikdörtgen plana sahiptir. Harem mekân 7.95×11.65 ölçüsüne sahiptir. Haremin güney doğu köşesinde minare yer almaktadır. Hareme giriş kuzey cepheden yer alan kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığı basık kemerli forma sahiptir (Çizim 2.39), (Foto 2.269).

Haremin güney doğu köşesinde yer alan minare, kaidesi çokgen forma sahip ve gövde yapısı silindirik forma sahiptir. Tek şerefeli olan minare bir külah ile son bulmuştur. Kaidenin gövdesinde sağır yuvarlak kemer formuna sahip nişlere yer verilmiştir (Foto 2.270).

Harem mekânı sekiz pencere açıklığı aydınlatmakta ve bu pencere açıklıkları, güney, batı, doğu ve kuzey cephede ikişer pencere açıklığı bulunmaktadır. Pencereler basık kemer formuna sahiptir. Haremin batı ve kuzey cephesinde dikdörtgen forma sahip üst kat penceresi yer almaktadır (Foto 2.271).

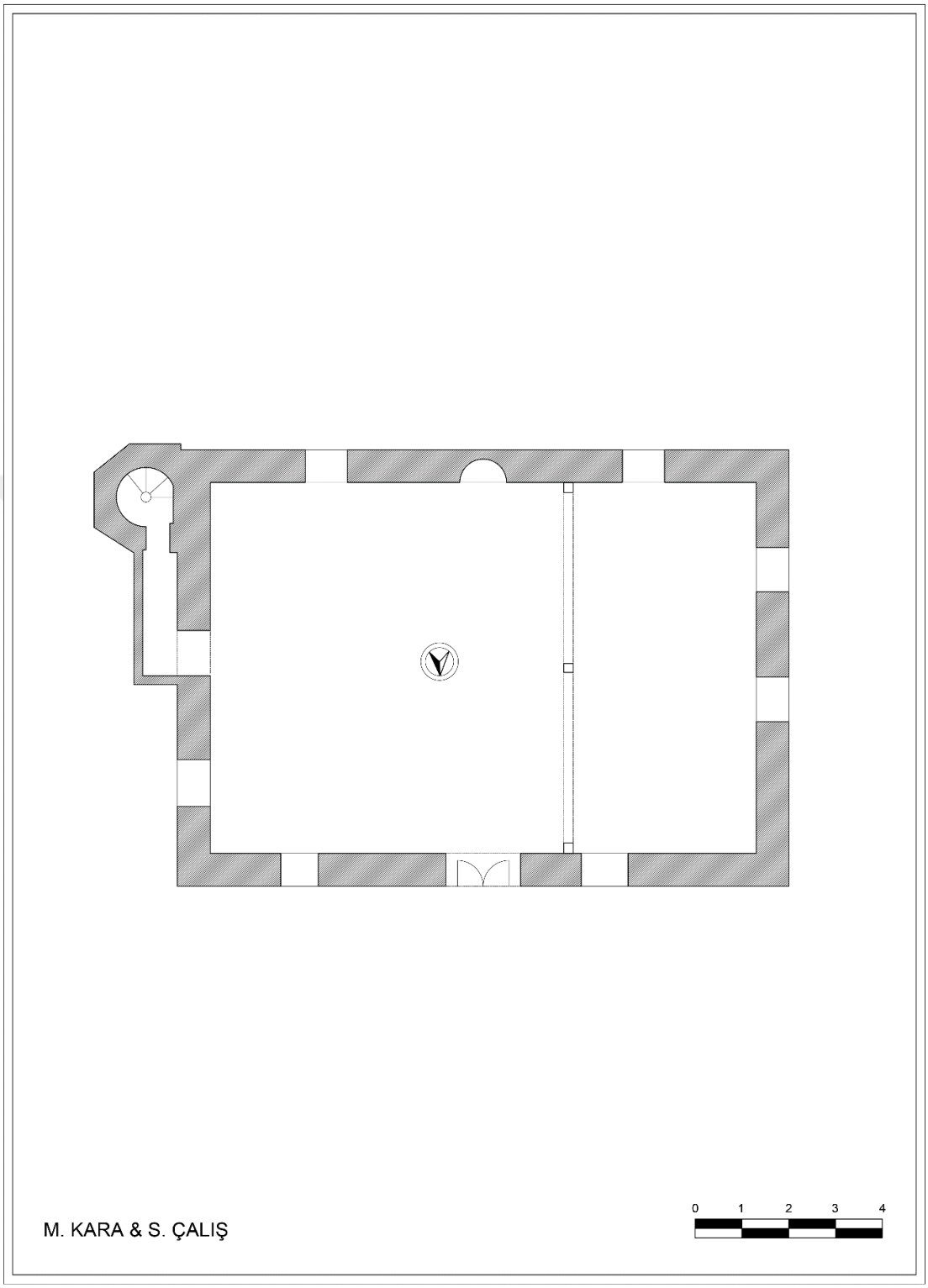
Haremin batında kadınlar mahfili yer almaktadır. Kadınlar mahfili üçayakla taşınmaktadır. Ayakların ikisi duvara gömülü vaziyettedir (Foto 2.272).

Yapıda pek bir tezyinat unsuru mevcuttur. Mihrap günümüzde düz fayanslar ile kaplanmıştır. Sadece mihrabın tepelik kısmında alçıdan kalıplama tekniğinden

süsleme ye almaktadır. Ortada âlem ve alemin üzerinde ay yıldız motifi ve ay yıldız motifinin iki yan köşelerinde simetrik olarak kıvrıl dallar ve yaprak motifi yer almaktadır. Mihrabın üzerinde enine dikdörtgen formda ayet kitabesi yer almaktadır (Foto 2.273).

Haremin güney cephesinde kare panolar içinde Allah, Muhammed ve Ebu Bekir yazmaktadır. Haremin batı duvarında yer alan halife isimleri ise dairesel madalyonlar içine alınmıştır.

Malzeme ve Teknik: Yapı günümüzde boyandığından dolayı orijinal malzeme bilgisine ulaşılamamaktadır. Ahşap malzeme, haremin tavanında, minberde ve kadınlar mahfilinin ayaklarının yarsını kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Çizim 2.39. Tepecik Camii Planı

Fotoğraf 2.269. Tepecik Camii

Fotoğraf 2.270. Tepecik Camii Minare

Fotoğraf 2.271. Tepecik Camii Harem Mekân

Fotoğraf 2.272. Tepecik Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.273. Tepecik Camii Mihrabı

2.4.2.1.8. Ulamış Köy Camii

Yapının Adı	Ulamış Köy Camii
Bulunduğu Yer	Seferihisar İlçesinin Ulamış Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	18. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	
Fotoğraf No	274-281
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait kitabe bulunmaktadır. Harime giriş sağlayan kapı girişinin üzerinde onarım kitabesi yer almaktadır. Onarım kitabesinde H. 1233/ 1817-1718 yılında Mustafa ağa tarafından onarılmıştır. Yapının ilk inşa tarihi hakkında elimizde veriler yoktur. Bu durumda yapıyı tarihlememize yarımcı unsur mimaridir. Yapı geçirdiği onarımdan dolayı Geç Osmanlı sanatının üslubu hâkimdir. Yapıyı tarihler iken cami planlamasından yola çıkılmaktadır. Yapıda kullanılan plan tipi ve ahşap tavanlı camiler genellikler XVIII. yy. kullanılmış bir uygulamadır. Onarım kitabesinden yola çıkılarak yapının inşa tarihini bir önceki yüz yıla tarihlemek mümkün olabilir (Alpboğa, 2004: 69).

Asıl Metin:

بِسْـــــــــــــــمِ االلهارَّحْمَنِ ارَّحِيم

مجيب بر خوش بنا قرمش بونك كبي مقام اولماز

كلوب هر دم طواف ايدن بيلر كه حقرن ايراق

اولماز صاحب تعمير الخيرات والحسنات

مصطفيي اغاسنه ١٢٣٣ ماشاالله

سنهه ١٣٢٤

Türkçe Anlamı:

Mucib bir hoş bina kurmuş bunun gibi makam olmaz

Gelüp her dem tevaf eden bilün haktan ırak

Olmaz sahib-i tamir'ül hayrat ve'l hasenat

Mustafa Ağa Sene 1233 Maşallah

Plan ve Mimari: Yapı enlemesine dikdörtgen plana sahiptir. Haremin önünde enlemesine dikdörtgen plana sahip son cemaat revakı yer almaktadır. Harem mekân 14.30×7.70 ölçülerine sahip ve son cemaat revakı 14.40×2.11 ölçülerine sahiptir. Caminin güney cephesinde iki batısında iki doğusunda ise bir kuzeyde iki pencere

açıklığı ile giriş açıklığı mevcuttur. Yapının kuzey doğu köşesinde minare yer almaktadır (Çizim 2.40), (Foto 2.274).

Minare beş kenarlı olarak inşa edilmiştir. Minare kaidesinde sağır sivri kemerler ile hareketlendirilmiştir. Minare kaidesinden gövdeye birbirinde bir bilezik ile ayrılmıştır. Minare gövdesi silindirik forma sahiptir. Minarenin şeref altlığında mukarnas kullanılmış ve minare bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.275).

Yapının kuzeyinde son cemaat revakı yer almaktadır. Hareme giriş sağlayan sade bir görünüme sahiptir. Kapının üzerinde üçgen alınlık içinde kitabe yer almaktadır. Harem mekân alt kat ve üst kat pencereleri olmak üzere toplam on iki pencere ile aydınlatılmıştır. Haremin kuzeyinde ahşap sütunlar ile taşınan kadınlar mahfili yer almaktadır (Foto 2.276).

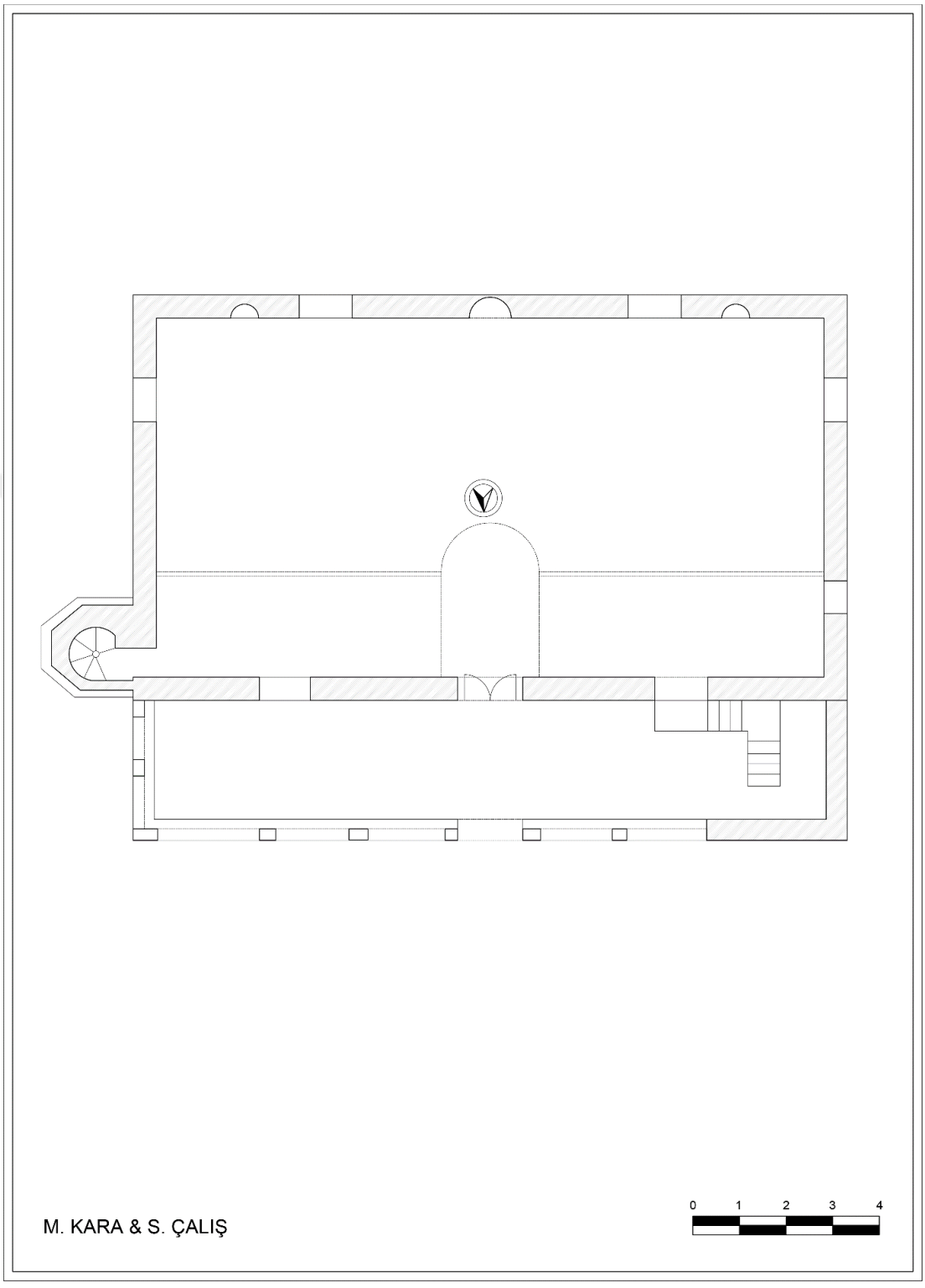
Harem mekânın beden duvarlarında dairesel madalyonlar içinde Allah, Muhammed ve halifelerin adı yer almaktadır. Vaaz kürsüsü ve minber sonraki dönemlerde yenilenmiştir. Kıble duvarını ortalayan mihrap yarım daire formuna sahiptir (Foto 2.277).

Yapı süsleme unsuru mihrap ve madalyonların etrafında toplanmıştır. Mihrapta ve madalyonlarda yoğun alçı süsleme kullanılmıştır. Bu madalyonların üzerinde sitilize bitkisel süslemeler yer verilmiştir. S ve C kıvrımları aşağı doğru sarkarak kompozisyon oluşturulmuştur. Mihrabın iki yapının da yer alan madalyonlar kare panolar içine alınmışlarıdır. Madalyonlar içinde Allah, Muhammed ve halifelerin adı yer almaktadır.

Mihrap kıble duvarının ortasında yer almaktadır. Mihrap alçı malzeme ile hareketlendirilmiştir. Mihrap nişi iki yandan göme ayaklar ile sınırlandırılmıştır. Ayakların yüzeyi yivli bir görünüme sahiptir. Yarım daire formuna sahip olan mihrap nişi derin bir kavsara ile kapatılmıştır. Kavsara köşeliklerinde kabaralara yer verilmiştir. Mihrap üstünde enlemesine dikdörtgen bir yazı kitabesi yer almaktadır. Mihrap bir tepelik ile nihayetlenmiştir. Tepelik kısmı iri yapraklar ile stilize edilmiştir (Foto 2.278).

Haremin kuzeyinde ahşap malzemeye sahip kadınlar mahfili yer almaktadır. Mahfilin korkuluklarında çiçek motifi yer almaktadır (Foto 2.279-2.280). Harem düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Tavanın ortasın tavan göbeği uygulamasına yer verilmiştir. Tavan göbeği çokgen forma sahiptir (Foto 2.281).

Malzeme ve Teknik: Yapıda inşa malzemesi olarak kaba yonu taş, tuğla, alçı ve ahşap kullanılmıştır. Yapının inşa malzemesi kaba yonu taş ve tuğla kullanılmıştır. Ahşap malzeme ise kapı kanatların, kadınlar mahfilinde, minber, vaaz kürsüsünde ve tavanda kullanılmıştır. Alçı malzeme ise yapıda süsleme unsuru olarak mihrap ve yapının beden duvarlarında yer alan madalyonlarda kullanılmıştır. Çatı dıştan kiremit çatı ile kapatılmıştır. Son cemaat revakının önüne eklenen metal çatı sonradan eklenmiştir.

Çizim 2.40. Ulamış Köyü Camii Planı

Fotoğraf 2.274. Ulamış Köyü Camii

Fotoğraf 2.275. Ulamış Köyü Camii Minaresi

Fotoğraf 2.276. Ulamış Köyü Camii Son Cemaat Revakı

Fotoğraf 2.277. Ulamış Köyü Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.278. Ulamış Köyü Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.279. Ulamış Köyü Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.280. Ulamış Köyü Camii Mahfilden Detay

Fotoğraf 2.281. Ulamış Köyü Camii Tavanı

2.4.2.2. Mescit

2.4.2.2.1. Sığacık Mescidi

Yapının Adı	Sığacık Mescidi
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesi Sığacık camisinin 50 m. uzaklıkta Yokuş sokakta bulunmaktadır.
Tarih	17. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	41
Fotoğraf No	282- 284
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

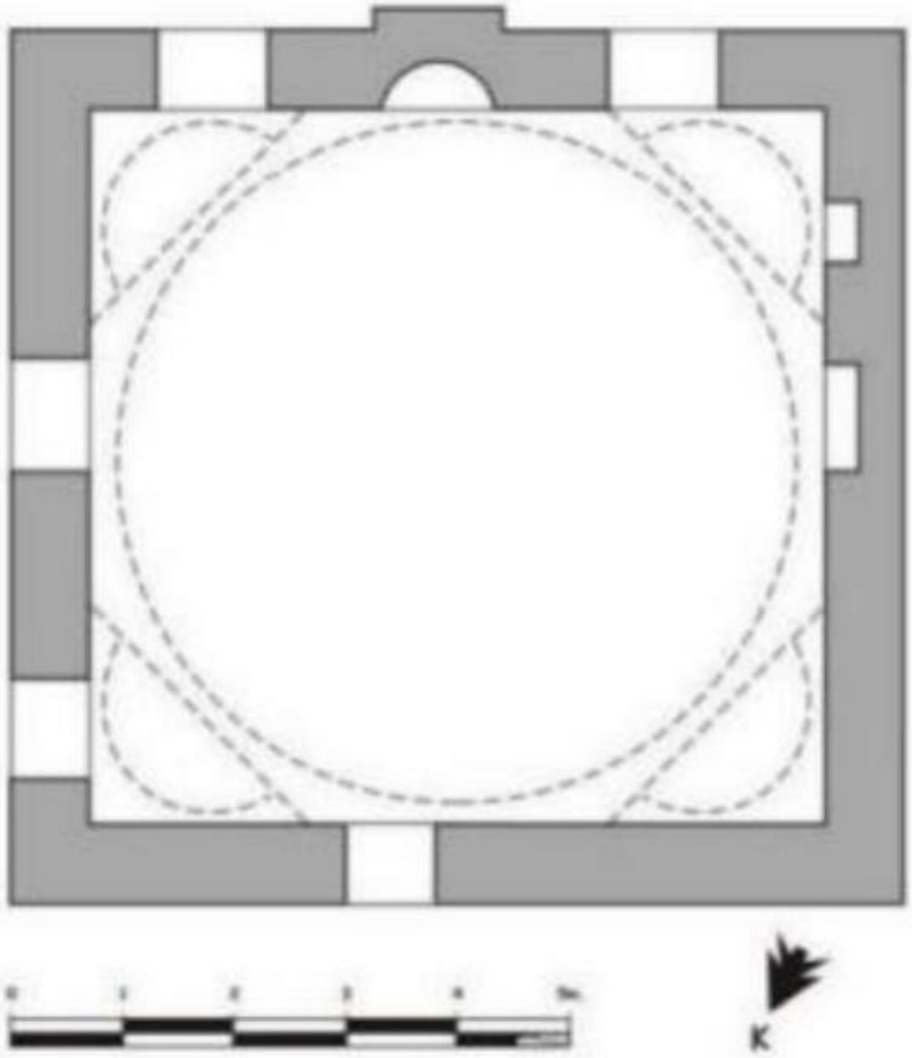
İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak unsurların arasında inşa özelliği dikkate alınmaktadır. İnşa özelliklerinde dolayı mescid, cami ve hamam ile benzer özellik taşımakta ve Seferihisar Kültür Envanterinde de yapı XVII. yüzyılla tarihlenmektedir. Sığacık kalesi sınırları içinde yer alan yapı, kalenin yapım tarihi ve diğer yapı toplulukları dikkate alındığında yapı XVII. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Alpboğa, 2004: 44; Daş, 207: 34).

Plan ve Mimari: Yapı günümüzde özel mülkiyet konumundadır. Mescit külliyenin bir parçasıdır. Kare planlı tek kubbe ile kapatılmıştır. Kubbe dıştan kiremitler ile kapanmış ve yapının dört bir yanında tek sıra halinde kirpi saçak dolanmaktadır (Çizim 2.41), (Foto 2.282).

Kare planlı olan yapıya giriş kuzey cepheden sağlanmaktadır. Fakat yapıda yapılan restorasyonlar sonrasında yapının güney cephesine iki giriş açıklığı daha eklenmiştir. Yapının güne cephesini ortalayacak şekilde küçük boyutlarda mihrap eklenmiştir. Mihrap yarım daire niş formuna sahiptir. Yuvarlak kuşatma kemerine sahiptir (Foto 2.283).

Malzeme ve Teknik: Yapının inşasında moloz taş kullanılmıştır. Kubbe dıştan kiremitler ile kaplıdır. Mihrabın kuşatma kemerinde tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yapının Durum: Yapıya ait arşiv görüntüleri incelendiğinde; Ankara Genel Vakıflar Müdürlüğü arşivindeki 1990 yılına ait görüntülerde, mescidin girişi doğu cephede yer almaktadır. Fakat bugün mescit yapısına güney cephede açılan kapıdan giriş yapılmaktadır. Yapının güney cephesinde yer alan pencereler bugün birer kapı açıklığına dönüştürülmüştür. Mescide asıl girişin yapıldığı giriş kısmı günümüzde mevcut fakat kullanılmamaktadır (Foto 2.284).

Çizim 2.41. Sığacık Mescidi Planı (Daş. 2007)

Fotoğraf 2.282. Sığacık Mescidi

Fotoğraf 2.283. Sığacık Mescidin İçi

Fotoğraf 2.283. Sığacık Mescidi (VGM)

2.4.2.3. Medrese

2.4.2.3.1. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi

Yapının Adı	Hereke (Düzce) Köyü Medresesi
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesi Düzce Köyünde bulunmaktadır.
Tarih	15. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	42
Fotoğraf No	284-287
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapıya ait inşa kitabesi mevcut değildir. Medreseye ait vakfiye de bulunamamıştır. Camiye ait kitabe mevcuttur. Camiye ait olan kitabeden birinde İhlâs süresi diğer kitabede ise inşa kitabesi yer almaktadır. Kitabesi olmayan yapıyı inşa malzeme özelliklerine ve caminin kitabesine göre tarihlemek mümkün olacaktır. Medresenin inşa malzeme ve kullanılan teknikler göz önüne aldığında yapının erken dönem eseri olduğu anlaşılmaktadır. Medrese de kullanılan tuğla süslemeler, odalarda yer alan nişlerin kemer formları ve inşa malzeme bilgisi yapının XV. yüzyıl yapısı olduğunu belirtmektedir (Demiralp, 1999: 188; Alpboğa, 2004: 101).

Sonuç olarak 2021 yılı içerisinde incelemiş olduğumuz yapı harp durumda idi. Yapıda kullanılan malzeme ve kemerlerinde kullanılan tuğla işçilikler daha çok XV. yüzyılda kullanılan tekniklerdir. Revakın kemer kısmında kullanılan tuğla süslemelerde bu bilgileri desteklemektedir. Caminin kitabesi ve medresede kullanılan üsluptan yola çıkarak, medrese XV- XVI. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir.

Plan ve Mimari: Medrese, L plana sahiptir. Medresenin uzun kenarı kuzey-güney yönlü uzanmaktadır. Kısa tarafı ise doğu batı istikametinde uzanmaktadır. Medrese hücrelerini sayısı dokuzudur. Bu hücrelerin dördü doğu- batı yönlü uzanmakta ve diğer beş hücre ise kuzey- güney yönlü uzanmaktadır (Alpdemir, 1999: 185; Alpboğa, 2004: 100), (Çizim 2.42), (Foto 2.284).

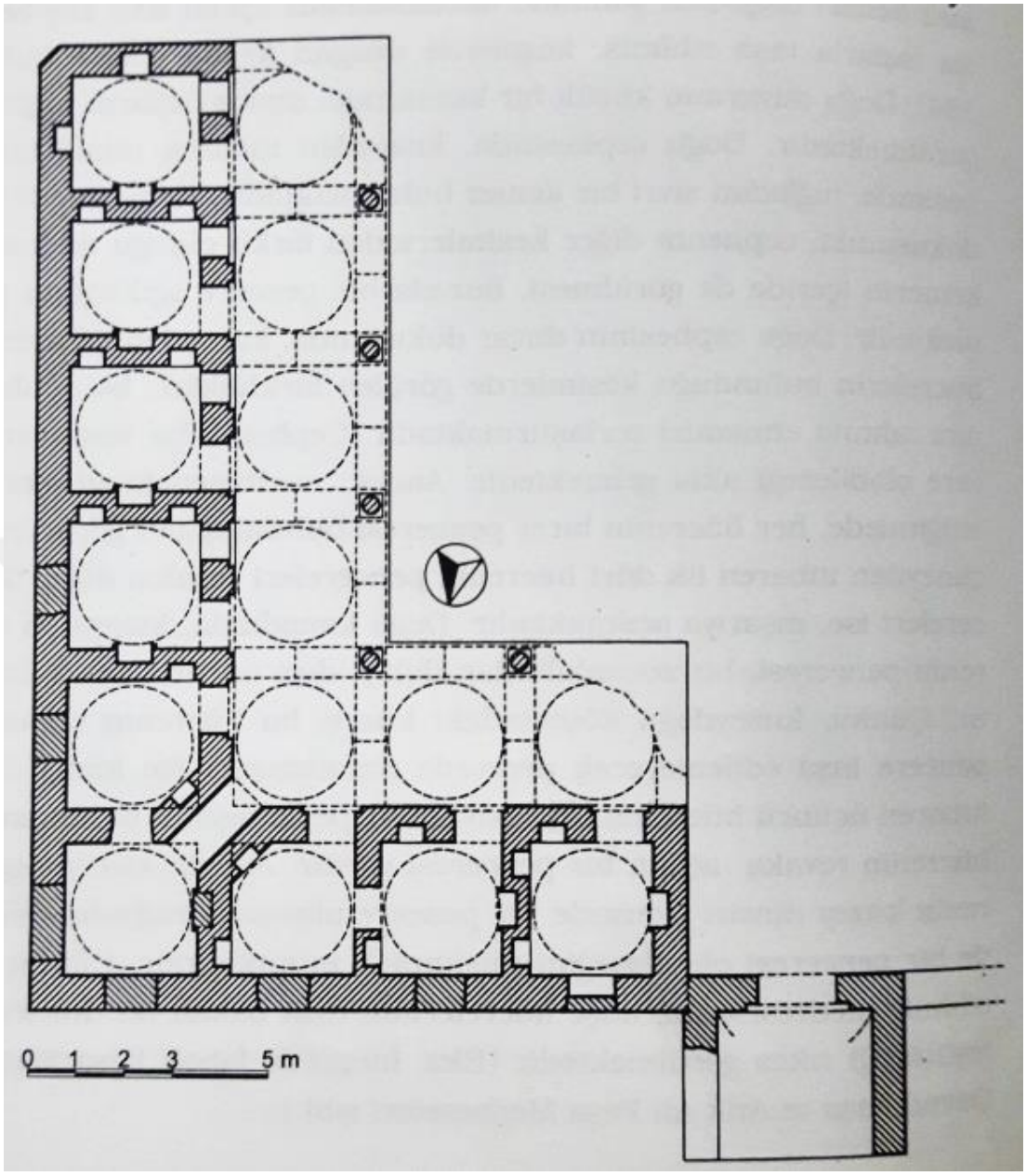
Medresenin ön cephesinde L biçimli revak yer almaktadır. Revakın üst örtüsünü taşıyan ayaklar sütundur. Sütunlar birbirine sivri kemerler ile bağlanmıştır. Revakın gerisinde medrese hücreleri yer almaktadır. Medrese hücrelerine giriş sağlayan kapılar dikdörtgen forma sahip olup alınlık kısmı sivri kemer formuna sahiptir. Medrese hücrelerinin kuzey güney yönlü olan kısımda pencerelere revaka

açılmaktadır. Pencereler dikdörtgen forma sahip olup alınlık kısmı sivri kemer formuna sahiptir (Foto 2.285).

Medrese hücreleri kare planlı olup üst örtüsü kubbedir. Kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmıştır. Medrese hiçlerinde üç adet niş bulunmaktadır. Hücrelerde yer alan nişler yuvarlak kemerli forma sahiptir (Foto 2.286-2.287).

Doğu batı yönünde uzanan hücrelerin pencereleri ise caddeye doğru açılmıştır. Bu kantta yer ala pencereler sonraki dönemlerde kapatılmıştır (Alpdemir, 1999: 186). Hücrelerin ve revak dıştan kiremit malzeme ile kaplanmıştır.

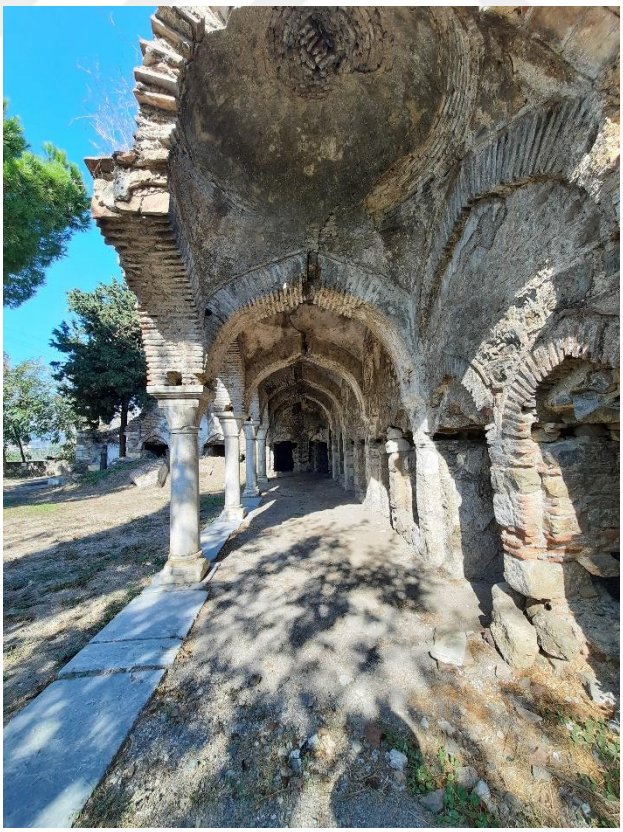
Malzeme ve Teknik: Yapı günümüzde harap durumdadır. Medresenin üst örtüsü kubbedir. Kubbeler dıştan kiremitler ile kaplıdır. Revakı taşıyan ayaklar mermer malzemeye sahiptir. Revakın sütunlarını bağlayan kemerler tuğla malzemeye sahiptir. Yapının inşa malzemesi, dış cephelerde moloz taş ve köşelerde düzgün kesme tak kullanmıştır. Doğu cephesinde moloz taşla tuğla kasetleme tekniğinde yapılmıştır (Alpdemir, 1999: 185).

Çizim 2.42. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Planı (Demiralp, 1999)

Fotoğraf 2.284. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi

Fotoğraf 2.285. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Revak

Fotoğraf 2.286. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Öğrenci Hücresi

Fotoğraf 2.287. Hereke (Düzce) Köyü Medresesi Öğrenci Hücresi

2.4.2.4. Türbe

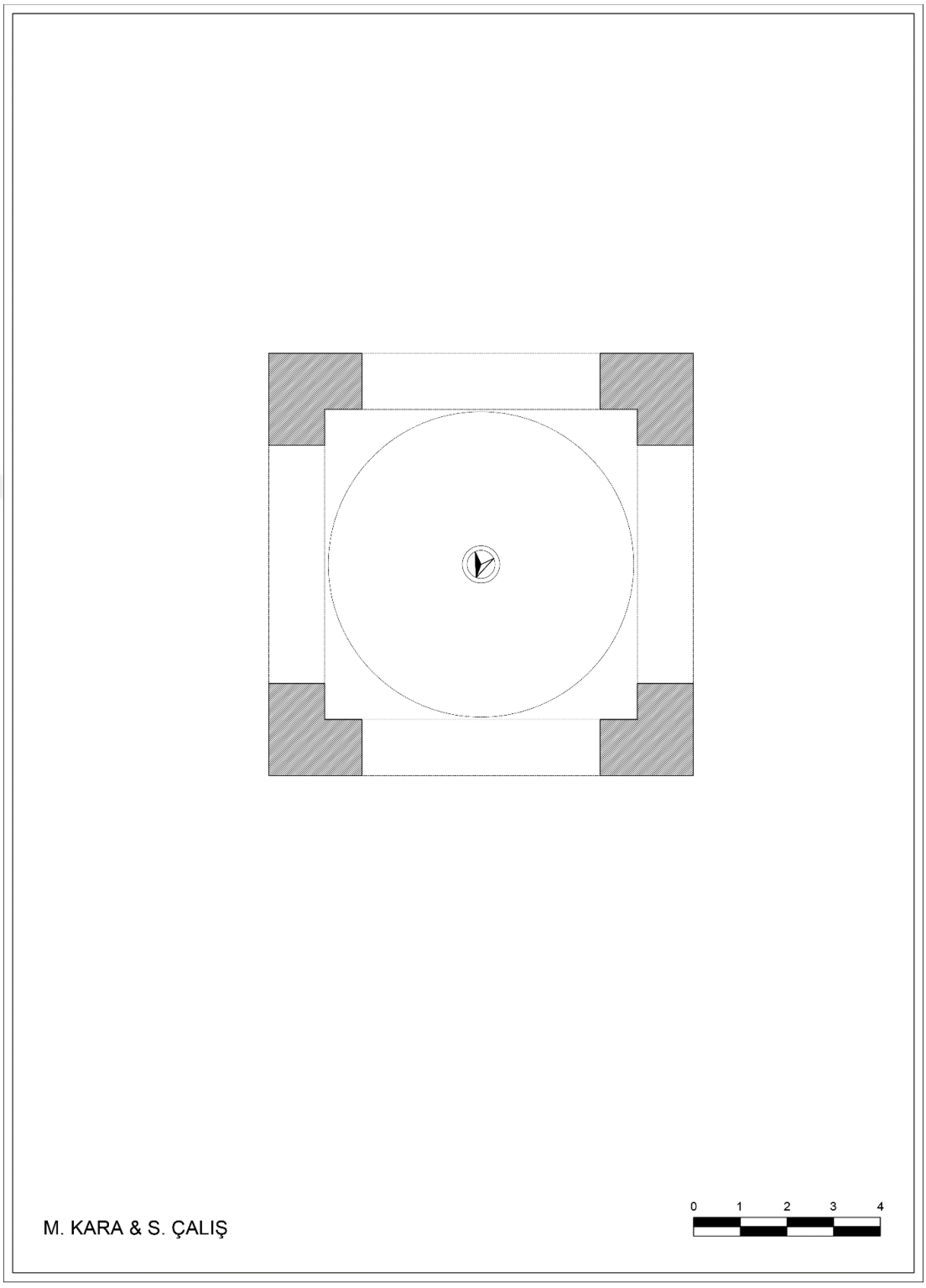
2.4.2.4.1. Mustafa Efendi Türbesi

Yapının Adı	Mustafa Efendi Türbesi
Bulunduğu Yer	Seferihisar ilçesinin limanının batısında yer almaktadır.
Tarih	19. yy.
Bani	Bilinmiyor
Çizim	43
Fotoğraf No	288
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapıyı tarihler iken çevresinde bulunan mezar taşlarının üzerindeki tarihten yararlanılmaktadır. Türbenin etrafında yer alan mezar taşlarının 1803, 1873 ve 1900 yıllarına aittir. Seferihisar Kültür Envanterinde yapı Geç Osmanlı dönemi olarak tarihlendirilmiştir. Sonuç olarak bu bilgiler doğrultusunda 2021 yılı içerisinde ziyaret edilen yapıda tarihlemeye yardımcı olabilecek herhangi mimari unsur mevcut değildir. Bu sebeple çevresinde yer alan mezar taşlarından yola çıkarak türbe XIX-XX. yüzyıllarda yapıldığı düşülmektedir (Alpboğa, 2004: 97).

Plan ve Mimari: Türbenin zemini dolgunlaştırılmıştır. Türbe kare plana sahip olup baldaken tarzda inşa edilmiştir. Türbe 6.70×6.25 ölçülerine sahiptir. Dört yöne doğru açık olan türbenin üst örstü kubbedir. Kubbeyi taşıtan ayaklar yuvarlak kemerle birbirine bağlanmıştır. Türbenin açık olan yönleri, duvar yarısında kadar yeşil metal korkuluklar ile çevrelenmiştir (Çizim 2.43), (Foto 2.288-2.289).

Malzeme ve teknik: Yapının dışı sonraki dönemlerde beyaz renk badana ile boyanmıştır. Badananın döküldüğü yerlerden anlaşılacağı üzere yapının inşa malzemesi kaba yonu taştır. Ayakları birbirine bağlayan kemerlerde ise tuğla kullanılmıştır.

Çizim 2.43. Mustafa Efendi Türbesi Planı

Fotoğraf 2.288. Mustafa Efendi Türbesi

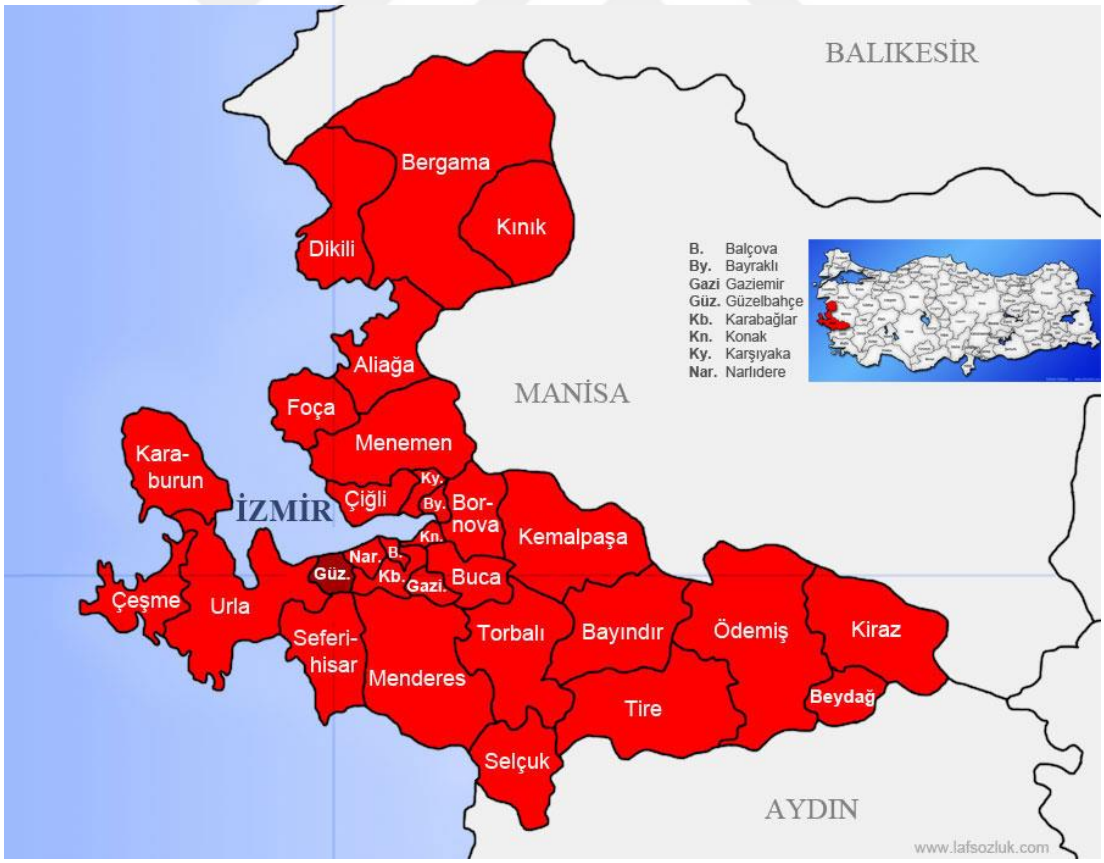

Fotoğraf 2.289. Mustafa Efendi Türbesi ve Haziresi

2.5. Güzelbahçe

2.5.1. Güzelbahçe'nin Coğrafi ve Tarihsel Gelişimi

Güzelbahçe, İzmir il sınırları içirinde ve Yarımada bölgesinde yer almaktadır. İzmir il merkezine 24 km uzaklıkta ve 110 km2 yüz ölçümüne sahiptir. 27 Doğu Boylamı ve 38 Kuzey Enlemi üzerinde yer almaktadır. İlçenin doğusunda, Yağçayı Deresi (Narlıdere), batısında, Çamlıçay Deresi ile Zeytinalanı ve Bademler (Urla), güneyinde, Gölcük ve Gödence (Seferihisar), güneydoğusunda Konak ilçeleri ile komşudur. İlçenin Kuzeyi ise Ege Denizi ile çevrilidir. Güzelbahçe belediyesine üç köy bağlıdır. Bu köyler, Çamlı köyü, Küçük Kaya köyü ve Payamlı köyleri mevcuttur. Belediyeye bağlı on iki mahallesi mevcuttur. Bu mahalleler, Atatürk, Çamlı, Çelebi, Kahramandere, Küçükkaya, Maltepe, Mustafa Kemal Paşa, Payamlı, Siteler, Yaka, Yalı ve Yelki mahallelerdir. İlçede görülen iklim, Akdeniz İklimidir (Darkot & Tuncel, 1995: 44: Pınar, 2012: 55-63; Berber & Saygı, 2013: 1).

Harita 2.4. Seferihisar (https://www.lafsozluk.com/ E.T. 05.10.2023)

2.5.1.1. Tarihsel Gelişim

Güzelbahçe'de yapılan arkeolojik veriler neticesinde, ilçeye yerleşim Paleolitik Çağa kadar gitmektedir. Demir Çağında, Yunanistan Anakarası üzerinden Anadolu'ya göçmüş olan Helen kavminden İonlar, bugün Karantina adıyla anılan ada üzerinde Klazomenia kentini kurmuşlardır. Kent aynı zamanda 12 İon kentlerinin bir parçasını oluşturmaktadır (Berber & Saygı, 2013: 2-3). Yapılan araştırmalar sonucunda Güzelbahçe tarih öncesi dönemde Klazomenia sınırları içinde Klizman olarak anılmış ve Klazomenia sınırları içerisinde idari yönetimini devam ettirmiştir (Berber & Saygı, 2013: 6).

İlçe tarih boyunca Lidya Krallığı, Pers, İskender, Roma, Bizans Aydınoğulları ve Osmanlı egemenliğinde yönetilmiştir. Lidya krallığının (M.Ö.603-560) hakimiyetine altına Smyrna girmiştir. İlk olarak Lidya Ordusu, Smyrna saldırdığı sırada zayıflamış olsa da gelen takviyeler ile Teos, Lebedos, Ertyhrai, Kolophon gibi İon kentlerine hâkim olmuştur (Berber & Saygı, 2013: 8).

Smyrna Limanlarında serbest ticaret İon ve Aiol kentlerinde yapılmaktaydı. Pers Kralı Kyras'a verilen vergilerin reddedilmesi üzerine Persler Smyrna üzerine yürümüş (M.Ö. 547) ve bu tarihten sonra Smyrna ve yörenin hakimiyeti Perslerde kalmıştır (Berber & Saygı, 2013: 7).

Klazomenina 150 yıl Pers yönetiminde kalmıştır. Pers hâkimiyetinden artık rahatsızlık duyan Büyük İskender M.Ö. 344'de Perslere savaş açarak, yörede Pers hakimiyetine son vermiştir. Yörede bu tarihten sonra Helenistik dönem başlamıştır. Büyük İskender'in ölümünden sonra yörede Pergamon Krallığı hâkim olmuş ve M.Ö. 138 yılında yörenin yönetimini Roma İmparatorluğuna bırakmıştır (Berber & Saygı, 2013: 15- 18).

Karantina adası Roma döneminde M.S. 4-5. yüzyıllarda terk edilerek daha iç kısımlarda da yerleşimin olduğunu arkeolojik veriler bizlere sunmaktadır. Yapılan araştırmalarda yörede Roma ve Bizans dönemine ait izlerin sınırlı olması bölgede bir süre sonra yerleşim yerinin değiştiğini göstermektedir (Berber & Saygı, 2013: 19). Yöre 7- 8. yüzyıllarda Emevi ordusunun saldırısına uğramış, 654 yılında Smyrna'ya ikinci defa işgal girişiminde bulunan Muhammed İbni Abdullah komutasındaki Emevi ordusu kentin yakınlarında kışlamıştır. Bu saldırı sonuç vermemiş ancak yörede

tahribatlara neden olmuştur. Yöre yeniden Bizans'ın hakimiyetinde kalmaya devam etmiştir (Berber & Saygı, 2013: 21).

Bölgenin Bizans'ın yönetimde nasıl yönetildiğini bilen Çaka Bey, güçlü bir donanma ile Bizans üzerine yürümüştür. Rumlardan almış olduğu yardımlar ile Klazomenai daha sonra Foça, Batı Anadolu kıyıları, Rodos- Midilli hattına hâkim olmuştur (Berber & Saygı, 2013: 21).

Yöre 1080-1085 yılları arasında Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah Komutanlığında Çaka Bey tarafından Türk hâkimiyeti altına girmiştir. 1093 yılında Çaka Beyin ölümü ile yörenin hâkimiyeti Bizans'a geçmiştir. 13. yüzyılda Birgi Merkezli kurulan Aydınoğlu Beyliği İzmir ve çevresine hâkim olmaya başlamıştır. 1310 yılında İzmir ve çevre ilçeleri hâkimiyeti altına Mehmet Bey almıştır (Pınar, 2012: 9-11).

Yöre 1390 yılında Osmanlı egemenliği altına alınmıştır. 1402 Ankara Savaşı sonrası bölgede egemen olan Beylikler yeniden söz sahibi olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğunun başına geçen Mehmet Çelebi devletin istikrarını sağladıktan sonra 1415 yılında Osmanlı egemenliğinde yöre Cüneyt Bey'in yönetimine bırakılmıştır. Cüneyt Bey ara ara Osmanlı Devleti'ne karşı bağlılığında istikrarlı olmadığından II. Murad döneminde yöre alınmış ve Aydın sancağının kazası olmuştur (Pınar, 2012: 11-12). Yöre Osmanlı devletinin Aydın Sancağına bağlanmıştır.

Yunan işgaline kadarki süreçte, yörenin hâkimiyeti Türklerde kalmıştır. Yöre, 1919 ve 1920 yılları arasında Yunan işgali altında kalmıştır. 12 Eylül 1922 'de Albay Çolak İbrahim Bey ile Yüzbaşı Kemal Beyin'in birlikleri Narlıdere, Güzelbahçe ve Urla'yı aynı gün düşman işgalinden kurtarmışlardır. Türk Cumhuriyetinin sınırları içinde İzmir iline bağlı bir yöre olmuştur.

1478 yılında Kilizman merkez köy konumunu almıştır. 15. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren Kilizman; Seki, Yelki, Buladan ve Kızıldağ köylerinde ibareti. Bu statüyü Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar da sürdürmüştür (Pınar, 2021: 16-17). 1958 yılında Güzelbahçe olarak adı değiştirilen yöre aynı yıl içinde Urla ilçesinden ayrılarak İzmir İline bağlı ilçe olmuştur (Pınar, 2012: 49-52). Bugün hala İzmir iline bağlı ilçe konumundadır.

2.5.1.2. Yörenin Adının Kökeni

Kilizman adını, 1478 yılına ait Osmanlı arşiv kayıtlarında karşımıza çıkmaktadır. 14- 15 yüzyıllarda bu ismin kullanıldığı ve belki de daha öncede kullanıldığı kanısına varılmaktadır. Kilizman adının Klazomenai adından geldiği düşünülmekte ve zamanla değişerek bu adı almıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yörenin adı Klizma ismi iken sonraki süreçlerde değiştirilmiştir. Yöre 1936 yılında Urla'ya bağlanmış ve adı Kızılbahçe olarak değiştirilmiştir. Kızılbahçe olarak anılma sebebi, bu yörenin toprağının kızıl olması ve Kurtuluş Savaşı sırasında birçok şehit vermesi ile bu isim önerisinde bulunulmuştur. Öneri belediye tarafından kabul edilince Kızılbahçe olarak değiştirilmiştir. Fakat Kızılbahçe adı tepki alınca yörenin adı 1958 yılında tekrar değiştirilmiştir. Bu sefer adı Güzelbahçe olmuştur (Pınar, 2012: 13-15). Günümüz da hala aynı isim ile anılmaktadır.

2.5.2. Güzelbahçe Dini Mimari

2.5.2.1. Camii

2.5.2.1.1. Yukarı Çarşı Camii

Yapının Adı	Yukarı Çarşı Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Güzelbahçe ilçesinde Atatürk mahallesinde bulunmaktadır.
Tarih	1801
Bani	Bilinmiyor
Çizim No	44
Fotoğraf No	290- 295
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Caminin tapusu mevcuttur ve tapuda 1801 tarihi yer almaktadır. Yapıyı tarihlemeye yardımcı olacak bir diğer unsur ise iç mimaride hâkim olan Geç Osmanlı üslubudur.

Plan ve Mimari: Yapı güneyden kuzeye doğru eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı dikdörtgen planlı olup kuzeyinde yer alan son cemaat revakı ve batısında yer alan minareden ibarettir. Yapıyı giriş sonradan yapılan son cemaat revakının batı cephesinden yapılmaktadır. Son cemaat revakı enlemesine dikdörtgen planlı olup yuvarlık kemerli kapı açıklığından hareme geçiş sağlamaktadır (Çizim 2.44), (Foto 2.290).

Yapının batısında yer alan minare kare kaide olup kaidenin köşeleri pahlanmış ve minare silindirik gövdeli ve tek şerefli olup bir külah ile son bulmuştur (Foto 2.291).

Harem mekânı aydınlatan pencereler, doğu, batı, kuzey ve güney cephede ikişer olmak üzere toplamda sekiz pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler yuvarlak kemer formuna sahiptir. Haremin beden duvarının üst kesimlerinde yuvarlak pencereler yer almaktadır. Güney, doğu ve batı cephelerde yer almaktadır. Batıda yer alan pencere kapatılmıştır. Kadınlar mahfilinin batı cephesinde yer alan pencere ise dikdörtgen açıklığa sahiptir.

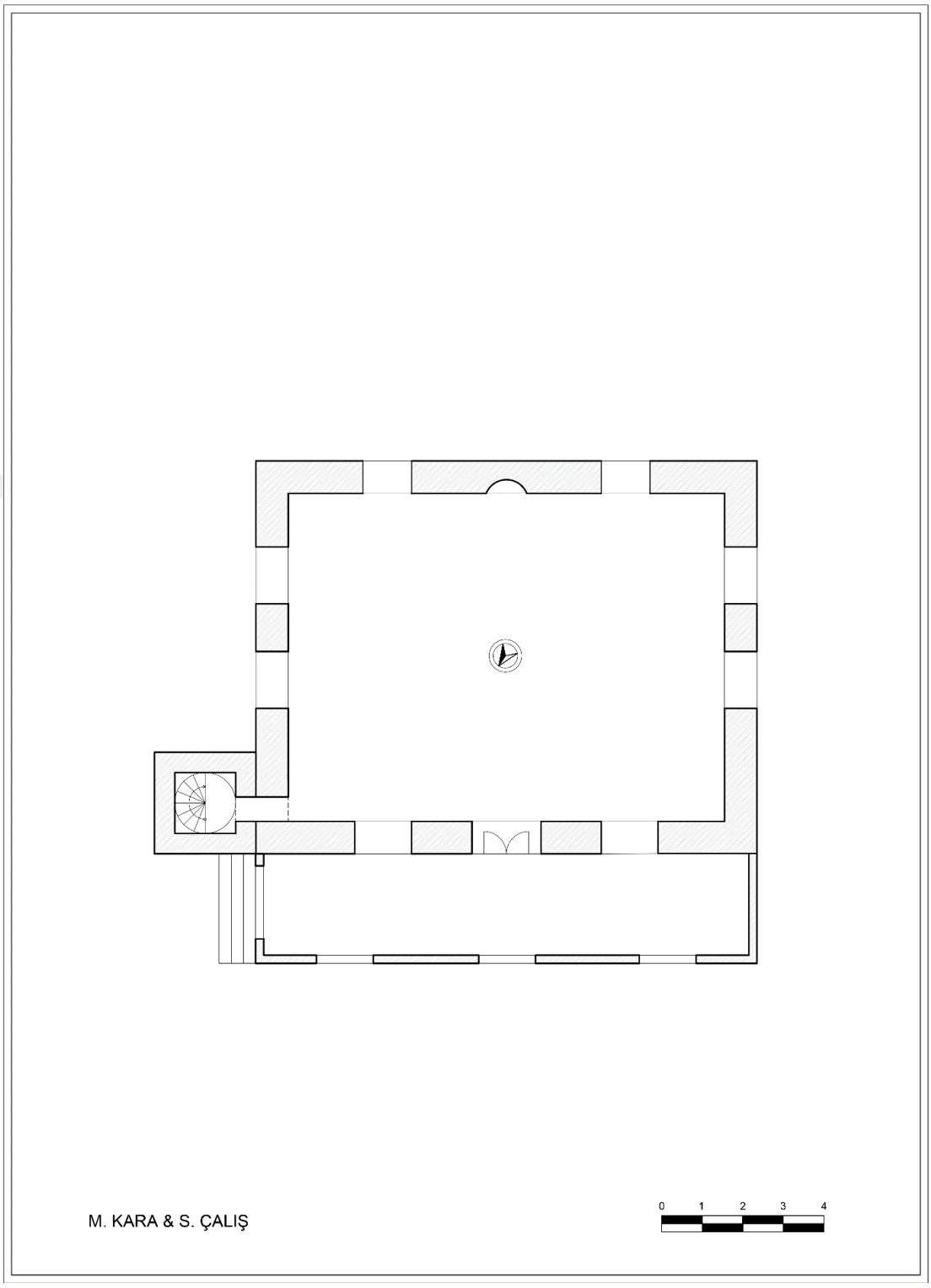
Harem mekânda yer alan süsleme, pencere alınlığında, tavanda, mihrap ve minber altlığında mevcuttur.

Pencere alınlığında alçıdan kalıplama tekniğinde yapılan süsleme, kıvrım dalları yapraklar ve çiçek motifleri yer almaktadır. Harem ahşap tavanla kapatılmıştır. Tavanın göbeğin kare bir çevre içine alınmıştır. Çerçevenin içinde dairesel içine

alınmış geometrik süslemeler yer almaktadır. Mahfil tavanında da baklava dilimleri ile çiçek motifleri kullanılmıştır. Minber mihrabın sağında yer almaktadır. Minber sonraki dönemlerde yenilenmiştir (Foto 2.292-293).

Kıble duvarının ortasında yer alan mihrap, yarım daire nişi sahiptir. Mihrap nişi alçıdan, püsküllü birer kordonla iki yana çekilmiş bir perde motifi ile süslenmiştir. Mihrap iki yandan birer plasterler ile sınırlandırılmıştır. Plasterler kare kaide üzerine oturmuş ve kaide ile plasterlerin gövdesi birbirinde bir bilezik ile ayrılmıştır. Plasterler kompozit başlıklara sahiptir. Plasterlerin üzerinde vazo motifi yer almaktadır. Mihrabı kuşatan kuşatma kemeri yuvarlak kemer formuna sahip olup kademeli sütün başlığının andıran bir başlık üzerine oturmuştur. Kuşatma kemerinin her iki köşesinde gül ve çiçek kompozisyonları yer almaktadır. Bu kısım mihrabın üst kısmında kademeli bir silme ile ayrılmıştır. Bu kısmında enine dikdörtgen ayet kitabesi yer almaktadır. Mihrabın en üst kısmı silmelerle hareketlendirilmiş, bu kısımda vazo ve içinde güllere yer verilmiştir. Mihrabın üzerinde enlemesine dikdörtgen bir ayet panosu yer almaktadır. Mihrap kalıplama tekniğinde alçı bir tepelik ile son bulmuştur. Tepelik kısmı sarkmış dallar yapraklar ve akantus yaprağı ile hareketlendirilmiştir (Foto 2.294-2.295).

Malzeme ve Teknik: Yapı son dönemlerde geçirmiş olduğu restorasyonlar sonucunda inşa malzemesine ulaşmak zordur. Ahşap malzeme yapının tavanında, kadınlar mahfilinde ve minberde kullanılmıştır.

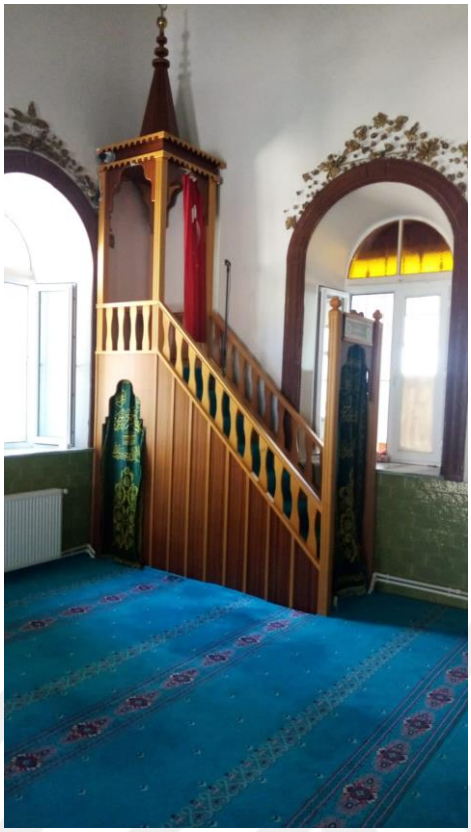
Çizim 2.44. Yukarı Çarşı Camii Planı

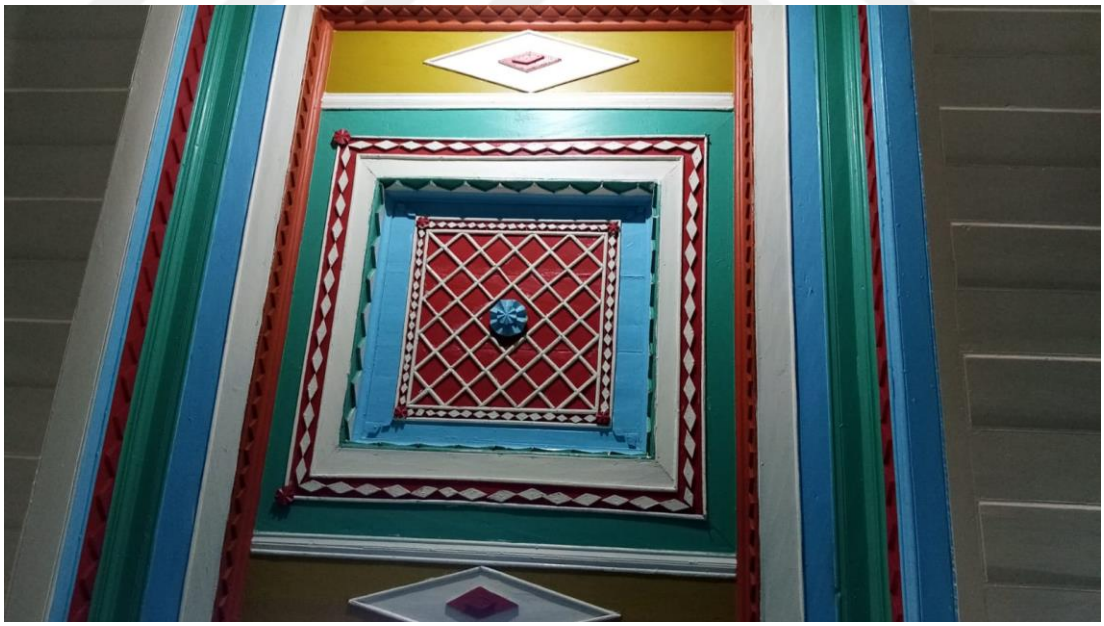
Fotoğraf 2.290. Yukarı Çarşı Camii

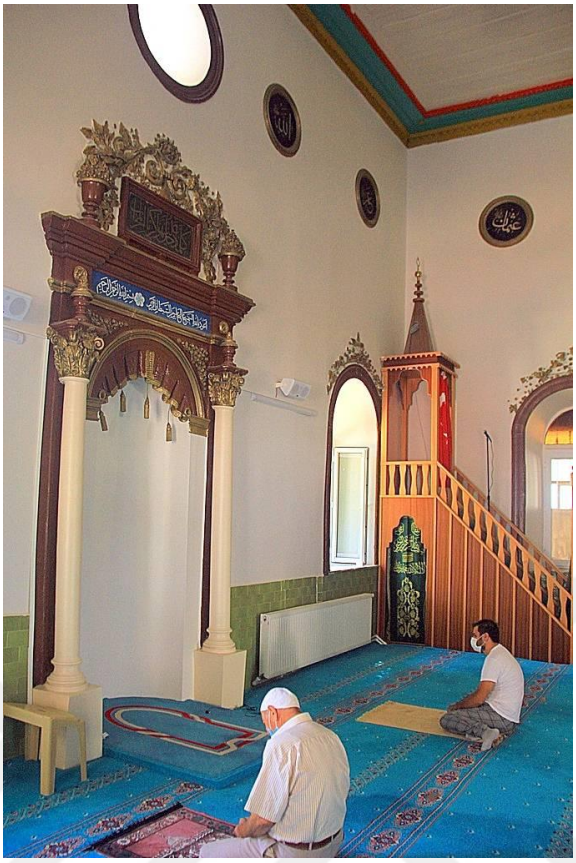
Fotoğraf 2.291. Yukarı Çarşı Camii Minaresi

Fotoğraf 2.292. Yukarı Çarşı Camii Minber ve Pencere Alınlığı

Fotoğraf 2.293. Yukarı Çarşı Camii Kadınlar Mahfilinin Altı

Fotoğraf 2.294. Yukarı Çarşı Camii Mihrap (E. ŞAŞMAZ Arşiv)

Fotoğraf 2.295. Yukarı Çarşı Camii Kavsara Düzeni (E. ŞAŞMAZ Arşiv)

2.5.2.1.2. Aşağı Çarşı Camii

Yapının Adı	Aşağı Çarşı Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Güzelbahçe ilçesinin Atatürk mahallesinde bulunmaktadır
Tarih	1876- 77
Bani	--
Çizim No	45
Fotoğraf No	296- 302
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcuttur. Kitabesine göre, yapı Rağip Ahmet Efendi tarafında ebced hesabıyla 1876/ 77 yıllarında yapılmıştır.

Asıl Metin:

فتاح ایلدی.....اولدی عباد خدا مسرور شاد نه فلك عصرنجه وروسوله

ايد صديق بنم شفيع يوم الميعاده ايليوب غيرت كلنر مان زومره يه شافعين و واقفين سرمايه

اولدی تكميل مسجد جنات عدن....تا خالدينه رمزدار سنه ١٢٩٣

Türkçe Anlamı:

Fettah eyledi….. oldu ibadet Huda mesrur şad. Ne felek asrınca ve resul et benim Şefii yevmel mıada eyleyip gayret gülenler manzümereye şefi'in ve vâkifin. Sermaye oldu tekmil Mescid cennatin aden…ta halidine ramız dar sene 1293.H/1876.M (Foto 2.297)

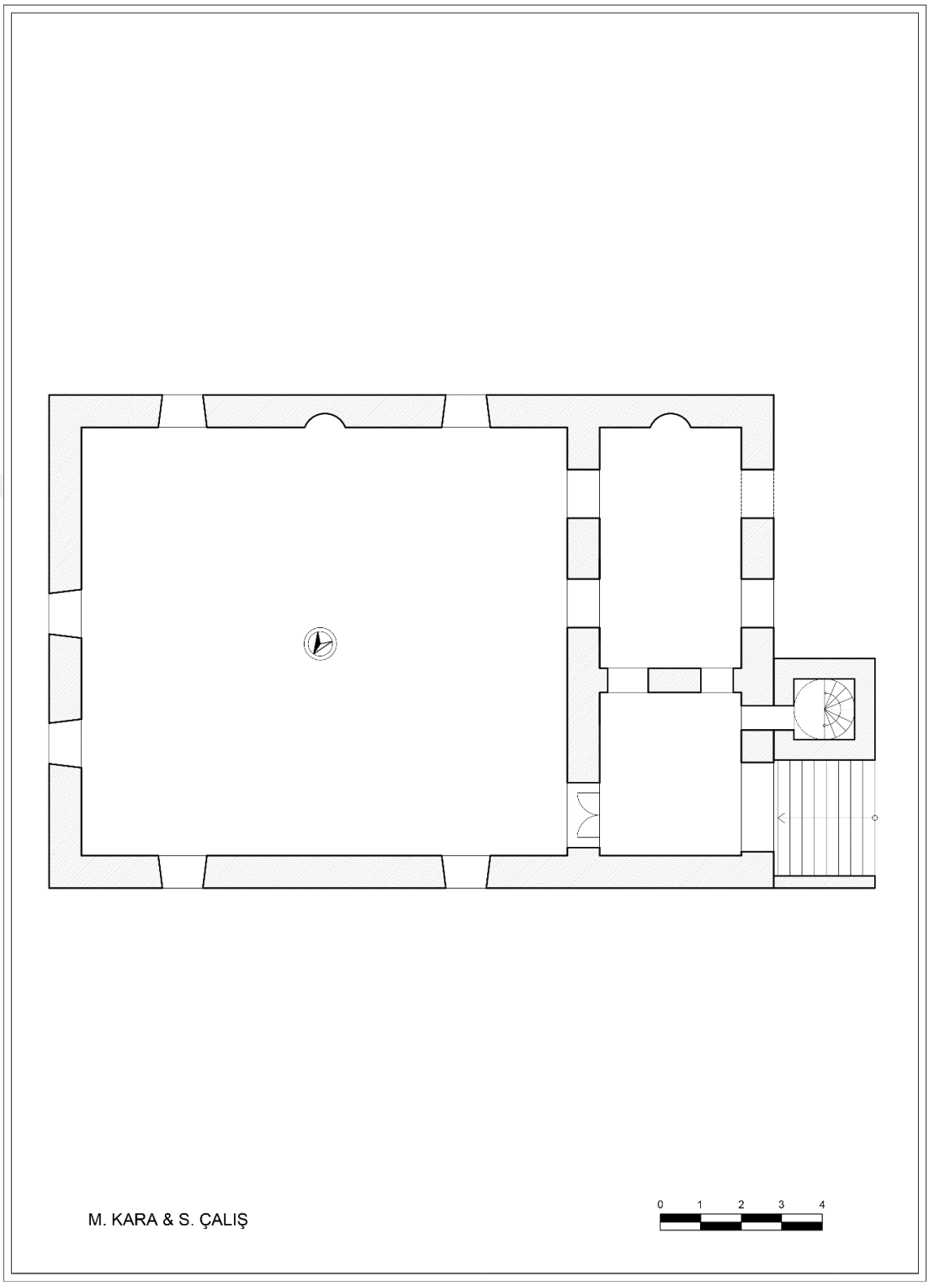
Plan ve Mimari: Arazi kuzeyden güneye doğru eğimlidir. Yapıda bu eğimli arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı kareye yakın dikdörtgen plana sahip olup batısından son cemaat revakı ve minaresi yer almaktadır. Yapının eğimli arazi üzerinde inşa edilmesinden dolayı harem mekâna ulaşmak için on basamaktan sonra hareme girişi sağlayan kapı açıklığına ulaşılmaktadır. Hareme giriş sağlayan kapı basık kemerli kapı açıklığına sahiptir. Harem mekân 12.00×10.60 ölçülerine sahip ve harem mekânın batısında yer alan bölüm ise 3.50×5.95 ölçülerine sahiptir (Foto 2.45), (Foto 2.296).

Hareme giriş sağlayan kapı dıştan sade bir forma sahip olup basık kemerli kapı açıklığının orta ekseninde kilit taşına yer verilmiştir. Bu olgunun üzerinde kitabeliğe yer verilmiştir. İçten kapının üzerinde alçı süsleme yer almaktadır. Simetrik olarak iki yana doğru kıvrım dallar, yapraklar ve içe doğru kıvrım yapmış volüt yer almaktadır (Foto 2.298-2.299).

Son cemaat revakında yer alan mihrap oldukça sade bir forma sahiptir. Mihrap dıştan yeşil renge boyanarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Kasarası yarım küre şekilli olup içi boştur (Foto 2.300).

Harem mekânı aydınlatan pencereler, kuzey, güney batı ve doğu cephelerde ikişer pencere açıklığı mevcuttur. Pencereler dikdörtgen forma sahiptir. Pencereler yeşil renge boyanarak bir çerçeve içine alınmıştır. Kıble duvarının ortasında yer alan mihrap yarım daire niş formuna sahip ve iki yandan ion sütun başlığını andıran sütunceler ile sınırlandırılmıştır. Mihrabın üzerinde yatay olarak düzenlenmiş bölümde ortada bitki motifi ve köşelerde çiçek motifi yer almaktadır. Mihrap üçgen bir tepeli ile son bulmuştur. Tepelik kısmı alçıdan kalıplama tekniğinden yapılmış kıvrım dallar, yapraklar ve tepe noktasında palmet motifine yer verilmiştir. Bu tepeliğin içerisine ayet kitabesi yerleştirilmiştir (Foto 2.301-2.302).

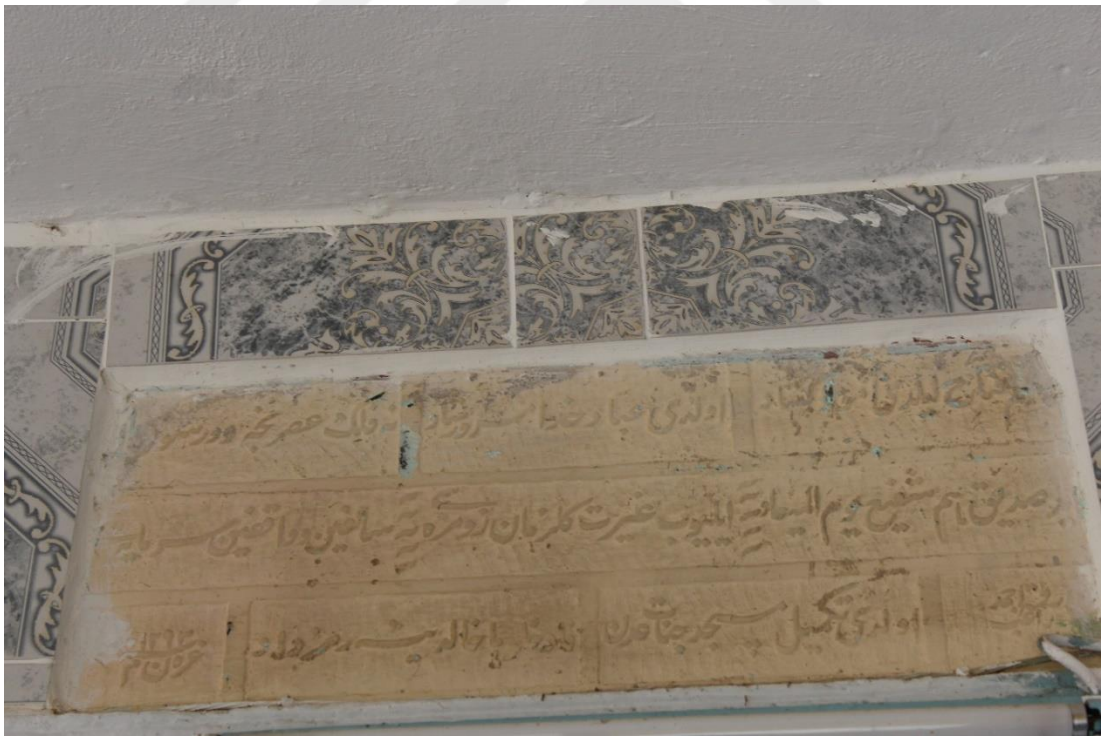
Malzeme ve Teknik: Yapı geçirmiş olduğu restorasyon sonrasında iç mimari boyanmış ve dış mimaride ise beden duvarları tamamen fayanslar ile kaplandığından dolayı malzeme bilgisine ulaşmakta zorluk yaşanmaktadır. Yapıda ahşap malzeme, kapı kanatlarında, kadınlar mahfilinde, minberde ve tavanda kullanılmıştır. Alçı malzeme ise mihrabın tepelik kısmı ile kapının üst kısmında kalıpla tekniğinde kullanılmıştır.

Çizim 2.45. Aşağı Çarşı Camii Planı

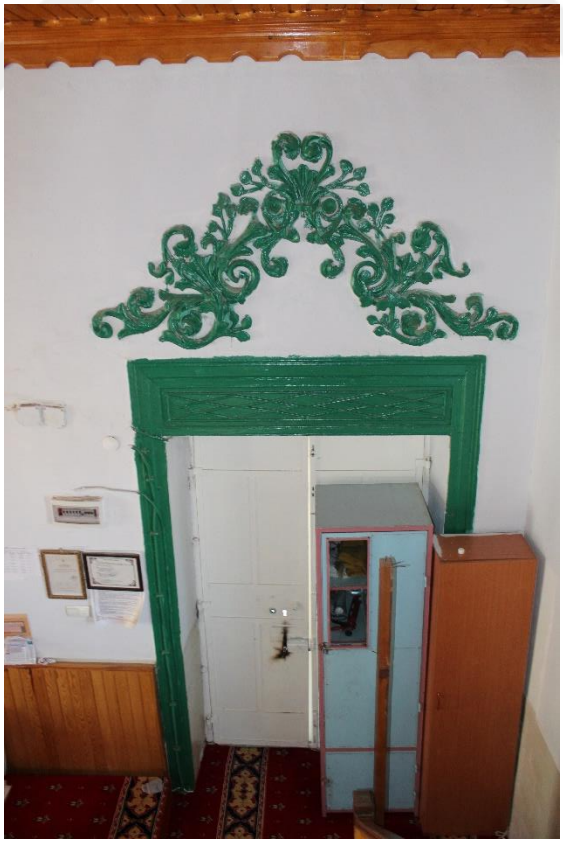
Fotoğraf 2.296. Aşağı Çarşı Camii

Fotoğraf 2.297. Aşağı Çarşı Camii Kitabesi

Fotoğraf 2.298. Aşağı Çarşı Camii Kapısı

Fotoğraf 2.299. Aşağı Çarşı Camii Kapı Açıklığı Detayı

Fotoğraf 2.300. Aşağı Çarşı Camii Harem Mekânın Önünde Yer Alan Bölüm

Fotoğraf 2.301. Aşağı Çarşı Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.302. Aşağı Çarşı Camii Mihrabı

2.5.2.1.3. Yelki Aşağı Camii

Yapının Adı	Yelki Aşağı Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Güzelbahçe ilçesinin Yelki mevkiinde bulunmaktadır.
Tarihçesi	1879
Bani	Hüseyin Ağa
Çizim No	46
Fotoğraf No	303- 312
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Yapının inşa kitabesi mevcuttur. Yapının giriş kısmında yer alan kitabeye göre yapı H. 1295 yılında inşa edilmiştir. Ebced hesabı ile yapı 1879 yılında inşa edilmiştir. Yapıya ait bir diğer kitabe ise minare kaidesi üzerinde yer almaktadır. Minare 1988 yılında yeniden inşa edilmiştir. Yapıya ait kitabede yapının banisi ve mimarının adını mevcut değildir.

Asıl Metin:

لوا شكرين مردانه اجدى اولدى صد نامدار سماعت ميداننده حسين اغاي بيرقدار

كه اين مسجدى دنيا.....افرين اي دوست ايدوب صرف ده و صد ليره عثمانى خاتموا

عطاي بنى بكله اعطاست ستر ايدوب شاد ايت بوبابى پدر مادر و اجدادينك اي ستار

يكرمى درت عدد اخراجله ظاهر اولور تاريخ قيلك بو جانى دلشاده نماز اي عاشق ديدار

سنه ١٢٩٥

Türkçe Anlamı:

Levâ şakirin merdane ecdâ oldu sadd namdar sema'at meydanında hüseyin ağayı beyrakdâr

ke'eyn mescidi dünya…….aferin ey dost edip sarf de'hve sadd lira Osmani hatimeve

atayi beni bekle İ'tâ sen satır edip şad et bu babı pederi mader ve ecdadının ey satar

Yirmi dert adet ihraçla zahir olur tarih kılın bu canı Dilşat'a ey âşık didar

sene 1295.H/1878.M (Foto 2.304)

Plan ve Mimari: Yapı eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Aradaki kot farkını gidermek için caminin bodrum katı mevcuttur. Yapı dikdörtgen planlı olup, haremin doğusunda son cemaat revakı ve güney doğusunda yer alan minareden ibarettir. Harem mekân 10.75×8.10 ölçülerine sahiptir. Yapıya dikdörtgen açıklığa

sahip kapıdan girilmektedir. Harem mekâna ulaşmak için son cemaat revakından dokuz basamak çıkmak gerekmektedir. Haremin doğusunda son cemaat revakı yer almaktadır (Çizim 2.46), (Foto 2.303).

Minare düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup kare kaideye sahiptir. Kaideden gövdeye geçerken minarenin köşeleri pahlanmıştır. Minare gövdesi silindirik forma sahip olup iki şerefeliğe sahiptir. Şerefe altlıklarında kademeli dizinleri ile hareketlendirilmiştir. Şerefe korkulukları baklava dilimi motifi şeklinde açıklıklar mevcuttur. Minare bir külah ile son bulmuştur.

Hareme giriş sağlayan yuvarlak kemerli forma sahip olan kapının üzerinde yer alan alçı tezyinat pencereler üzerinde yer alan tezyinat ile aynı düzenlemeye sahiptir. Kapının dış mimaride yer alan tepeliği farklıdır. Kapı dıştan akantus yaprağı andıran bir tepelik ile son bulmuştur (Foto 2.305).

Harem mekânda alçı malzeme ile kalıplama tekniğine sahip tezyinat dikkat çekmektedir. Haremi aydınlatan pencereleri yuvarlak kemerli forma sahip olup yeşil ve kırmızı renklerle boyanmıştır. Kırmızı şeridin tam ortasına çiçek motifi yerleştirilmiştir. Pencerelerin üzerin de ise merkezden iki yana doğru simetrik olarak sarkmış dallara yapraklara ve çiçek motifine yer verilmiştir. Kıvrık dalların arasına birer çiçek motifi yerleştirilmiştir. Güney cephede yer alan pencerelerde de bu düzenleme aynen tekrarlanmıştır fakat çiçek motifi yerine yaprak motifi kullanılmıştır (Foto 2.306-2.307).

Haremin doğu, batı ve güney beden duvarında yer alan madalyonlar, dairesel forma sahip olup içerisinde Allah, Muhammed ve halifelerin adı yazmaktadır. Madalyonların üzerinde kurdele motifi yer almaktadır (Foto 2.308).

Kıble duvarını ortalayan mihrap, yarım daire niş formuna sahiptir. Mihrap nişi alçıdan, püsküllü birer kordonla iki yana çekilmiş bir perde motifi ile süslenmiştir. Mihrap iki yandan birer plaster ile sınırlandırılmıştır (Foto 2.309). Plasterler dikdörtgen kaide üzerine oturmuş ve kaidenin üç yüzünde birer çiçek motifine yer verilmiştir. Plasterler kompozit başlığa sahiptir. Mihrap nişini kuşat kuşatma kemeri, yuvarlak kemer formuna sahip olup T biçimli kompozisyon yer almakta ve kuşatma kemeri kompozit başlığı andıran başlıklar üzerine oturmuştur. Kuşatma kemerinin üzerinde çelenk motifi yer almaktadır. Mihrabın üst kısmında üzüm ve salkım dallar motifi yer almaktadır. Bu olgunun üzerinde sarkıtlar ile çiçek motifi yer almaktadır.

Mihrabın üst kısmında vazo motifi yer almaktadır. Enine dikdörtgen forma sahip ayet kitabesi mevcuttur. Mihrap alçı malzeme ile yapılmış kalıplama tekniğindeki bir tepelik ile son bulmuştur. Tepelik kısmında kıvrım dallar, akantus ve çiçek motifleri yer almaktadır (Foto 2.310).

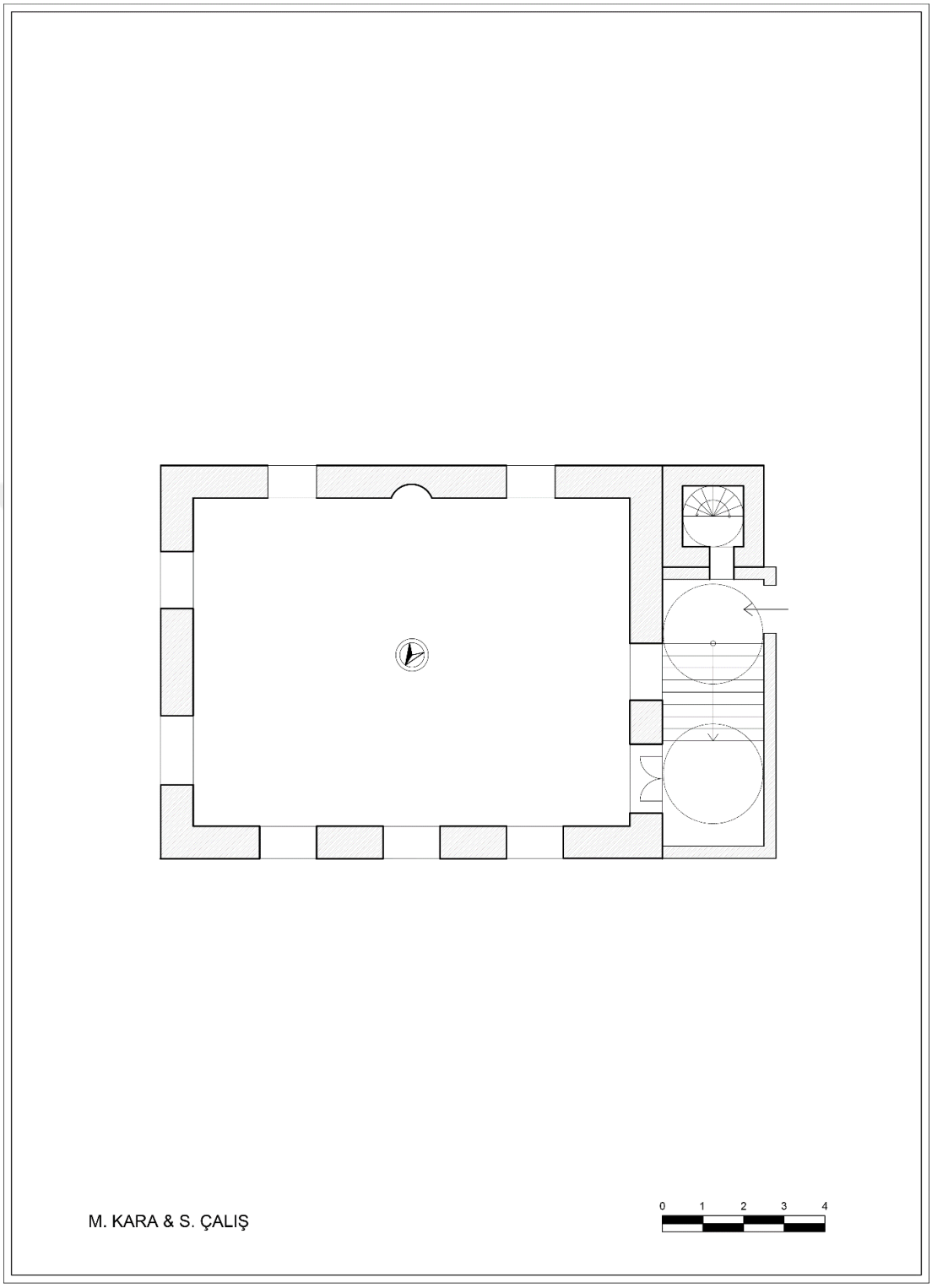
Haremin üst örtüsü ahşap olup şerit şeklinde tavan ayrılmıştır. Şeritler burma formadadır. Tavanın göbeği dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Bu kısımda yıldız motifi yer almaktadır. Tekrar daha küçük boyuta bir çerçeve yer almaktadır. Bu kısmın içerisinde ise stilize bitkisel süsleme yer almaktadır.

Malzeme ve Teknik: Yapının inşa malzemesi moloz taş kullanılmıştır. Minarede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Mihrap, pencere kemer alınlığında ve haremin beden duvarlarında yer alan madalyonlarda alçı kullanılmıştır. Haremin tavanında ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapı dıştan kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır.

Yapının Durumu: İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün arşiv kayıtlarının incelenmesi doğrultusunda süreç içerisinde yapı değişime uğramıştır. Yapılan araştırmada en erken tarihli belge 2002 yılına ait fotoğraflardır. 2002 yılına ait olan görüntüler incelendiğinde, yapının önünde yer alan revak gözleri açık olarak inşa edilmiştir. Günümüzde ise bu kısım duvar örgü ile kapatılmış ve genişçe pencerelere yer verilmiştir (Foto 2.311).

Arşiv fotoğrafları incelendiği geçen süreç içerisinde mihrapta değişimler olmuştur. Mihrap nişini kapatan perde motifi 2002 yılına ait görüntüler de beyaz ve üzerindeki desenler altın yaldız ile belirginleştirilmiştir. 2021 yılı içerisinde saha çalışmasında incelenen mihrap yeşil renge boyanmış ve kuşatma kemeri de turuncu renge boyanarak üzerinde yer alan desenin belirginleştirilmesi için kullanılan sarı renk daha koyu tona sahiptir. Eski görüntülerde tavan zemini beyaz, tavan kenarlıklarında mavi, turkuaz mavisi ve sarı renk dikkat çekmektedir. 2021 yılında yapılan saha çalışmasında tavan zemini aynı kalmış turkuaz mavisi olan yerler turuncu, mavi olan yer ise yeşil renge boyanarak mevcudiyetini korunmaya çalışılmıştır. Bir diğer dikkat çeken durum ise, haremi aydınlatan pencere kenarları turuncu renge boyanmıştır (Foto 2.312).

Yapının bu günkü durumu 2011 ya da daha önceki yıllarda bu son halini alarak günümüze ulaşmıştır.

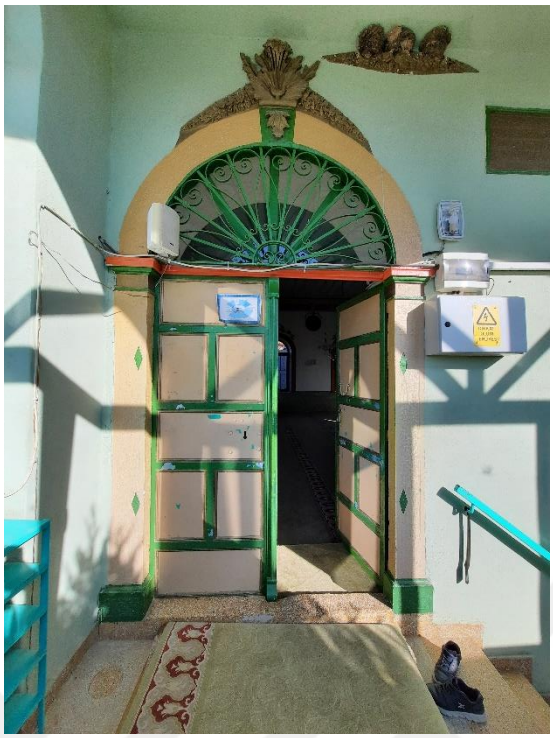
Çizim 2.46. Yelki Aşağı Camii Planı

Fotoğraf 2.303. Yelki Aşağı Camii

Fotoğraf 2.304. Yelki Aşağı Camii Kitabesi

Fotoğraf 2.305. Yelki Aşağı Camii Giriş Açıklığı

Fotoğraf 2.306. Yelki Aşağı Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.307. Yelki Aşağı Camii Pencere Düzeni

Fotoğraf 2.308. Yelki Aşağı Camii Madalyon Düzeni

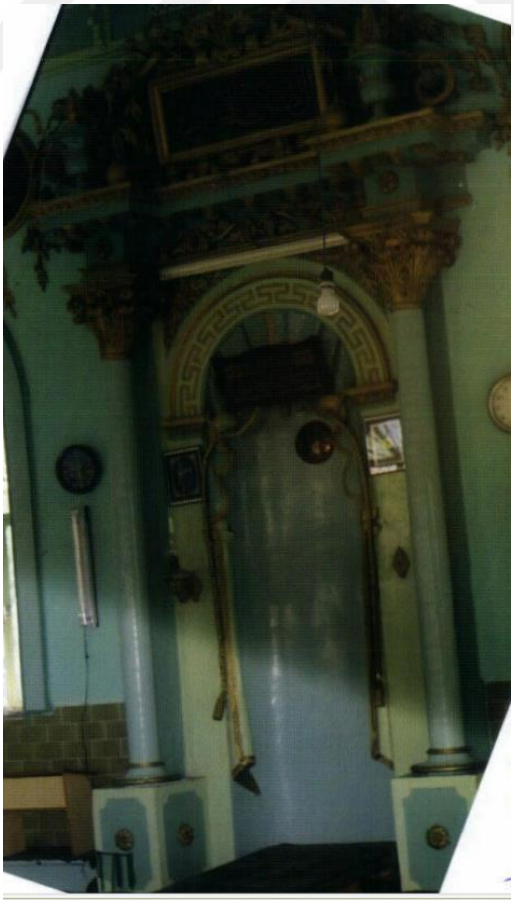
Fotoğraf 2.309. Yelki Aşağı Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.310. Yelki Aşağı Camii Tepelik Kısmından Detayı

Fotoğraf 2.311. Yelki Aşağı Camii Son Cemaat Revakı (KVKBK)

Fotoğraf 2.312. Yelki Aşağı Camii Mihrabı (KVKBK)

2.5.2.1.4. Yelki Yukarı Camii

Yapının Adı	Yelki Yukarı Camii
Bulunduğu Yer	İzmir'in Güzelbahçe ilçesinin Yelki mevkide bulunmaktadır.
Tarih	1891-92
Bani	Bilinmiyor
Çizim No	47
Fotoğraf No	313- 321
İnceleme Tarihi	25.10.2021 – 18.12.2021

İnşa Tarihi ve Kitabesi: Harem mekâna giriş kapının kilit taşının üzerinde Arapça 1307 tarihi yazmaktadır. Ebced hesabı ile yapı miladi takvime göre 1891-92 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir (Foto 2.314).

Plan ve Mimari: Yapı eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Yapı dikdörtgen planlı olup önünde yer alan bir koridor ve minareden ibarettir. Harem mekân 8.35×13.55 ölçülerine sahiptir. Yapının önüne eklenen koridor sonraki dönemlerde eklenmiştir. Bu koridordan on basamak ile harem mekânına çıkılmaktadır. Hareme giriş saplayan kapı yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir (Çizim 2.47), (Foto 2.313).

Minare yapının batı cephesinde yer almaktadır. Kare kaideye sahip olan minare, gövdesi silindirik olarak yükselmektedir (Foto 2.315).

Yapıda tezyinat iç mekânda yer almaktadır. Yapının dış mimarisi oldukça sade bir görünüme sahiptir. Harem mekânı aydınlatan pencereler yuvarlak kemerli forma sahip olup, pencere alınlığında doğu ve batıda yer alan pencerelerde yanlara doğru simetrik olarak sarkmış yaprak ve dallara yer verilmiştir. Tepe noktasında iki palmet motifine yer almaktadır. Güneyde yer alan pencerelerin alınlığında yer alan düzenleme, yanlara doğru yaprak motifi, dallar, çiçek motifi ve sarkılmış yapraklar yer almaktadır. Süslemenin ortasında palmet motifi yer almaktadır. Kuzeyde yer alan pencereler sade bir düzenlemeye sahiptir (Foto 2.316). Harem mekân düz ahşap tavanla kapatılmıştır (Foto 2.317).

Haremin beden duvarının üst kısmında dairesel madalyonlar yer almaktadır. Madalyonların içinde Allah, Muhammed ve halife adları yazmaktadır.

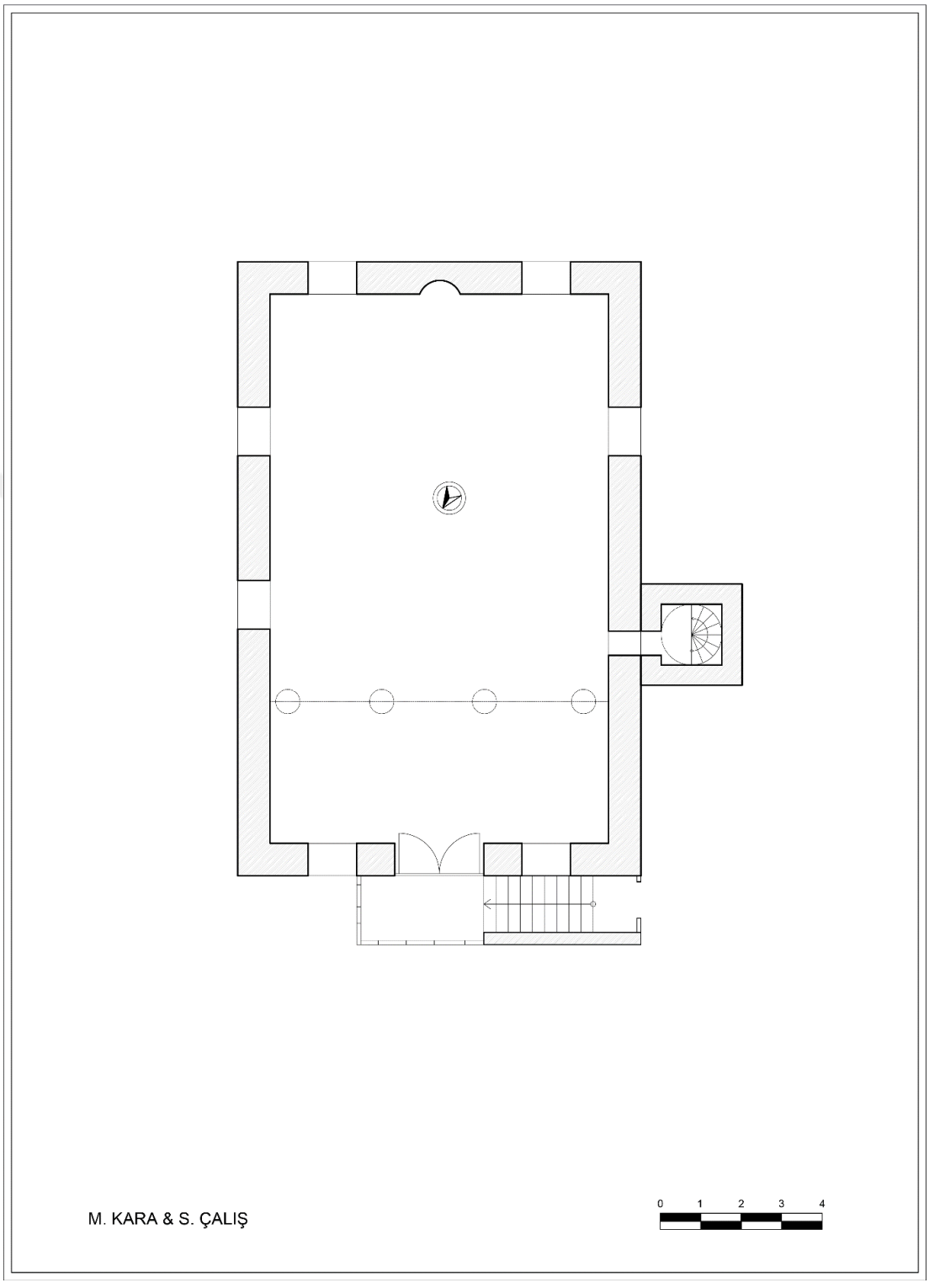
Kıble duvarının ortasında yer alan mihrap, yarım daire nişi sahiptir. Mihrap nişi alçıdan, püsküllü birer kordonla iki yana çekilmiş bir perde motifi ile süslenmiştir. Mihrap iki yandan birer plaster ile sınırlandırılmıştır. Plasterler kare kaide üzerine

oturmuş ve kaide ile plaster gövdesi birbirinde bir bilezik ile ayrılmıştır. Plasterler kompozit başlıklara sahiptir. Plasterlerin üzerinde vazo motifi yer almaktadır. Vazoların içinde beyaz renkte güller yerleştirilmiştir. Mihrabı kuşatan kuşatma kemeri yuvarlak kemer formuna sahip olup kademeli sütun başlığının andıran bir başlık üzerine oturmuştur. Kuşatma kemerinin her iki köşesinde gül ve çiçek kompozisyonları yer almaktadır. Bu kısım mihrabın üst kısmında kademeli bir silme ile ayrılmıştır (Foto 2.318). Mihrabın üst kısmında üzüm dalları, sarkmış yapraklar ve dallar yer almaktadır. Mihrabın en üst kısmı silmelerle hareketlendirilmiş, bu kısımda vazo ve içinde güllere yer verilmiştir. Mihrabın üzerinde enlemesine dikdörtgen bir ayet panosu yer almaktadır. Mihrap kalıplama tekniğinde alçı bir tepelik ile son bulmuştur. Tepelik kısmı sarkmış dallar yapraklar ve akantus yaprağı ile hareketlendirilmiştir (Foto 2.319).

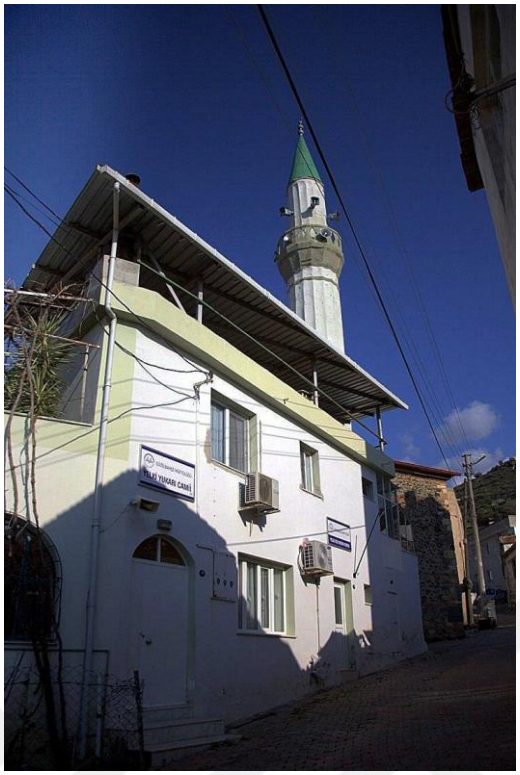
Haremin kuzeyinde yer alan kadınlar mahfili dört ayakla taşınmaktadır. Bu ayakların ikisi duvara gömülmüştür. Dört ayak bursa kemeri ile birbirine bağlanmıştır. Kadınlar mahfilinin kuzeye bakan kısmı ahşap pervaz ile kapatılmıştır. Kadınlar mahfiline çıkış haremin kuzey doğu köşesinde yapılmaktadır (Foto 2.320).

Malzeme ve Teknik: Yapını inşa malzemesinde kaba yonu taş kullanılmıştır. Yapının sıvasının olmadığı yerlerde malzeme bilgisine ulaşılmaktadır. Alçı, mihrap, pencere tepeliklerinde ve haremin beden duvarında yer alan panolarda kullanılmıştır. Ahşap malzeme ise harem örten tavanda, kadınlar mahfilinde ve minberde kullanılmıştır. Dış mimaride çatı kiremitler ile kaplanmıştır.

Yapının Durum: İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün arşiv kayıtlarının incelenmesi doğrultusunda süreç içerisinde yapıda pek bir değişim olmamakla beraber mihrapta pembemsi ve mavi renkler hâkim iken bugün mihrap nişini örten perde motifi bordo renge boyanmıştır. Kadınlar mahfilini taşıyan ayaklar ise beyaz ren iken bugün yeşil renge sahiptir. Yapının önünde geniş ve uzunca bir koridor yer almaktadır. Bu kısmın ne zaman eklendiği tespit edilememiştir (Foto 2.321).

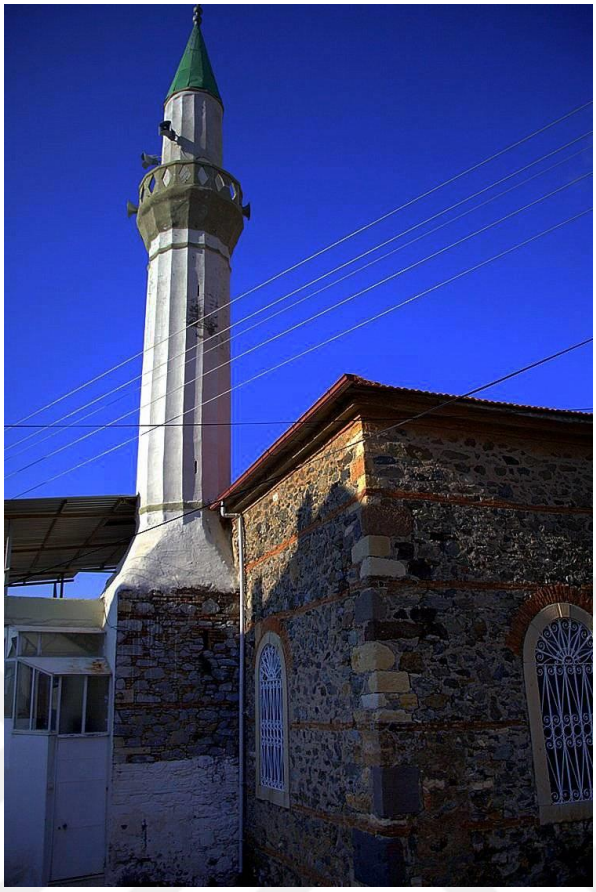
Çizim 2.47. Yelki Yukarı Camii Planı

Fotoğraf 2.313. Yelki Yukarı Camii

Fotoğraf 2.314. Yelki Yukarı Camii Giriş Açıklığı Üzerinde Yer Alan Tarih

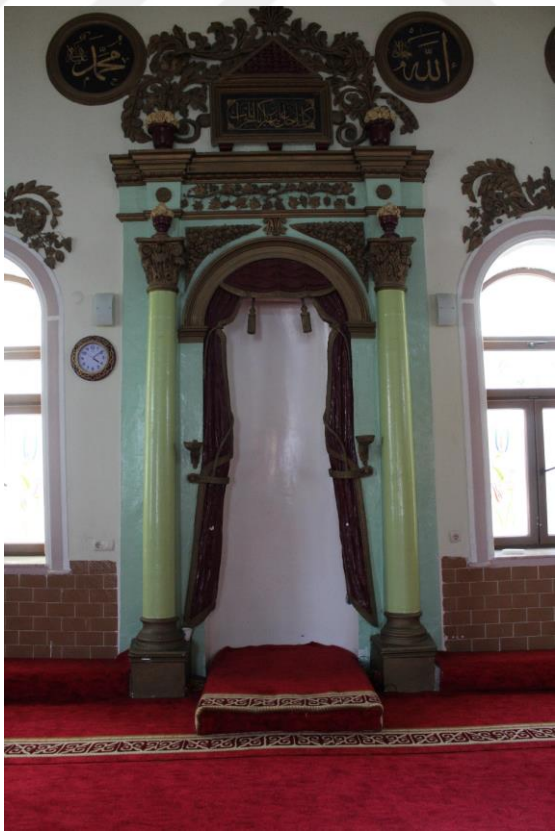
Fotoğraf 2.315. Yelki Yukarı Camii Minaresi

Fotoğraf 2.316. Yelki Yukarı Camii Harem Mekânı

Fotoğraf 2.317. Yelki Yukarı Camii Tavanı

Fotoğraf 2.318. Yelki Yukarı Camii Mihrabı

Fotoğraf 2.319. Yelki Yukarı Camii Tepelik Kısmı

Fotoğraf 2.320. Yelki Yukarı Camii Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 2.321. Yelki Yukarı Camii Mihrabı (KVKBK)

3. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Yarımada bölgesinde ilk yerleşim kalkolitik çağdan başlayarak günümüze kadar sürekliliğini devam ettirmiştir. Bölgede ilk Türk hâkimiyeti 1081- 1084 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1093 yılından sonra bölgede Türk hâkimiyeti istikrarını koruyamamıştır. Aydınoğlu Beyliği ile bölgede tekrarda Türk hâkimiyeti egemen olmuştur. Aydınoğluları Beyliği ve Osmanlı Devleti idaresi sürecinde, Türk- İslam kültürü yöreye nüfuz etmiştir. Türk hâkimiyetinden önce yörede egemen olan dini anlayış Hıristiyanlıktı ve İslam'ın hoşgörü anlayışı ve yöredeki Türk idarecilerin ılımlı politikaları ile bölgede Türk İslam kültürü belirleyici olmuş ve yörede İslam dinine özgü olarak dini mimari ortaya çıkmıştır. Dini mimari bölgede Osmanlı egemenliği son bulduktan sonra Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir.

Arazi çalışma kapsamında Yarımada da yapılaşma 11. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyıla kadar yoğun olarak devam etmiştir. İlk yapılaşma sürecinden günümüze dini mimarinin ulaşamamasının sebebi bölgenin sık sık el değişmesinde kaynaklandığı düşünülmektedir. Bölgede en erken tarihli dini mimari 14. yüzyıla tarihlenmektedir. Bölge Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra yapılaşma yoğun ve tarihsel olarak saptamak daha anlaşılır hale gelmiştir.

Arazi tespit sonucunda katalogda mevcut olan dini mimarinin kitabelerinden ve inşai malzemelerden hareketle, yapıların en erken tarihlisi 14. yüzyıl ait iken en geç tarihe sahip yapılar 19. yüzyıla aittir. İncelenen 51 yapının, 12 tanesinin inşa kitabesi, 11 tane yapının ise onarım kitabesi mevcut iken 28 yapının ise tarihlemesi inşai malzeme ve bölgeyi ziyaret eden Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinden yola çıkılarak tarihlenmektedir.

Yapılarda hem özgün durum hem de geleneksel mimari dikkat çekmektedir. Genellikle yapılar eğimli araziler üzerinde inşa edilmiş ve birçok yapı bugünkü yerleşim merkezinden uzaktadır.

Aydınoğlu Beyliği ile bölgede başlayan yapılaşma Osmanlı dönemine kadar devam etmiştir. Türk- İslam döneminde inşa edilen cami tipolojisinde yapının kuzeyinde giriş ve güney ekseninde ise harem yer almaktadır. Yapılar kare, dikdörtgen ve kareye yakın plana sahiptir. Haremin kuzey cephesinde yer alan kadınlar mahfili ahşap malzemeye sahip olup sade bir formdadır. Kadınlar mahfiline çıkış ahşap merdivenlerden sağlanmaktadır. Kıble duvarını ortalayan mihraplar giriş kapısı ile

aynı eksende inşa edilmiştir. Mihrapların süsleme özellikleri oldukça dikkat çekmektedir. Minberler daha sade bir tasarıma sahiptir.

Mescitler, daha küçük cemaat toplumuna hitap etmektedir. Bu sebeple mescitler küçük boyutlu olup kare plan anlayışını yansıtmaktadır. Mescitler sade bir repertuara sahiptir.

Türbeler, çokgen planlı veya baldeken tarzda inşa edilmiştir. Türbelerde yoğun tezyinat repertuarı mevcut değildir.

Bölgede yer alan medrese yapısı yoğun değildir. Araştırma bölgesinde bir medrese yapısı yer almaktadır. Medrese günümüzde harap durumdadır. Medrese L plan formuna sahiptir. Medresede erken Osmanlı sanatı özellikleri dikkat çekmektedir.

Arazi çalışmasında incelenen yapılarda, Osmanlı'nın Batılaşma döneminin üslup akımlarından etkilendiği dikkat çekmektedir. Günümüze ulaşabilen yapılardan özellikle cami mimarisinde geç dönem özellikleri mevcuttur.

Yarımada bölgesinde yer alan yapılarda, geleneksel mimari Osmanlının Batılaşma devri üslubu olmakla beraber dönemsel üsluplarda dikkat çekmektedir.

Camiler, bölgede süre gelen mimari gelenekle inşa edilmiştir. Camii mimarisine ait elemanlarda bölgesel üslup görülmektedir. En erken tarihli camilerde de Batılaşma üslubu görülmektedir. Bu veriler ise yapıların Son Osmanlı döneminde onarıldığı göstermektedir. Bu yenilenmenin yanında, son zamanlarda yapılar ciddi bir değişimle restorasyon geçirmiştir. Bu restorasyonla beraber Batılaşma üslubu ve modern mimarinin bir arada kullanılması ile iç mekânda üslup ayrışması dikkat çekmektedir.

Tez çalışmasının büyük bölümünü camiler kapsamaktadır. Camilerin kapı açıklığı tek ya da çift kanatlı olarak düzenlenmiştir. Kapılar dikdörtgen ve yuvarlak kemler formuna sahiptir. Kadınlar Mahfili haremin kuzeyinde yer almaktadır. Mahfiller ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Mahfille çıkış ahşap merdivenlerden çıkılmaktadır. Mahfillerde süsleme daha çok mahfil balkonunun altında yer almaktadır. Hareketli süslemeler ile donatılmıştır. Mihraplar, genellikle yek pare olarak inşa edilmiştir. Minberler, kuruluş bakımından geç dönem özelliği taşımakla beraber birçok minberler son dönemlerde yenilenmiş ve modern tarzda inşa edilmiştir. Pencerelerde yuvarlak kemer formu kullanılmıştır.

Camilerin tavanlarında, orta eksene denk gelecek şekilde zengin işlemeye sahip göbek süslemeler yer almaktadır. Yapılar kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır.

Batılaşma döneminin etkileri, yöre mimarisinde hissedilmektedir. Barok, Rokoko ve Eklektik üslup etkileri yörenin mimari anlayışı ile birleşerek karakter kazanmıştır. Camilerin erken dönem özellikleri hakkında pek bir bilgi mevcut değildir. Camiler 18-19. Yüzyılda geçirmiş oldukları onarımlardan dolayı ilk inşa durumunu sunmamaktadır.

3.1. Arazi ve Yerleşim Planı

Yarımada Bölgesinde yapıların arazi yerleşim durumu, inşai faaliyet yer seçimini, bölgenin topoğrafik yapısı, su kaynaklarına yakınlık, yol güzergâhı dini ve sosyal unsurlarla birleşmiştir. Kırsal alanda köyler, dağınık bir yerleşim karakterine sahiptir. Yerleşimlerin ve yol ağının şehrin içindeki konumları ise geleneksel yerleşim dokusu ve modern şehir dokusunun yer seçiminde etki eden diğer fiziki faktördür.

İncelenen yapılar genellikle şehirleşmenin yoğun olduğu doku arasına sıkışmış durumdadır. Fakat Karaburun ilçesinde yer alan yapılar ise köy yerleşiminin merkezi alanına göre konumlanmıştır.

Yapıların yerleşim dokusu içerisinde ilk konumları yerleşim yerlerinin süreç içerisinde küçülüp ya da büyümesine bağlı olarak değişebilmektedir. Bu camiler; Pandolos Osman Ağa Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Yukarı Yelki Camii, Aşağı Yelki Camii, Yukarı Çarşı Camii, Aşağı Çarşı Camii, Kapan (Hacı Turan) Camii, Kılıç (Hoca Ali) Camii, Kütük Minareli Camii, Rüstem Paşa Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Güdük Minareli Cami, Hıdır Bey Camii, Sığacık Camii, Tepecik Camii, Turabiye Camii, Ulu Camii, bu yapılar şehrin zaman içinde genişlemesine bağlı olarak yapılar günümüzde ikamet edilen mahallelerin merkezi noktalarında kalmıştır.

Yapıların adlandırılmasında ve konumlandırılmasında etkili olan bir diğer faktör köy yerleşimleridir. Özellikle Karaburun bölgesinde yer alan camiler daha çok köy yerleşiminin merkezinde inşa edilmiştir. Yörede kurulmuş camiler daha çok köy adları ile anılmıştır. Bu camiler; Eğlen Hoca Köyü Camii, Saip Köyü Camii, Bozköy Camii, Kösedere Köyü Camii, Amberseki Köyü Camii, Çatalkaya Köyü Camii, İnecik

Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Barbaros Köyü Camii ve Ulamış Köyü Camii, bu yapıların bazıları köy merkezindeki cemaatin önemli toplama dini merkezi noktasını oluşturur iken bazı camiler ise köylerin genişlemesi ile köy yerleşiminin dışında kalmıştır.

İlk inşasında yerleşim merkezinde kurulmuş olan camiler zamanla köyün terk edilmesi ile kullanılmamaya başlanmıştır. Bu Camiler; Çullu Köyü Camii, Güzelbahçe Köyü Camii, Akpınar Köyü Camii, Helvacılar Köyü Camii, Kamanlı Camii, Kızılca Köyü Camii ve Sungurlu Köyü Camii bu yerleşim yerine örnektir.

Türk İslam medeniyetinde, camilerin yanında ve etrafında hazirelere yer verilmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde köklü bir gelenek haline dönüşmüştür. Bu camiler; Alaçatı Memiş Ağa Camii Haziresi, Mehmet Ağa Camii Haziresi, Fatih İbrahim Bey Camii Haziresi Çarşı (Hoca Alı) Camii Haziresi, Kütük Minareli Camii Haziresi, Denizli Camii Haziresi, Kapan Camii Haziresi, Kızılca Köy Camii Haziresi, Akpınar Köyü Camii Haziresi. Hazirelerin yansıttığı mistik atmosfer, camilerle organik bağ oluşturmaktadır. Yerleşim dokusunun kimliğini yansıtmakla birlikte ikamet edilen mahalledeki cemaatin dini merasimlerini kolayca ifa edebilme olanağı elde edilmişler.

Yerleşim merkezileri ile iç içe olan dini mimari aynı zamanda kırsal bölgelerde de inşa edilmiştir. Eğimli bir arazi üzerinde oldukça yerleşim yerinden uzak bir konumda inşa edilen bir diğer yapı ise Denizli Köyü Camii'dir.

Yarımada bölgesi eğimli arazilere sahiptir. Doğu- Batı yönlü kurulan yöre, topoğrafik yer şekline göre yapılar konumlandırılmıştır. Arazi yapısı, gelenekse dini mimarinin, plan, cephe düzeni ve mimarisini de belirlemiştir. İncelenen yapılarda eğimden kaynaklı kot farkını gidermek için zemin doldurulmuş ya da bodrum katı inşa edilmiştir.

3.2. Plan ve Mekân Anlayışı

Yarımada bölgesi camileri, dikdörtgen, kare ve kareye yakın plana sahip ve ağırlıklı olarak dikdörtgen plan karşımıza çıkmaktadır. Dikdörtgen planlı camiler genellikler enine dikdörtgen ve boyuna dikdörtgen plan tipolojisine sahiplerdir. Camiler düz ya da eğimli araziler üzerinde inşa edilmiştir. Plan tipolojisini, harem mekân, mahfil ve son cemaat revakı olmak üzere üç unsur oluşmaktadır.

Harem mekâna girişi, kuzey cephe ekseninde yer alan kapılar ile geçiş sağlanmaktadır. Arazi çalışmasında incelenen 51 yapının tamamının ölçüsü alınamamıştır. 51 yapıdan 35 yapının ölçümleri alınmıştır. Ölçüsü alınmış yapıların 13'ü kare, 6'sı kareye yakın ve 16'si ise dikdörtgen plana sahiptir.

Yapı ile bütünlük arz eden mahfiller, haremin kuzeyinde yer almaktadır. Mahfiller enlemesine dikdörtgen forma sahip haremden bağımsız ahşap direkler ile taşınmaktadır. Mahfile çıkış haremin kuzeybatısı ya da kuzeydoğu köşesinde sağlanmaktadır. Bazı mahfillere çıkış ise minarenin yanında yer alan giriş açıklığından sağlanmaktadır.

Camilerin üst örtü sisteminde iki farklı sistem mevcuttur. Bu örtü sistemlerinden bir ahşap tavan diğeri ise kubbedir. Düz ahşap tavanla kapatılmış camilerin orta eksene denk gelecek şekilde tavan göbeğine yer verilmiştir. Bir diğer örtü sistemi ise kubbedir. Bazı camilerin üzeri tek kubbe ile kapatılmıştır. Nadir örnekleri mevcut olan, düz tavan ile kapatılan camilerin orta eksenine tavan arasına kubbe yerleştirilmiştir.

Ölçüsü alınamayan 16 yapı mevcuttur. Bu yapıların mevcut durumları ölçü almaya imkân vermemektedir.

Dini mimarinin tamamlayıcı olan bir diğer mimari öğe türbelerdir. Arazi çalışma kapsamında üç türbe yapısı incelenmiştir. Türbelerin 1'i sekizgen, 1'i altıgen ve diğeri ise baldeken tarzda inşa edilmiştir.

Yörede yer alan medrese yapı bir tanedir. Mevcut olan medrese yapısı L plana sahiptir.

3.2.1. Cami ve Mescitlerde

Cami ve mescitlerde iki plan tipolojisi uygulanmıştır. Uygulanan plan anlayışı kare plan ve dikdörtgen plandır. Dikdörtgen plan ise kendi içerisinde iki plan tipolojisine ayrılmaktadır. Enine dikdörtgen ve boyuna dikdörtgen olarak iki şema içerisinde değerlendirilmektedir. Yarımada bölgesinde inşa edilen camilerde kare plan ve dikdörtgen plan şeması uygulanmıştır. Mescitlerde ise kare plan uygulaması mevcuttur.

İslam dini mimarisinin temel yapılarından bir diğer yapı grubu camilerdir. Camiler İslam dininde dini ibadet merasimlerinin yapıldığı yerler olmasının yanında,

aynı zamanda sosyal yapılardır. Anadolu coğrafyasında ve Anadolu coğrafyası dışında camilerde genellikle dikdörtgen plan şeması uygulanmıştır. Erken dönemlerde bu uygulama karşımıza çıkmakla beraber yüzyıllar boyunca İslam dinin hâkim olduğu coğrafyalarda bu plan tipolojisi uygulanmıştır.

Arazi çalışmasında incelenen 51 yapının içerisinde 46 yapı camii ve mescitlerden oluşmaktadır. Bu yapıların içerisinde 17 yapı dikdörtgen plana sahiptir. Bu camiler; Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Yukarı Çarşı Camii, Aşağı Çarşı Camii, Kapan (Hacı Turan) Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Akpınar Köyü Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Hıdır Bey Camii, Turabiye Camii, Ulamış Köyü Camii, Ulu Camii ve Tepecik Camii'dir.

Bu yapılarda kendi içerisinde enine dikdörtgen ve boylamasına dikdörtgen olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Katalogda incelenen bu yapılarda boylamasına dikdörtgen plan şeması uygulanmıştır. Bunlar; Yelki Yukarı Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Pandolos Osman Ağa Camii ve Turâbiye Camii'dir.

Bu yapılarda ise enlemesine dikdörtgen plan şeması uygulanmıştır. Bunlar; Yelki Aşağı Camii, Çarşı Aşağı Camii, Çarşı Yukarı Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Kapan "Hacı Turan" Camii, Akpınar Köyü Camii, Hıdır Bey Camii, Ulamış Köyü Camii, Ulu Camii ve Tepecik Camii.

Dikdörtgen plan tipolojisi camilerde yoğun kullanılan bir plan tipidir. Anadolu coğrafyasında yaygın olarak bu plan tipi kullanılmıştır. Bu yapılarda da dikdörtgen plan tipoloji mevcuttur; Çarşı "Karaosmanoğlu Ömer" Camii (1776-1804) (Mustafaoğlu, 2019: 30). DarkaleKırıkoluk Camii (15. yy.) (İlhan, 2019: 25). Tepeköyü Orhaniye "Merkez Çarşı Camii" (1890-91), Torbalı Pamukyazı "Arapçı" Mahmudiye Camii (1895-1902), Eğerci Köyü Camii (1902), (Usta, 2016: 74-159-208). Yeni Camii (1871), Çeltikçi Camii (1889- 1893), (Atıcı, 2018: 41-53). Ulu Camii (1344), Şeyh Camii (16. yy.), Kurbanzade "Kurbanlar" Camii (19. yy.), Pazar Camii (17. yy.), Saburhane Camii (1849), Şahidi Camii (18-19. yy.), (Ekmekci, 2014: 19- 32- 43- 47- 50). Dedeler Köyü Camii (18-19. yy.), Mumcular Bayır Mahalle Camii (18-19. yy.), Pınarlıbelen Köyü Etrim Mahalle Camii (18-19. yy.), Sakız Köyü Camii

(18-19. yy.), Ortakent "Musgebi" Camii (18-19. yy.), Gündoğan Yalı Camii (18-19. yy.), (Gürbıyık, 2007: 67-93-104-146- 194-226).

Ölçüsü alınan yapılar ve ölçüsü alınamayan yapılar olmak üzere toplamda 24 yapıda kare plan tipoloji uygulanmıştır. Çarşı (Hoca Ali) Camii, Kütük Minareli Camii, Zungurlu Köyü Camii, Kızılca Köy Camii, Helvacılar "Kuşçular" Köyü Camii, Rüstem Paşa Camii, Kamanlı Camii, Denizli Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Musalla Mescidi, Barbaros Köyü Camii, Çullu Köyü Camii, Eğlen Hoca Camii, Ayşe Kadın Camii, Amberseki Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Kasım Çelebi Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii, Çeşme Köyü Camii, Kale "İçi" Hisar Camii, Sığacık Cami ve Sığacık Mescididir.

Ege bölgesinde yer alan kare planlı mescit ve camilerde de kare plan uygulaması yaygın olarak uygulanmıştır. Kare plan tipolojisinin uygulandığı camiler; Dikili Merkez- Bahriyyum Cami "Kaptan Paşa / İsmail Bey Camii" (1886-1887), Demirtaş Köyü Camii (18-19. yy.) (Hergül, 2008: 44-48). Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii (18- 19. yy.), Poyracık Yeni Camii "Ayşe Hatun Mescidi" (18. yy. son çeyreği), Koca Ömer Köyü Camii (1776-1787) (Mustafaoğlu, 2019: 36- 42-57). Menemen Gazez Camii (1576- 1577), İğnedere Köyü Camii (1748- 1749) (Tozoğlu, 2003: 30-48). Hüsamettin Camii (15. yy.), Rum Mehmet Paşa Camii (1471-1472), Tahtakale Cami (1498-1499) (Yalçın, 2018: 48-56-109). Hacı İlyas Ağa Camii (1812-1813), Hacı Ziya Bey Camii (1894 – 1896) (Atıcı, 2018: 4- 69). Kurşunlu Camii (1493- 94), Sekibaşı Camii (19. yy.) (Ekmekçi, 2014:23- 55- 60). Tepecik Camii'nde (1740-41) karşılaşılmaktadır (Gürbıyık, 2007: 17).

Yörede çok yaygın olmamakla beraber mescit yapıları karşımıza çıkmaktadır. Arazi araştırma kapsamında üç mescit yapısı incelenmiştir. Bu yapılar; Badalan Dede Mescidi, Naibli Mescidi ve Sığacık Mescidi. Ege Bölgesinde Mescit yapısı daha çok İzmir İlinin Selçuk (Ayasuluk) ilçesinde karşımıza çıkmaktadır. Yörede mescitlerde kullanılan plan tipolojisi kare plan sahiptir. Bu yapılar; Akıncılar Mescidi (14. yy. ikinci yarısı), Kale Mescidi (14. yy.), İshak Bey Mescidi (14. yy.), Alparslan Mescidi (14. yy. ikinci yarısı 15. Yy. başı), KarakolyanıMescid (14. yy. ikinci yarısı 15. Yy. başı), Kılıçarslan Mescidi (14. yy. ikinci yarısı 15. Yy. başı) (Uğur, 2006: 44- 52- 60-69-74- 84).

3.2.2. Medreselerde

Medrese kelimesi Arapça‘da “dirase” kelime kökünden gelmektedir. Dirase kelimesi, “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamlarına gelmektedir. Kelime anlamı ile mekânı belirten anlam bir bütünlük içerine bürünmüştür (Çaycı, 2017: 107).

Medrese prototipini bazı araştırmacılar Budist Vihara uygulamalarına dayandırmaktadır. Plan bakımında benzerlikleri dikkat çekse de aslında işlev noktasında ayrılmaktadır. Medrese yapısına plan boyutu ile yaklaşmak, anlamsal bütünlüğü ile birleşmesi göz ardı edilmektedir (Çaycı, 2017: 107).

İslam mimarisinde ilk medrese yapısının ne zaman yapıldığı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Türk İslam sanatlarında medrese yapısı Büyük Selçuk döneminde önemli faaliyetler göstermiştir. Dönemin önemli ilim noktaların arasında yerini alan medrese yapısı gelişim göstererek Türk İslam kültüründe eğitimin kilit noktası olmuştur. Türklerin Anadolu’ya gelişleri ile Anadolu topraklarında bayındırlık faaliyetlerine başlamışlardır (Bozkurt, 2003: 232-237). Osmanlı döneminde ilk medrese Orhan Gazi döneminde faaliyet göstermiştir. II. Murat döneminde Osmanlı medrese yapısı yaygınlaşmaya başlamıştır. Sultan Fatih’in İstanbul’u fetih etmesi ile medrese yapısında yeni bir dönemin başlamasına olanak tanımıştır (İpşirli, 2003: 227-23).

Yarmada Bölgesinde yer alan dini mimarinin bir parçası olan medrese bölgede bir tane mevcuttur. Arazi çalışmaları sırasında inceleme alanda bir medrese yapısına ulaşılmıştır. Günümüze ulaşılan medrese yapı harap durumdadır. Kitabesi olmayan medrese yapısı aynı avluda yer alan cami yapısına göre yüzyıl olarak tarihlendirilmektedir. Medresede kullanılan malzeme ve inşa özelliklerinde medresenin tarihini yüzyıl olarak tarihlememize yardımcı olmaktadır.

Katalogda incelenen medrese yapısı; L plan tipolojisinde inşa edilmiş ve inşa malzeme olarak ise tuğla taş malzeme kullanılmıştır. Medresede Erken Osmanlı özellikleri dikkat çekmektedir. Erken Osmanlı döneminde inşa edilen medreseler genellikler ters U plan tipolojisinde inşa edilmiştir. L plan tipinde inşa edilen medrese planına az rastlanmaktadır. Nadir plan örneğini gösteren medrese yapısı planı dışında tuğla işçiliği yönünden de önem arz etmektedir.

3.2.3. Türbelerde

Türbe mimarisinin inşa edilmesinde iki önemli etken vardır. Bunların ilki cesetlerin korunması bir diğer etken ise meftunu ebedileştirmektir. Sanat Tarihi açısından incelendiğinde uhrevi boyutun yanı sıra sanatsal yönü ile irdelenmektedir.

Türbe kelimesinin etimolojisi incelendiğinde Arapça kökenli Turb kelimesinde türetilmiştir. İslam kültüründe Turb kelimesi yerine farklı ifadelerde kullanılmıştır. Türbe kelimesiyle birlikte künbed, kubbe, makber gibi kelimeler Türbe kelimesi ile aynı manalarda kullanılmıştır. İran coğrafyasında türbe yerine künbed, Arap coğrafyasında kubbe kelimesi türbe terminolojisi yerine kullanılmıştır (Çaycı, 2017: 103). Türbe teriminin yanında bunlar ile birlikte, meşhed, buk'a, darihravza gibi anlamlarda İslam coğrafyasında kullanılmıştır (Orman, 2012: 464-466).

Bu adlandırmalar genellikle yapının ait olduğu kişinin makam ve mevkisi, mensup olduğu sosyal, dini, siyasi durumunu yapı belirler iken aynı zamanda bu yapılar bizlere, dönemin sanat zevkini de sunmaktadır. İslamiyet'te "en makbul mezar çabuk kaybolandır" anlayışı olmasına rağmen İslam sanatlarında ihtişamlı mezar yapılarının çoğunlukta olması dikkat çeken bir diğer unsurdur.

İslam mimarisinde ilk mezar yapısı olarak kabul edilen, Abbasi Halifesi Müntasır – Billah döneminde Samara'da inşa edilen Kubbetü's-Suleybiyye, sekizgen dehlizle çevrelenmiş, kare planlı ve üzeri kubbe ile kapatılması İslam Sanatları ve türbe mimarisi açısından önem arz etmektedir (Orman, 2012: 464-466).

Türbe mimarisi ilk ortaya çıktığı dönemde geçen süre içerisinde Türk İslam sanatlarında gelişim göstermiştir. Bu gelişimin en güzel örneği; İran'da hüküm süren Büyük Selçukluların inşa ettiği Sultan Sencer Türbesi dönemin önemli türbe yapı örneğini ortaya koymaktadır. Anadolu coğrafyasında ise Selçukluların bölgeye hükmetmeleri ile birlikte din mimari faaliyetlerine yerel üslup ve kendi bünyelerinde barındırmış oldukları sanatsal özellikleri birleştirerek yapı inşa etmişlerdir. Anadolu'da, Anadolu Selçuklu dönemine ait en erken türbe yapısı Sivas'ta yer alan İzzettin Keykavus türbesidir. Anadolu coğrafyasında türbe yapısı gelişim göstermiş en güzel örneklerini Osmanlı döneminde verilmiştir. Osmanlı döneminde inşa edilen türbelerde görülen tipoloji; altıgen, sekizgen plan tipolojisinin yanında dönemin bir yeniliği olan baldeken türbe tipolojisi de kullanılmıştır (Orman, 2012: 465-466).

Yarımada Bölgesinde dini mimarinin bir parçası olan türbe yapısı bölgede yoğun olarak karşımıza çıkmamaktadır. Arazi incelemesinde üç adet türbe yapısı tespit edilmiştir. Tespit edilen türbe yapılarında kullanılan plan tipolojisi; altıgen, sekizgen plan ve baldeken plan tipolojisinde inşa edilmiştir.

Bu türbeler; Somut Baba Türbesi sekizgen plana sahiptir. Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi altıgen plana sahip iken, Seferihisar ilçesinde yer alan Mustafa Efendi Türbesi ise baldeken türbe tipolojisinde inşa edilmiştir. Türbe mimarisi moloz taştan inşa edilmiş fakat Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Üst örtüde kubbe kullanılmıştır.

3.3. Mimari

3.3.1. Mekân Anlayışı

3.3.1.1. Taşıyıcı Sistem

Dini mimaride ahşap tavan uygulaması çağlardan bu yana kullanıla gelmiş ve oldukça ekonomik bir örtü sistemi olmanın yanı sıra mekân bölüntüsünü ortan kaldırmaktadır. Ahşap tavanlı örtü sistemine sahip olan yapılar kare ya da dikdörtgen plana anlayışına sahiptir. Ahşap tavanlı camiler ahşap ayaklar ya da duvarlar ile taşınmaktadır.

Yarımada bölgesinde yer alan dini mimaride ahşap tavan uygulaması yaygındır. Bölgede yer alan ahşap tavanlı camilerin tavan ağırlığı daha çok beden duvarlara üzerine yüklenmektedir. Bölgede yer alan camiler içerisinde yirmi camide ahşap tavan uygulaması mevcut olup tavanlar beden duvarları tarafından taşınmaktadır. Bu camiler; Yukarı Çarşı Camii, Aşağı Çarşı Camii, Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, İskele Yahşi Camii, Barbaros Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Karaburun "Ahırlı Abdullah Ağa" Camii, Amberseki Köyü Camii, Çatalkaya Köyü Camii, İnecik Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Mehmet Ağa Camii, Kale İçi "Hisar" Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Kasım Çelebi Çelebi Camii, Tepecik Camii ve Ulamış Köyü Camii'dir.

Bölgede iki camide ahşap tavan ahşap destekler ile taşınmıştır. Bu camiler Çullu Köyü Camii ve Ulu Camii'dir.

Yarımada bölgesinde bir diğer örtü sisteminde uygulana teknik ise bağdadi kubbe uygulamasıdır. Bölgede yer alan bağdadi kubbe uygulaması ahşap tavan arasına

gizlenmiş durumda ve herhangi bir taşıyıcı ile taşınmamaktadır. Bu camiler Eğlen Hoca Camii, Saip Köyü Camii'dir. Bölgede yer alan bir diğer bağdadi kubbe uygulaması ise Kösedere Köyü Camii'de karşımıza çıkmaktadır. Kubbe kompozit başlıklı sütunlar ile taşınmakta ve sütun ayakları ise kemerler ile birbirine bağlanarak strüktürel denge sağlanmıştır.

Bölgede yer alan bir diğer örtü sitemi kubbedir. Kubbeli camiler büyük boyutlara sahip değillerdir, bu sebeple mekânda bölüntüye uğramamış ve kubbenin yükü kasnaktan geçiş öğesini oluşturan kemerler vasıtasıyla duvarlara ağılık yüklenmiş ve strüktürel denge sağlanmıştır. Bu camiler; Kapan "Hacı Turan" Camii, Kütük Minareli Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kuşçular "Helvacılar" Camii, Rüstem Paşa Camii, Kamanlı Camii, Denizli Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Somut Baba Türbesi, Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Alacatı Memiş Ağa Camii, Turabiye Camii, Sığacık Camii ve Sığacık Mescidi'dir.

Urla'da yer alan Akpınar Köyü Camii'nin örtü sistemi strüktürel dengesi sağlamak için duvarlara değil de ayaklar ile sağlanmıştır. Kubbe kare ayakları birbirine bağlayan kemerlerin üzerine oturmuştur.

3.3.1.2. Örtü

Mimaride, üst örtünün gelişimi bölgelerin malzeme ve teknik özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Katalogda incelenen camilerde harem mekânın örtü sisteminde genellikle ahşap tavan ve kubbe kullanılmıştır. Bölgede örtü sisteminde ahşabın varlığı hem iklim koşulları hem de ham malzemeye ulaşımın kolay olması etken olmuştur. Ahşap tavanlı camiler dış mimaride kiremit malzeme ile kırma çatı tekniğinde kapatılmış ve kenarlarında saçak uygulaması kullanılmıştır.

Türk- İslam sanatında örtü sisteminin gelişimi, bölgenin geleneksel malzeme ve iklim şartları göz önünde tutularak şekillenmiştir. Selçuklu ve Beylikler dönemi camilerinde yer alan kirişleme tavan, Geç Osmanlı döneminde yerini düz tavana bırakmıştır.

Yarımada camilerinde harem mekânın örtü sistemi çoğunlukla düz ahşap tavan oluşturmaktadır. Sayıları az olmakla beraber ahşap tavanlı camilerim birkaçının örtü sisteminde bağdadi kubbe kullanılmıştır. Ahşap tavanların, tavan işlemeleri dönemin

tasarım ilkesi, süsleme ve yapım teknikleri yanı sıra, ustanın mahareti, banisinin istekleri ve ekonomik gücünü de yansıtmaktadır.

İbadet bölümünün üstünü örten ahşap tavanların merkezinde göbek süslemesine yer verilmiştir.

Yarımada bölgesinde yer alan camilerde bir diğer uygulanan örtü sistemi kubbedir. Haremi bölüntüye uğratmadan ibadet alanını tek örtü sistemi altında toplanmıştır.

Mimarlıkta, çok eski dönemlere kadar uzanan düz ahşap tavanın yapım tekniği, süsleme anlayışı, malzemesi, dönemin ve bölgenin üslup anlayışına bağlı olarak değişebilmektedir.

Yarımada bölgesinde incelemiş olduğumuz 51 yapının içerisinde 28 yapının örtü sisteminde ahşap tavan kullanılmıştır. 28 yapı içerisinde ise üç yapıda ise bağdadi kubbe uygulaması mevcuttur.

Düz tavan uygulaması genellikle, kirişlemenin altında düzgün kesilmiş enine dikdörtgen tahtaların uzunlamasına düzgün bir satıh oluşturacak şekilde çakılması ile elde edilmiştir. Bununla birlikte, tavanlara doğrudan ahşap oyma kabartmalı süslemeler işlenebildiği gibi geometrik ve bitkisel tezyinat gibi süslemelerde eklenerek kompozisyonlar monte edilebilmektedir. Düz tavanlı örtü sisteminde zeminin merkezinde kare, dairesel ya da çokgen formlu göbek süslemeleri işlenebilmektedir.

Bölgede yer alan ahşap tavanlar dış mimaride kiremitlerle kaplanmıştır. Kiremit malzeme ile kaplı olan çatılarda kırma tekniği uygulanmıştır. Bu çatı tekniğinin kullanılmasında iklim koşulları etkili olmuştur. Kar ve yağmur sularının yapının içine doğru emilmesini engellemek için yanlara doğru eğimli bir form oluşturulmuştur. Kar ve yağmur sularının yapının temeline akışını engellemek için biriken su yanlara doğru akımı verilmiştir.

Yöre camilerinde ahşap tavan tasarımı ve süslemeler bölgenin özelliğini yansıtmaktadır. Bu camiler; Pandolos Osman Ağa Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Kale Hisar "İçi" Camii, İnecik Köyü Camii, Çullu Camii, Boz Köy Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Kasım Çelebi Camii, Tepecik Camii ve Barbaros Camii düz ahşap tavana sahiptir. Tavanların merkezinde göbek uygulaması mevcut değildir.

Tavan göbeği mevcut olan camiler; Aşağı Çarşı Camii, Yukarı Çarşı Camii, Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Abdullah Ağa Camii, Amberseki Köyü Camii, Ulamış Köyü Camii ve Seferihisar Ulu Camii düz ahşap tavanlı olup tavanın ortasında göbek uygulamasına yer verilmiştir. Bu camilerde yer alan göbek süsü çokgen, dairesel ve kare formlarda inşa edilmiştir.

Bağdadi kubbe uygulaması mevcut olan camiler; Kösedere Köyü Camii, Eğlen Hoca Camii ve Saip Köyü Camii ahşap tavanlı olarak inşa edilmiştir. Bu yapıların tavanında ise Bağdadi kubbe uygulaması uygulanmıştır.

Tavanın merkezinde, tavan göbeği kare veya dikdörtgen olan tavan süsü; Yelki Aşağı Camii (kare), Yukarı Çarşı Camii (kare) ve Seferihisar Ulu Camii (kare ve dikdörtgen) göbek süsleri mevcuttur.

Tavan merkezinde dairesel ve çokgen olan tavan süsü; Aşağı Çarşı Camii (dairesel), Yelki Yukarı Camii (çokgen), Karaburun Abdullah Ağa Camii (dairesel), Amberseki Köyü Camii (dairesel) ve Ulamış Köyü Camii (çokgen) göbek süsleri mevcuttur.

Ege Bölgesinde yer alan yapılarda genellikle ahşap tavan örtü sistemi uygulanmış ve bu örtü sisteminin yaygın kullanılmasının en belirgin özelliği ham malzemeye ulaşımın kolay olması bölgede bu örtü sisteminin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bölgede yer alan bu yapılarda düz ahşap tavan uygulanmıştır. Bunlar; Çandarlı Merkez Camii (1710-11), Dikili Merkez- Bahriyun Camii "Kaptan Paşa Cami/ İsmail Bey Camii" (1886-87), Çağlayan Köyü "Dikili" Camii (19. yy.), Çandarlı Yalı Camii (19. yy. ikinci yarısı) (Hergül, 2008: 34, 48,22,40). Sucahlı Köy Camii (1573-74) (Musfaoğlu, 2019: 49). İğnedere Köyü Camii (1748-49), Menemen Ulu Camii (15-16. yy.), Menemen Çınarlı Camii (18-19. yy.), Yanık Köyü Camii (19. yy) (Tozoğlu, 2003: 30, 16,23,37). Yeniköy Selimiye Camii (1891-92), Şehitler Köyü "Meşhed" Süleymaniye Camii (1892), Pamukyazı "Arapçı" Mahmudiye Camii (1895-1902), Bülbülderesi Köyü Hamidiye Camii (1895), Ertuğrul Camii (1902) (Usta, 2016: 111, 128, 159, 177, 190). Yeni Camii (1871) (Atıcı, 2018: 41) Kurşunlu Camii (1496) (Erçin, 2008: 8). Kurbanzade Camii (19. yy.) (Ekmekçi, 2014: 40). Yahşi Köyü Camii (1747), Pınarbelen Köyü Etrim Mahallesi Camii (18-19. yy.) (Gürbıyık, 2007: 147, 106).

Ahşap tavanlı camilerin genellikle orta eksende göbek uygulamasına yer verilmektedir. Arazi çalışmasında tavan göbeği mevcut olan yapılar bu örnekler ile benzer özellikler taşımakta ve tavan göbeklerinde kare, dikdörtgen, çokgen ve dairesel formalarda uygulanmıştır. Tavan göbeği uygulanan yapılar; Cumalı Köyü Camii ("Kare" 1554-55), Pekmezpazar Camii ("Kare" 1613-14), Kocaömer Köyü Camii ("Kare" 1776-1787) Çarşı "Karaosmanoğlu" Camii ("Kare" 1804) (Mustafaoğlu, 2019: 54, 22, 57, 30). Çukurköy Camii ("Kare" 1754-55) (Tozoğlu, 2003: 40). Arslanlar Köyü Camii (1879-80), Yeniköy Selimiye Camii (1891-92) (Usta, 2016: 21,111). Hayrettin Efendi Camii ("Dairesel"1752) (Özbek, 2018: 38). Muğla Ulu Camii ("Dikdörtgen" 1344), Şeyh Camii ("kare ve Çokgen" 1565), Sabunhane Camii ("Kare ve Çokgen" 1848-49), Şahidi Camii ("Çokgen" 15. yy.), Pazar Camii ("Kare" 17. Yy.) (Ekmekçi, 2014: 18, 32,49, 52,45). Bodrum Kızılhisarlı Mustafa Paşa Camii (1723-24), Çömlekçi Köyü Camii ("Kare" 19. yy.) (Gürbıyık, 2007: 166, 131).

Ahşap tavan arasına gizlenmiş Bağdadi Kubbe formu bölgede pek yaygın kullanılmamıştır. Ege Bölgesinde Bağdadi Kubbenin kullanıldığı yapılar; Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii (1733-34/ 1906-07), Poyracık Yeni Camii (1772-73), Tahtalı "İbrahim Ağazade Camii" (1875-76), (Mustafaoğlu, 2019: 36, 40, 16). Hacı Abdi Ağa "Yeni Ekin Pazarı" Camii (1380) (Özbek, 2018: 63). Bağdadi kubbe uygulaması daha Karadeniz Bölgesinde yer alan ahşap camilerde karşımız çıkmaktadır.

Yarımada bölgesinde inşa edilen dini mimaride örtü sisteminde, ahşap tavan ve kubbe kullanılmıştır. Cami ve mescitlerin örtü sisteminde kubbe ve ahşap tavana kullanılmış ve dış mimaride ise kiremit çatı kapatılmıştır. Türbelerin üst örtüsünde de kubbe kullanılmıştır. Kubbe dıştan herhangi bir malzeme ile kaplanmamıştır.

Kubbe, tarih boyunca dini mimari çevresinde önemli bir konumu sahip olmuştur. İslam mimarisinde kubbe, örtü elamanı olmasının dışında sembolik anlamlara da sahiptir. "Gök- Kubbe"nin sembolü olarak kabul edilen örtü sistemi aynı zamanda güç ve iktidarı da sembolize etmektedir. Türklerde bazı dünyevi kavramlar gökyüzü ile irtibatlandırdıkları görülmektedir. Kubbe yeryüzü ile gökyüzü arasında bağlayıcı unsur olarak kabul edilmiştir (Bayrakal, 1998: 114).

Kubbe kelimesinin etimolojisi incelendiği zaman her kültür çevresinde farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Kubbe kelimesinin kökenine bakıldığında erken dönemlerde kültür çevrelerinde birbirinde farklı meyvelere benzetildiğini

kelime anlamında da görmekteyiz. Erken dönemlerde, Tholos, PineCone (Çam Kozalağı), Domus (Kubbe), Dome (Kubbe), Helmet (Kask ya da Miğfer), AmalakaTree (Amalaka Ağacı), CosmicEgg (Kozmik Yumurta), Hemisphene (Yarımküre), Beehive (Arı Kovanı), Onion (Soğan) ve Melon (Kavun) gibi benzetmeler bilinmektedir. Orta Çağ kaynaklarında kubbe kelimesi, Künbet, Küre Takkesi, Yarım Küre, Yuvarlak dam ve Toparlakça Kümbet gibi isimlerle anılmıştır (Çaycı, 2017:198-199).

Kubbe mimarlık tarihinde, yapı üzerinde çıkıntı yaparak yükselen kubbenin çapı, yüksekliği ve şekli devir ve bölgelere göre çeşitlilik göstermiş, mimari bütünlük içinde önemli bir belirleyici faktör halinde kendisini belli etmiştir. Tarihî gelişme içinde gittikçe büyüyen kubbe, dış görünüşte mimari kütlenin kompozisyonunu önemli ölçüde yönlendirirken iç mekânda yapıyı anlamlı kılan bir kavram niteliğiyle mimariye hâkim olmuştur. Ahşap, tuğla ve taş örgü teknikleri kullanılarak mimarlık tarihi boyunca denenen kubbenin asıl dikkat çekici gelişmesini Türk ve İslâm mimarisinde ortaya koymuş, özellikle Osmanlı mimarisinde tam ve yarım kubbeler halinde düzenlenerek en gelişmiş şeklini almıştır (Mülayim, 2022: 300-303).

Kubbenin asıl gelişimi Doğu mimarisinde gerçekleşmiş, Türk çadırlarıyla stupa ve âteşkedelerden yola çıkan mimarlar bu düzeni geliştirerek sonunda Osmanlı cami mimarisine kadar ulaşan bir çizgiyi takip etmişlerdir (Mülayim, 2022: 300-303).

İslâm kubbe mimarisi bakımından ilk önemli örneklerden biri, Gazneliler'e ait Leşker-i Bâzâr Ulu camii'nde enlemesine gelişen camilerin ilk mihrap önü kubbesi olan yaklaşık 9 m çapındaki kubbesidir. Yine XI. yüzyıla ait İsfahan Cuma Camii'nin Melikşah zamanında yapılan mihrap önü kubbesi 14, Terken Hatun'un onun kuzeyine yaptırdığı ikinci kubbe ise 11 m çapındadır. Büyük Selçuklu kubbelerinin en muhteşemi, Sultan Sencer Türbesi'nin o güne kadar inşa edilenlerin en büyüğü olan 17 m. çapındaki kubbesidir (Mülayim, 2022: 300-303).

Kubbenin Anadolu'daki gelişimi ise; Siirt ve Bitlis'den başlayarak ulu camilerde vazgeçilmez unsur olan mihrap önü kubbesi dönüşerek önemli mimari unsur olmuştur. Buna takriben Silvan Ulu Camii kubbesi içten mukarnaslı tromplar üzerine oturur iken dış mimaride ise sekizgen bir kasnak üzerine oturarak aslında kubbenin mimari ile bütünleştiğinin göstergesi olmuştur. Kubbenin gelişimi Anadolu'da cami mimarinsin yanı sıra kümbet ve medrese yapısında da kendini hissettirerek devam

etmiştir. Beylikler döneminde cami mimarisi giderek genişlemiştir. Beylikler döneminde, kubbenin harem mekânı tek örtü sisteminde toplama çalışmalarının en güzel örneği Manisa Ulu Camii'dir. Manisa Ulu Camii ile Anadolu cami mimarisinde cemaati tek bir mekânda toplama anlayışı cami mimarisinde yerini almıştır.

Bu gelişim Osmanlı döneminde en güzel örneklerini vererek anıtsal yapılara dönüşmüştür. Bu gelişim Edirne Üç Şerefeli Camii ile çığır aşarak İslam mimarisine yeni bir boyut kazandırılmıştır.

Osmanlı döneminde taşrada inşa edilen camilerin mekân boyutunun küçük olması ve mekânı tek örtü sistemi altına toplamayı daha kolaylaştırmıştır. Taşrada inşa edilen camiler, vezir, sadrazam ve toplum önde gelen kişiler kişileri tarafından inşa edilmesi hem gücün hem de toplumun dini ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilmiştir. Tek kubbeli camiler Anadolu'nun her yerinde kullanılmakla beraber Anadolu dışında da kullanılmıştır.

Tek kubbeli camiler genellikle bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Köşelerde kubbeye geçiş öğesi olarak Türk Üçgeni, Tromp ve Pandandif kullanılmıştır. Bu unsurların içi bazen boş bırakıl iken bazen de içleri dönemin mimari anlayışına uygun tezyinat unsurları ile dolgunlaştırılmıştır.

Mimarlıkta geçiş öğelerin ilk Tromp diyebiliriz. Yaklaşık olarak 1. yy. İran'da gelişmiştir. Daha sonra Bizans tarafından Pandantif geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Türkler tarafından ise Türk Üçgeni mimaride kullanılmıştır (Sözen & Tanyeli, 2010: 180).

Yarımada bölgesinde yer alan camilerde kubbe ve ahşap tavan uygulaması mevcuttur. Bu sebeple bölgenin iklim koşulları, malzeme imkânları ve taşra olması sebebiyeti ile bölgede inşa edilen camiler mekânsal olarak büyük boyutlara sahip değildir.

Yarımada bölgesinde yer alan bazı camilerin harem mekânı kare plan tipolojisine sahip ve üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Bölge yoğun olarak kubbe örtü sistemi kullanılmamıştır. Kubbenin örtü sistemi olarak kullanılan yapılarda kasnak formu sekizgen, yalancı kasnak ya da kasnaksız uygulamalar mevcuttur. Kasnak uygulanması mevcut olan camilerde, kubbeye geçiş öğesi tromp ve pandandif ile sağlanmıştır.

İncelenen kubbeli camilerin en erken tarihlisi 14-15. yy. tarihlenir iken en geç tarihlisi ise 1812 tarihine sahiptir. Katalogda incelenen kubbeli camilerin erken tarihlileri Urla ve Karaburun bölgesinde yer almaktadır. Geç döneme tarihlenen kubbeli camiler ise Çeşme ve Seferihisar bölgesinde yer almaktadır.

İncelene bu camilerin örtü sisteminde kubbe kullanılmıştır. Bu yapılar; Kütük Minareli Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kuşçular "Helvacılar" Camii, Rüstem Paşa Camii, Kamanlı Camii, Kapan "Hoca Turan" Camii (ilk inşası), Denizli Köy Camii, Badalan Dede Mescidi, Ayşe Kadın Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Turabiye Camii, Sığacık Camii ve Sığacık Mescidi.

İncelenen bu yapılarda sekizgen kasnak kullanılmıştır. Bu yapılar; Kütük Minareli Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kamanlı Camii, Kapan "Hoca Turan" Camii (ilk inşası), Fatih İbrahim Bey Camii (ilk inşası), Denizli Köy Camii, Ayşe Kadın Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Turabiye Camii, Sığacık Camii ve Sığacık Mescidi.

Kuşçular "Helvacılar" Caminin kubbesi, aslında kasnaksız bir yapı üzerine oturmuştur. Fakat dış mimariden bakıldığında kasnak görünümü mevcuttur. Aslında yalancı kasnak olarak tabir edilen iki üç sıralı taş örgü üzerine kubbe oturmuştur.

Badalan Dede Mescidinin üstünü örten kubbe ise direk beden duvarlarının üzerine oturmuştur.

İncelenen bu yapıların kubbeye geçiş öğesi tromp ile sağlanmıştır. Bu yapılar; Kütük Minareli Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kuşçular "Helvacılar" Camii, Rüstem Paşa Camii, Kamanlı Camii, Denizli Köy Camii, Ayşe Kadın Camii ve Fatih İbrahim Bey Camii.

İncelenen bu yapılarda kubbeye geçiş pandatif uygulanmıştır. Bu yapılar; Alaçatı Memiş Ağa Camii ve Sığacık Camii.

Osmanlı Anadolu ve Anadolu dışındaki bölgelerde hâkimiyet kurmuşlardır. Hâkim oldukları bölgede Osmanlının sanat üslubu ile bölgenin üslubu ile harmanlanarak kullanılmıştır. Katalogda incelenen kubbeli camiler ile aynı yüzyıl içerisinde inşa edilmiş yapılar daha çok Marmara bölgesinde toplanmıştır.

Ege Bölgesinde yer alan kubbeli camiler; Datça Hızırşah Camii (14. yy. ilk yarısı), Eski Çine – Ahmed Gazi Camii (14. yy. İlk Çeyreği), Balat İlyas Bey Camii (1404) (Duran, 1995: 104- 108- 150). Kurşunlu Camii (1496), Çarullah Bin Süleyman Camii (1547-48), Hacı Abdurahman Camii (1574-75) (Erçin, 2008: 8- 15- 21). Gazez

Camii (1567-77) (Tozoğlu, 2003: 9). Kurşunlu Camii (1493-94) (Ekmekçi, 2014: 125). Lütfi Paşa Camii (16. yy.), Yoğurtluoğlu Camii (15. yy.), Rum Mehmet Paşa Cami (1672) (Bayraktar, 1996: 31-39-85). Doğan Bey Camii, Karahasan Camii (15. yy.), Kara Hayrettin Camii (15. yy.) (Aslanoğlu, 1978: 9-26-32).

Marmara Bölgesinde tek kubbeli camiler; Yiğit Köhne Camii (15. yy.), Şeker Hoca Camii (15. yy.), İbniBezazaz Camii (15. yy.), Velidi Vezir Camii (15. yy.), Zeyniler Camii (15. Yy. ilk yarısı), Beşikçiler Camii (15. yy. üçüncü yarısı), Çakır Ağa Camii (15. yy. ikinci yarısı) (Yıldırım, 1991: 24-28-31-39-49-93-99).

Anadolu Coğrafyası dışında tek kubbeli camii örneği; Mustafa Paşa Camii (1492-93), Hacı Mahmut Camii (1521-22), Ali Paşa Camii (16. yy.), Hüseyin Şah Camii (1533-34), Hacı Balaban Camii (16. yy.), Durak Efendi Camii (1606-07) (Pavlov, 2001: 13- 29- 45- 49- 53-62).

3.3.1.3. Mihrap

İslam dini ibadetlerinden biri olan namazın, eda edildiği cami ve mescitlerde kıble yönünü gösteren, imamın cemaat önünde durarak namaz kıldırmasına özgü olan ve kıble duvarı içine açılan girintiye mihrap denilmektedir (Özbey, 2021: 6).

Mihrap kelimesinin "Çatışmak-Savaşmak" anlamlarını taşıyan harb kökünden türemiş olduğu, bunun da işaret edilen önemli yerlere ulaşmak veya bunları korumak ve savunmak için gayret gösterilmesi ve savaşılmasıyla bağlantılı olduğu söylenmiştir (Özbey, 2021: 6).

Mihrap kelimesinin etimolojisi incelendiği zaman, Arapçada "saray, sarayın harem kısmı veya hükümdarın tahtının bulunduğu bölüm, Hıristiyan azizlerinin heykel hücresi, çardak, oda, köşk, yüksekçe yer, meclisin baş tarafı, en şerefli kısmı" gibi manalara taşımaktadır (Çaycı, 2017: 144). Mihrap kelimesinin çoğulu olan mehârîb "yüksek ve ihtişamlı binalar, korunaklı yüksek mekânlar, kaleler, saraylar, mâbedler" gibi manalar zuhur etmektedir (Erzincan, 2005: 30-37).

Mihrabı oluşturan unsurlar; mihrap nişi, sutünce, bordür, kavsara, kemer, köşelik, kitabe ve tepelik gibi elemanlar medyana getirmektedir.

Dini mimarinin önemli unsurlarında bir olan mihrap, sanatsal gelişimi geniş bir evrede incelenmektedir. Başlangıçta Mescid-i Nebevî'nin bir mihrabının bulunmadığı, sadece Hz. Peygamber'in namaz kıldırdığı yerin belli olduğu bilinmektedir. Ömer b. Abdülazîz, Medine valiliği sırasında Mescid-i Nebevî'yi imar ederken (707-710)

Resûl-i Ekrem'in namaz kıldırırken durduğu yere niş tarzında bir mihrap ilâve ettirmiş, burası Resûlullah'ın mihrabı olarak tanınmıştır. İslam'ın ilk dönemlerinde mihrap yönünü belirlemek için kıble yönü renkli boyanırdı ya da bir taş paçası bırakılarak yön belirlenirdi (Erzincan, 2005: 30-37).

Mihrabın dini mimaride önemli bir sembol haline gelmesi, Emeviler ile birlikte dini mimaride yerini almıştır. Bazı araştırmacılar mihrap uygulaması Kahire'deki yapılarda uygulandığı yönünde bilgi aktarılmaktadır. Bir başka görüşe göre ise, öncül mihrap örnekleri Şam'daki Emeviyye Camii'nde kabul edilmektedir (Çaycı, 2017: 146).

Bu sebeple Emevi döneminde mihrabın şekillendiği ve tarihsel süreç içerisinde Abbasi, Fatimi, Karahanlı, Selçuklu, Anadolu Selçuklu, Beylikler Dönemi ve Osmanlı Dönemine kadar mihrap tipoloji gelişim göstererek İslam mimarisinin önemli bir parçası olmuştur.

Anadolu'da ilk Türk İslam mimarisinin temelleri Anadolu Selçuklu devleti ile atılmıştır. Bu sebeple ilk örnekler olması sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Anadolu'da ilk mihrap örnekleri 12-13. yy. verilmiştir. 12. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu coğrafyasında verilen mihraplar, alçı, çini, ahşap ve taş malzeme ile inşa edilmiştir. Bu dönemde taş mihraplar daha çok ön planda tutulmuştur. 13. yüzyılın birinci yarısında Anadolu'da inşa edilen mihraplarda çini mozaik teknik görülmektedir. 14. ve 15. yy. inşa edilen mihraplarda alçı uygulaması yer bulmuştur (Bozkurt, 2007: 13-14).

Anadolu Selçuklu devletinin yıkımından sonra ortaya çıkan beylikler Selçuklu üslubunu devam ettirmişlerdir. Orta Anadolu'da kurulan beylikler Selçuklu sanat geleneğine sıkı bir şekilde bağlı iken Batı Anadolu Beylikleri bu geleneklerin yanında yeni yaratmış oldukları üslupları da kullanmışlardır. Batı Anadolu Beyliklerinin dini mimari için inşa ettikleri mihraplarda malzeme olarak, alçı, ahşap ve özelliklede mermer ve renkli sır tekniği çini kullanmışlardır. Bu durumda klasik Osmanlı mihraplarının temelini oluşturan unsurlar arasında yer edinmiştir (Bozkurt, 2007:16).

Erken Osmanlı dönemi kendinden önceki sanat unsurunun üzerine koyarak gelişim göstermiştir. İlk dönem mihrapları, bir bölümü alçı malzeme ile inşa edilmekle beraber, taş, çini ve mermer malzeme kullanılmıştır. Erken dönem mihraplar; yarım

daire niş hücresi, sütunceler (kum saati başlıklı), kavsara ve köşelik gibi unsurlar meydana getirmektedir (Top, 1997: 32).

Klasik Osmanlı döneminde mihrap tipoloji gelişimi göstererek çağın nadide örneklerini verdiği dönemdir. Klasik dönem mihraplarına özgün olarak; bu dönemde inşa edilen mihraplara taç ve çerçeve tasarımı açısından anıtsal bir form kazandırılmıştır. Malzeme ve teknik kullanımı, elemanların biçimlendirilişleri ve süsleme özellikleri bakımından bir üslûp birliğinin izlendiği görülmektedir (Bozkurt, 2007: 211).

Osmanlı sanatına Lâle devrinden sonra katılan batılı üslûpların etkisi, 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleştirilen mihrap uygulamalarına da yansımıştır. Geç dönem Osmanlı mihraplarında, klâsik elemanların barok bir anlayışla yeniden yorumlanarak, süslemelerde rokoko, ampir ve seçmeci üslûpların baş gösterdiği izlenmektedir (Bozkurt, 2007: 211).

Yarımada Bölgesinde yer alan mihraplar iki kategoride incelenebilir. Osmanlı Batılaşma döneminde inşa edilen veya camii erken dönemde inşa edilmiş son geçirdiği onarımlar ile onarım görmüş olduğu dönemin üslubunu yansıtmaktadır. Diğer mihraplar ise sade ve boyut olarak küçük inşa edilmiştir. Bu mihraplar yarım daire niş ve sade bir kavsaradan ibarettir. Bu tarz inşa edilen mihrapların sayıları azınlık durumdadır. Batılaşma özelliği taşıyan mihraplar, yarım daire niş formun sahip olup üzeri yarım küre şekilli kavsara ile kapatılmıştır. Mihraplar iki yandan birer sütunce ile sınırlandırılmış ve sütun başlıkları kompozit forma sahiptir. Mihrap kavsarası perde motifi ile kapatılmış ve perde motifinin uç kısımları mihrap nişi hizasına kadar inmektedir. Mihrap bir tepelik ile son bulmaktadır. Mihrapta kullanılan tezyinat süslemesi, salkım üzüm dalları, bitkisel kompozisyonlar, kompozit sütun başlıkları, vazo içinde çiçek motifleri ve kitâbelik bölümünden oluşmaktadır.

Bölgede yer alan bir diğer mihrap tipolojisi ise sade bir forma sahiptir. Bu mihraplar, dikdörtgen olarak inşa edilmiş ve yarım daire niş formuna sahiptir. Yarım küre şekilli kavsaraya sahip ve kavsaranın içi boş bırakılmıştır.

İncelenen bu mihraplarda Batılaşma özelliği mevcuttur. Bunlar; Yelki Aşağı Cami, Yelki Yukarı Camii, Çarşı Aşağı Camii, Çarşı Yukarı Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Hacı Turan "Kapan" Camii, Denizli Köyü Camii, Saip Köyü Camii, Mordoğan Ayşe Kadın Camii, İnecik Köyü Camii, Kösedere Köyü Camii, Eğlenhoca Camii,

Salman Köyü Camii, Ulu Camii, Ulamış Köyü Camii, Tepecik Camii, Memiş Ağa Camii, Mehmet Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii.

İncelenen bu yapılarda erken dönem özellikleri mevcuttur. Bunlar; Zungurlu Köyü Camii, Kızılca Köyü Camii, İhsaniye Camii.

İncelenen bu yapıların mihraplarında mukarnas kullanılmıştır. Bunlar; Kuşçular "Helvacılar" Köyü Camii, Kamanlı Camii, Akpınar Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Musalla Mescidi, Çullu Camii (son cemaat revakında), Küçükbahçe Köyü Camii.

İncelenen bu yapıların mihrapları geçirmiş oldukları restorasyon sonrasında dönemsel özellikleri kaybetmiş ve bu sebeple dönemsel özellik bilgisine ulaşılamamaktadır. Bunlar; İskele Yahşi Bey Camii, Çullu Köyü Camii, Bozköy Camii, Amberseki Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Kasım Çelebi Camii, Hıdır Bey Camii, Sığacık Camii, Sığacık Mescidi.

Bu yapılar Batılaşma dönemi özelliği taşımakta fakat sade mihrap tipolojisine sahiptir. Bunlar; Kütük Minareli Camii, Barbaros Köyü Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Kale İçi "Hisar" Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Turabiye Camii.

Ege ve Marmara Bölgesinde yer alan camii ve mescitlerde kullanılan mukarnaslı mihrap örnekleri mevcuttur. Bunlar; Edirne Eski Camii (1414), Karapınar Sultan Selim Camii (1563) (Bozkurt, 2007: 48-125). Kurşunlu Camii (14. yy.) (Sözlü, 2022: 47). Hacı Sinan Camii (son cemaat revakında 1543-44) Çinili "Çinli" Mescit (16. yy.), (Sevin, 2005: 33-55). Akıncılar Mescidi (14. yy. ikinci yarısı), Kale Mescidi (14. yy. ikinci yarısı), İshak Bey Camii (14. yy. ikinci yarısı), Alparslan Mescidi (14-15. yy.) (Uğur, 2006: 44-52-60-69). Hüsameddin Camii (15. yy.), Rum Mehmet Paşa Camii (1471-72), Narin Camii (15. yy.) (Yalçın, 2018: 48-56). Sucahlı Köyü Camii (son cemaat revakı 1573-74) (Mustafaoğlu, 2019: 49).

Ege Bölgesinde bu mihraplarda Batılaşma döneminin üslubu mevcuttur. Bu yapılara ait mihraplar yarım daire niş formuna sahip olup yarım küre şekilli kavsara formuna sahip ve mihrap nişinde yanlara doğru kıvrım yapmış perde motifine yer verilmiştir. İncelenen mihraplar ile benzer özellik gösteren mihraplar şunlardır; Hisar Camii (1812), Şadırvanaltı Camii (17. yy.), Kemeraltı Camii (19. yy.), Başdurak Camii (17. yy.), Hamidiye Camii (1890), Çorakkapı Camii (18. yy.), Eşref Paşa Camii

(1897), Ali Ağa Camii (1672-73), Hacı Mahmut Camii (1717) (Polat, 2011: 7-26-40-59-90-105-110-124-129). Bıyıklar Camii (18-19. yy.) (Sevin, 2005: 45). Dikili Çağlayan Köyü Camii (1886-87) (Hergül, 2008: 22). Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii (1733-34), Karadere Köyü Camii (1904-05) (Mustafaoğlu, 2019:36- 62). Yanıkköy Camii (19. yy.), Doğa Köyü Camii (19. yy.) (Tozoğlu, 2003: 33-45). Gazazhane Camii (1457-58) (Yalçın, 2018:41). Aslanlar Köyü Camii (1879-80), Naime Köyü Bahriyum Camii (1890-91) (Usta, 2016: 2194). Hacı Ziya Bey Camii (1894-95) (Atıcı, 2018: 69). Kurşunlu Camii (19. yy.), Şeyh Camii (16. yy.) (Ekmekçi, 2014:69- 25). Ödemiş Ulu Camii (Özbek, 2018: 33).

Denizli Köyü Camii'nin mihrabı yarım daire niş formuna sahip ve kavsara kısmı dilimli kemer formu mevcuttur. Kavsara kısmı silmelerin yatay dizilmesi ile hareketlendirilmiştir. Denizli Köy Caminin mihrabına form özellikleri bu mihraplarda karşımıza çıkmaktadı; İstanbul Ayazma Camii (1760-61), İstanbul Laleli Camii (1759-60), İstanbul Beylerbeyi Camii (1778) (Bozkurt, 2007: 151-157-163). Alemizade "Sırığönü" Camii (1731-38) (Sözlü, 2022:38). Hacı Abdullah Ağa Camii (1575-75) (Erçin, 2008: 21). Bademlik Camii (1897), Bakacak Köyü Camii (19. yy.) (Çetin, 2011: 26-49).

Batılaşma özelliği olan yarım daire mihrap nişi ve kasarası yarım küre şekilli forma sahip olup yuvarlak kemerli bir kuşatma kemeri yer almaktadır. Bu mihrap tipolojisi sade forma sahip olup yek parça inşa edilmiştir. Bu mihrap tipolojisi 17. yy. yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu mihrap tipolojisine örnek verilecek olur ise bunlar; Hacı Kemalettin Camii (18. yy. ikinci yarısı), Hacı Hüseyin Camii (1817-18) (Sevin, 2995: 26-40). Çandarlı Merkez- Ali Ağa Camii (1813-14), Çandarlı Yalı Camii (19. yy.), Dikili Merkez- Bahriyum Camii (1886-87) (Hergül, 2008: 28-40-48). Menemen Cezayirli Camii (1739-40), Çukuköy Camii (1754-55), Eski Emiralem Camii (18-19. yy.), Menemen Mahkeme Camii (17. yy.) (Tozoğlu, 2003: 26-40-51-58). Özbey Camii (1889-90), Yeniköy Selimiye Camii (1891-92) (Usta, 2016: 55-112). Kurbanzade Camii (19. yy.), Pazar Camii (17. yy.), Konakaltı Camii (19. yy.), Kavaklı Camii (19. yy), Hacı Ahmet Kahvesi Mescidi (1874) (Ekmekçi, 2014: 42-45-60-62-70). Şerif Paşa Camii (1870), Cumhuriyet Mahalle Camii (1892-92), Emin Ağa Camii (1897) (Sözlü, 2022: 247-323-341).

3.3.1.4. Minber

Minber kelimesinin etimolojisi incelendiği zaman, "yükselme; yükseltme" anlamlarındaki nebr kökünden türeyen minber kelimesi "kademe kademe yükselerek çıkılan yer" gelmektedir (Bozkurt, 2020: 101-103).

Minberler iki farklı fonksiyonellik ortaya koymaktadır. Bunlardan biri dini boyut bir diğer ise siyasi fonksiyoneldir. İslam mimarisinde imamın halka dini öğütleri ve dini vazifeleri yerine getirme adına seslendiği kürsü işlevini yerine getirir iken, dönemin ileri gelen hükümdarları cemaatin topladığı vakit siyasi boyutu ile ifa etmektedir.

İlk minber örneği, Hz. Muhammed'in üç basamaklı bir seki üzerine çıkarak vaaz verdiği ve bu sekide ilk minber örneğini teşkil etmektedir. İslam mimarisinde minberi tam teşekküllü olarak Emeviler ile İslam sanatlarında yerini almıştır (Çaycı, 2017:157).

Emeviler döneminde gelişim gösteren minber olgusu Abbasi döneminde camii mimarisinin bir elamanı konumunu almıştır. Abbasi döneminde minberin basamak sayıları dokuz veya on yedi basamak sayısına kadar çıkmıştır. Gelişim gösteren minber elamanı Fatimi döneminde, minber kapısı, köşk, köşk tacı ve bayrak asma gibi unsurlar gelişim göstermiştir (Hakyemez, 2019: 19). Memlüklü dönemi minberlerinde, daha çok kündekârî ve kakma tekniklerini kullanmışlardır. Büyük Selçuklu dönemine ait pek minber örneği gelmemiştir. Bu dönemden ulaşan minberler örneklerinin sayısı beştir. İncelenen minberler de eğri kesim tekniği ve oyma şeklinde yapılmıştır (Bozkurt, 2020: 101-103). Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde minberler dönemin en güzel ahşap işçiliğini ortaya koymuştur (Hakyemez, 2019: 19). Anadolu Selçuklu döneminde ahşap minber işçiliğinde çoğunlukla kündekari tekniği kullanılmıştır. Minber kapı açıklığı dilim kemer formuna sahip kitabeli ve bir taç kısmı ile minberin ön kısımda yer alan elamanları son bulmaktadır. Aynalık kısmında köşeli yıldız kompozisyonları tekrar etmektedir. Bu gelişim erken Osmanlı minberlerinde de etkilemiştir. Erken dönem Osmanlı sanatında Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi sanat üslubu dikkat çekmektedir (Kurtbil, 2020: 103-106).

Klasik Osmanlı sanatında minber tezyinat ve malzeme geleneği, ahşap malzemeden mermer malzemeye dönüşmüştür. Kafes oyma kabartma tekniğinde minberler inşa edilmiştir. Geç Osmanlı sanatında minber tezyinatında da bir gelişim

yaşanmıştır. Bu dönemde de inşa edilen minber pilastırların, akantus yapraklarının ve barok kıvrımlarının kullanılmış ve tek renk mermer malzeme yerine renkli mermer taşları kullanılarak dönemin üslubu ortaya konulmuştur. 20. yy. başında batının etkileşimi ile ortaya Eklektik üslup ortaya çıkmış geometrik geçmeler minberlerde hâkim olmuştur. Yine 20. yy. başında Osmanlı Sanatında Neo-Klasik üslubu etkili olmuştur (Kurtbil, 2020: 103-106).

Yarımada bölgesinde yapılan arazi çalışması sonucunda elde edilen verilerde, minberlerin birçoğu yenilenmiş ve çağdaş sanat üslubunu taşımaktadır. Camilerin son zamanlarda geçirmiş oldukları restorasyonlar sonucun birçok minber ilk inşa dönemine ait minberler değildirler.

İncelenen bu yapıların minberleri dönemsel analiz vermemektedir. Bunlar; Yukarı Çarşı Camii, Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Denizli Köyü Camii, Barbaros Köyü Camii, Hacı Turan Camii, Kamanlı Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kütük Minareli Camii, Rüstem Paşa Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Amberseki Köyü Camii, Bozköy Camii, İnecik Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Kale Hisar "İçi Camii, Güdük Minareli Camii, Hıdır Bey Camii, Kasım Çelebi Camii, Sığacık Camii, Tepecik Camii, Turabiye Camii, Ulamış Köyü Camii, Ulu Camii'dir.

İncelenen bu yapıların minberleri dönemsel analiz vermektedir. Bunlar; Çarşı Aşağı Camii, Eğlenhoca Camii, Kösedere Köyü Camii, Ayşe Kadın Camii, Saip Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Mehmet Ağa Camii, Memiş Ağa Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii'dir.

Katalogda incelenen bu yapılar harap olduklarından dolayı mimari eleman öğeleri ulaşamamıştır. Bunlar; Akpınar Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Helvacılar Köyü Camii, Kızılca Köyü Camii, Musalla Mescidi, Sungurlu Köyü Camii.

İncelenen bu yapıların minberleri mevcut değildir. Bunlar; Küçükbahçe Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Çullu Köyü Camii'dir.

3.3.1.5. Vaaz Kürsüsü

Camilerde, ders verilmesi ya da cemaat vaazı vereceklerin oturması için, genellikle mihrabın solunda konumlandırılmaktadır. Birkaç basamakla veya seki ile çıkılan seyyar ya da sabit sedirlere vaaz kürsüsü adı verilmektedir. Erken İslam sanatında vaaz kürsülerinin kökeni, birkaç basamak halinde ilkin hurma sonrasında

ılgın ağacından yapılmış, Hz. Muhammed'in bazen elçileri kabul ettiği taht, bazen de Cuma hutbelerinde vaaz verdiği minberlere dayandığı belirtilmektedir (Kaya, 2023:520).

İslâm sanat tarihinde bilinen en erken tarihli kürsü, Tûrisînâ St. Catherine Manastırı içindeki camide muhafaza edilen Fâtımî dönemine ait kürsüdür. Kürsünün Fâtımîler'den itibaren yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Türk mimarisinde kürsüler çok defa ahşaptan hareketli, bazen da duvara veya taşıyıcı bir ayağa bağlı olarak taştan yahut yine ahşaptan sabit biçimde yapılmıştır (Çoruhlu, 2002: 573-574).

Osmanlı mimarisinin klasik devrinde umumiyetle kürsülerin ayak kısmı kafes oyma (ajur) geometrik, gövde kısmı sedef kakmalı geometrik ve şebeke kısmı yine kafes oyma geometrik süslemelere sahiptir (Çoruhlu, 2002: 573-574).

Türk-İslam sanatında, litürjik elemanların kıble duvarı veya ona yakın cephede konumlandırılması gelenekle ilişkilendirilmektedir. Özellikle, cemaatin algı ve bakışlarının tamamen kıble yönüne odaklandırılması, cami mimarisinde dikkat edilen hususlardan olmuştur. Bu husus, Osmanlı dönemi camilerinde de takip edilmiş ve litürjik elemanlardan vaaz kürsülerinde de izlenmektedir. Kürsüler, 19. yüzyıldan itibaren Batılılaşma etkileri ile birlikte, klasik çizgilerden sıyrılarak, tipolojik değişim yaşamıştır. Bu tipolojik değişim ile birlikte, süslemeye de yansıtan süsleme anlayışı, kürsülerde de etkisini hissettirmiştir (Kaya, 2023:520).

Yarımada bölgesinde incelenen cami ve mescitlerde yer alan vaaz kürsüleri ilk inşa kürsüler değildir. Yarımadasında yer alam cami ve mescitler son zamanlarda ciddi restorasyon onarımları geçirerek bazı mimari elemanların değişmesine sebep olmuştur. Değişen mimari elemanlar arasında vaaz kürsüleri de yer almaktadır.

Bu yapıların vaaz kürsüleri mevcuttur fakat bu kürsüler modern mimarlığın bir parçasıdır. Bunlar; Çarşı Aşağı Camii, Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Denizli Köyü Camii, Hacı Turan Camii, Kamanlı Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Abdullah Ağa Camii, Amber Seki Köyü Camii, Eğlenhoca Camii, İnecik Köyü Camii, Saip Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Mehmet Ağa Camii, Memiş Ağa Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Güdük Minareli Camii, Hıdır Bey Camii, Kasım Çelebi Camii, Sığacık Camii, Tepecik Camii, Turabiye Camii, Ulamış Köyü Camii, Ulu Camii'dir.

Katalogda incelenen bu yapılar harap durumda olduğundan dolayı hiçbir mimari eleman ulaşamamıştır. Bazı camii ve mescitler de ise vaaz kürsüsü eklenmemiştir. Vaaz kürsüsü olmayan yapılar; Akpınar Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Barbaros Köyü Camii, Helvacılar Köyü Camii, Kızılca Köyü Camii, Kütük Minareli Camii, Musalla Mescidi, Rüstem Paşa Camii, Sungurlu Köyü Camii, Bozköy Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Çullu Camii, Kale Hisar "İçi" Camii.

Bu yapılarda yer alan vaaz kürsüleri ilk durumunu koruyarak gelmiştir. Bunlar; Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Kösedere Köyü Camii, Aşağı Çarşı Camii, Fatih İbrahim Bey Camii'dir.

3.3.1.6. Mahfil Düzeni

Mahfil kelimesinin etimolojisi incelendiği zaman; toplanılacak yer, toplantı yeri gibi anlamlar taşımaktadır. İslam toplumunda "Maksura, Beyt'ül Maksure" gibi adlandırmalar yapılmaktadır. Mahfiller "kadınlar mahfili, hünkâr mahfili ve müezzin mahfili" olarak gruplandırılmaktadır (Çetinaslan, 2012:9).

Sınırlandırılmış mekânlar olarak bilinen mahfiller, her iki cinsiyette insanların aynı anda ibadet etmelerine olanak sağlamaktadır. İslam'ın ilk dönemlerinde kadınların camide erkeklerle ibadet edilmediği bilinmektedir. Rivayetlere göre İslam'ın ilk dönemlerinde, kadınlar erkelerin arkasındaki sahaflarda ibadetlerini gerçekleştirmiştir. Bu durumun mahfil olgusunun gelişmesine olanak sağlamıştır (Kaya, 2023: 482).

Mahfil yapısı mekânın yapısına bağlı olarak zeminden yükseldiği gibi harem mekânın bir bölümünü de tahdit etmiştir.

Mahfiller aynı zamanda dönemin önde gelen sultan, emir, vali gibi kişilerin güvenli bir şekilde ibadet etmelerine olanak sağlamak adıyla belirli zamanlarda bu mahfilleri kullanmışlardır (Kaya, 2023: 480).

Türk- İslam sanatlarında, mahfilin Anadolu'daki ilk örnekleri; Anadolu Selçuklu eseri olan Aksaray Ulu Camii (13.yy.) haremin kuzeyinde inşa edilmiştir. Beylikler döneminde ise, Bey Eşerefoğlu Camii (1366) mahfil uygulamasına yer verilmiştir. Erken Osmanlı döneminde ise, Bursa Orhan Camii (1339) olduğu düşünülmektedir. Mahfillerin en güzel örnekleri Osmanlı dönemi cami mimarisinde karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2023: 482).

Yarımada bölgesinde yer alan camilerde kadınlar mahfili, plan tipolojisinin bir parçasıdır. Haremin kuzeyinde yer alan mahfiller genellikle ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Ahşap malzemeye sahip olan kadınlar mahfili doğu-batı eksenli olarak konumlandırılmıştır. Mahfiller üç yönden yapıyla organik olarak bağlıdır. Hareme bakan taraf ise ahşap ayaklarla taşınmaktadır.

Yörede yer alan mahfiller çoğunlukla haremin kuzeyinde yer almaktadır. Mahfiller çıkış hareminin batı ya da doğu uçuna yerleştirilen ahşap merdivenlerle çıkıldığı gibi bazı camilerin mahfillerine çıkış dışı yapının dışında sağlanmaktadır.

Yörede yer alan mahfiller genellikle sade bir düzenlemeye sahiptir. Urla camilerinde yer alan mahfiller estetik yönü ile diğer mahfillerden ayrılmaktadır. Aynı zamandan Karaburun İlçesinde yer alan Eğlenhoca Camii'de yer alan kadınlar mahfili bölgede yer alan mahfillerden estetik yönü ile ayrılmaktadır.

Yörede yer alan bazı mahfillerde balkon çıkıntısı mevcuttur.

Bu yapılarda mahfil düzeni mevcuttur. Bunlar; Aşağı Çarşı Camii, Yukarı Çarşı Camii, Yelki Yukarı Camii, Barbaros Köyü Camii, Denizli Köyü Camii, Hacı Turan Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Rüstem Paşa Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Çullu Camii, Boz Köyü Camii, İncecik Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Eğlenhoca Camii, Saip Köyü Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Amberseki Köyü Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Hıdır Bey Camii, Turabiye Camii, Ulu Camii, Güdük Minareli Camii, Kasım Çelebi Camii, Tepecik Camii, Ulamış Köy Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii, Bandırmalı Osman Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii'dir.

Katalogda incelenen bu yapıların mahfil uygulamasında balkon mevcuttur. Bu yapılar; Fatih İbrahim Bey Camii, Hacı Turan Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, İnecik Köyü Camii, Boz Köyü Camii, Eğlenhoca Camii, Saip Köyü Camii, Amberseki Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Ulamış Köyü Camii.

Bu yapıların mahfili taşıyan ayaklarda taş malzeme kullanılmıştır. Bunlar; Rüstem Paşa Camii, Ulu Camii, Güdük Minareli Camii, Hıdır Bey Camii, Tepecik Camii'dir.

Yarımada bölgesindeki camilerde yer alan mahfiller genellikle haremin kuzeyinde yer almaktadır. Fakat Seferihisar ilçesinde yer alan Tepecik Camii'nin kadınlar mahfili haremin batısında yer almaktadır.

3.3.2. Cephe Düzeni

Mimaride cephe düzenini kapı, pencere açıklıkları, mihrabiyeler, taşıcı sistemler, son cemaat yeri, minare ve saçak gibi unsurlar belirlemektedir. Yarımada bölgesinde yer alan dini mimarinin cephe düzeninde, düzgün kesme taş, almaşık ve kasetleme sistemi ile moloz taş kullanılmıştır. Yapılar dış mimaride kiremit malzeme ile kapatılmış ve katı hizasının hemen altında saçak uygulaması başlamaktadır.

Yarımada bölgesinde yer alan dini mimarinin dış cephesi oldukça sade bir düzenlemeye sahiptir. Cepheleri hareketlendiren unsur pencere açıklıklarıdır. Cephelerde inşa malzeme genellikle açılabilmektedir.

Cami ve mescitler kübik gövdeden ibarettir. Pencereler yatay ve düzey düzlemde aynı hizada olup, pervazlar duvar kalınlığı içerisinde çözümlenmiştir. Camilerin doğu-batı bazen de güney cephede olmak üzere benzer düzenlemelere sahiptir. Kuzey cepheler, camilerin girişin verildiği cephe olduğundan dolayı kuruluş yönü ile farklıdır. Arazi eğiminin fazla olduğu bölgede kuzey cepheye giriş birkaç basamakla çıkılmaktadır.

Yarımada bölgesinde yer alan camii ve mescitlerde cepheler daha çok alt ve üst kat pencereler ile hareketlendirilmektedir. Kuruşu bakımında yöredeki camilerin güney cephesi bazen sağır tutulmuştur. Bazı yapılarda ise güney cephe doğu ve batı cepheler ile aynı düzenlemeye sahiptir.

Katalogda incelenen bu yapıların güney cepheleri sağır olarak inşa edilmiştir. Bunlar; Kütük Minareli Camii, Denizli Köyü Camii, Rüstem Paşa Camii, Musalla Mescidi, Amberseki Köyü Cani, Küçükbahçe Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Boz Köyü Camii, İnecik Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Mehmet Ağa Camii, Turabiye Camii ve İhsaniye Camii'dir.

Katalogda incelenen bu yapılarda ise güney cephe pencere açıklıkları ile hareketlendirilmiştir. Bunlar; Çullu Camii, Kösedere Camii, Eğlenhoca Camii, Saip Köyü Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Fatih İbrahim Bey Camii, Kuşçular Camii, Çarşı "Hoca Ali"

Camii, Kapan “Hacı Turan” Camii, Naibli Mescidi, Yelki Aşağı Cami, Yelki Yukarı Camii, Çarşı Aşağı Camii, Çarşı Yukarı Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Memiş Ağa Camii, Bandırmalı Osman Ağa Camii, Kale “Hisar” İçi Camii, Kasım Çelebi Camii, Sığacık Camii, Hıdır Bey Camii, Ulu Camii, Ulamış Köyü Camii, Tepeçik Camii ve Güdük Minareli Camii’dir.

3.3.2.1. Duvar Örgüsü

Taşıyıcı sistemin en önemli elemanlarından biri olan duvar örgüsü, taş, tuğla, moloz taş, kerpiç gibi malzemeler ile düşey bölmesi olarak tanımlanabilir (Elpe, 2011: 25). Yarımada bölgesinde yer alan mimari yapılarda genelde duvarlar, kubbeli yapı ise kasnak ve üst örtü gibi elemanlardan gelen yükleri duvarlar taşımaktadır.

Yarımada bölgesinde yer alan yapılarda çoğunlukla moloz taş ya da kaba yonu taş kullanılmış ve bu malzemenin yanında düzgün kesme taş ile tuğla uygulamaları da görülmektedir. Moloz taş ve kaba yonu taşın yoğun kullanılmasının başlıca sebeplerinden biri kolay elde edilmesi ya da daha az işlem görmesi, bölgede düzgün kesme taş ocaklarının azlığı, bölgede bulunan taş yapısının kalitesinin düşük olması veya ocaklarda kaliteli taş malzemenin çıkmaması gibi etkenler moloz taş ve kaba yonu taşın daha yaygın kullanılmasına sebep olmuştur. Malzemesi moloz taş olan yapıların önce ceplerine bakıldığında diğer cephelere nazaran daha özenli olarak inşa edilmiştir.

Kesme taş ocaktan çıkarıldıktan sonra istenilen biçime göre hazırlanır. Yarımada bölgesinde yer alan yapılarda kesme taş malzeme kullanımı azdır. Bu durumun başlıca sebepleri arasında ekonomik durum ve taş ocaklarının bölgeye uzak olmasıdır. Bölgede kesme taş genellikle türbe yapısında ve minare kaidelerinde kullanılmıştır.

Bölgede kullanılan bir diğer duvar örgüsü ise almaşık sistem olarak adlandırdığımız teknik mevcuttur. Bu duvar örgüsü tekniği daha çok Erken Osmanlı yapılarında kullanılmıştır ve bölgede taş – tuğla kullanımı karşımız bir yapıda çıkmaktadır. Kesme taş ve tuğla duvar örgüsü tuğla- moloz taş kullanımına göre daha özenli bir cephe düzeni oluşturmaktadır.

Bölgede moloz veya kaba yonu taş ile tuğla kullanımı mevcuttur. Bu duvar örgüsünün yaygın olmasının başlıca sebeplerinde ilki ekonomik yetersizlik ve bölgenin ihtiyaçlarının hemen karşılanması başlıca durumlar arasındadır. Bu duvar

örgüsü Erken Osmanlı döneminde yaygın kullanılmış ve sonraki dönemdeler bu duvar örgü sistemi terk edilmiştir. Fakat yarımada bölgesinde 18-19. yüzyıla tarihlenen yapılarda bu uygulama mevcuttur. Yukarıda da belirtildiği üzere bu tekniğin kullanılması ekonomik durum ve bölgenin ihtiyacı olana yapıların kısa süre içerisinde inşa edilip hizmete açılması gibi sebepler kendi içerisinde barındırmaktadır.

Bölgede yer alan yapılarda düzgün kesme taş, kaba yonu taş, moloz taş, tuğla-düzgün kesme taş ve kaba yonu ya da moloz – tuğla duvar örgüsü mevcuttur.

3.3.2.2. Son Cemaat Revakı

Revak bir yapının önünde yer alan, doğu batı eksenli uzanan, genellikle yapıların kuzey cephesine konumlandırılmaktadır. Organik olarak bir kısmı yapı ile bağlantılı olup, diğer uzun kenarı ise sütunların taşıdığı kemer dizileri ile dışa açılmaktadır. Bu bölümün üst örtüsünde, kubbe, tonoz ya da düz dam örtü sistemi kullanılmaktadır (Sözen & Tanyeli, 2010:258).

Revak kelimesinin etimolojisi incelendiği zaman; sıra sütunlar veya sıra ayaklar ile taşınan, genellikle kemerler üzerine kurulu düz veya tonoz tarzı bir örtü ile örtülü, önü ve yanları açık olabilen galeri ya da sütunlu yol, üstü örtülü, önü açık galeri, kemeraltı olarak tanımlanır. Mimarlık terminolojisinde "revak" kelimesi, portik veya stoa karşılığında da kullanılmaktadır. Portik kelimesi, Latince "porticus"dan Fransızcaya portique şeklinde geçmiştir. Yunancadan gelen stoa kelimesinin karşılığı olarak "portik" veya "çatılı sütun dizisi" tanımı verilmektedir. Antik Yunan'da bu uygulama, tapınakların önünde uzatılmış sütun dizileri ile gölge ve barınak sağlamanın en ucuz, etkin yolu olarak düşünülmüştür. Stoa en basit hali ile taştan, daha çok ahşap dikmelerden oluşmakta ve tek basamaklı olarak yapılmaktadır (Çuhadar, 2010: 4).

Revak uygulama sahası bakımından hem dini mimaride hem de sivil mimaride önemli bir noktaya sahiptir. Dini mimari örneklerinde Cami, Mescit, Türbe ve Medreselerde zuhur eder etmektedir. Revak, mekânlar arasında geçiş unsurudur. İslam mimarisinin ilk dönemlerinden kullanılmaya başlanan revak uygulaması Anadolu coğrafyasında Osmanlı döneminde en güzel örneklerini vermiştir. Özellikle Selahattin Camilerinde caminin devasa gövdesi yumuşatmak adına önemli ölçüde gelişim göstermiştir (Çaycı, 2017: 411-412).

Anadolu Selçuklu döneminde revak uygulaması cami ve mescit yapılarının kuzey cephesinde yer almıştır. Cami ve mescit yapısında revak gelişimi ile çok

karşılaşılmaz iken Anadolu Selçuklu medreselerinde bu uygulama yoğun olarak kullanılmıştır (Çaycı, 2017: 413).

Cami ve mescitlerde revak uygulaması ikinci beylikler döneminde gelişerek yaygınlaşmıştır. Revak düzeninde kullanılan malzemede bölgenin iklim koşulları da etkili olmuştur. Revakın fonksiyonelliğinin yanı sıra estetik be gelenekselliğin ifadesi olarak zuhur etmektedir.

Yarımada bölgesinde dini mimaride revak uygulaması mevcuttur. Genel revak tipoloji, yapıları kuzey cephesinde doğu batı eksenli olarak inşa edilmektedir. Bazı yapılarda revak düzeni cami avlusunu dört bir yandan kuşatmaktadır. Revak uygulamasında yer tipoloji önemli bir etkendir. Yarımada bölgesinde dini mimarinin girişi önünde yer alan revak uygulaması genellikle haremin kuzey cephesinde yer almaktadır. Bazı örneklerde ise giriş ekseni batı ya da doğu cephede yer almaktadır. Bu sebeple revak uygulaması da giriş ekseni ile organik bir bağ sahip olduğundan dolayı revakta giriş eksenine göre şekillenmektedir.

Bölgede yer alan son cemaat revak uygulamasında kullanılan malzeme, ahşap ve taş malzemedir. İncelenen yapılarda çoğunlukla ahşap malzeme kullanımı ön plandadır. Ahşap malzemeye sahip olan son cemaat revak uygulaması dış örtüde kiremit malzeme ile kaplamıştır. Yağmur ve kar sularının üst örtüde birikmemesi için örtü sistemi yapının önüne doğru hafif eğimli olarak inşa edilmiştir. Birikilen su oluklar yardımı ile yanlarda zemine akıtılmaktadır. Bazı yapılarda revak uygulaması taş veya tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Malzemesi taş ve tuğla olan revak düzeni genellikle üç gözlü ya da beş gözlü olup üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Üst örtüyü taşıyan ayaklar ise kemer ile birbirine bağlanmıştır. Yarımada bölgesinde inşa edilen camilerin geçirmiş oldukları restorasyon sonrasında giriş revakı son dönemlerde eklenmiştir.

İncelenen bu yapılarda revak uygulamasında ahşap malzeme uygulanmıştır. Bu yapılar; Kütük Minareli Camii, Kamanlı Camii, Eski Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Saip Köyü Camii, Amberseki Camii, İnecik Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Ulamış Köyü Camii, Güdük Minareli Camii.

Katalogda incelenen bu yapıların revak uygulamasında taş malzeme kullanılmıştır. Bunlar; Çarşı "Hoca Ali" Camii, Çullu Camii, Salman Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Yelki Aşağı Camii, Çeşme Köyü Camii, Sığacık Camii'dir.

İncelenen bu yapıların son cemaat revakı kapalı olarak düzenlenmiştir. Bunlar; Kösedere Köyü Camii, Eğlen Hoca Camii, Abdullah Ağa Camii, Aşağı Çarşı Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii'dir.

İncelenen bu yapılar harap durumda ya da son cemaat revakı yıkılmıştır. Arşiv görüntülerinden yola çıkılarak bu yapılarda da son cemaat revakı uygulaması mevcuttur. Bunlar; Kuşçular Camii, Denizli Köyü Camii, Rüstem Paşa Camii, Naibli Mescidi, Kamanlı Camii, Akpınar Köyü Camii, Bozköy Camii, Kasım Çelebi Camii'dir.

İncelenen yapılarda genelde son cemaat revakı haremin kuzey cephesinde yer almaktadır. Fakat birkaç istisnai durum mevcuttur. Son cemaat revakı haremin batısında ya da doğusunda yer alan yapılar da mevcuttur. Bu yapılar, Yelki Aşağı Camii ve Aşağı Çarşı Camiidir.

3.3.2.3. Kapı Düzeni

Yarımada Bölgesinde yer alan dini mimaride, kapı açıklığı sade forma sahiptir. Cami ve mescitlerde yer alan giriş açıklığı genellikle yuvarlak kemerli forma sahip olup, dikdörtgen açıklı şeklinde düzenlenmiştir. Kapı kanatları ahşap olup çift ya da tek kanar şeklinde düzenlenmiştir. Harem mekândan dış dünyaya açılan bu kapılar bazen son cemaat yerine, avluya ya da direkt sokak yapı açılmaktadır.

Çarşı "Hoca Ali" Camii giriş açıklıklarında estetik değer mevcuttur. Çarşı "Hoca Ali" Camii'nin giriş açıklığı ise yuvarlak kemerli düzenlemeye sahip olup köşelerden yivli forma sahip plasterler ile sınırlandırılmıştır. Kapı açıklığının üzerinde enine dikdörtgen forma sahip kitabelik bölümüne yer verilmiştir.

Yarımada bölgesinde yer alan türbelerde ise kapı dikdörtgen forma sahiptirler. Somut Baba Türbesinin giriş açıklığı ahşap kapı kanatlarına sahip iken Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesinin giriş açıklığı ise metal korkuluklara sahiptir. Somut Baba Türbesinin kapı alınlığı sivri kemerli düzenlemeye sahip iken, Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesinin alınlık kısmı yuvarlak kemerli forma sahiptir.

Bölge yer alan tek medrese yapısı mevcuttur. Harap durumda olan medresenin kapı düzeni incelendiğinde belirli bir form belirlenememiştir.

3.3.2.4. Pencere Düzeni

Pencereler, mimari alanlar ile dış dünya arasındaki irtibat unsurudur. Pencereler farklı formları takdim etmekle beraber, genellikle dikdörtgen çerçeve veya

kemerle kuşatılmıştır. Pencere karanlık mekânlara ışık sağlayan açıklıklardır. Bu yönü ile pencereler sınırlı alan ile sınırsız alan arasındaki geçiş ve kaynaşma unsurudur. Pencereler sayesinde ışık ibadet alanına ulaşmakta ve manevi anlam ile boyut kazanmaktadır.

Her mimaride yer alan pencere uygulaması dini mimaride de önemli bir konum zuhur etmektedir. Pencerelerin ritmik bir düzende yer alması, estetik ile simetrinin ibadet alanına katmış olduğu manevi anlamı manidardır.

Pencere unsurunu önemli kılan pencere elemanları mevcuttur. Bunlar, pencere kemeri, alınlık, lento, söve, kemer köşelikleri, duvar silmeleri, parmaklılar, ahşap doğramalar ve dışlıklardan oluşturmaktadır (Sağıroğlu Aslan, 2011: 21).

İslam mimarisinde aydınlatma Osmanlı dönemine kadar gelişim göstermiştir. Osmanlı sanatında cephelerdeki kaba mimari görüntü pencerelerin estetik yönü ile birleşerek cephede estetik görünüm elde edilmiştir.

Yarımada bölgesinde yer alan cami ve mescitler boyut olarak bölge halkının ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilmiştir. İnşa edilen cami ve mescitler büyük boyutlara sahip değildir. Camileri aydınlatan pencerelerde yapı boyutu ile orantılıdır.

Bölgede yer alan dini mimariyi aydınlatan pencere formları, büyük boyutlu ve tek kat pencere uygulaması mevcuttur. İstisnai birkaç yapı dışında inşa edilen pencereler tek katlı olarak inşa edilmiştir. Pencere formları simetrik olarak beden duvarını ortalayacak şekilde tasarlanmıştır. Pencere açıklığı, kare, dikdörtgen veya yuvarlak kemerli formada inşa edilmiştir. Dikdörtgen forma sahip olan pencereler dış mimaride kuşatma kemeri içerisinde alınmıştır.

Bu yapıların pencere formu yuvarlak kemerli açıklığa sahip ve dikdörtgen açıklığa sahip iki pencere formu mevcuttur. Dikdörtgen açıklığa sahip olan pencereler yuvarlak kemer, basık kemer ve sivri kemerli alınlıklara sahiptir.

Yuvarlak kemerli pencere açıklığına sahip olan yapılar; Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Çarşı Aşağı Camii, Denizli Köyü Camii, Helvacılar Köyü Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kütük Minareli Camii, Amberseki Köyü Camii, Eğlenhoca Camii, Sığacık Camii, Tepecik Camii, Ulamış Köyü Camii'dir.

Dikdörtgen forma sahip pencere açıklığına sahip olan yapılar; Aşağı Çarşı Camii, Barbaros Köyü Camii, Hacı Turan Camii, Kamanlı Camii, Rüstem Paşa Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Eğlenhoca Camii (Kuzey Cephe), Mordoğan Köyü Ayşe

Kadın Camii, Saip Köyü Camii, Çullu Köyü Camii, Bandırmalı Osman Ağa Camii, Memiş Ağa Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Güdük Minareli Camii, Kasım Çelebi Camii, Turabiye Camii, Ulu Camii, İhsaniye Camii, Tepecik Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Boz Köyü Camii.

Dikdörtgen forma sahip olan yapıların pencere alınlıkları; Aşağı Çarşı Camii İhsaniye Camii ve Kale İçi "Hisar" Camii'nin pencere açıklığı basık kemer içerisine alınmıştır. Hacı Turan Camii, Kamanlı Camii, Mordoğan Ayşe Kadın Camii ve Çullu Camii'nin pencere açıklığının alınlıkları sivri kemer formuna sahiptir. Saip Köyü Camii Tepecik Camii ve Memiş Ağa Camii'nin pencere alınlıkları yuvarlak kemerli forma sahiptir.

İncelenen bu yapıların üst kat pencereleri mevcuttur. Pencere formları yuvarlak kemerli açıklığa sahiptir. Bunlar; Denizli Köyü Camii, Fatih İbrahim Bey Camii, Helvacılar Köyü Camii, Kamanlı Camii, Rüstem Paşa Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Amberseki Köyü Camii (doğu- batı cephe), Eğlenhoca Camii, Kösede Köyü Camii, Mordoğan Köyü Ayşe Kadın Camii, Ulu Camii, Çulu Camii, Memiş Ağa Camii, Hıdır Bey Camii, Turabiye Camii'dir.

Üst kat pencereleri kare olan yapılar; Saip Köyü Camii, Amberseki Köyü Camii (kuzey cephe), Ulu Camii, İhsaniye Camii.

Üst kat penceresi yuvarlak forma sahip olan Mordoğan Ayşe Kadın Camii ve Bandırmalı Osman Ağa Camii'nin güney cephesinde mihrabın hemen üzerinde yer verilmiştir.

Ege Bölgesinde yer alan camiler incelendiğinde bu yapıların pencere açıklığı yuvarlak kemerli forma sahiptir. Aslında bu yapılarda ve katalogda incelenen yapıların pencere açıklıkları karşılaştırıldığında yerel üslup ile Batılaşma dönemi üslubunun bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; Kemeraltı Camii (1671), Başdurak Camii (1652), Hamidiye Camii (1890), Kestanepazarı Camii (17. yy.), Hatuniye Camii (17. yy.), Çorakkapı Camii (18. yy.) Damlacık Camii (18. yy.) (Polat, 2011: 40-56- 90-51-84-105-117). Hacı Hüseyin Camii (1817), Hacı İbrahim Camii (1909) (Sevin, 2005: 20-37). Pekmezpazar camii (1613-14), Koca Ömer Camii (1776-77), Poyracık Yıldırım Beyazıt Canii (18. yy.) (Mustafaoğlu, 2019:22-57-36). İğnedere Köyü Camii

(1748-49), Menemen Cezayirli Camii (18. yy.), Doğaköy Camii'dir (19.yy.) (Tozoğlu, 2003: 30-26-45).

Cami ve mescitlerde karşımıza yaygın olarak pencere açıklığı dikdörtgen form çıkmaktadır. Bölgede yer alan yapılarla benzer özellik gösteren pencere açıklığına bu yapılar örnek teşkil etmektedir. Bunlar; İki çeşmelik Camii (1895), Bıyıklar Camii (18. yy.), Hacı Kemalettin Camii (18. Yy. ikinci yarısı) (Sevin, 2005: 96-26-45). Çandarlı Merkez Camii (1710- 11), Dikili Merkez Bahriyum Camii (1886-87), Demirtaş Köyü Camii (18-19. yy.), Çandarlı Yalı Camii (19. yy.) (Hergül, 2008: 34-48-44-40). Poyracık Yeni Camii (1772), Sucahlı Köyü Camii (1573-74) (Mustafaoğlu, 2019: 42-48). Tulum Köyü Tirimüjgen Camii (1889-90), Torbalı Özbey Camii (1889-90), Naime Köyü Burhaniye Camii (1890- 91) (Usta, 2016: 41-55-96). Birgi Karaoğlu Camii'dir (1782) (Özbek, 2018: 46).

Ege Bölgesinde yer alan cami ve mescitlerde yapılan incelemede pencere açıklığı dikdörtgen forma sahip olup sivri kemerli alınlık formuna sahiptir. Bunlar; Hacı İlyas Camii (15. yy.) (Sevin, 2005: 15). İshak Bey Camii (14. yy.), Kale Mescidi (14. yy. ikinci çeyreği), Kılıçarslan Mescidi &14-15. yy.) (Uğur, 2006: 60-52-84). Yahşi Bey İmareti (1490), Tahtakale Camii (1498-99), Narin Camii (1520), Leyse Camii (15. yy.) (Yalçın, 2018: 4- 109- 89- 71). Kurşunlu Camii (1490), Carullah Bin Süleyman Camii (1547-48) (Erçin, 2008: 8-15). Birgi Derviş Ağa Camii'dir (1663-64) (Özbek, 2018: 27).

3.3.2.5. Saçak Düzeni

Yapılarda yer alan saçak düzeninin ilk ortaya çıkışı, çatı tarafından yapıyı dış etkenlerden korumaktır. Saçak uygulaması M.Ö. 6000 yılına kadar indiği düşünülmektedir. Saçak düzeni bölgelerin coğrafi durumuna göre şekillenmiş olup, tarihsel süreç içerisinde Çin'den başlayarak tüm Avrupa'da da yaygın olarak kullanılmıştır (Tülek, 2016: 7).

Anadolu coğrafyasında yer alan mimaride saçaklarda kirpi saçak ve testere dişili saçak uygulamaları ilk dönemlerde yaygın olarak kullanılmıştır. Bizans mimarisinde yoğun olarak kullanılan kirpi saçak uygulaması Anadolu'ya yerleşen Türkler inşa ettikleri sivil ve dini mimaride uygulamıştır. Erken Osmanlı mimarisinde yaygın olarak kullanılan kirpi saçak uygulaması sonraki dönemlerde gelişim göstererek dönemin hâkim olan sanat anlayışının tarzına göre saçak düzenini almıştır.

15. yy. ilk çeyreğinden başlamakla beraber aynı yüz yılın sonuna kadar Osmanlı mimarisinde kirpi saçak uygulaması yoğun kullanılmıştır. Mimar Sinan ile beraber Osmanlı mimarisinde ortaya çıkan sanat anlayışı ile kirpi saçak uygulaması azalmaya başlamıştır. Bunun yerine korniş gibi uygulamalar uygulanmaya başlamıştır (Tülek, 2016: 7-15).

Osmanlı mimarisinde kullanılan bir diğer saçak tipolojisi ise silme düzenine sahip saçaklardır. İzmir ve çevresinde ise daha çok armudi silme formu yaygın olarak kullanılmıştır. Osmanlı döneminde İzmir ve çevresinde inşa edilen yapılarda saçak düzenlemelerinde, düz, yumurta, yastık ve dişli firiz denilen tekniklerle saçak düzenlemeleri dikkat çekmektedir. 19. yy. gelindiğinde saçak düzenlemesinde dantel adı verilen üslup ortaya çıkmıştır. Nu saçak düzenlemesinde oval, üçgen, dikdörtgen, kare yıldız gibi düzenlemeler beraber lotus, palmet, yaprak, meyve ve bitkisel motifler kullanılmıştır (Tülek, 2016: 16).

Yarımada bölgesinde inşa edilen yapılar cami ve mescitler kullanılan saçak uygulaması kirpi saçak ve silme kullanılmıştır. Bazı cami ve mescitler de herhangi bir saçak uygulaması kullanılmamıştır.

Yarımada bölgesinde yer alan bu yapılarda kirpi saçak uygulaması mevcuttur. Bunlar; Denizli Köy Camii, Kamanlı Camii, Kütük Minareli Camii, Rüstem Paşa Camii, Ayşe Kadın Camii, Sığacık Camii, Sığacık Mescidi ve Ulu Camii'dir.

Çarşı "Hoca Ali" Cami'de saçak uygulamasında silmeler kullanılmıştır. Silmeler iç bükey ve dış bükey formunda düzenlenmiştir.

Katalogda incelenen diğer yapılarda saçak uygulaması mevcut değildir. Çatı beden duvardan aşağıya doğru eğim yaparak geniş tutulmuş ve saçak görevini üstlenmiştir.

3.3.2.6. Minare Düzeni

Minare kelimesini etimolojisine bakıldığından, ışık, ateş çıkan ya da görünen yer anlamında Arapça **menâre** kelime kökünden türemiştir. Minare kelimesini birkaç kelime daha karşılamaktadır. Bunlar; menar, menare ve me'zene şeklindeki kelimelerdir (Çayçı, 2017: 133). Minarelerin kökeninin Orta Asya ve İran'daki işaret ve haberleşme (ateş) kulelerine, Suriye'deki gözetleme ve çan kulelerine, Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerlerine veya doğudaki Hint zafer âbidelerine dayandığına ilişkin farklı görüşler vardır (Gündüz, 2020: 98-101).

İslam mimarisin önemli unsurlarından biri olan minarelerin ilki nerede ve nasıl yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. Rivayetlere göre, Hz. Peygamber döneminde Mescid-i Nebevî'nin kıble tarafında Bilâl-i Habeşî'nin ezan okumak için üzerine iple tırmanarak çıktığı "üstüvâne" (silindir) denilen özel bir yer bulunmaktaydı. Minarenin ilk şekli olarak düşünülmektedir (Gündüz, 2020: 98-101). Günümüze ulaşan bazı minarelerin ilk olması açısından önem teşkil etmektedir. İslam sanatında ilk minare örneği Kayrava, Harran, Samrra gibi camilerde uygulandığı düşünülmektedir (Çaycı, 2017: 133). Türk İslam sanatında ise ilk minare uygulaması Türkistan ve Horasan'da yer alan camilerde uygulandığı düşünülmektedir (Başar, 1997: 6).

Anadolu coğrafyasında minarenin gelişimini iki faktör etkilemektedir. Bunlardan ilki Suriye coğrafyasında kullanılan dört ayaklı kare minare gövdesi bir diğeri ise Orta Asya'da kullanılan silindirik gövde yapısına sahip minareler. Bu iki etkileşim unsuru Anadolu minareleri üzerinde etkili olmuştur. Kare kaide ve gövdeli minare yapısı Anadolu coğrafyasında güneyli bir özellik olarak kendini hissettirmektedir. Silindirik gövde yapısına sahip minareler daha yaygın olarak inşa edilmiştir (Özkan Tekneci, 2018: 19). XII. yüzyılda Doğu Anadolu ve İç Anadolu' da minare gövdeleri silindirik veya dilimli gövde tipolojisinde minare formları ortaya konulmuştur. Anadolu'da inşa edilen minarelere karakteristik özellik olan pabuç kısmı minare gövdesi ile kaide arasındaki geçiş unsurunu sağlamaktadır. Bu olgu Selçuklu ve Karahanlı minarelerinde karşımıza çıkmamaktadır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise pabuç kısmında sekizgen prizmal ve dikdörtgen prizmal yapıda, pabuç kısımları inşa edilmiştir (Şahin, 2019: 19).

Beylikler dönemine gelindiğinde minarelerde görülen form, Selçuklu minare geleneği ile aynı özelliklere sahiptir. Bu dönemde inşa edilen minareler pek ulaşamamıştır. Daha çok Batı Anadolu'da inşa edilen camilerin minareleri bizlere bilgi sunmaktadır.

Erken Osmanlı dönemi minareleri altıgen, sekizgen, ongen, onikigen planlı kaide formaları karşımıza çıkmaktadır. Gövde yapısı silindirik olup, pabuç kısmı poligonal, yivli, burmalı tarzında inşa edilmiştir. Selçuklu döneminde kaidelerde dörtgen planlı uygulanır iken bu durum Osmanlı döneminde pek rağbet görmemiştir. Erken Osmanlı dönemi minarelerinde tek şerefe uygulaması mevcuttur. Bu durum klasik dönemde değişime uğramıştır. Gövde yukarıya doğru incelerek külahla son

bulmuş ve şerefe sayısı iki ile üç arasında değişiklik göstermiştir. Batılaşma döneminde minare formları daha ince form alarak batı üslupların etkisi ile yeni formlar ortaya çıkmıştır (Şahin, 2019: 20-26).

Yarımada bölgesinde yer alan minareler erken dönem özelliğini yansıtmaktadır. Bazı yapıların minareleri sonraki dönemlerde yıkılmış ya da ilk inşa durumundan restore edilmiştir.

Yarımada bölgesinde yer alan minarelerin formu; minareler kare ya da çokgen bir kaide üzerine oturmaktadırlar. Bazı minareler kaidesiz inşa edilmiştir. Kaideden gövdeye geçiş üçgen prizmatikler ile sağlanmıştır. Bazı minarelerin kaide ile gövdeye geçiş arasında kalan kısımda bazen kemerler ile hareketlendirilmiştir. Gövde silindirik forma sahip olup sade olarak inşa edilmiş ve gövdelerde sadece kaytan silmeler ile hareketlendirilmiştir. Minareler tek şerefeli olarak inşa edilmiştir. Şerefe altlığında mukarnas kullanılmıştır. Şerefe korkuluğunda genellikle metal kullanılmıştır. Minare bir külah ile son bulmuştur. Minarelerde inşai malzeme olarak düzgün kesme taş, tuğla ve kaide kısmında bazen de kaba yonu taş kullanılmıştır.

İncelenen cami ve mescitlerde inşa edilen minarelerin kaide düzeni; kare, sekizgen, prizmatik ve haremin beden duvarı üzerinde inşa edilmiştir.

Kare kaide üzerine inşa edilen minareler; Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Çarşı Aşağı Camii, Çarşı Yukarı Camii, İskele Yahşi Bey Camii, Barbaros Köyü Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Bozköy Camii, Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Kösedere Köyü Camii, Amberseki Köyü Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Kale İçi "Hisar" Camii.

Prizmatik kaide üzerine inşa edilen minareler; Kapan "Hacı Turan" Camii, Kütük Minareli Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kuşçular "Helvacılar" Köyü Camii, Rüstem Paşa Camii, Kamanlı Camii, Akpınar Köyü Camii, Denizli Köyü Camii, Kızılca Köyü Camii, Ulamış Köyü Camii, Sığacık Camii, Ulu Camii, Tepecik Camii, Güdük Minareli Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii.

Sekizgen kaide üzerine inşa edilen minareler; Eğlenhoca Camii, Saip Köyü Camii, İnecik Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Kasım Çelebi Camii, Hıdır Bey Camii, Turabiye Camii.

Haremin beden duvarı üzerine inşa edilen minareler; Fatih İbrahim Bey Camii, Alaçatı Memiş Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Pandolos Osman Ağa Camii.

Minaresiz olan cami ve mescitler; Zungurlu Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Musalla Mescidi, Çullu Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, İhsaniye Camii, Sığacık Camii.

Sarpıncık köyü camii minaresi kaidesiz olarak inşa edilmiştir.

Ege Bölgesinde katalogda ele alınan minareler ile benzerlik gösteren minareler; Şadırvanaltı Camii (17. yy.), Kemeraltı Camii (18-19. yy.), Kestanepazarı Camii (17. yy.), Başdudak Camii (1652), Hatuniye Camii (17. yy.), Eşrefpaşa Camii (1897-1902), Hacı Mahmut Camii (18. yy.), Odun Kapı Camii (18. yy.), Naturzade Camii (1824) (Polat, 2011: 26-40-50-59-84-110-129-133-138). Hacı İlyas Camii (15. yy.), Hacı İbrahim Camii (1909), Hacı Hüseyin Camii (1817-18), Bıyıklar Camii (18-19. yy.) (Sevin, 2005: 15, 37, 40,45). Çağlayan Köyü Camii (19. yy.), Çandarlı Merkez Camii (1710), Çandarlı Yalı Cami (19. yy.), Dikili Merkez Bahriyyum Camii (1886-87) (Hergül, 2008: 22-34-40-48). Tahtalı "İbrahim Ağazade" Camii (1785-86), Pekmezpazarı Camii (1613-14), Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii (1772) (Mustafaoğlu, 2019: 16-22-36-42). Yahşi Bey Camii (15. yy.), Karakadı Mecdeddin Camii (15. yy.), Gazazhane Camii (1457), Rum Mehmet Paşa (1471-72), Narin Camii (1520), Tahtakale Camii (1498-99) (Yalçın, 2018: 4-32-41-56-71-109). Hamidiye Camii (1898), Darkale Camii (15. yy.) (İlhan, 2019: 30-25). Torbalı Aslanlar Camii (1879-80), Özbey Köyü Hamidiye Camii (1889-90), Tepeköy Orhaniye Camii (1890-91), Naime Köyü Burhaniye Camii (1980-91) (Usta, 2016: 21- 55-74- 96).

3.4. Malzeme

Yarımada bölgesinde yer alan dini mimarinin geçirmiş olduğu restorasyonlar sonrası bazı yapılarda malzeme bilgisine ulaşılamamaktadır. Malzeme bilgisine ulaşılan yapılarda kullanılan inşa malzeme, tuğla, düzgün kesme taş, moloz taş ve kaba yonu taş kullanılmıştır. Bir diğer kullanılan malzeme ahşaptır. Ahşap malzeme daha çok tavan örtüsünde kullanılmış ve minber, mahfil, pencere kanatlarında, kapı kenarlarında ve taşıyıcı direklerde kullanılmıştır.

Teknik olarak inşa edilen dini mimaride kasetleme ve almaşık sistem duvar örgü mevcuttur. Bölgede inşa edilen yapıların çoğu kaba yonu taş ve moloz taştan inşa edilmiştir. Inşa edilen yapıların pencere kemerlerinde tuğla kullanılmıştır. Alçı

malzeme daha çok iç mekânda madalyonların çerçevesinde ve kalıplama tekniğinde yapılan süslemelerde kullanıştır.

Katalogda incelenen bu yapılarda malzeme bilgisine ulaşılmamıştır. Bunlar; Tepecik Camii, Hıdır Bey Camii, Turabiye Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Alacatı Memiş Ağa Camii, İnecik Köyü Camii, Kösedere Köyü Camii, Aşağı Çarşı Camii, Yukarı Çarşı Cami, İskele Yahşi Bey Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii'dir.

İncelenen bu yapılarda kaba yonu taş kullanılmıştır. Bunlar; Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Akpınar Köyü Camii, Badalan Dede Mescidi, Barbaros Köyü Camii, Denizli Köyü Camii, Fatih İbrahim Bey Camii, Hacı Turan Camii, Helvacılar Köyü Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kızılca Köy Camii, Kütük Minareli Camii, Musalla Mescidi, Rüstem Paşa Camii, Somut Baba Türbesi, Sungurlu Köyü Camii, Çullu Camii, Bozköy Camii, Mordoğan Ayşe Kadın Camii, Çatalkaya Köyü Camii, Çeşme Köyü Camii, İhsaniye Köyü Camii, Ulamış Köyü Camii, Sığacık Camii, Ulu Camii, Sığacık Mescidi, Mustafa Efendi Türbesi'dir.

İncelenen bu yapılarda moloz taş kullanılmıştır. Bunlar; Eğlenhoca Köyü Camii, Saip Köyü Camii, Amberseki Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Kale İçi "Hisar" Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Mimar Ahmet Oğlu Mehmet Türbesi, Kasım Çelebi Camii, Kasım Çelebi Medresesi'dir.

İncelenen bu yapıların minarelerinde ya da giriş açıklıklarında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Bunlar; Yelki Aşağı Camii, Yukarı Çarşı Camii, Barbaros Köyü Camii, Denizli Köyü Camii, Kamanlı Köyü Camii, Kütük Minareli Camii ve Rüstem Paşa Camii'leridir. Kütük Minareli Camii'nin ana caddeye bakan cephede düzgün kesme taş kullanılmıştır. Fatih İbrahim Bey Camii'nin taç kapısında da kullanmıştır.

Katalogda incelenen bu yapıların minare inşasında tuğla kullanılmıştır. Bunlar; Helvacılar Kötü Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii,

Kamanlı Camii'de ve Hereke (Düzce) Köyü Medresesi kasetleme duvar örgüsü kullanılmıştır.

İncelenen bütün yapılar çatıları dış mimaride kiremitle kaplanmıştır. Ahşap tavana sahip olan camiler dış mimaride kırma çatı tekniğinde kapatılmıştır. Bunlar; Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Çarşı Yukarı Camii, Çarşı Aşağı Camii, Yahşi

Bey Camii, Barbaros Kötü Camii, Çullu Köyü Camii, Karaburun Abdullah Ağa Camii, Eğlenhoca Camii, Saip Köyü Camii, Bozköy Camii, Kösedere Köyü Camii, Amberseki Köyü Camii, Çatalkaya Köyü Camii, İnecik Köyü Camii, Küçükbahçe Köyü Camii, Salman Köyü Camii, Sarpıncık Köyü Camii, Tepeboz Köyü Camii, Hacı Memiş Ağa Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii, Kale İçi "Hisar" Camii, Pandolos Osman Ağa Camii, Kasım Çelebi Camii, Hıdır Bey Camii, Ulamış Köyü Camii, Ulu Camii, Tepecik Köyü Camii'dir.

3.5. Süsleme

Yarımada bölgesinde yer alan dini mimaride yer alan süsleme unsuruna bakıldığı zaman birçok yapı orijinal durumundan uzaklaşmıştır. Bölgenin deprem bölgesi olması ve zaman zaman yerleşim yerlerinin terk edilerek yeni kent dokusunda yaşam sürmeleri ile terk edilen bölgelerde yer alan yapılar zamanla bakımsızlıktan harap olmuştur. Bölgede yer alan dini mimari son dönemlerde ciddi onarımlar geçirmiş ve bu onarımlar bazı yapıların ilk inşa durumunu kaybetmesine sebep olmuştur.

Yarımada bölgesinde incelenen dini mimaride pek süsleme unsuru mevcut değildir. Mevcut olan süslemeler; Kalem işi tekniğinde yapılmış duvar resimleri, ahşap malzeme üzerine kalem işi tekniğinde yapılmış stilize bitkisel süslemeler, S ve C kıvrımlarına yer verilmiş, alçı malzemeye sahip süslemeler daha çok yapının beden duvarlarında yer alan dini karakterli yazıların çerçevesini oluşturmak ve pencere alınlıklarını hareketlendirmek için kullanılmıştır.

Alçı malzemeye sahip süslemelerde görülen üslup; dini karakterli yazıları madalyon içerisine almak için kullanılmıştır. Madalyonların bazıları sade düzenlemeye sahip iken bazı madalyon düzenlemesinde görülen kompozisyonda ise kurdele motifi ve simetrik olarak yanlara doğru sarkan kıvrım dallar mevcuttur. Pencere alınlıklarında yer alan kompozisyon ise; kalıplama tekniğinde yapılmış ve yanlarda doğru sarkan kıvrım dallar ve kıvrım dalların arasında çiçek motifine yer verilmiştir.

Kalem işi tekniğinde yapılmış süslemeler daha çok iç mekânda toparlanmıştır. Kalem işi süslemede değişik formlardaki vazolardan yükselen çiçek demetleri, ağaçlar, Kâbe ve cami tasvirleri gibi bitkisel, geometrik, mimari ve nesnel karakterli

süslemelerden oluşmaktadır. Bu süslemelerin yapım tekniklerinde ise Batılaşma dönemi dikkat çekmektedir.

Ahşap ise daha çok tavan ve tavan göbek uygulamasında karşımıza çıkmaktadır. Ahşap tavanlı yapılarda görülen kompozisyon; tavanı şeritler şeklinde ayrılan burma çizgiler, yıldız motifi, geometrik şekiller mevcuttur. Tavan göbekleri ise çokgen ya da kare forma sahip olup içleri stilize bitkiler ve geometrik süslemeler ile hareketlendirilmiştir.

İncelenen bu yapılarda alçı tezyinat kullanılmıştır. Bunlar; Aşağı Çarşı Camii (kapı açıklığı üzerinde), Çarşı Yukarı Camii (pencere kemerlerinde), Çarşı "Hoca Ali" Camii (pencere kemerlerinde), Yelki Aşağı Camii (pencere kemerlerinde), Yelki Yukarı Camii (pencere kemerlerinde), bu yapılarda kalıplama tekniğinde simetrik olarak yanlara doğu sarkan yaprak motifi yer alır ile aralarına yerleştirilen akantus, rumi ve palmet motifleri yer almıştır. Denizli Köy Camii (kemer birleşim noktasında), kemerlerin birleştiği noktada çiçek demetine yer verilmiştir. Karaburun Abdullah Ağa Camii (madalyon), Kösedere Köyü Camii (pencere açıklığı üzerinde, madalyon), Pandolos Osman Ağa Camii (madalyon), Sığacık Camii (kubbe), Ulamış Köyü Camii (madalyon) bu camilerde yer alan madalyonlar sade forma sahiptir.

Alçı tezyinat içerisinde Batılaşma özelliği olan S ve C kıvrımları ve kıvrım dallar çiçek demetleri gibi özellikler taşıyan yapılar; Aşağı Çarşı Camii, Yukarı Çarşı Camii, Yelki Aşağı Camii, Yelki Yukarı Camii, Çarşı "Hoca Ali" Camii, Kösedere Köyü Camii, Ulamış Köyü Camii.

Ahşap tezyinatın kullanıldığı yapılar; Yelki Aşağı Camii (Tavan), Yelki Yukarı Camii (tavan), Yukarı Çarşı Camii (mahfil tavanı, harem tavanı), Eğlenhoca Camii (mahfil altı, tavan), Kösedere Köyü Camii (tavan, bağdadi kubbe), Mordoğan Ayşe Kadın Camii (minber), Saip Köyü Camii (son cemaat revakı tavanında), Memiş Ağa Camii (minber), Ulamış Köyü Camii. Amberseki Köyü Camii (tavan).

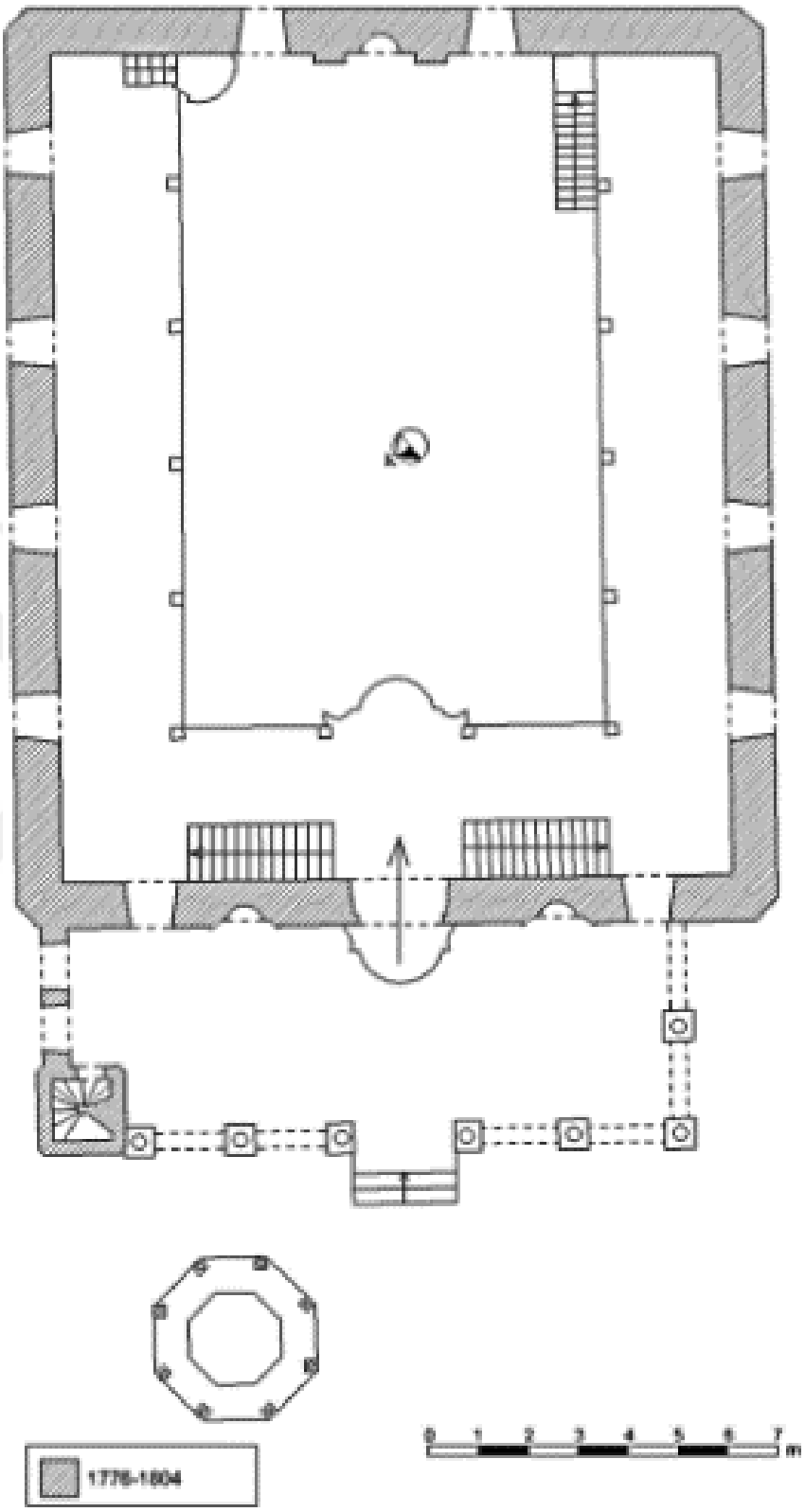
Kalem işi süsleme tekniğinin kullandığı yapılar; Hacı Tutan Camii (harem tavanında, mahfil, şadırvan), Kösedere köyü camii (bağdadi kubbeye geçiş öğesinde, mahfil altlığında), Mordoğan Ayşe Kadın Camii (kubbeye geçiş öğesi, kubbe eteğinde, kubbe içinde, yer yer harem beden duvarında ve mihrapta), Saip Köyü Camii (son cemaat revakının pencere kemer alınlığında) bu camilerde yer süsleme kompozisyonu;

perde motifleri, manzara resimleri, vazo içinden çiçek demetleri, S ve C kıvrımları, günlük kullanılan araç gereçler ve Kâbe tasviri kullanılmıştır.

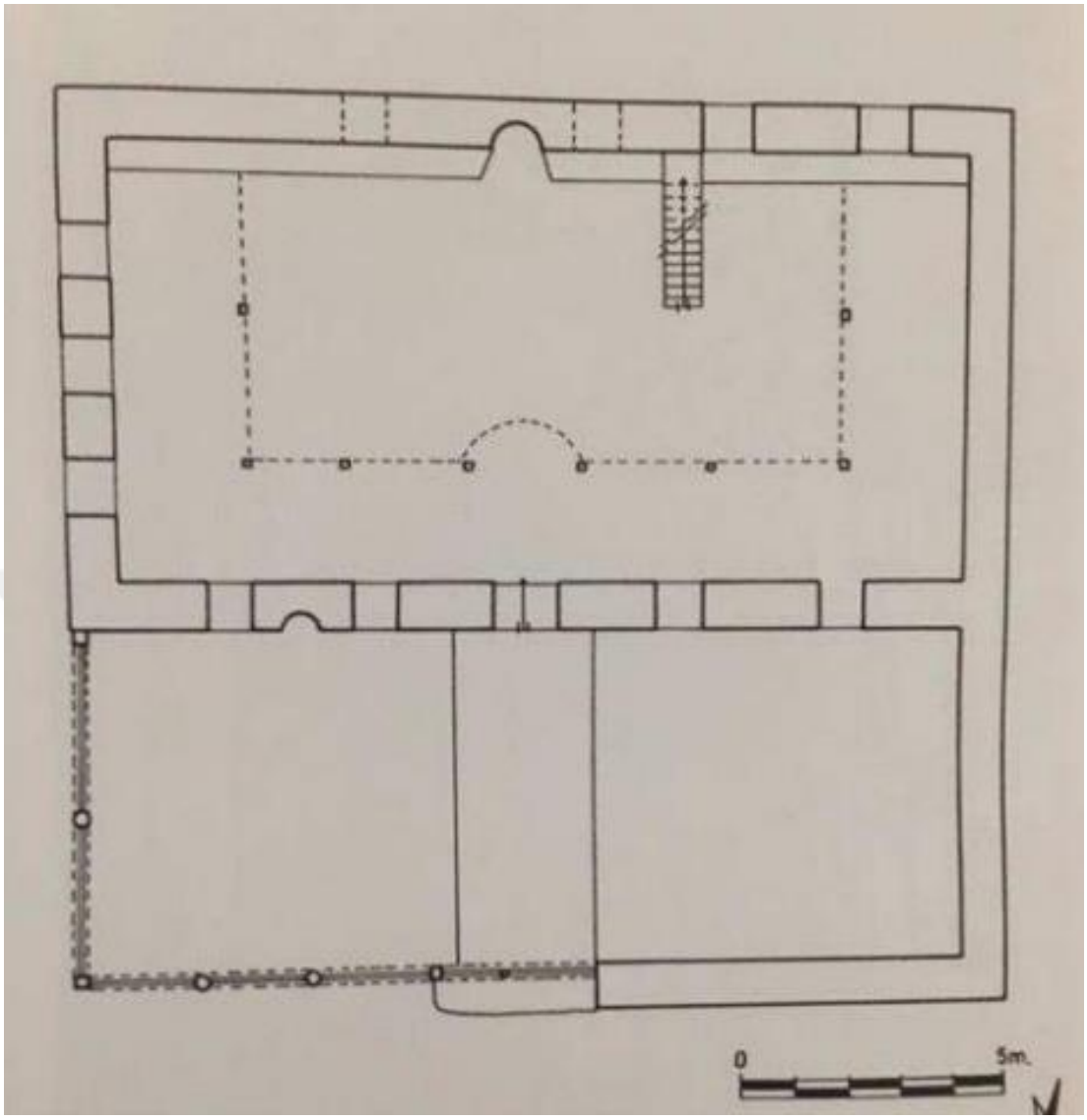
Ahşap tezyinata sahip olan yapılar değerlendirme kısmındaki ahşap örtü sistemi ve mahfil düzeni içerisinde detaylı değinilmiştir.

Bölgenin bir üslubu olarak bu yapılarda aynı ya da benzer alçı süslemeler yer almayadır. Bunlar; Kemeraltı Camii (18-19. yy.), Başbudak Camii (1652), Hamidiye Camii (1890), Çorakkapı Camii, (18-19. yy.), Eşref Paşa Camii 1867-1902), Damlacık Camii (18. yy.), Odunkapı Camii (18. yy.), Naturzade Camii (1824) (Polat, 2011: 40-59-90-105-110-117-133-138). Hacı Kemalletin Camii (18-19. yy.) Orta Mescit (18-19. yy.) (Sevin, 2005: 26-29). Aslanlar Köyü Camii (1879-80) (Usta, 2016: 21) bu camilerde yer alan alçı süslemeler S ve C kıvrımları, sarkılmış yapraklar ve sade forma madalyon yer almaktadır.

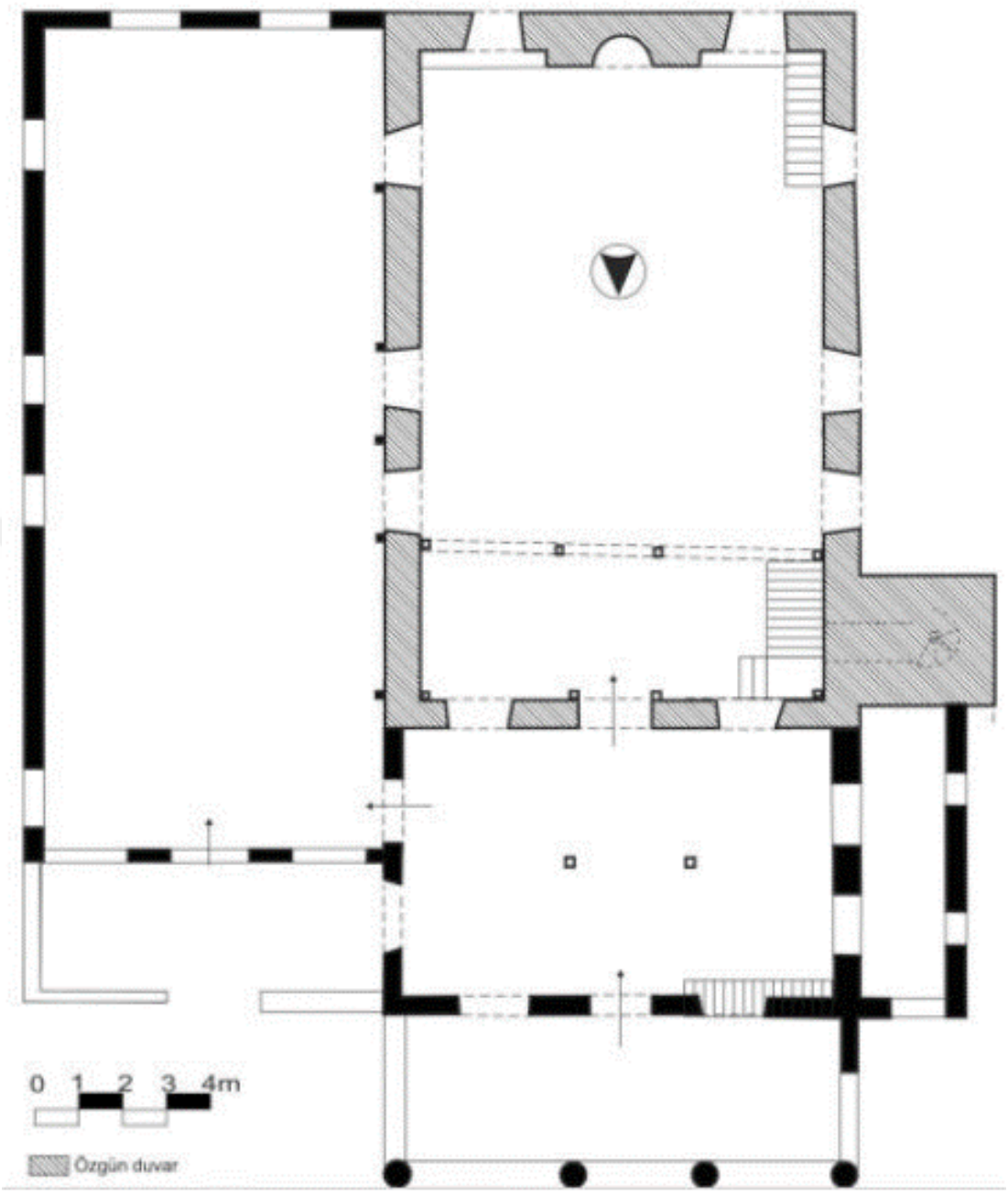
Ege Bölgesinde kalem işi süslemenin mevcut olduğu yapılar. Bunlar; Şadırvanaltı Camii (1630), Kızılca Mehmet Ağa Camii (1811) (Yetiş, 2012: 62-74). Birgi Derviş Ağa Camii (1663), Yukarı Kızılca Halil Ağa Camii (1893-94) (Değerli, 2010: 32-55). Emir Hızır Bey Camii (1791-92), Damgacı Camii (19. yy.) (İlhan, 2019: 11-20). Kurşunlu Camii (1496), Çarullah Bin Süleyman Camii (1547-48) (Erçin, 2008: 8-15) bu yapılarda da manzara resimleri, perde motifi, Kâbe tasviri ve vazo içerisinde çiçek demetleri gibi süslemelerde mevcuttur. Bu yapılarda yer alan süsleme ve tekniğin Ege bölgesinde kullanılan üslup olduğunu hissettirmektedir.

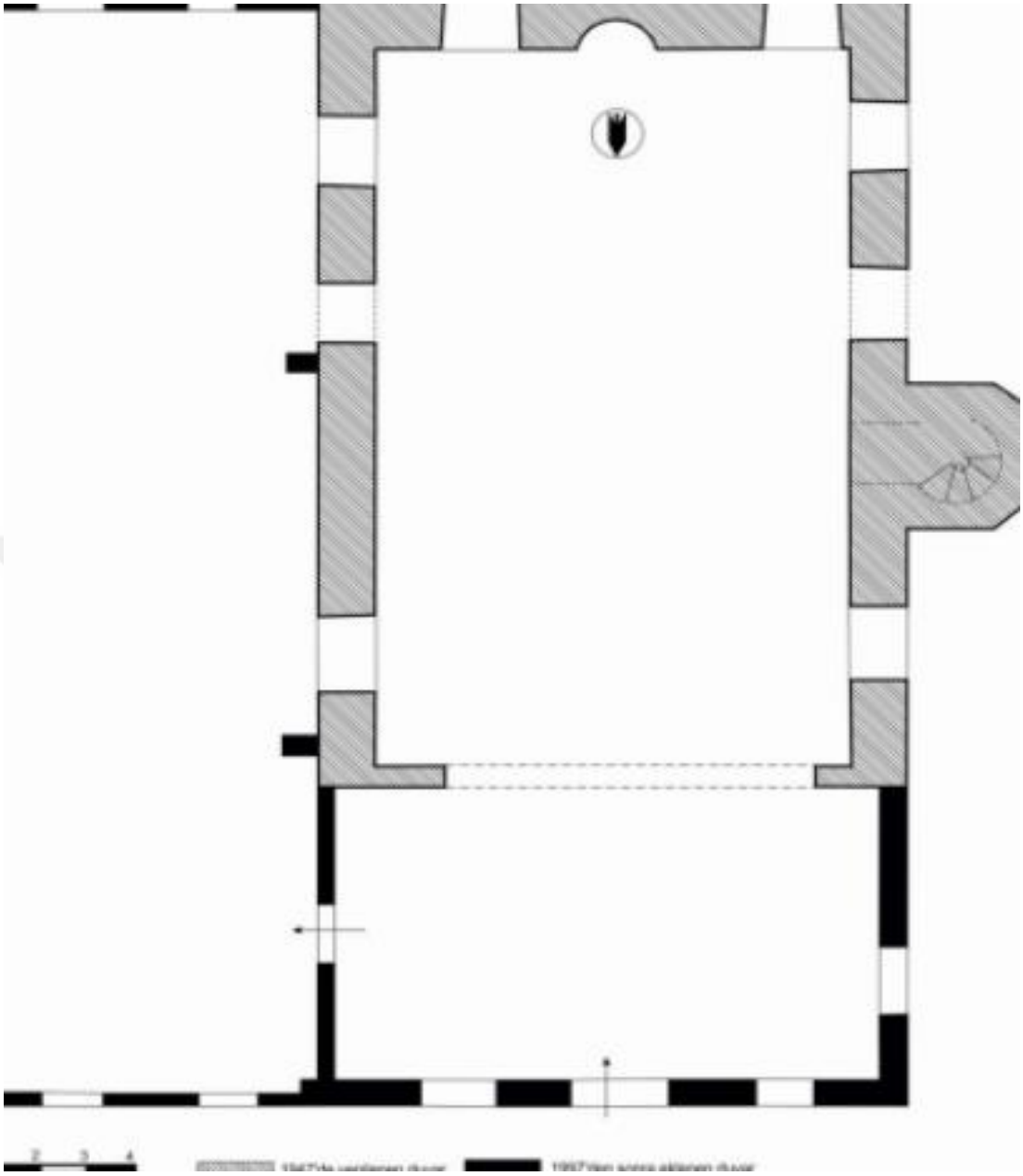
Çizim 3.1. Çarşı (Karaosmanoğlu) Camisi Planı (Mustafaoğlu, 2019)

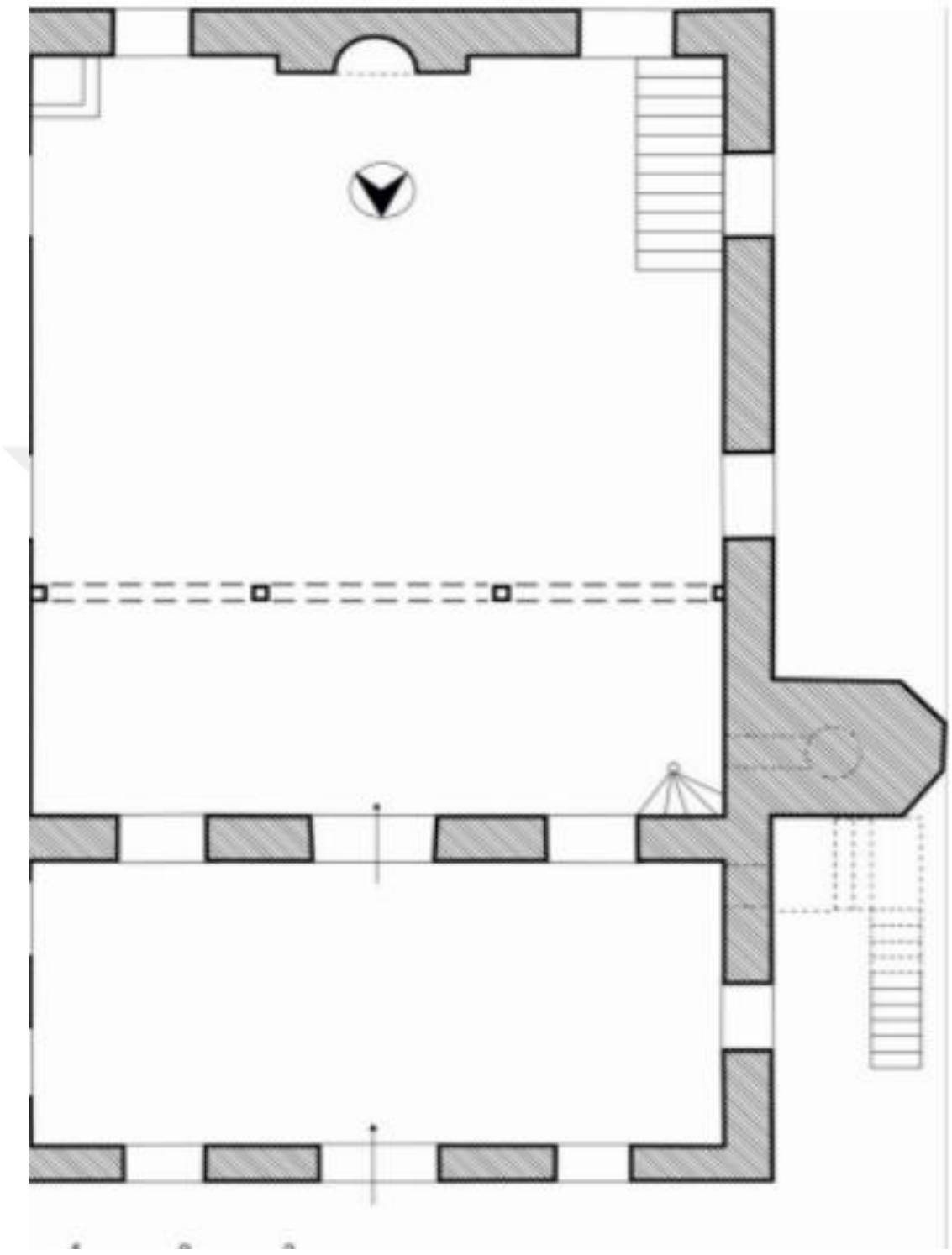
Çizim 3.2. Kırkoluk Cami Planı (İlhan, 2019)

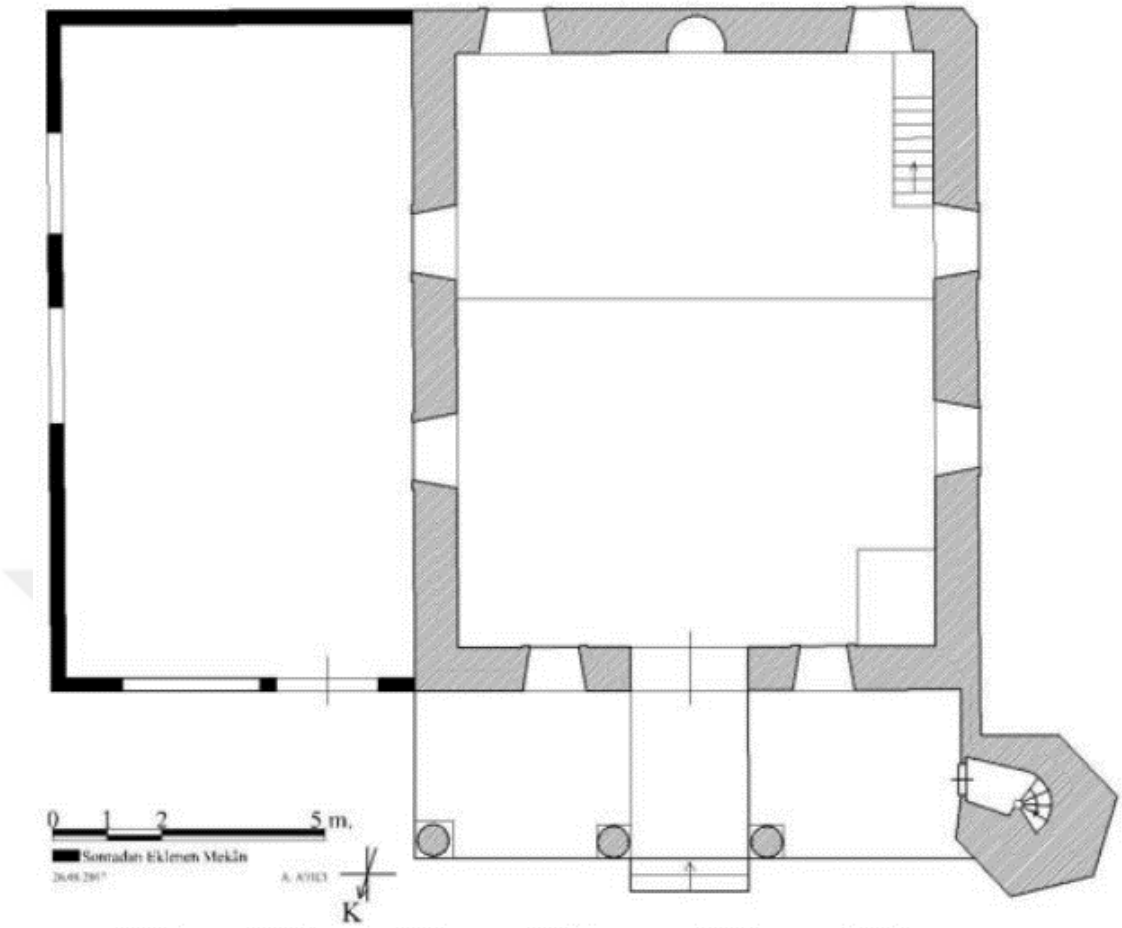
Çizim 3.3. Torbalı, Tepeköy Orhaniye (Merkez/Çarşı) Camii Planı (Usta, 2016)

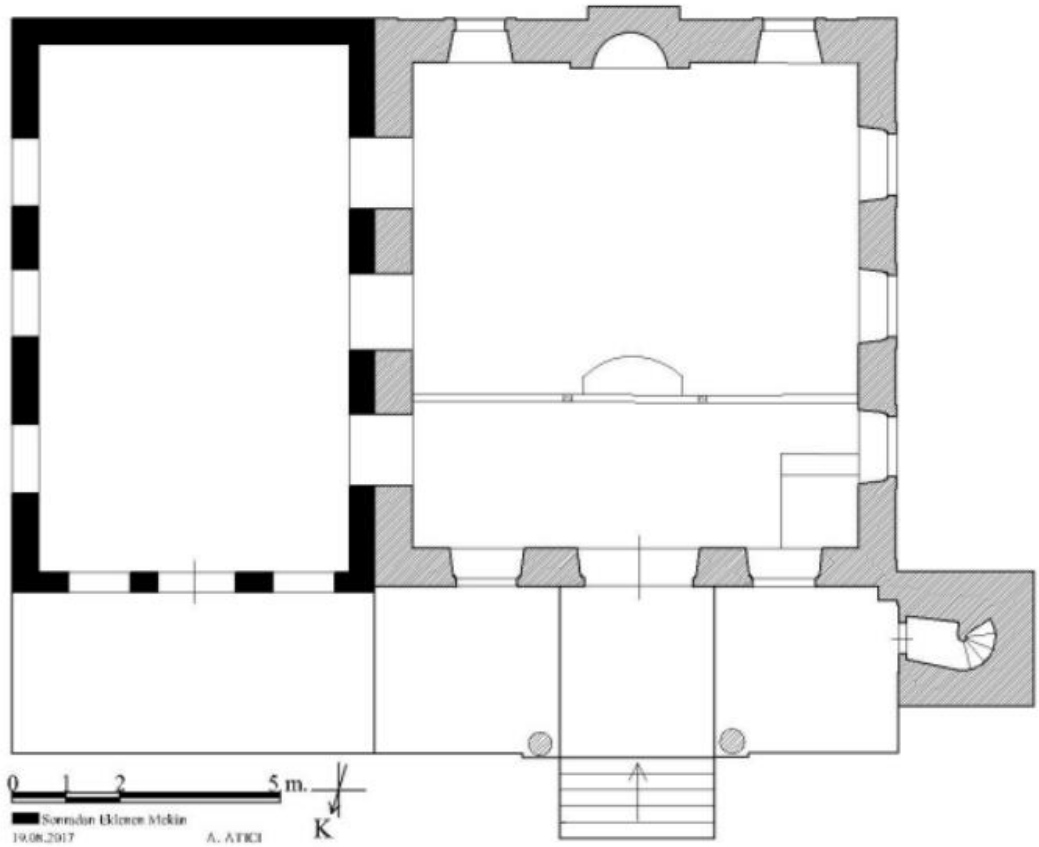
Çizim 3.4. Torbalı, Pamukyazı (Arapçı) Mahmudiye Camii Planı (Usta, 2016)

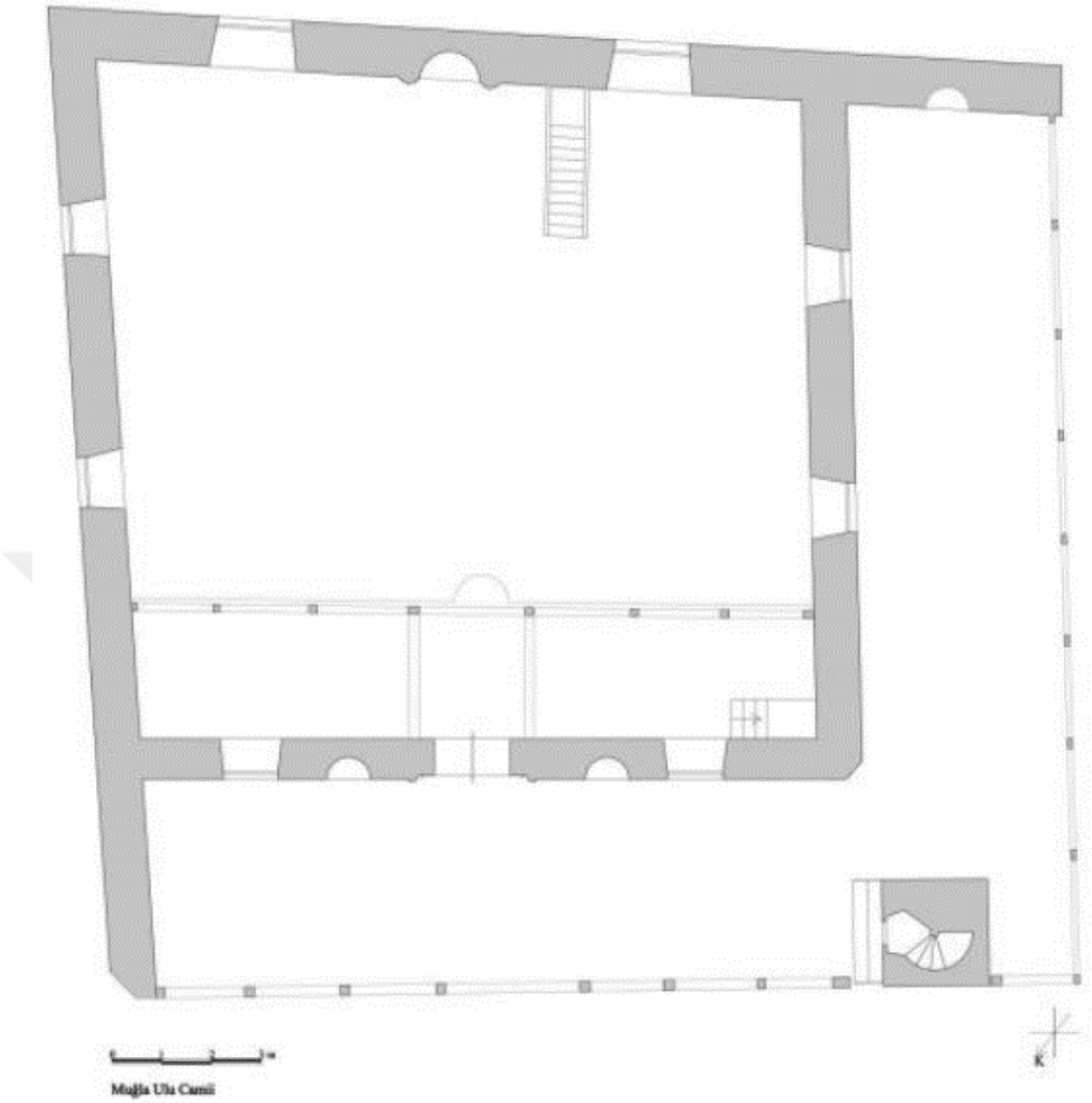
Çizim 3.5. Torbalı Eğerci Köyü Camii Plan (Usta, 2016)

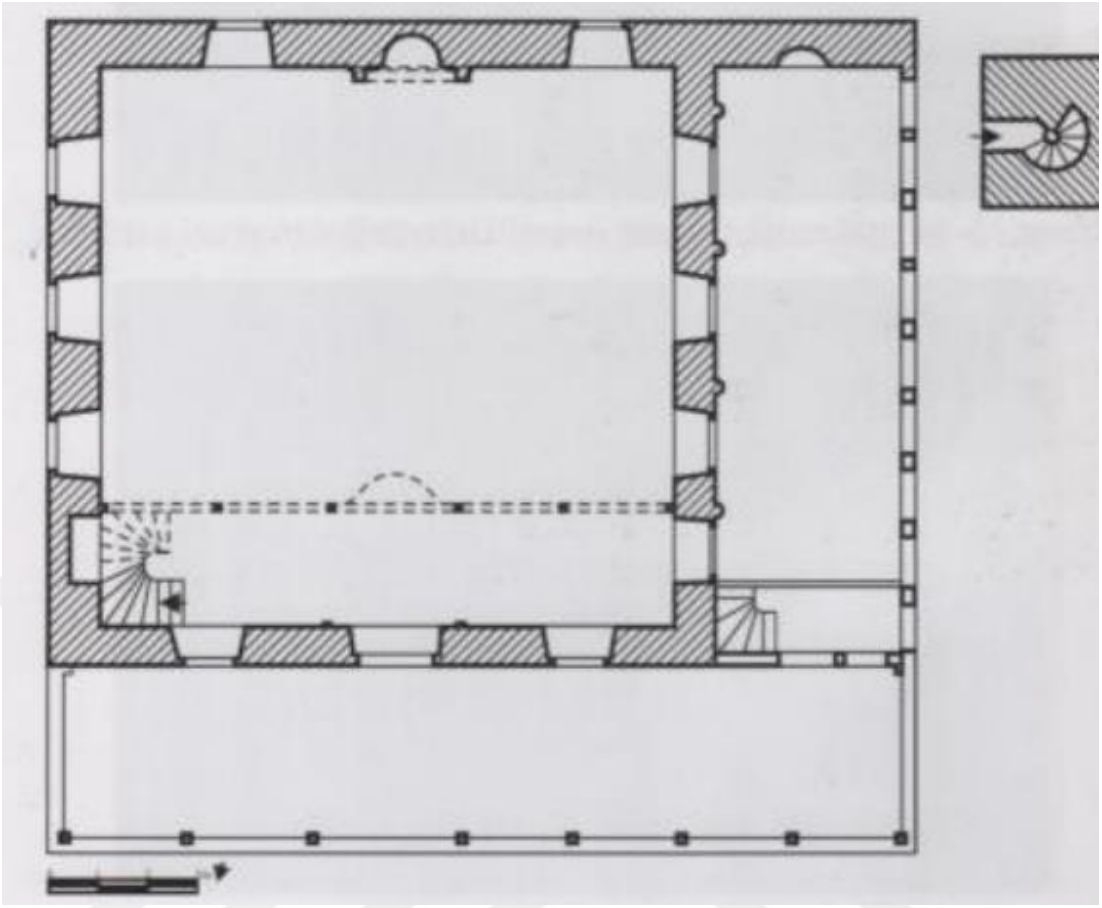
Çizim 3.6. Yeni Camii Planı (Atıcı, 2018)

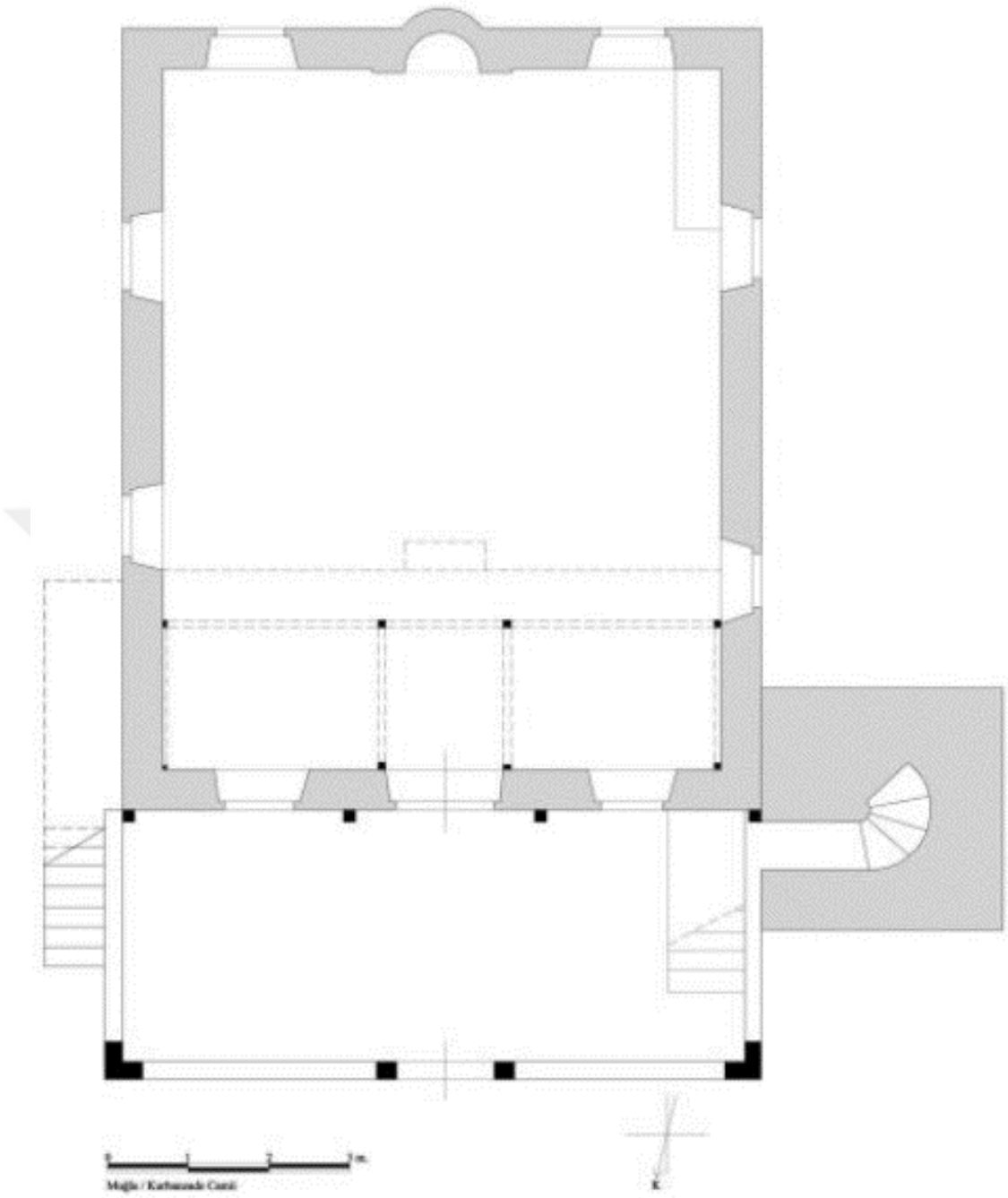
Çizim 3.7. Çeltikçi Cami Planı (Atıcı, 2018)

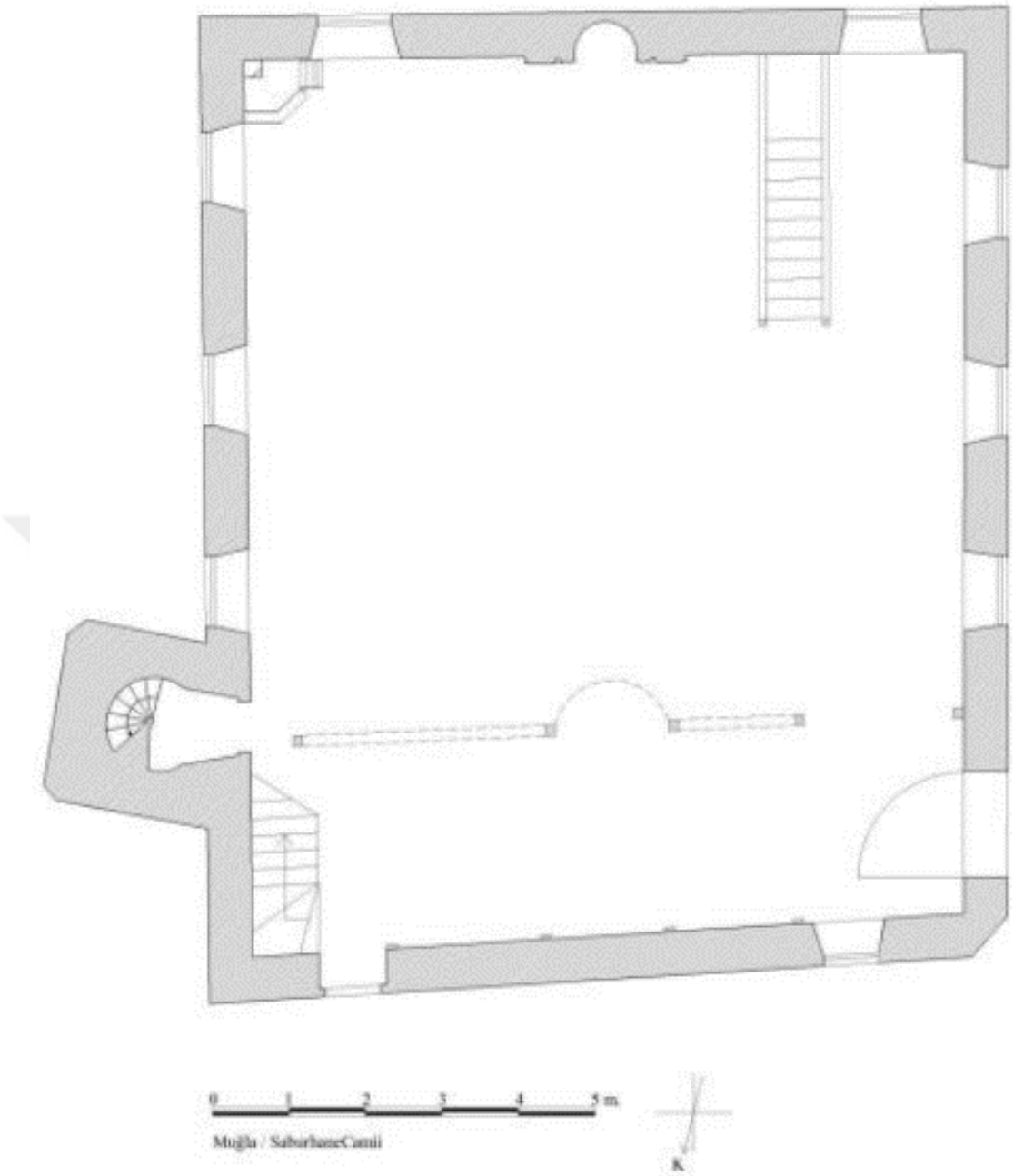
Çizim 3.8. Ulu Camii Planı (Ekmekçi, 2014)

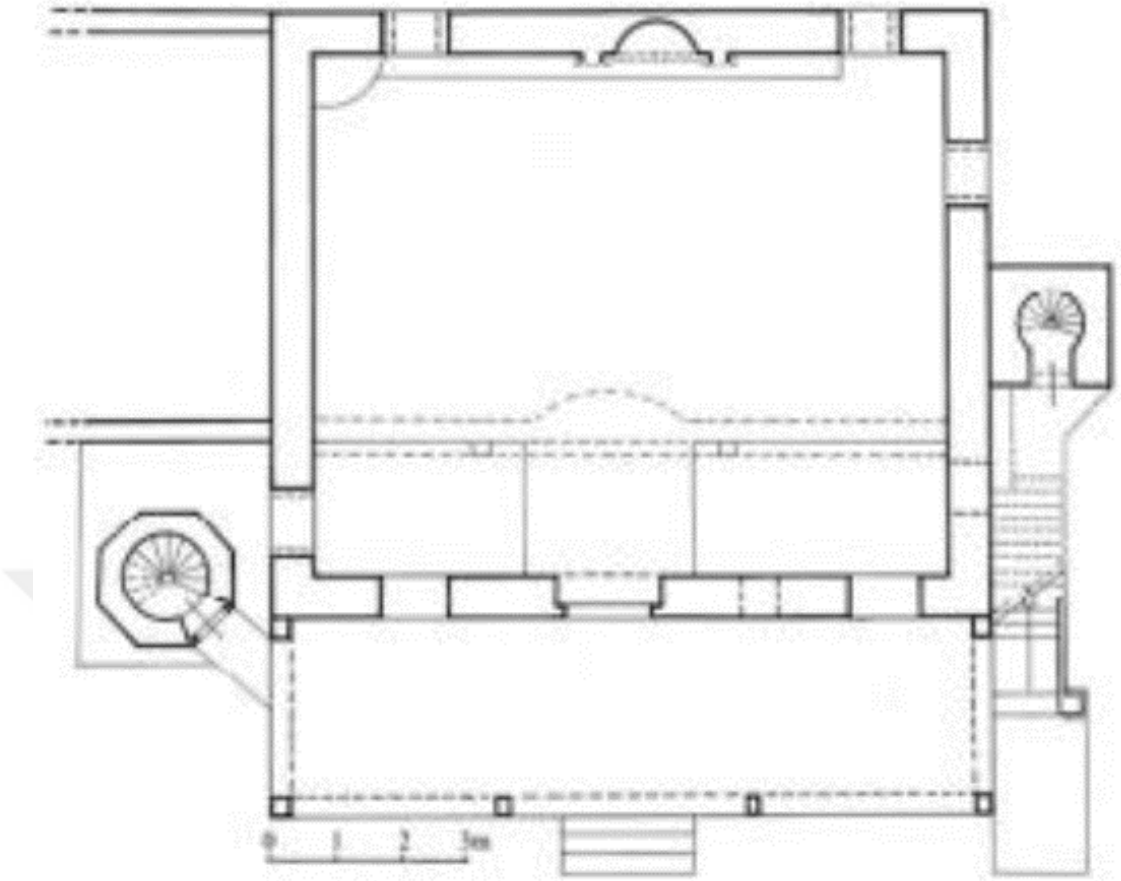
Çizim 3.9. Şeyh Camii Planı (Ekmekçi, 2014)

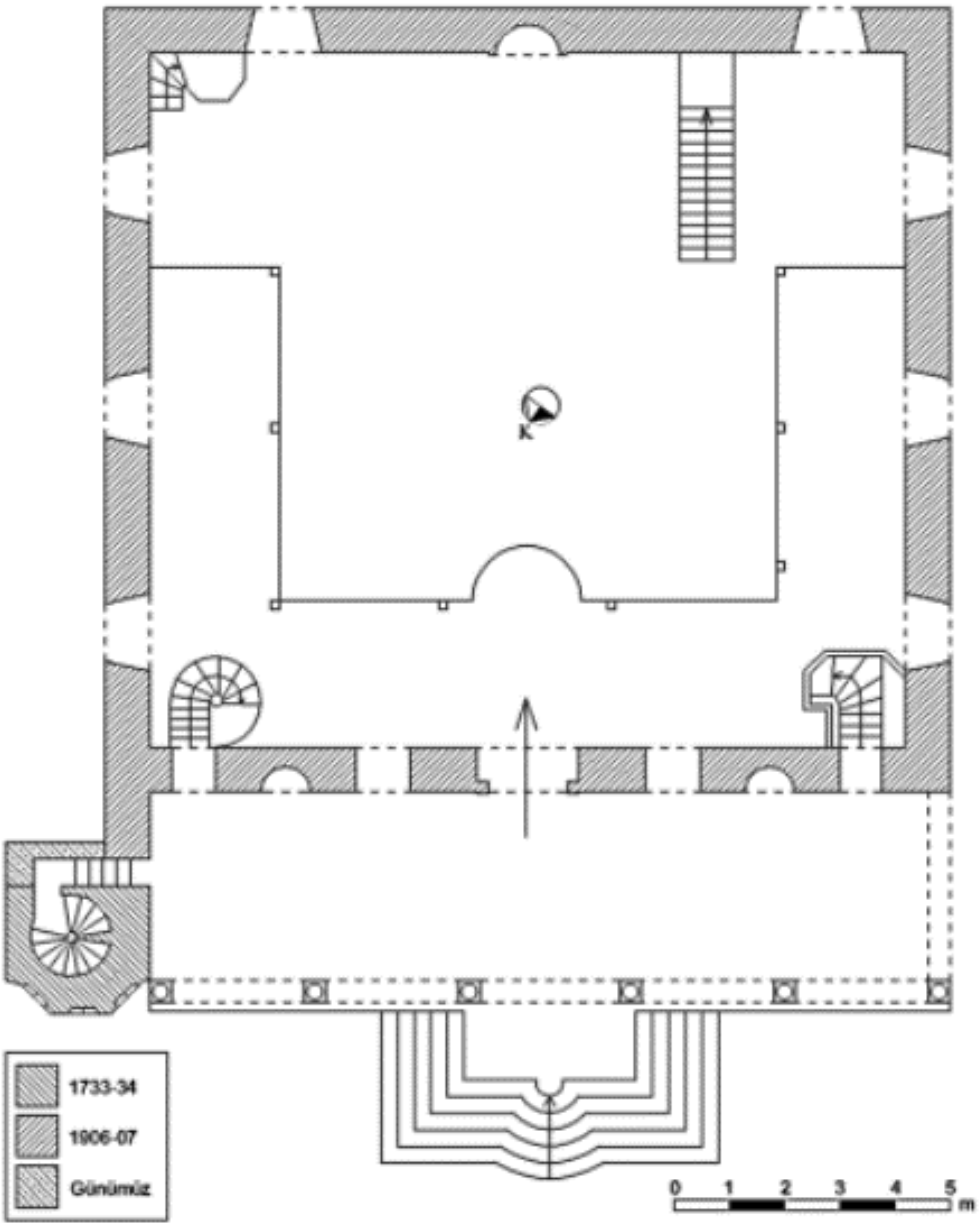
Çizim 3.10. Kurbanzade Camii Planı (Ekmekçi, 2014)

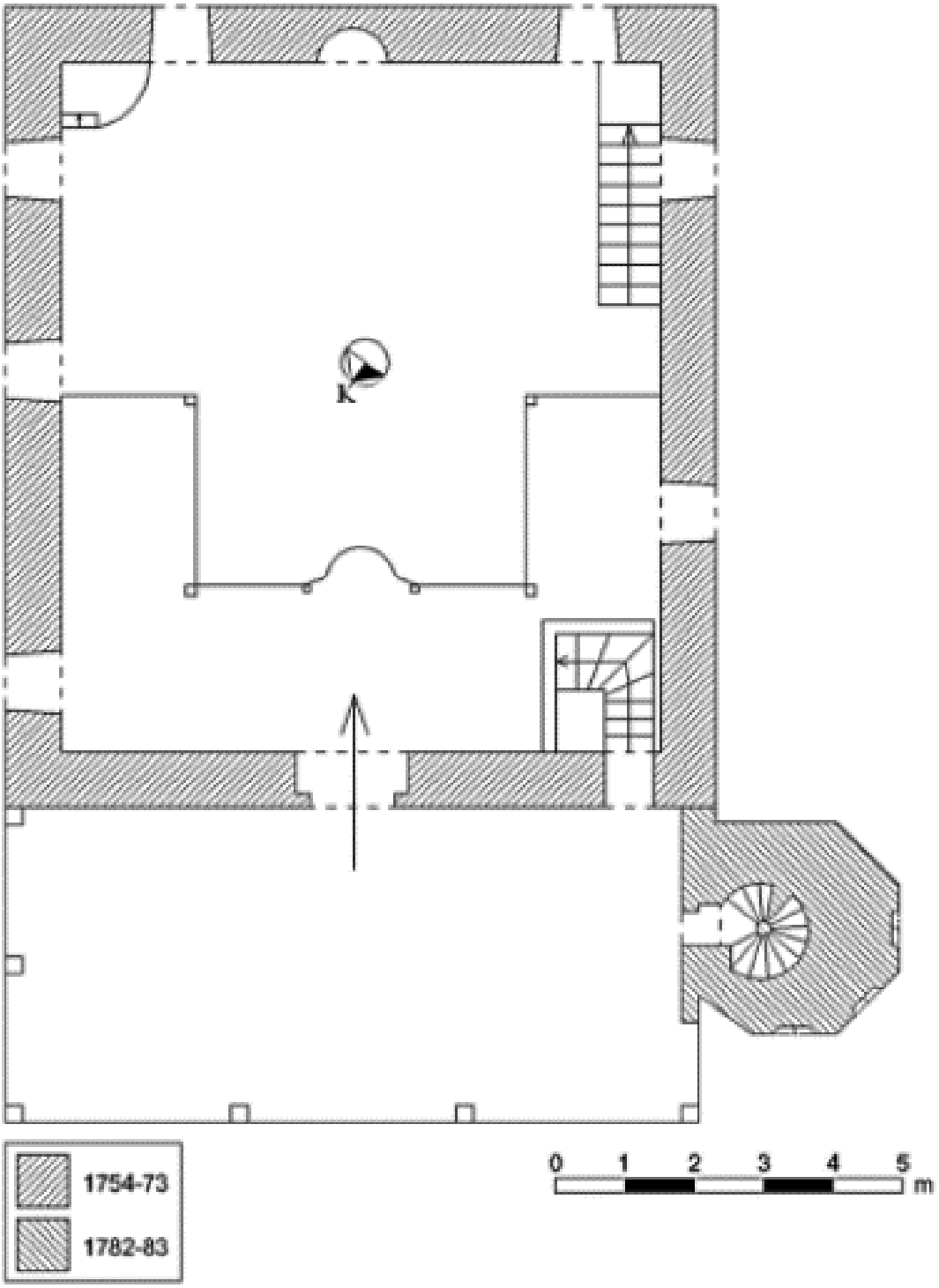
Çizim 3.11. Saburhane Camii Planı (Ekmekçi, 2014)

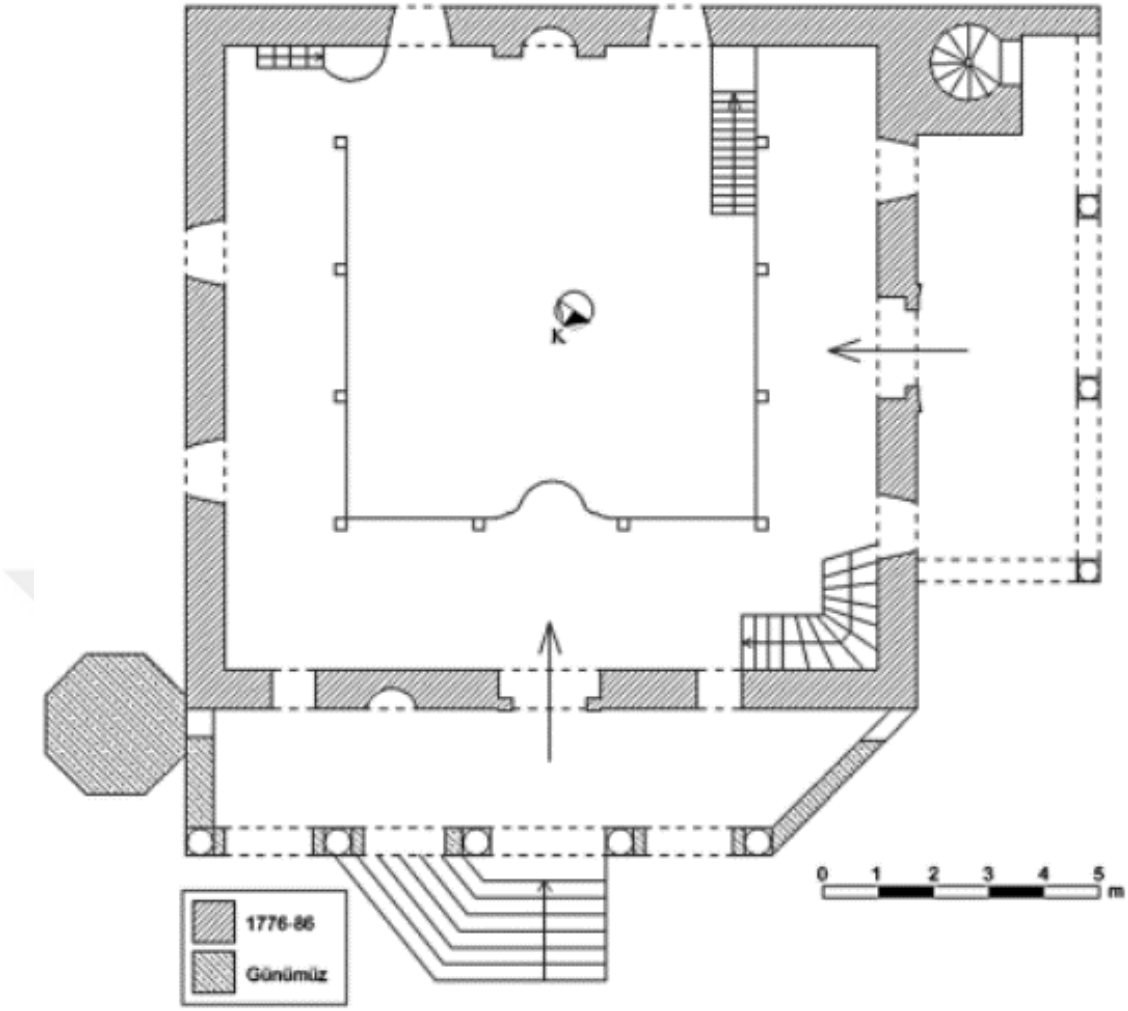
Çizim 3.12. Demirtaş Köyü (Dikili) Camii Planı (Hergül, 2008)

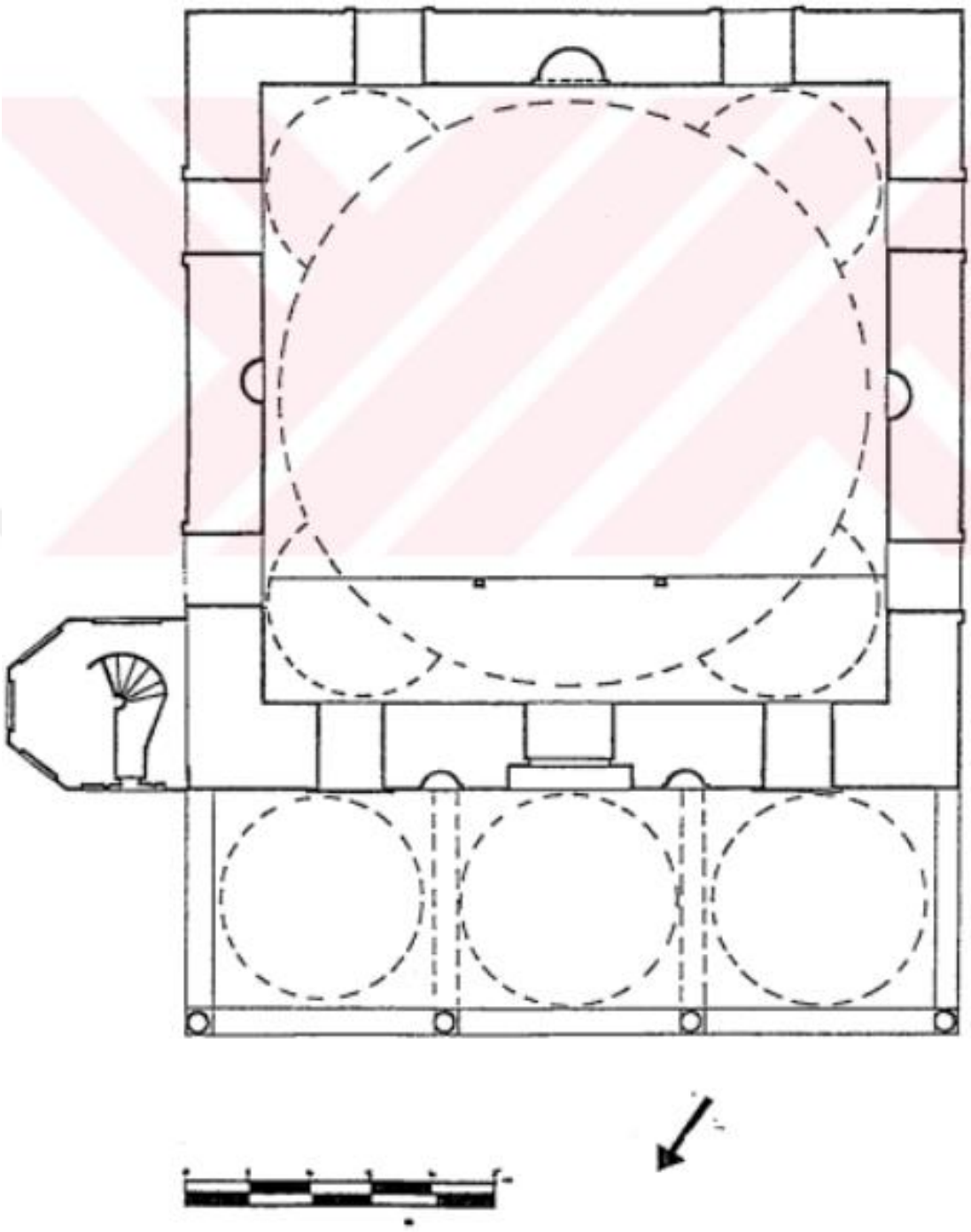
Çizim 3.13. Poyracık Yıldırım Beyazıt Camisi Planı (Mustafaoğlu, 2019)

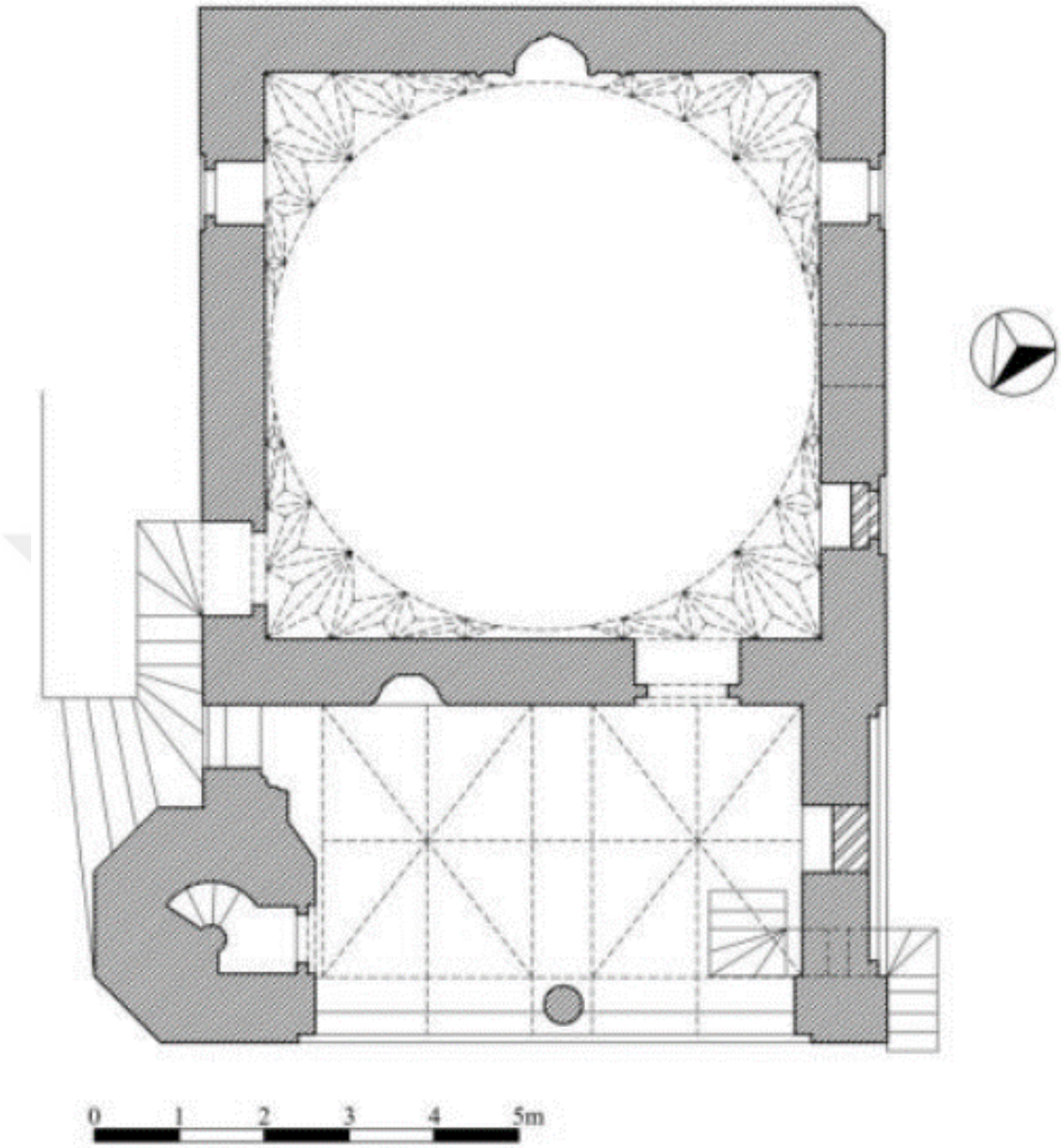
Çizim 3.14. Poyracık Yeni Cami (Ayşe Hatun Mescidi) Planı (Mustafaoğlu, 2019)

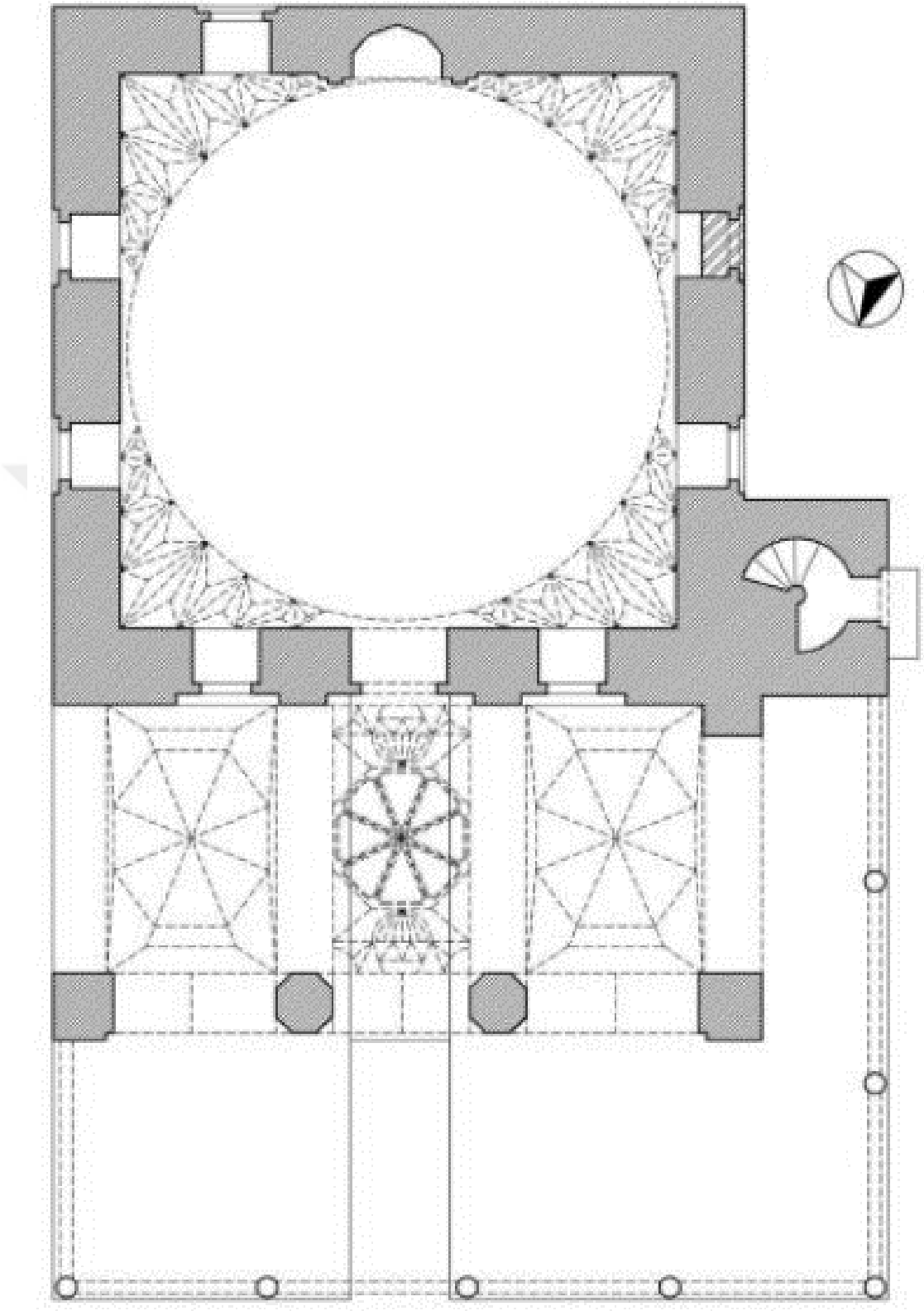
Çizim 3.15. Kocaömer Köyü Camisi Planı (Mustafaoğlu, 2019)

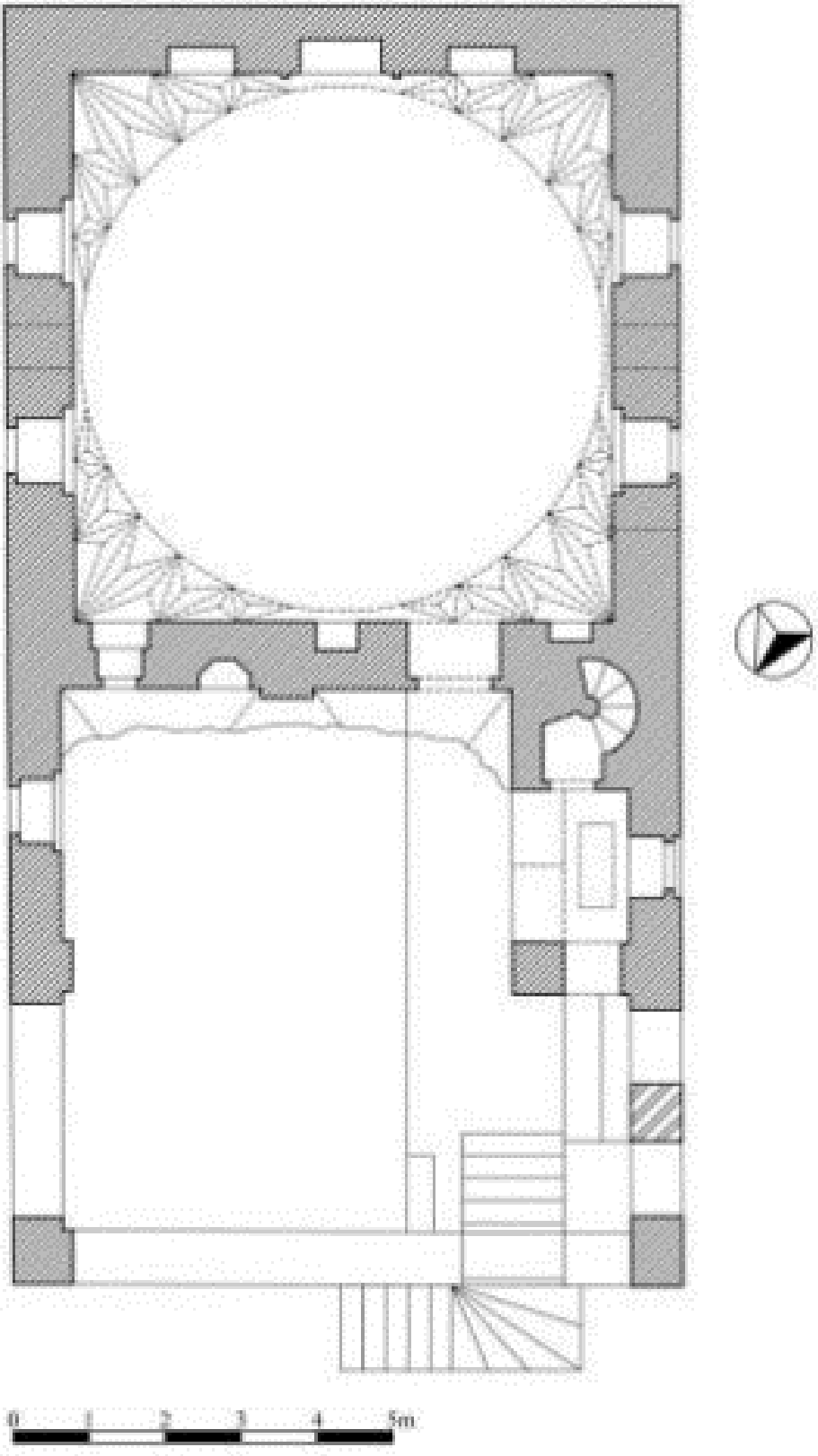
Çizim 3.16. Menemen Gazez Camii Planı (Tozoğlu, 2003)

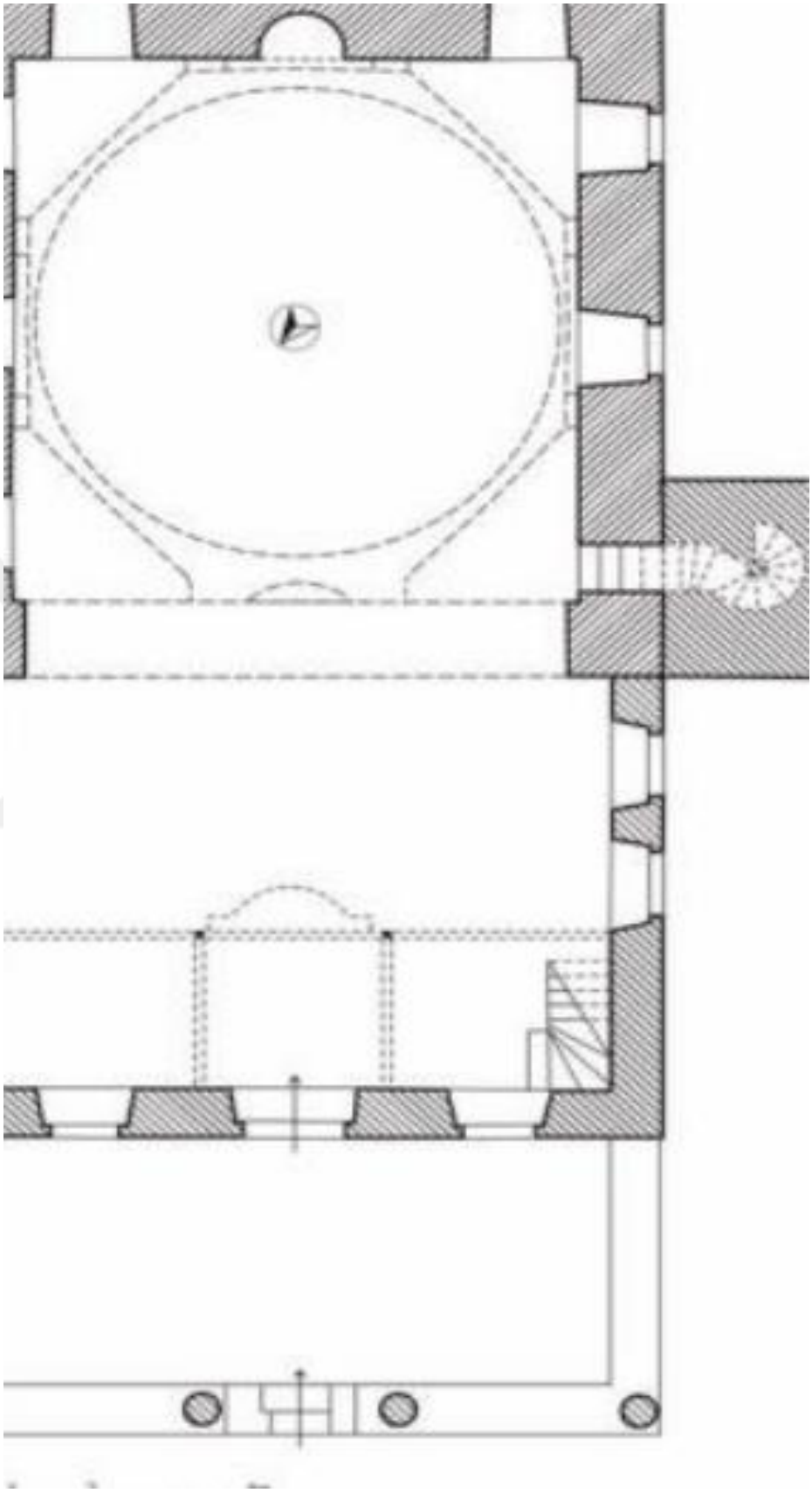
Çizim 3.17. Hüsameddin Camisi Planı (Yalçın, 2018)

Çizim 3.18. Rum Mehmed Paşa Camisi Planı (Yalçın, 2018)

Çizim 3.19. Tahtakale Camisi Planı (Yalçın, 2018)

Çizim 3.20. Bodrum Tepecik Camii Planı (Gürbıyık, 2007)

Fotoğraf 3.1. Dikili Merkez- Bahriyun Camii (Kaptan Paşa Camii, İsmail Bey Camii), Ahşap Tavan Süslemesi Detay (Mustafaoğlu, 2019)

Fotoğraf 3.2. Pekmezpazarı Camisi, Mihrap Önü Tavan Süslemesi Pano (Mustafaoğlu, 2019)

Fotoğraf 3.3. Pekmezpazarı Camisi, Mihrap Önü Tavan Süslemesi (Mustafaoğlu, 2019)

Fotoğraf 3.4. Torbalı, Arslanlar Köyü Camii Tavan Süslemesi (Usta, 2016)

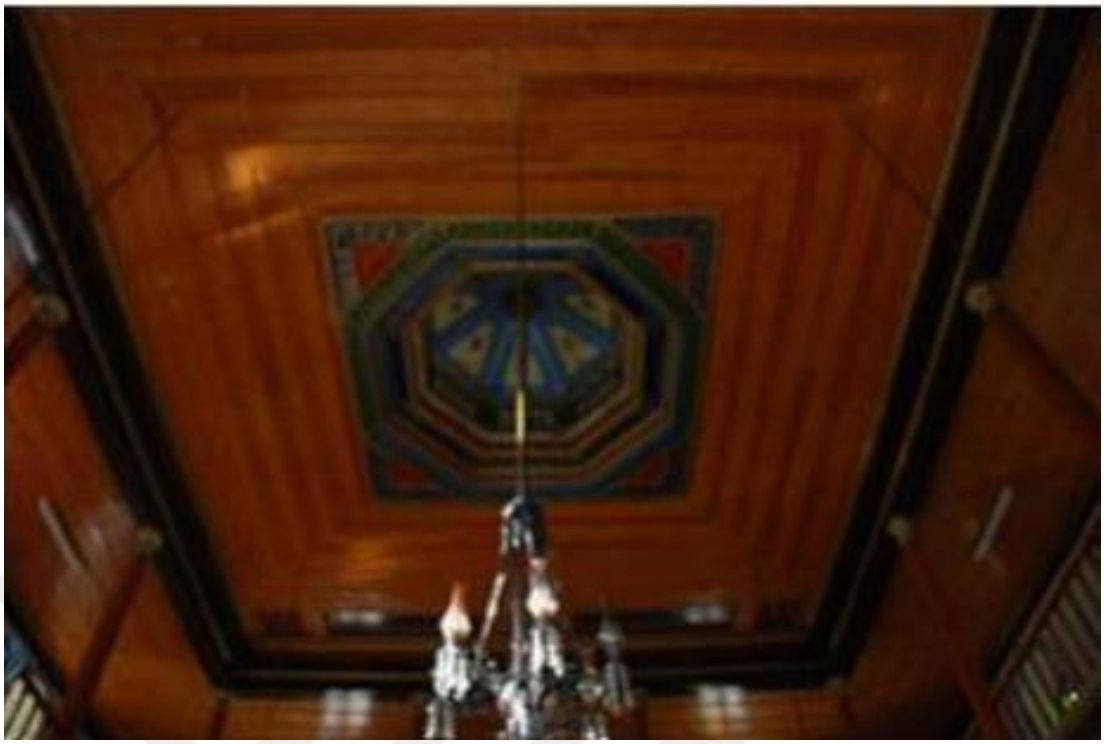
Fotoğraf 3.5. Torbalı Yeniköy Selimiye Camii Tavan Süslemesi (Usta, 2016)

Fotoğraf 3.6. Saburhane Camii Harem Tavan Göbeği (Ekmekçi, 2014)

Fotoğraf 3.7. Bodrum Kızılhisarlı Mustafa Paşa Camii Harem Tavanında Yer Alan Ahşap Göbek (Gürbıyık, 2007)

Fotoğraf 3.8. Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii Bağdadi Kubbe (Mustafaoğlu, 2019)

Fotoğraf 3.9. Poyracık Yeni Camii (Ayşe Hatun Mescidi), Bağdadi Kubbe (Mustafaoğlu, 2019)

Fotoğraf 3.10. Hacı Abdi Ağa Camii Bağdadi Kubbe (E. Şaşmaz arşiv)

Fotoğraf 3.11. Karapınar Sultan Selim Camii Mihrap Düzeni (Bozkurt, 2007)

Fotoğraf 3.12. Hacı Sinan Cami Son Cemaat Yerin Yer Alan Mihrap Düzeni (E. Şaşmaz arşiv)

Fotoğraf 3.13. Akıncılar Mescidi Mihrap Düzeni (Uğur, 2006)

Fotoğraf 3.14. Kale Mescidi Mihrap Düzeni (Uğur, 2006)

Fotoğraf 3.15. Alparslan Mescidi Mihrap Düzeni (Uğur, 2006)

Fotoğraf 3.16. Hisar Camii Mihrap Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.17. Şadırvan Altı Camii Mihrap Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.18. Kemeraltı Camii Mihrap Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.19. Başdurak Camii Mihrap Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.20. Hamidiye Camii Mihrap Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.21. İstanbul Ayazma Camii Mihrap Düzeni (Bozkurt, 2007)

Fotoğraf 3.22. İstanbul Laleli Camii Mihrap Düzeni (Bozkurt, 2007)

Fotoğraf 3.23. Kemeraltı Camii Pencere Düzeni (Polat, 2011)

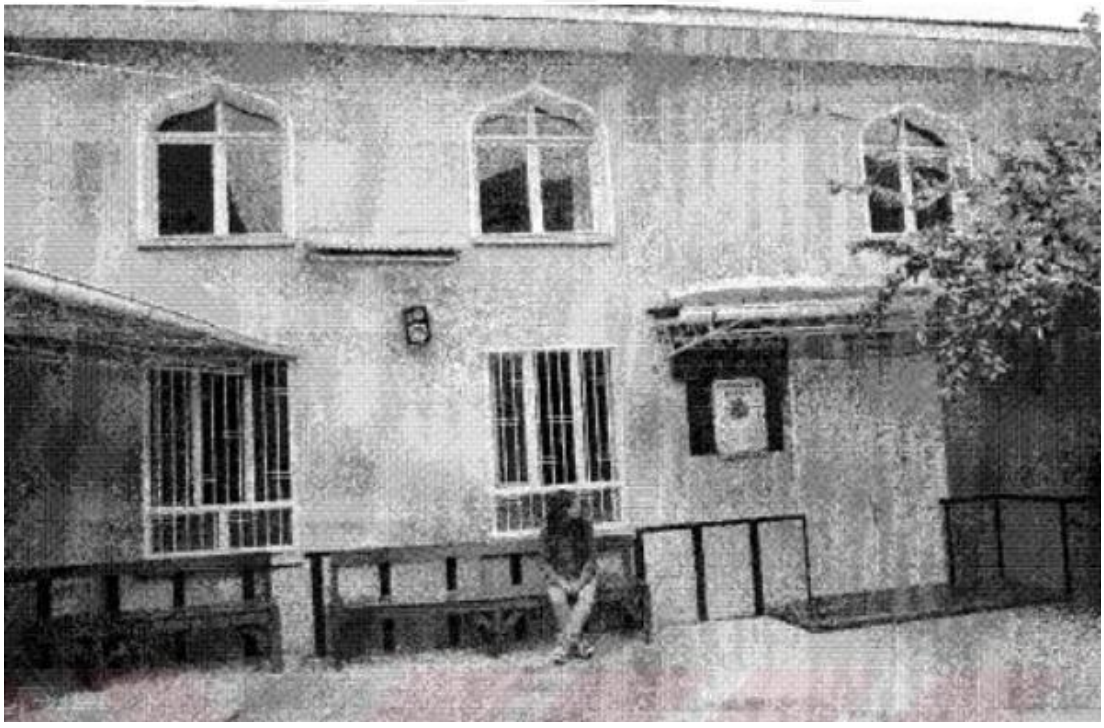
Fotoğraf 3.24. Hamidiye Camii Pencere Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.25. Damlacık Camii Pencere Düzeni (Polat, 2011)

Fotoğraf 3.26. Poyracık Yıldırım Beyazıt Camii Pencere Düzeni (Mustafaoğlu, 2019)

Fotoğraf 3.27. Bıyıklar Camii Pencere Düzeni (Sevin, 2005)

Fotoğraf 3.28. Torbalı Özbey Camii Pencere Düzeni (Usta, 2016)

Fotoğraf 3.29. Birgi Karaoğlu Cami Pencere Düzeni (Özbek, 2016)

Fotoğraf 3.30. Hacı İlyas Camii Pencere Düzeni (Sevin, 2005)

Fotoğraf 3.31. İshak Bey Camii Minare Düzeni (Uğur, 2006)

Fotoğraf 3.32. Karakadı Mecmedin Camii Minare Düzeni (Yalçın, 2018)

Fotoğraf 3.33. Narin Camii Minare Düzeni (Yalçın, 2018)

Fotoğraf 3.34. Torbalı, Arslanlar Köyü Camii Minare Düzeni (Usta, 2016)

Fotoğraf 3.35. Torbalı, Tulum Köyü Tirimüjgan Camii Minare Düzeni (Usta, 2016)

Fotoğraf 3.36. Torbalı, Naime Köyü, Burhaniye Camii Minare Düzeni (Usta, 2016)

4. SONUÇ

Anadolu coğrafyası tarih öncesi çağlara kadar uzanmakta ve bu uzanış zengin kültür birikimini ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Uygarlıkların bırakmış oldukları maddi ve manevi kültürel miras Anadolu coğrafyasını nadide kılan unsurlardan birini oluşturmaktadır.

Tez kapsamında incelenen, İslam dinine ait mimari eserler ise bu coğrafyadaki kültürel mirasın bir parçasını oluşturmaktadır. İncelediğimiz alanla ilgili bölgede yapılan bilimsel çalışmalarda bir bütünlük ve sınırlı sayıda çalışmanın olması böyle bir çalışmanın ele alınmasına sebep olmuştur.

11. yüzyıldan sonra bu coğrafyada yaşamış olan Türklerin mensup oldukları İslam dinin vermiş olduğu hoşgörü inşa faaliyetine başlamışlardır. Türk-İslam mimarisi birçok Lisansüstü akademik çalışmaya konu olmuştur. Fakat İzmir Yarımadasın yer alan Türk- İslam dini mimarisi herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Araştırma alanında yer alan camii, mescit, medrese ve türbeler tez çalışmasına objektif bir bakış açısı ve bilimsel metotlarla ele alınmış ve Sanat Tarihi disiplininde incelenerek bilim dünyasına kazandırılmıştır. Bölgede bunda sonra yapılacak olan bilimsel araştırmalara da kaynaklık ederek bir temel oluşturulmasına olanak sağlanmıştır.

Bu doğrultuda bölgede 51 yapı çalışma konusunu oluşturmaktadır. Bu yapı grubu içerisinde 44 yapı camiden oluşmaktadır. 3 mescit, 3 türbe ve 1'de medrese yapısı mevcuttur. Bölgede araştırma sırasında bölgede yer alan camiler işlevlerine uygun olarak hala işlev sürdürmekte ve hala ibadete açıktır. 3 mescit yapısında ise ikisi harap durumda iken diğeri özel mülkiyet bünyesinde kafe olarak işlevlendirilmiştir. Bir medrese yapısı mevcuttur fakat yapı harap durumdadır.

Yapıların tarihlemesinde kitabesi olmayan yapılarda izlenen yol; bölgesel üslup, dönemsel analiz, malzeme, teknik ve bölge hakkında yapılan bilimsel çalışmalardan destek alınarak tarihlemeye gidilmiştir. Bölgede ağırlıklı olarak cami yapısı mevcuttur. Cami yapısında kare ve dikdörtgen plan tipolojisi kullanılmıştır. Dikdörtgen plan ise kendi içerisinde enine dikdörtgen ve boyuna dikdörtgen olarak iki plan anlayışına ayrılmaktadır. Bölgede inşa edilen camilerde ise ağırlıklı olarak dikdörtgen plan uygulanmıştır. Mescitlerde ise kare plan anlayışı mevcuttur.

Örtü sisteminde ise kubbe ve düz tavan kullanılmıştır. Kubbe dış mimaride kiremitle kaplanmıştır. Düz tavanlı camiler ise ahşap malzeme ile kapatılmış ve dış mimaride kiremit çatı ile kaplanmıştır. Bölgede yer alan diğer yapılarda incelendiğinden Ege bölgesinde yer alan düz tavanlı camiler dıştan kırma çatı tekniğinde kiremitler ile kaplanmıştır. Bu olgudan yola çıkılarak bölgede yer alan mimaride geleneksel bir mimari anlayış olduğu anlaşılmaktadır. Kubbeli olan yapılarda geçiş öğesi olarak tromp ya da pandantif kullanılmıştır.

Ege bölgesinde yer alan cami, mescit, medrese, türbe yapıları ile de karşılaştırıldığında yapıların cephe düzeni sade forma sahiptir. Malzeme açısından bakıldığında ise bölgede daha çok kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır. Bunların yapının tuğla ve düzgün kesme taşta kullanılmıştır.

Çalışmasının son bölümünde yer alan değerlendirme ve karşılaştırma kısmında yer alan yapılar tüm Anadolu coğrafyasında yer alan yapılarla değil de Ege Bölgesi ölçekli ele alınmıştır. Ege bölgesindeki yapılarla karşılaştırılmasının sebebi ise Ege bölgesinde yer alan Türk- İslam üslubu yönünden ortaya koymak ve öne çıkarmaktır.

11. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar büyük ölçüde Beylikler Osmanlı hakimiyeti altında şekillen bölge Türk İslam mimarisine ait eserlerin başında cami mimarisi gelmektedir. Ancak bölgede yapılaşmanın durumu incelendiğinde çoğunlukta cami mimarisi mevcuttur. Bölgede yer alan mimari ekonomik güce bağlı olarak şekillenmiştir. Bu açıdan bakıldığından özellikle bölgede Osmanlı hakimiyetinin başlamasının ile birlikte sükûn ve istikrar ortamıyla Müslümanlar inşa ve imar faaliyetine ağırlık vermiş oldukları gözlemlenmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan Birinci Dünya Savaşına kadar bölgede imar devam etmiştir. Dönemin etkin güçleri tarafından oluşan sorunlar neticesinde bölgede bu yüzyıldan sonra yapılaşma durağan olarak ilerlemiştir. Daha sonra ardı ardına gelen doğal felaketler ile yapıların bulunduğu bölgelerin birçoğu terk edilmiş ya da doğal afetten ciddi hasarlar almıştır. Bu etkenlere rağmen günümüze gelen ya da gelemeyen yapılar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce korunması gerekeli eserler grubuna alınmıştır.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2012). Kamanlı Hamamı. ***Sanat Tarihi Dergisi,*** (XXI), 2, 1-23.

Akın, H. (1946). ***Aydın Oğulları Tarihi Hakkın Bir Araştırma.*** İstanbul: Pulhan Matbaası.

Aktepe, M, M. (1972). İzmir Şehri Osmanlı Devri Medreseleri Hakkında Ön Bilgi. ***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,*** 26, 97-118.

Aktepe, M, M. (1993). "Çeşme". ***İslam Ansiklopedisi,*** (8, 287-288) İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Akurgal, E. (2000). ***Ege Batı Uygarlığının Doğduğu Yer.*** İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Alpboğa, M. (2004). ***Seferihisar'daki Türk Devri Yapıları.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslanoğlu, İ. (1978). ***Tire'de Camiler ve Üç Mescit.*** Ankara: Baylan Matbaası.

Atıcı, A. (2018). ***Söke'de Türk Mimarisi.*** (Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydınsoy, E. (1972). ***Urla ve Yakınındaki Zungurlu'da Eski Türk Eserleri.*** (Yayınlanmamış Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi / Türk İslam Sanatı Kürsüsü.

Bahçeci, M. (2004). ***İzmir Bölgesi, Urla- Liman Tepe Tunç Çağı Yerleşimi Koruma ve Alan Yönetim Modeli.*** (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başar, M, E. (1997). ***XII- XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri.*** (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi / Fen Bilimler Enstitüsü.

Bayburtoğlu, C. (1975). ***Erythrai Coğrafya Tarih Kaynaklar Kalıntısı.*** Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Baykara T. (1994). ***Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri.*** İzmir: Akademi Kitapevi.

Baykara, T. (1990). Çeşme Kalesi. ***BELLETEN,*** 54 (210), 603-630.

Baykara, T. (2001). ***İzmir Şehri ve Tarihi.*** İzmir: Akademi Kitapevi.

Bayrakal, S. (1998). ***Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayrakal, S. (2007). ***Erken Osmanlı Minberleri (1300-1550).*** (Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayrakal, S. (2009). ***Urla ve Köylerindeki Türk Dönemi Sosyal Anıtları.*** İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Bayraklı, T. (2019). ***İstanbul'daki 18. Yüzyıl Osmanlı Mihraplarında Üslup ve Değişim.*** (Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozkurt, N. (2003). "Medrese". ***İslam Ansiklopedisi,*** (28, 323- 327). Ankara: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Bozkurt, N. (2020). "Minber". ***İslam Ansiklopedisi,*** (30, 101-103). Ankara: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Bozkurt, O. (2016). ***Osmanlı Beyliği Dışında Batı Anadolu Beyliğinde Mimari Süsleme.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversite /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozkurt, T. (2007). ***Osmanlı Selahattin Camii Mihrapları.*** (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bulut, F. (2010). ***İzmir- Urla Merkezindeki Camii Hazirelerinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları.*** (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Fakültesi.

Canpolat, E. (1954). ***İzmir Kuruluşundan Bugüne Kadar.*** İstanbul: Pulhan Matbaası.

Caymaz, T ve Emeç, M ve Erim, F. (2014). ***Urla Kalesi. İzmir.*** Duvar Yayınları.

Çabuker, S. (2022). ***Karaburun Yarımadası'nın (İzmir) Turizm Coğrafyası.*** (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çağlıtütüncigil, E. (2012). Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii Süslemeleri. ***SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** 25, 139-162.

Çaycı, A. (2017). ***İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol.*** Konya: Palet Yayınları.

Çayönü, A. (2009). İzmir'de Türk Hakimiyetini Başlaması. ***Türk Dünyası İncelemesi Dergisi,*** 9, (1), 1-8.

Çiçek, Ü. (2006). ***İzmir'in Tarihçesi.*** İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.

Çoruhlu, Y. (2002). "Kürsü". ***İslam Ansiklopedisi,*** (26, 573-574). Ankara: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Çuhadar, N.Ö. (2010). ***Bursa Erken Devir Camilerinde Revak Uygulaması.*** (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi /Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü.

Darkot, B ve Tuncel M. (1995). ***Ege Bölgesi Coğrafyası.*** İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Daş, E. (2007). Sığacık'ta Türk Mimarisi (Seferihisar/ İzmir). ***Sanat Tarihi Dergisi,*** (XVI), 1, 25-48.

Değerli, A, S. (2010). ***İzmir Türk Mimarisinde Duvar Resimlerinin Korunması ve Restorasyon Sorunları.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Değerli, A. ve Erdoğru, M, A. (2021). ***16. Yüzyılda Türk İzmir 1575 Tarihli İzmir (Sığla Sancağı) Tahrir Defteri.*** İstanbul: Selenge Yayınları.

Demiralp, Y. (1999). ***Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300- 1500).*** Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ekmekçi, A. (2014). ***Muğla Camii ve Mescitleri.*** (Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erçin, S. (2008). ***Kula İlçesindeki Türk Dönemi Yapılar (Manisa).*** (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilinler Enstitüsü.

Eren, C. (2018). ***Osmanlı'da Kubbe Gelişimi ve Osmanlı Mimarisinde Görülen Kubbe İçi Süslemenin Plastik Değerler Açısından İncelenmesi.*** (Yüksek Lisans Tezi). Giresun: Giresun Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eroğlu, S. (2006). ***Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları.*** (Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1996). (9. Cilt). Kıvılcım Kitabevi.

Gülderen, K. (2007). ***Çeşme (İzmir) Kent Coğrafyası.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güney, G. (1998). ***Batı Anadolu Bölgesinde (Aydın, İzmir, Manisa) Beylikler Dönemine Ait Özellikli Altı Caminin Süslemeleri.*** (Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbıyık, C. (2010). ***Karaburun Yarımadası'nda Türk Mimarisi.*** İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Gürbıyık, C. (207). ***Bodrum Yarımadası'ndaki Türk Eserleri.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürşen, M. (2019). ***İzmir Camilerinde Yer Alan Yapı Odaklı Betimlemeler.*** (Final Ödevi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güzel, E. (2010). ***Ege Bölgesi Kent Mimarisinin Seyahatname ve Gravürlere Yansımaları (18. ve 19. Yüzyıllar).*** (Doktora Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güzey, G, Z. (2020). ***İzmir'deki Kutsal Ziyaret Yerleri Tarafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.*** (Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hergül, Ç. (2008). ***Dikili ve Köylerindeki Türk Anıtı.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Horner, G, R,B. (2020). İzmir ve Yakın Çevre. (Çev. İbrahim Hamaloğlu). ***Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi,*** 6, 267-282.

Işık, Ş. (2012). ***Karaburun Yarımadası'nın Tarihsel Coğrafyası.*** İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

İlgürel, M. (1993). "Çaka Bey". ***İslam Ansiklopedisi,*** (8, 186-188) İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.

İlhan, G. (2019). ***Manisa Soma'da Bulunan Türk Devri Yapılar.*** (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlhan, P. (1998). ***Gezginlerin Gözüyle İzmir XVII. Yüzyıl.*** İzmir: Akdemi Kitabevi.

İnce, K. (1995). ***III. Selim – IV. Mustafa ve II. Mahmud Dönemi (1789-1839) Osmanlı Cami ve Mescitleri.*** (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İpşirli, M. (2003). "Osmanlı Medrese". ***İslam Ansiklopedisi,*** (28, 327- 333). Ankara: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Kalfazade Ertuğrul, S. (1995). ***Anadolu'da Aydınoğulları Dönemi Mimarisi.*** (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca, I. (1998). ***Seferihisar Şehit Etüdü.*** (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavtelek, G. (2022). ***UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayın, E. (1988). ***Çeşme Tarihi Doku Araştırması Koruma ve Restorasyon Önerileri.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kaymakçı, E. (2019). ***Ege Adalarında Hakimiyet Mücadelesi (Bizanslılar, Venediklileri Türkler).*** (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köprülü, F. (2003). ***Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu.*** Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurat, A.N. (1966). ***Çaka Bey İzmir ve Civarındaki İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096.*** Ankara: Türk Kültür Araştırma Enstitüsü.

Kütükoğlu, M.S. (2000). ***XVI. Asırda Çeşme Kazının Sosyal ve İktisadi Yapısı.*** Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kütükoğlu, S, M. (2001). "İzmir". ***İslam Ansiklopedisi,*** (23, 515-524). İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Mehmetoğlu, E. (2017). ***İzmir Kent Belleği.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Merçil, E. (1991). "Aydınoğulları". ***İslam Ansiklopedisi,*** (4, 239-241). İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Mustafaoğlu, H. (2019). ***Kınık'taki Türk Dönemi Mimari Eserler.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mutlu, M. (2013). ***İzmir Basınında İzmir'in İşgali ve Kurtuluşu Üzerine Bir İnceleme (1922-1938).*** (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Ahi Evren Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mülayim, S. (2002). "Kubbe". ***İslam Ansiklopedisi,*** (28, 300-303) Ankara: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Narin Güzel, C. (2019). ***Structural Model Based Root Cause Investıgatıon of Damage in Urla Helvacılar Mosque and a Proposal for Strengthenıng.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: İzmir Yüksek teknoloji Enstitüsü / Mühendislik ve Fen Bilimler Enstitüsü.

Orman, İ. (2012). "Türbe". ***İslam Ansiklopedisi,*** (41, 464- 466). İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Özbek, G. (2018). ***Ödemiş'te Türk Dönemi Dini Mimari.*** (Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbudak, E. (2011). ***Erken Dönem Edirne Camilerinde Revak.*** (Sinan Devrine Kadar) (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi /Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Özçakı. M. (2018). Kubbenin Camii Mimarisindeki Yeri ve Önemi. ***İdil Dergisi,*** 28 (7), 383- 402.

Öztürker, H, C. (2011). ***İzmir İlinde Kaleler (Bizans ve Türk Devri).*** (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özzengin, Ö, S. (2004). ***Seferihisar Turizm Coğrafyası.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pınar, İ. (2012). ***Kilizman'dan Kızılbahçe'ye Tarih İçinde Güzelbahçe.*** İzmir: Kilizman Yayınevi.

Pınar. İ. (2001). ***Hacılar, Seyahlar, Misyonerler ve İzmir Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918.*** İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını Kent Kitaplığı.

Polat, S. (2011). ***İzmir'deki Geç Osmanlı Dönemi Camiler.*** (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağıroğlu Arslan, A. (2011). ***Anadolu Türk Mimarisinde Cami ve Mescitlerde Pencere Açıklıklarının Gelişimi (İç Anadolu Bölgesi Ölçeğinde 12-20 yy.).*** (Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sami, C ve Hüsnü, H. (2000). ***İzmir 1905.*** (Çev. Erkan Serçe). İzmir: İzmir Yayıncılık.

Sarımeşe, S. (2022). ***Aydınoğulları Beyliği Üzerine Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografi Denemesi.*** (Yüksek Lisans Tezi). Bartın: Bartın Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevin, E, İ. (2005). ***Bayındır'da Türk Dönemi Yapılar.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilim Enstitüsü.

Sözlü, H. (2022). ***Balıkesir'de Türk-İslam Dönemi Eserler.*** Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.

Şahin, G. (2018). ***1950 Sonrası Şehir Rehberlerinde İzmir Kent İmgesi.*** (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi /Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şahin, Ü, L. (2019). ***Erken Osmanlı Selahattin Camilerinde Minareler (Bura-Edirne).*** (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşek, H. (2010). ***Erken Osmanlı Mimarisinde Kubbeye Geçiş Sistemlerinde Üçgenler Kuşağı.*** (Yüksek Lisans Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tarancı, Kâmil. (2014). ***Balkan Savaşları'nın İzmir'e Yansımaları (1912-1913).*** (Yüksek Lisans Tezi.). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Texier, C. (2002). ***Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi.*** II. Cilt. (Çev. Ali Suat). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Top, M. (1997). ***Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (XIV-XV Yüzyıl).*** (Doktora Tezi). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tozoğlu, T. (2003). ***Menemen ve Köylerindeki Türk Eserler.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tülek, S. (2016). 19. ***Yüzyılda İzmir Yapılarında Saçak Düzenlemesi.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uğur, Tarık. (2006). ***Selçuk (Ayasuluk) Camii ve Mescitleri.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uluer, B. (2017). ***İzmir/ Çeşme (Merkez) ve Alaçatı'daki Osmanlı Dönemi Mezar Taşları.*** (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Usta, M. (2016). ***Torbalı ve Köylerindeki Türk Devri Yapıları.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzunçarşılı, İ, H. (1969). ***Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri.*** Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Ülker, N. (1994). ***XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehir Tarihi I. Ticaret Tarihi Araştırmaları.*** İzmir: Akdemi Kitabevi.

Ünal, R. H. (1988). Çeşme Köyü Camisi (Çeşme/İzmir). ***Sanat Tarihi Dergisi,*** 4 (4)

Ünal, R.H. ve Cağlıtütüncigil, E. (2016). ***Urla'nın Tarihi Camileri ve Hazireleri.*** İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Üstüner Erdoğan, C. (2006). ***Manisa ve Mescitlerde Cephe Düzeni.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Varlık, M, Ç. (1991). "Anadolu Eyaleti". ***İslam Ansiklopedisi,*** (3, 143- 144) İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi.

Yaka, A. (2016). ***Ege'de Bir Köy Barbaros Monografik Araştırma.*** İzmir: Hürriyet Matbaası.

Yalçın, G. (2018). ***Tire'de Erken Dönem Osmanlı Mimarisi Analizi.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaman, N. (2020). ***İzmir ve Çevresindeki Bazı Osmanlı ve Beylikler Dönemi Camilerinde Mihrap ve Minber Yazıları.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi /Güzel Sanatları Enstitüsü.

Yetiş, E. (2012). ***19. Yüzyılda İzmir ve Çevresindeki Osmanlı Dönemi Yapılarında Görülen Sıva üstü Manzara Resimleri ve Özgün Uygulamalar.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, F. & Yetkin, S. (2002). ***İzmir Kent Tarihi. İzmir.*** İzmir Liseleri Sertifikalı Kent Tarihi Konferansları Projesi.

Yönder, V, M. (2019). ***Archıvıng of the Conservatıon Data of Immovable Cultural Assets Datıng to 1300-1600 ın Urla Center Usıng Gıs.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: İzmir Yüksek teknoloji Enstitüsü / Mühendislik ve Fen Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, Y. F. (2019). ***İzmir İlinin İnanç Turizmi Potansiyeli ve Değerlendirmesi.*** (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÇALIŞ, Sevgi
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı	2023
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü	2020
Ön Lisans	Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Bölümü	Devam Ediyor

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2022	Gevaş Selçuklu Mezarlığı	Sanat Tarihçi

Yabancı Dil

İngilizce

Arapça

Yayınlar

ÇALIŞ, S. (2021) Şerefiye Külliyesi. Ramazan & Mazhar (Ed), **4. Sosyal Bilimler Öğrenci Sempozyumu Tebliğleri Kitabı içinde (369-412).** Van: Bilhikem Yayınları.

Hobi

Yüzmek, Seyahat Etmek, Fotoğraf Çekmek, Keman Çalmak

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

13/11/2023

Tez Başlığı / Konusu:

"İZMİR YARIMADASINDA TÜRK DÖNEMİ DİNİ MİMARİSİ"

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **440** sayfalık kısmına ilişkin, 13/11/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **TURNİTİN** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%6** (yüzde altı)dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

13/11/2023
Sevgi ÇALIŞ

Adı Soyadı : Sevgi ÇALIŞ
Anabilim Dalı : Sanat Tarihi
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Statüsü : Y. Lisans ■ Doktora □

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet TOP
13./11/2023

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
……./……./20……
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü